

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DEVLETLERARASI SAVAŞ VE
SAVAŞIN NEDENLERİNİN TEORİK İNCELEMESİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Öner AKGÜL**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN**

Ankara-2013

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DEVLETLERARASI SAVAŞ VE
SAVAŞIN NEDENLERİNİN TEORİK İNCELEMESİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Öner AKGÜL**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN**

Ankara-2013

ONAY

Öner AKGÜL tarafından hazırlanan "Uluslararası İlişkilerde Devletlerarası Savaş ve Savaşın Nedenlerinin Teorik İncelemesi " başlıklı bu çalışma 24.07.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oy birliği/~~oy çokluğu~~) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

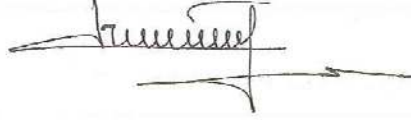
(Danışman)

Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN

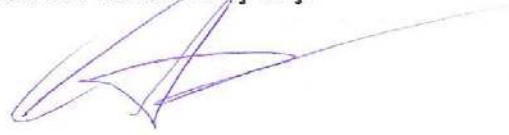
(Üye)

Prof. Dr. Hasan ÜNAL

(Üye)

Prof. Dr. Canan ATÊŞ EKŞİ

(Üye)

Doç. Dr. Hasan Ali KARASAR

(Üye)

Doç. Dr. Fırat PURTAŞ

ÖZET

AKGÜL, Öner, Uluslararası İlişkilerde Devletlerarası Savaş ve Savaşın Nedenlerinin Teorik İncelemesi, Doktora Tezi, Ankara, 2013.

Bu tez çalışması uluslararası ilişkilerde devletler arası savaşların neden meydana geldiğini, teorik yaklaşımlarla açıklamak amacıyla hazırlanmıştır. Bunun için belli uluslararası ilişkiler teorileri ile savaş çalışmaları literatürünün bulguları kullanılmıştır. Savaş çok nedenli bir olgudur. Binlerce yıldır devletler farklı nedenlerle, farklı coğrafyalarda savaşmışlardır. Bu çalışmada sorgulanan husus devletlerin neden savaştığıdır. Savaşma eğilimi, bireyde, devletin rejiminde, sistemin yapısında incelenen bir durumdur. Bireyin doğası, onun psikolojik geçmişi, herhangi bir olayın nasıl algılandığı, savaşın ortaya çıkmasına etki etmektedir. Devletin rejimi, yönetsel yapıları, karar süreçleri, topraklarının büyüklüğü, ekonomik yapısı, nüfusu, iç çalkantılar ise savaşma eğilimini artırmakta veya azaltmaktadır. Sistem düzeyinde meydana gelen güç dağılımındaki değişimin, anarşik ya da hiyerarşik bir yapı oluşturması da sistemik savaşların meydana gelmesini etkilemektedir. Dolayısıyla savaşa etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerde meydana gelen değişimler devletleri savaş yatkinlaştırmaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında devletlerin birçok farklı nedenden ötürü savaştıkları görülmektedir. Bu çalışmada devletlerin en sık hangi nedenlerden ötürü savaştıklarını ortaya koyarak, teorik varsayımlar tartışmaya açılmıştır.

Anahtar Kelimeler

1. Savaş
2. Savaş Teorileri
3. Savaşın Nedenleri
4. Savaş Çalışmaları
5. Savaş Tipolojileri

ABSTRACT

AKGÜL, Öner, Interstate War in International Relations and Theoretical Analysis of the Causes of Wars, PhD. Thesis, Ankara, 2013.

This thesis is prepared for bringing an explanation to the causes of war, through theoretical approaches. The particular theories of international relations and the findings of war studies were used for this research. War is multi-causal phenomenon. The states have been strived against each other in different geographies and with different causes for thousands of years. The issue expounded in this research is that why nations conflict. War proneness is an issue which is examined in individuals, regime type of states and structure of international system. The nature of individuals, psychological background, perceptive attitudes effect the outbreak of war. Also, regime type of states, administrative networks, decisional processes, size of territory, economic structures, population, internal displeasures increase or decrease the war proneness of states. Changes of power distribution among the states by creating anarchical or hierarchical structure also have an impact regarding the onset of systemic wars. It means that there are great deal of variable which effect the outbreak of war. The changes in these variables make the states more prone to warfare. It is seen in retrospect that states fight due to many of different causes. The most frequent causes of war are examined in this studies by using historical data and records. The theoretical assumptions on the causes of war are brought forward by comparing them with our findings.

Keyword

1. War
2. Theories of War
3. Causes of War
4. War Studies
5. War Typology

ÖNSÖZ

Savaş, öncelikle barışı isteyen toplumların anlaması gereken bir olgudur. Barışı sağlamak için fikir üretmenin, öncelikle savaşın neden çıktığını öğrenmekten geçtiği fikrindeyiz. Barışı sağlamanın yolunun, dünya genelinde planlar yapmaktan ziyade, savaşın nedenlerini anlayarak daha meydana gelmeden onu öngörmek olduğunu düşünmekteyiz. Dolayısıyla, bu çalışma, savaşın nedenlerini anlama çabasıdır. Bu nedenleri anlayarak, savaşların öngörülebilir olduğunu düşünmemizi sağlamıştır. Bu düşüncemizin oluşmasında en önemli altyapı, savaşın nedenlerini ve savaş ihtimalini artıran olayları analiz eden teorisyenlerin görüşleridir. Dolayısıyla bu çalışma teorik savaşın boyutlar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

1900'lerin başından beri, Batı'da, nicel ve nitel yöntemleri birlikte kullanarak savaşçı açıklama çabasında olan savaş çalışmaları literatürünün bazı bulguları, bu çalışma ile birlikte Türkçe literatüre kazandırılmaya çalışılmıştır. Tarihte meydana gelen belirli savaşların, savaş çalışmalarının yazarlarının kullandıkları metodoloji ile analizi yapılarak, teorik varsayımların gerçeklikle tutarlılığı sorgulanmıştır. Savaş nedenlerinin kodlanması, dönemsel değişimlerin grafikler ve tablolarla gösterilmesi, iki veya daha fazla farklı değişken arasında ilişki aranması gibi yöntemlerle savaşın nedenlerine ilişkin görüşlerimiz ortaya konulmuştur.

Bu çalışmanın her aşamasında yer alan değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezin düzeltmelerinde, grafiklerin çizimlerinde, gece gündüz yardım eden eşim Deniz AKGÜL'e, tezin dilbilgisi denetimindeki yardımlarından dolayı kardeşim Zeynep AKGÜL'e, çalışmanın belli bölümlerini okuyarak fikirlerini paylaşan Arş. Gör. Burak GÜNEŞ'e ve çalışmalarım esnasında sağladığı destek içi Yrd. Doç. Dr. Ahmet Serhat ERKMEN'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1.TANIM VE KAVRAMSALLAŞTIRMA	5
1.1.1.Savaş Kavramının Nitel Tanımlanması ve Kavramsallaştırılması	6
1.1.2.Savaş Kavramının Nicel Tanımı ve Kavramsallaştırması	16
1.1.3.Tanım	22
1.2.SAVAŞ KAVRAMLARI VE TİPOLOJİLERİ	25
1.2.1.Savaşın Türleri	26
1.2.1.1.Askeri Çalışmaların Savaş Türleri Ayrımı	30
1.2.1.2.Uluslararası İlişkilerin Savaş Türleri Ayrımı	38
1.2.2.Savaş Tipolojileri	45
1.2.2.1.Wright'ın Savaş Tipolojisi	46
1.2.2.2.Vasquez'in Savaş Tipolojisi	48
1.2.2.2.1.Kapasiteye Göre Sınıflandırma	48
1.2.2.2.2.Yoğunluğuna Göre Sınıflandırma	50
1.2.2.2.3.Taraf Sayısına Göre Sınıflandırma	51
1.2.2.3.Luard'ın Tipolojisi	55
1.2.2.4.Small ve Singer'ın Savaş Tipolojisi	57
1.2.2.5.Wimmer ve Min'in Tipolojisi	58
1.2.2.6.Savaş Tipolojilerinin Karşılaştırılması	61
1.3.SAVAŞIN KÖKENLERİ	62
1.3.1.Siyasal Teorilerde Savaşın Kökenleri	63
1.3.1.1.Thomas Hobbes'un Görüşü	63
1.3.1.2.Jean-Jacques Rousseau'nun Görüşü	66

1.3.2.Biyolojik ve Antropolojik Verilere Göre İnsan Davranışı ve Savaşın Kökenleri	69
--	----

2. BÖLÜM

2. SAVAŞ TEORİLERİ	80
---------------------------------	-----------

2.1.MAKRO-YAPISAL SAVAŞ TEORİLERİ	82
--	-----------

2.1.1.Uluslararası Sistemde Anarşi,Hiyerarşi ve Savaş Olasılıkları	85
--	----

2.1.2.Sistemin Ayrışma Biçimine Bağlı Savaş Olasılıkları	97
--	----

2.1.3.Sistemde Güç Dağılımına Bağlı Savaş Olasılığı.....	103
--	-----

2.1.4.İttifaklar ve Savaş Olasılıkları	110
--	-----

2.1.5.Güvenlik İkilemi ve Çatışma Sarmalı	115
---	-----

2.1.6.Hiyerarşik Kırılmalar ve Savaş.....	123
---	-----

2.1.6.1.Güç Geçiş Teorisi	123
---------------------------------	-----

2.1.6.2.Hegemonik Savaş Teorisi	133
---------------------------------------	-----

2.1.6.3.Uzun Döngü Teorisi	135
----------------------------------	-----

2.1.6.4.Dünya Ekonomik Sistem Okulu	140
---	-----

2.1.6.5.Hiyerarşik Kırılma Teorilerine Yönelik Eleştiriler	141
--	-----

2.2.DEVLETİN SAVAŞ DAVRANIŞINI BELİRLEYEN İÇSEL FAKTÖRLER.....	144
---	------------

2.2.1.Nüfus, Ekonomi ve Teknoloji ile Devletin Savaş Davranışının İlişkisi	145
--	-----

2.2.2.Devlet Rejiminin Yapısı ve Karar Süreçleri	153
--	-----

2.2.3. Yersellik:Toprak, Sınırlar, Etkileşim ve Savaş Olasılıkları	162
--	-----

2.2.4.Ötekileştirme Faktörlerinin Savaş Etkileri	170
--	-----

2.2.5.İç Savaşlar ve Üçüncü Devlet Müdahaleleri	173
---	-----

2.3.LİDERLER VE SAVAŞ YATKINLIKLARI	179
--	------------

2.3.1.Psikolojik Geçmiş ve Kişilikle ilgili Varsayımlar	180
---	-----

2.3.2.Lider Sınıflandırılması ve Savaş Eğilimleri.....	183
--	-----

2.3.3.Algılama Biçimleri	188
--------------------------------	-----

3. BÖLÜM

3. SAVAŞ NEDENLERİ VE BULGULARIN NİCEL ANALİZİ	194
3.1.METODOLOJİ	195
3.1.1.Yorumlama	195
3.1.2.Savaş Listesi	196
3.2.SAVAŞLARIN NEDENLERİ	209
3.2.1.Savaş Nedenlerinin Dönemsel Analizi	220
3.2.1.1.Birinci Dönem 1803-1913	223
3.2.1.2.İkinci Dönem: 1914-1990	230
3.2.1.2.1. I. Dünya Savaşı'yla Başlayan Dönem	231
3.2.1.2.2.II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem.....	235
3.2.1.3.Üçüncü Dönem: 1990-2008	243
3.2.2.Savaş Nedenlerinin Nicel Analizi	244
3.3.DEVLETLERİN SAVAŞ YATKINLIĞININ HESAPLANMASI ..	251
3.4.SAVAŞ NEDENLERİNİ GÜÇ DAĞILIMIYLA AÇIKLAYAN TEORİLERİN NİCEL ANALİZİ	258
3.5.SAVAŞIN BÜYÜKLÜĞÜ VE ÖLÜ SAYILARI	268
SONUÇ	272
KAYNAKÇA	276

TABLolar

- Tablo 1** : Savaşın Sıklığı ve Şiddeti
- Tablo 2** : Quincy Wright'ın Savaş Tipolojisi
- Tablo 3** : COW Projesinin İki Savaş Tipolojisi
- Tablo 4** : Wimmer ve Min'in tipolojisi
- Tablo 5** : Devamlı Rekabet ve Savaş Olasılığı
- Tablo 6** : Caplow'un Sekiz Tip Üçlemede Beklenen Koalisyonlar ve Savaş Olasılığı Diyagramı
- Tablo 7** : Wallace'ın Bulguları-1979
- Tablo 8** : Diehl'in Bulguları-1983
- Tablo 9** : Uzun Döngüler (Sistemik)
- Tablo 10** : George Modelski'nin Uzun Döngüleri
- Tablo 11** : Yersellik Açısından Devletlerarası Savaşlar 1816-1980
- Tablo 12** : Savaşların Tarihsel Dönemlere göre Yersellik ile İlişkisi
- Tablo 13** : COW projesinin savaş dönüşümü tablosu
- Tablo 14** : En fazla dış müdahalede bulunan devletler
- Tablo 15** : Kalevi Holsti'nin Savaş Nedenleri Tablosu
- Tablo 16** : Savaş Listesi
- Tablo 17** : Savaş Nedenlerinin Dönemsel Dağılımı
- Tablo 18** : Bazı Devletlerin Savaş Yatkınlıkları

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER

Şekil 1 : John Vasquez'in Savaş Tipolojisi

Şekil 2 : John Vasquez'in Savaş Tipolojisi

Şekil 3 : Organski'nin Piramidi

Grafik 1 : Charles Doran'ın Güç Döngüleri

Grafik 2 : Komposit Endekse Göre Başat Devletlerin Güç Değişimi

Grafik 3 : Savaş Nedenlerinin Dönemsel Dağılımı

Grafik 4 : Yıl Aralıklarına Göre Savaş Nedenlerinin Dağılımı

Grafik 5 : Savaşların Yıllara Göre Dağılımı

Grafik 6 : Coğrafi Bölgelere Göre Savaşlar

Grafik 7 : 30 Yıllık Ortalamalarda Coğrafi Bölgelere Göre Savaş Sayıları

Grafik 8 : Büyük Devletlerin Kapasite Endeksi

Grafik 9 : Orta Büyüklükte Devletlerin Kapasite Endeksi

Grafik 10 : Ülkelerin Askeri Personel Sayıları

Grafik 11 : Ülkelerin Askeri Harcamaları

Grafik 12 : 2.000.000 ve üstü Ölü Sayısı Bulunan Savaşlar

Grafik 13 : 100.000-2.000.000 Arası Ölü Sayısı Bulunan Savaşlar

Grafik 14 : 100.000'e Kadar Ölü Sayısı Bulunan Savaşlar

GİRİŞ

Bu çalışma, uluslararası ilişkilerde çatışmayı açıklayan teoriler aracılığıyla devletler arasında savaşların meydana gelmesinin nedenlerini incelemektedir. Tarihte meydana gelen savaşların nedenleri ile bu teorilerin ileri sürdüğü varsayımlar karşılaştırılmaktadır. Bu sayede teorilerin ulaştığı sonuçların tarihsel gerçeklikle uyumluluğu, araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Uluslar arası ilişkilerde savaş, özellikle realist teorilerin açıklama çabası içinde olduğu bir durumdur. Realist teorilerin devletlerin savaş davranışını, öncelikle bireyin doğası ile açıkladıkları görülmektedir. Uluslararası sistemin anarşik yapısının ve devletler arası güç ilişkilerinin savaşa neden olması, realistler açısından savaşın en temel nedenidir. Bununla beraber liberallerin görüşleri ise devletin rejimini dikkate almakta ve savaşın nedenini doğrudan devletin yönetim biçiminde aramaktadır. Serbest ticaret, karşılıklı bağımlılık gibi unsurların devletlerin savaş eğilimini azalttığını varsaymaktadırlar. Marksist teoriler ise savaşı doğrudan merkez çevre ilişkileri ile açıklamaktadır. Ancak analiz etmeye çabaladığımız savaş kavramını, emperyalizm kuramlarının ötesinde, egemen devletler arası ilişkilerde aramaktayız. Bu nedenle realist, liberal ve Marksist teorisyenlerin kimi varsayımlarını kabul eden, kimisini reddeden *savaş çalışmaları* literatürünün, ulaştıkları sonuçlar dikkate alınarak araştırmanın konusu belirlenmiştir.

Devletler arasında savaşların meydana gelmesinin nedeninin araştırılması, aynı anda gerçekleşen birçok değişkenin dikkate alınmasıyla mümkün kılınabilir. Başka bir deyişle bu teorisyenlerin ileri sürdüğü öznel varsayımlarla, savaşın nedenini açıklamak kanımızca oldukça tartışmalıdır. Bu nedenle, bir devletin savaş başlatması için onu teşvik eden faktörler, birer değişken olarak kabul edilerek ayrı ayrı incelenmelidir. Bu yaklaşım aslında uluslararası ilişkilerde bir araştırma yöntemidir. Savaş çalışmalarının

teorisyenleri, devletleri savaşa yatkınlaştıran değişkenleri inceleyerek, devletler tarafından sıklıkla tekrar edilen düzenliliklere ulaşmışlardır. Uluslararası ilişkilerde davranışsalcılar olarak bilinen bu ekol, sayısal veriler aracılığıyla da bu düzenlilikleri tespit etmektedirler. Bu düzenliliklerin savaş eğilimini artırıp artırmadığını sorgulamaktadırlar. Özellikle Batı'da eski bir geleneği olan bu yaklaşımın yöntemleri, bu çalışma kapsamında kullanılmıştır. Ayrıca savaş çalışmaları literatürünün Türkçeye aktarılması amaçlanmıştır.

Savaş oldukça geniş bir kavram olup, iç savaşları, devlet ötesi savaşları, siber savaşları, teröre karşı savaşları, psikolojik savaşları da kapsamaktadır. Araştırma konusu sadece devletler arası savaşlarla sınırlandırılmıştır. Bu savaşlara ek olarak, iç savaş biçiminde başlayarak devletler arası savaşa dönüşen silahlı çatışmalar da dikkate alınmıştır.

Çalışmamızın temel problematiği *devletler arasında savaşın neden çıktığıdır*. Bu çalışma bir *neden* araştırmasıdır. Savaş neden çıkar gibi felsefi bir soruya, teorik bakış açılarıyla, yanıt arama çabasıdır.

Bu amaçla, savaş çalışmalarının ve bazı uluslararası ilişkiler teorilerin varsayımlarını, sistematik bir biçimde ortaya koyma amacı taşımaktayız. Bu çalışma ile uluslararası sistemdeki yapısal değişimlerin, içsel dinamiklerin ve liderlerin hangi *durumlarda* ve hangi *nedenlerle* devletleri savaşa yatkınlaştırdığı açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu *durumlar* teorilerle, *nedenler* ise devletlerarası savaşların incelenmesiyle ortaya konulmaktadır.

Bu çalışma bir askeri tarih ya da strateji araştırması değildir. Devletlerin bir savaşı nasıl kazanacağı, taktik, strateji, manevra, lojistik gibi unsurlar, doğrudan askeri tarih ve strateji alanının konularıdır. Bununla beraber bu çalışma, bir siyasi tarih çalışması da değildir. Tarihten alınan belli savaşlarla sistemsel düzenlilikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Amacımız, devletlerin savaşa karar verme ve yatkınlaşma davranışlarının

incelenmesidir. Başka bir deyişle bu çalışma genel bir savaş teorisini araştırma çabasıdır.

Savaş, her daim güncel bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. İki devletin krizle başlayan ilişkileri, savaşa dönüşebilir. Bu devletler çeşitli nedenlerle savaşmaktadırlar. Dolayısıyla savaşın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan durumların ve nedenlerin sistematik bir biçimde ortaya konulması, belirli krizlerin savaş olasılıklarını hesaplamamıza yardımcı olabilecektir.

Savaşı ve onun nedenlerini açıklamayı konu edindiğimiz bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Bu üç bölüm; savaşa ilişkin kavramları, bu kavramları kullanan teorileri ve savaşın nedenlerinin teorik analizini içermektedir.

Birinci bölüm savaşa ilişkin tanımların, kavramların, tipolojilerin ve savaşın kökenlerine ilişkin görüşleri içermektedir. Bu bölümün amacı savaş literatürünün kavramlarını ortaya koymaktır. Öncelikle savaşın tanımı yapılmıştır. Savaşı tanımlama ve onu diğer silahlı çatışmalardan ayırt etme konu sınırlandırmamız açısından önemlidir. Bu ayırt etme sayesinde son bölümde hangi savaşların inceleneceği, hangi ölçütlerin bir silahlı çatışmayı savaş olarak kabul edeceğimizi göstermektedir.

Savaşa ilişkin bazı kavramlar, hem askeri bilimlerde, hem de uluslararası ilişkiler teorilerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Birinci bölümde bu kavramlara yer verilmektedir. Bununla birlikte savaş tipolojileri de birinci bölümde ortaya konulmaktadır. Savaş tipolojileri, savaşların neden çıktığına yönelik farklı fikirler sunmaktadır. Savaş çalışmalarının yazarlarının tipolojileri genel anlamda devletlerin savaşma nedenine göre savaşları ayırmaktadır. Bu nedenle yazarların tipolojileri, savaş nedenlerini açıklamaya yöneliktir.

Savaşın kökenlerine ilişkin Hobbes-Rousseau tartışması bu bölümde ortaya konulmuştur. Bu felsefi tartışma, savaşın kökenleri konusunda

antropolojik, biyolojik ve etolojik verilerin de dikkate alınmasıyla sonlandırılmıştır.

İkinci bölümde, devletler arası savaflara, uluslararası ilişkiler teorilerinin ve savaş çalışmalarının bakış açıları irdelenmektedir. Teoriler aracılığı ile savaşın neden çıktığına ilişkin farklı değişkenler açıklanmaktadır. Bu değişkenler sistemin yapısal durumunu ve devletlerin iç yapılarını içermektedir. Sistemdeki yapısal değişimlerin devletleri savaşa yatkınlaştırma süreçleri ve büyük savaşların meydana gelme biçimleri, teorisyenlerin görüşleri çerçevesinde bu bölümde açıklanmaktadır. Ayrıca devletlerin rejimlerinin, topraklarının, nüfusunun, teknolojisinin, kaynaklarının, liderlerinin savaşa yatkınlaşmaları bu bölümde üzerinde durduğumuz konulardır. Öncelikle sistemin açıklanmasının nedeni teorisyenlerin üzerinde en fazla durduğu alan olmasındandır. Sonrasında devletin içsel değişkenleri ve liderlik faktörü incelenmiştir.

Son bölümde ise davranışsalcılar ile uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin görüşlerini de dikkate alarak, 1803-2008 yılları arasında birinci bölümde belirlenen ölçütlere göre seçilmiş 132 devletlerarası savaş incelenmiştir. Bu savaşların nedenleri bir savaş listesi halinde ayrı ayrı rakamlarla kodlanmıştır. Bu sayede hangi savaş nedenlerinin artma ve azalma eğilimlerine girdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Dönemsel eğilimler, güç dağılımları, savaşların büyüklükleri gibi nicel açıdan gözlemlenebilir bulduğumuz değişkenlerin analizi yapılmıştır.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Savaş, insanlık tarihinin en eski etkileşim biçimlerinden biridir. İnsanlar değer verdikleri 'şeyi' edinmek ya da korumak için yüzyıllarca savaşımlardır. Dolayısıyla savaş, siyasal toplulukların bir davranış biçimidir. Bu davranış biçimi tarihsel süreç içerisinde değişen, koşullara göre yeniden şekillenen, sıklığı artan-azalan, yöntemi farklılaşan bir olgudur. Nesilden nesile değişiklik göstermesi, savaşı tanımlamayı, anlamayı ve incelemeyi zorlaştırmıştır. Bu nedenle bir savaş çalışmasının ilk aşamasının, onu tanımlama olduğu kanısındayız. Bununla beraber uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde kaç tür savaş tipolojisinin olduğu, savaşın nedenleri konusunda ipuçları sağlamaktadır. Son olarak savaşın doğasını anlamak, onun kökenlerini anlamaktan geçtiğinden, savaşın ilkeleri konusunda yazarların görüşleri pozitivist tespitler bu bölümde dikkate alınmıştır.

1.1. TANIM VE KAVRAMSALLAŞTIRMA

Savaşı anlamamanın ilk adımı, öncelikle kapsamı oldukça geniş olan 'savaş' kavramını tanımlamaktır. Özellikle savaşın tanımına ilişkin farklı bilim dallarının çok sayıda tanımının bulunması, tek ve ortak bir savaş tanımı yapılmasını güçleştirmektedir. Burada savaşı tanımlamaya ilişkin en temel tartışma, tanımın kapsayıcılığı ile ilgilidir. Bir devletin başka bir devletle/toplulukla ya da iki farklı siyasal birimin birbirleriyle giriştikleri her çatışmanın doğrudan savaş olarak kabul edilip edilmeyeceği, tartışma konusudur. Savaş üzerine geliştirilmiş *nesnel* ve *genel geçer* bir tanımın yokluğu da bu tartışmadan ileri gelmektedir. Çok fazla savaş türünün bulunması, yazarları kapsayıcı bir tanım yapmaya itmektedir. Bu nedenle literatüre katkıda bulunan yazarların, ortaya koydukları tanımlamalarda, hem tarih biliminin, hem kendi disiplinlerinin hem de yaşadıkları dönemin

araştırma metodolojilerini de göz önünde bulundurarak kapsayıcı tanımlar geliştirdikleri düşünülebilir. Yapılan tanımların eksik ya da yetersiz olmasından ziyade, ilgili tanımın yapıldığı dönemde var olan savaş türlerini ve aynı zamanda tanımlama yapan yazarın kullandığı metodolojiyi dikkate almakta yarar görülmektedir. Bu bağlamda savaş literatürü incelendiğinde, savaşı tanımlama konusunda metodolojik olarak iki tür tanımlama biçiminin var olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi, savaşa ilişkin felsefi, tarihi, hukuki ve siyasal verilerin tahlili ile oluşturulan gelenekselci ekolün nitel tanımlama biçimi, diğeri ise dünya tarihinin belirli bölümlerinde meydana gelen tüm silahlı çatışmalara ilişkin nicel verileri kullanan pozitivist-davranışsalıcı ya da nicel tanımlama biçimidir. Bunlar ‘savaş nedir’ sorusuna karşılık tanımlarını geliştirirken, ‘ne savaştır’ sorusuna da cevap arayarak savaşı kavramsallaştırmaktadırlar.

1.1.1. Savaş Kavramının Nitel Tanımlanması ve Kavramsallaştırılması

Savaşma eylemi, siyasal hayatın sosyal hayat üzerinde dönüştürme yapabilen en eski unsurlarından biridir. Bu durum ilkel insandan günümüze kadar değişmeden devam etmektedir. Aslında ilkel toplumlar için savaşma eylemi ile modern toplumlar için savaşma, şiddete dayanması bakımından çok bir farklılık göstermemektedir. Ancak dünya tarihi ilerledikçe, yeni üretim biçimleri keşfedildikçe, savaş teknolojileri geliştikçe, savaşmanın yöntemi de değişikliğe uğramıştır. Savaşma eyleminin birden fazla yönteminin oluşması nedeniyle, savaşa ilişkin yapılan tanımların sayısı artmıştır. Savaşlar devletin içinde, devletler arasında ya da devletle başka bir siyasal birim arasında yaşanabildiğinden kendi içinde türlere ayrılmaya başlamıştır. Ancak bir savaş türü olarak ‘devletlerarası savaş’ hiç değişmeden günümüze kadar gelen bir savaş biçimi olup, daha somut ve genel biçimde tanımlanabilir niteliktedir.

Cicero, sorunları çözmenin iki yolu olduğu görüşündedir. Bunlardan birinin tartışma, diğerinin ise güç mücadelesi olduğunu ileri sürmektedir. Savaşa en kısa ve en genel tanımı yapan Cicero, savaşın *güç yoluyla mücadele etme* olduğu fikrindedir.¹ Dolayısıyla Cicero, savaş siyaset aktörlerin herhangi bir sorunu çözme biçimi olarak kabul etmektedir. Hugo Grotius ise savaşa Cicero'nun tanımını eleştirerek yeni bir tanım geliştirmektedir. Grotius savaş, *güç yoluyla mücadele eden tarafların içinde bulundukları durum* olarak tanımlamaktadır.² Cicero'nun bakışıyla kıyaslandığında Grotius, aslında savaşın var olan gerçekliğini belirtmekte ve savaşın aslında düello benzeri bir 'durum' (situation) olduğuna kanaat getirmektedir.³ Savaş bir durum olarak nitelemek, aslında uluslararası ilişkileri oluşturan birçok 'durum'dan yalnızca biri olduğunu ileri sürmek anlamına gelebilir. Bu durum, savaş uluslararası ilişkilerin doğal hali olduğunu ileri süren yazarlara yakınlaştırmaktadır. Nitekim Thomas Hobbes da Grotius gibi savaş bir durum olarak nitelemektedir. Thomas Hobbes'a göre savaş (devletlerarası ilişkilerde) *etkileri devam etmese dahi var olan bir ilişki durumudur*.⁴ Bu tanımlama biçimi, aslında savaş arızı bir durum olarak görmenin ötesinde, uluslararası ilişkilerin olağan bir süreci olarak görüldüğü anlamına gelmektedir. Gerek Hobbes, gerek Grotius ve Cicero savaşın sadece bir düşmanlık eylemi olmadığını, savaş kelimesinin çatışan tarafların 'durumunu' belirttiğini vurgulamaktadır. Başka bir deyişle bu yazarların yaklaşımlarına göre savaş bir *uluslararası ilişki biçimidir*. Klasik yazarlardan bazıları, anarşinin, sistemin özü olduğunu ileri sürerken, savaş durumunu da sistemde ortaya çıkan sorunu giderme mekanizması olarak görmektedirler. Dolayısıyla savaş, zaman kavramı içerisinde gerçekleşen ve sorun gideren

¹ Hugo Grotius, **The Right of War and Peace, Book I**, (ed.) Richard Tuck and Jean Barbeyrac, Liberty Fund, Indianapolis, 2005, s.134.

² Grotius, **a.g.e**, s.134.

³ Grotius, düşmanlık kavramını da savaş kavramının etimolojik kökeninde incelemektedir. Latince *Bellum* (Savaş) kelimesinin *Duellum* (düello) kelimesinden geldiğini açıklar. *Duellum* kelimesinin ise *Duo* (ikili) kökünden türediğini ve bu kelime ile iki kişi arasındaki karşıtlığın kastedildiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla savaşın etimolojik kökeni, en geniş anlamda savaşın karşıtlıklardan doğan bir durum olduğu sonucunu doğurur. Grotius, **a.g.e**, s.135

⁴ Alexander Moseley, **A Philosophy of War**, Algora Publishing, New York, 2002, s. 13.

bir 'süreç'tir.⁵ Başka bir deyişle savaş bu sürecin bir iletişim biçimidir. Bu nedenle savaşma eylemi devletin doğal eğilimidir.

Grotius'un tanımı kendisinden sonra gelecek olan Clausewitz'e de esin kaynağı olmuştur. Savaşın bir 'durum' olduğunu kabul eden yazarlara karşılık savaşı bir 'eylem' olarak görür. Savaşı sistematik bir biçimde inceleyen bir asker olan Carl von Clausewitz *Savaş Üzerine* adlı eserinde savaşı şu şekilde tanımlamaktadır:

Savaş çok genişletilmiş bir düellodan başka bir şey değildir... Düello yapan iki kişiden her biri, fiziksel gücüyle diğerine kendi iradesini kabul ettirmeye çalışır. Onun ilk amacı düşmanı mağlup etmek ve böylece daha sonra bir direnç gösteremeyeceği bir duruma sokmaktır. O halde savaş, düşmanı irademizi kabule zorlamak için girişilen bir kuvvet kullanma eylemidir.⁶

O halde savaş, devletin amacına ulaşma sürecinin bir eylemidir. Amaca ulaşmayı, iradeyi kabule zorlama olarak açıklayan Clausewitz, *savaşı, politikanın sadece başka araçlarla devamıdır* şeklinde tanımlamaktadır.⁷ Yaşadığı dönemin de etkisiyle⁸ Clausewitz, savaşın özünü *büyük çıkarların kanla çözümlenen bir çatışması olduğu ve bu yönüyle diğer çatışmalardan ayrıldığı* saptamasında bulunmaktadır.⁹ Clausewitz, savaşın

⁵ Hobbes'a göre savaş fiili, sadece muharebeden veya dövüşme eyleminden ibaret olmayıp mücadele etme iradesinin yeterince bilindiği bir zaman süresinden oluşur: dolayısıyla savaşın doğasındaki zaman kavramı, havanın doğasındaki gibi düşünülmelidir. Nasıl ki kötü havanın doğası bir veya iki yağmur sağanağından ibaret olmayıp, birçok günün eğiliminden oluşuyorsa, savaşın doğası da çarpışma eyleminden ibaret olmayıp, tersine bir güvencenin bulunmadığı çarpışmaya yönelik kesinleşmiş eğilimlerden oluşur. Bunun dışındaki tüm zamanlarda barış vardır. Thomas Hobbes, **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, (çev.) Semih Lim, YKY, 10. Baskı, İstanbul, Ocak 2012, s.101.

⁶ Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, (çev.) Selma Koçak, Doruk Yayınları, 2007, ss. 29-30.

⁷ Clausewitz, **a.g.e.**, s. 45.

⁸ Clausewitz'in yaşam öyküsüne bakıldığında öncelikle göze çarpan, 12 yaşından (1792) öldüğü 1831 yılına kadar Prusya ordusunda görev yapan bir asker olduğudur. Neredeyse tüm yaşamı askerlik içinde geçmiş olduğundan yaptığı siyasal tespitlerin doğrudan askeri muhteva taşıdığı görülmektedir. Ancak siyasal tespitleri ve savaş-siyaset ilişkileri üzerine yaptığı saptamalara bakıldığında, uluslararası ilişkiler disiplini açısından incelenmeye değer niteliktedir. Savaşa getirdiği tanım, literatürde savaş üzerine yazılan gerek politik gerek askeri eserlerin neredeyse tümünde 'ilk cümle' niteliğindedir.

⁹ Clausewitz, **a.g.e.**, s.128.

'kendine özgü yanının' sadece araçlarının özelliğinden ibaret olduğunu ileri sürmektedir. Burada politikanın amaç, savaşın ise araç olduğunu ve amacın araçsız olamayacağını ileri sürer. Clausewitz'in bu yorumlama biçimi savaşı politikanın başka araçlarla devamı olarak tanımlarken, hem amacı hem de aracı ortaya koyan kapsayıcı bir tanım geliştirmektedir. Clausewitz'in tanımı ve ortaya koyduğu mantık, kendisinden sonra yaşayan bazı yazarların çalışmalarına esin kaynağı bazı yazarların ise eleştiri noktası olmuştur.¹⁰

Klasikler olarak adlandırabileceğimiz Cicero, Grotius, Hobbes ve Clausewitz gibi yazarların tümünün savaşı, 'genel' ve 'soyut' biçimde tanımladıkları görülmektedir. Cicero, savaşı bir sorun çözme yöntemi, Grotius bir durum, Clausewitz ise bir eylem olarak görmektedir. Bunların tümünün ortak yönü savaşı devletin dış ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası olarak görmeleridir. Bu nedenle birine göre devletin barışla değil çatışmayla içinde bulunduğu bir zaman dilimi, diğeri için ise amaca ulaşmak için sergilenen davranışlardan biri olarak görülmektedir. Başka bir deyişle klasiklerin tanımları savaşı anlamamızı sağlamaktadır. Ancak bu çalışma kapsamında incelenecek olan devletlerarası savaşlar açısından daha 'özel' ve 'somut' bir takım tanımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu özel ve somut bir tanım, savaşı anlamının yanında 'açıklama' kolaylığı sağlamaktadır. Özel olması savaşın hangi araçlarla, net tür bir örgütlenme biçimiyle gerçekleşen bir süreç olduğunu, somut olması ise kimler arasında yaşandığını anlamamız noktasında önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda klasiklerden sonra gelen ve onların düşüncelerini de harmanlayarak savaşı sistematik bir çalışma alanı haline getiren çağdaş

¹⁰ John Keegan gibi yazarların savaşa bakışı Clausewitz'in tanımını reddetmektedir. Keegan, 'Savaş Sanatı Tarihi' adlı çalışmasının ilk bölümüne Savaş, politikanın farklı araçlarla devam ettirilmesi değildir diye başlamaktadır. Keegan'a göre eğer Clausewitz haklıysa, dünyayı anlamak gayet kolay olacaktır. Aristo'nun insanın politik bir hayvan olduğunu ileri sürmesi gibi aslında Clausewitz de insanı savaşan bir hayvan olarak nitelemektedir. Her ikisi de insan zekasını avlanma ve öldürme yetenekleri üzerinden kurguladıklarından, savaşma eylemini tarihin, hayatın olağan bir unsuru olarak görmüşlerdir. Keegan bu yaklaşımıyla aslında savaş teorisyenlerinin Hobbesiyen bakışlarına muhalif bir duruş sergilemekte ve aslında savaşın arazi bir olgu olduğunu kastetmektedir. John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, (Çev.) Selma Koçak, Doruk Yayınları, 2007, s. 22.

yazarların görüşleri, savaşı daha özele ve somuta indirgemektedir. Savaşın tarafları, nasıl meydana geldiği, ne türden ilişkiler içerdiği, hangi araçların kullanıldığı çağdaş yazarların tanımlarında karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde çağdaş yazarların önde gelenlerinden Quincy Wright'ın¹¹ 'A Study of War' (Bir Savaş Çalışması) adlı eserinde savaş kavramına öncelikle oldukça açık uçlu bir açıklama getirir ve *en geniş anlamda birbirinden ayrı ancak benzer varoluşların şiddetli iletişimi* olarak tanımlar.¹² Buna göre yıldızların çarpışmasından, bir aslan ile kaplanın dövüşüne, iki ilkel kabilenin birbirleriyle giriştikleri çatışmadan, iki modern ulusun savaşına kadar her türden şiddet eyleminin bu tanım kapsamında olduğunu ileri sürer. Uluslararası ilişkiler kapsamında düşünüldüğünde Wright tanımını daha da daraltmakta ve savaşı *iki ya da daha fazla düşman grubun mücadelesini silahlı güç yoluyla sürdürmesine olanak tanıyan meşru durum*¹³ olarak tanımlamaktadır. Meşru durum olması, onun devlet eliyle yapılmasından ileri gelmektedir. Grotius ve Hobbes'a benzer bir biçimde Wright da savaşın bir 'durum' olduğunu ileri sürer. Bu tanım üzerinden Wright, savaşın tanımını maddi ve hukuki tanım olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Maddi anlamda savaşı *bir hükümetin diğer bir hükümete karşı giriştiği şiddet içeren eylem ya da eylemler dizisi* olarak tanımlarken, hukuki anlamda ise *hükümetler arasında mevcut şiddetin düzenlendiği ya da izin verilen özel kuralların olduğu bir durum ya da zaman süreci veya hükümetler arasında var olan uyuşmazlıklar için düzenlenmiş şiddet yolu* olarak tanımlamaktadır.¹⁴ Bu tanımlara bakıldığında Wright, savaşın, 'bir eylem', 'bir ihtilaf', 'bir durum' ve 'bir yöntem' olduğunu düşünmektedir.¹⁵ Bu bağlamda

¹¹ Quincy Wright, her ne kadar nicel araştırmanın ve davranışsal ekolün öncülerinden olsa da savaşı tanımlama biçimi açısından nitel tanımlama bölümünde de çalışmalarına yer verilmiştir.

¹² Quincy Wright, **A Study of War**, Vol. 1, The University of Chicago Press, Chicago, 1941, s.8.

¹³ Wright, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁴ Quincy Wright, "Changes in the Conception of War", **The American Journal of International Law**, Vol. 18, No.4, October 1924, s. 762,

¹⁵ Wright savaşı bir eylem olarak tanımlarken, politik yönünden ziyade askeri yönünü vurgulamaktadır. Askerler için savaşma *eylemi ya da eylemler serisi* düşman bölgesinin zapt edilmesi, düşman kuvvetlerinin yok edilmesi, onu boyun eğmesi için aşamalı bir biçimde zayıflatma süreci olduğunu değerlendirmektedir. Savaşı bir *ihtilaf* olarak tanımlarken, güç gösterisi, misilleme, müdahale gibi unsurların maddi anlamda savaşı içerdiğini ileri sürer. Bir *hal* olarak savaş ise daha

Quincy Wright'ın tanımı, genel bir savaş tanımından ziyade 'devletlerarası savaş' kavramını tanımlamaktadır. Klasiklerin tanımlarını detaylandıran Wright'ın odaklandığı nokta çatışmanın taraflarıdır. Dolayısıyla hükümet terimi, hükümetlerarası olmayan silahlı çatışmaları kapsamayarak doğrudan devletlerarası savaşı belirtir.

Wright'ın tanımına benzer bir tanım, Oppenheim tarafından ileri sürülmektedir. Oppenheim'e göre savaş; *birbirlerine boyun eğdirme ve kazananın istediği şekilde barış koşullarını dayatma amacıyla iki ya da daha fazla devletin silahlı güçleri arasında gerçekleşen mücadeledir.*¹⁶ Oppenheim'in savaş tanımında dört temel unsur bulunmaktadır. Öncelikle (i) en az iki *devlet* arasında gerçekleşen bir *mücadele* olması, (ii) bu devletlerin *silahlı güç* kullanmasının gerekliliği, (iii) birbirlerine karşı *boyun eğdirme* ve kazananın barış hükmünün geçerli olması, (iv) birbirlerine karşı tümüyle muhalif olmalarına rağmen, tüm tarafların benzer hedef beklentisine sahip bulunması gerekmektedir.¹⁷ Bu açıklama Oppenheim'in tanımının, Wright ile benzer bir biçimde genel bir savaş tanımı olmadığını, açıkça devletlerarası savaşı tanımladığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, düşük yoğunluklu çatışmalar da dâhil olmak üzere, süjelerinin devletler olduğu her silahlı mücadelenin, doğrudan devletlerarası savaş olarak kabul edilebileceği bir tanımdır.

Wright ve Oppenheim'in tanımlarında savaşan tarafların sadece devlet olması nedeniyle yeterince kapsamlı görülmeyebilir. Oysaki iç savaşlar, üçüncü ülke müdahaleleri nedeniyle uluslararasılaşan iç savaşlar gibi dünya

ziyade hukukçular tarafından yapılan tanımlama olduğunu ve geniş anlamda savaşın güç ile sürdürülen müsabaka ya da münakaşa olduğunu ortaya koymaktadır. Yazarlar bu olguyu; şart, hal, ilişki, durum olarak tanımlarlar. Ancak özü, 'savaş hali'dir. Sonuncusu ise bir *metot* olduğu yönündedir. Savaşın kendisi yasal olarak bir uyuşmazlığı ortadan kaldırmaz. Fakat hukukta bir uyuşmazlık bir anlaşma ile sonlanır. Başka bir deyişle bir uyuşmazlığın ortaya çıkardığı bir savaşın sonucunda mutabakat sağlanabilir. Bunların tümüne bakıldığında Wright savaşı bir eylem/ler ya da bir hal olarak savaş, hem maddi hem de hukuki anlamda savaşın tanımlanmasına en uygun düşen kavramlar olduğu belirtmektedir. Wright, *Changes in the Conception of War*, s. 763.

¹⁶ Lawrence Oppenheim, **International Law**, II, 202 (h.Lauterpacht ed., 7th ed. 1952) (akt.) Yoram Dinstein, **War: Aggression and Self-defense**, 3rd Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s.4.

¹⁷ Dinstein, **a.g.e.**, s. 4.

tarihinde devletlerarası savaşlardan daha fazla yer kaplayan çatışma biçimleri Wright ve Oppenheim'in tanımı dışında kalmaktadır. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler çalışmalarında Wright ve Oppenheim'dan ziyade fazlasıyla Hedley Bull'un tanımının referans alındığı grmektedir. Hedley Bull tarafından ortaya konulan tanımın kapsadığı çatışma türlerinin çokluğu nedeniyle uluslararası ilişkiler çalışmalarında sıkça kullanılmaktadır. Bull, kısa bir anlatımla savaşı, *siyasal birimlerin birbirlerine karşı sürdürdükleri örgütlü şiddet eylemi* olarak tanımlamaktadır.¹⁸ Siyasal birimler terimi bir devlet ile başka bir siyasal amaçlı örgütlenmenin silahlı mücadelesini de kapsamaktadır. Ancak Bull bu durumda, her silahlı çatışmanın da birer savaş olamayacağını belirtmektedir. Dolayısıyla Hedley Bull savaşı daha detaylı bir biçimde açıklamak yerine savaşın ne olmadığını ortaya koymakta ve örneklendirmektedir:

şiddet, bir siyasal birim adına uygulanmadıkça savaş değildir. Savaş esnasında işlenen bir öldürme fiilini cinayetden ayıran şey, onun arkasındaki resmi ve temsili karakteridir. Yine aynı şekilde, bir siyasal birim tarafından uygulanan şiddet, bir başka siyasal birime ynelmedike savaş olarak kabul edilemez. Bir devletin bir mahkmu infaz etmesi ya da bir korsanla girişilen askeri mücadele dahi doğrudan bireylere yöneldiğinden bir savaş olarak kabul edilmez.¹⁹

Bull'un yaklaşımı bir silahlı çatışmanın savaş olarak kabul edilmesinin ya da edilmemesinin hangi ölçütlere bağlanabileceğini sorgulamaktadır. Dolayısıyla Bull, 'savaş nedir' sorusundan sonra 'ne savaştır' gibi ikinci bir sorunsalı da açığa çıkartır. Savaş nedir sorusuna bir tanımla karşılık verilmektedir. Ne savaştır sorusuna da her silahlı çatışmanın bir savaş

¹⁸ Hedley Bull, **The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics**, 3rd Edition, New York, 1977, s.178, Hedley Bull'un tanımının benzeri bir tanım Jack S. Levy ve William Thompson tarafından da ileri sürülmektedir. Onlara göre savaş *siyasal birimler arasında sürekli koordineli şiddet* olarak tanımlanmaktadır. Levy, bu şekilde bir tanımlamanın I. Dünya Savaşı gibi büyük savaşları, 18. Yüzyıldan 20. Yüzyılın başlarına kadar Asya ve Afrika'daki Avrupalı büyük güçlerin koloni savaşlarını, ABD, Kongo ya da Yugoslavya'daki i savaşları dahi kapsayabilecek bir tanım olduğunu ileri sürmektedir. Jack. S. Levy ve William R. Thompson, **Causes of War**, Wiley-Blackwell, UK, 2010, s.5.

¹⁹ Bull, **a.g.e.**, s.178.

olmadığını, savaş olabilmesi için diğer kolektif şiddet eylemlerinden ayırıcı özelliklerinin bulunması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, Bull'un ne savaştır sorusuna verdiği yanıt, *şiddetin resmi ve siyasi bir hedefe uygulanmasıdır*.²⁰

Hedley Bull'un tanımı, John Vasquez tarafından oldukça derin irdelenmiştir. Vasquez, 'Savaş Bulmacası' (ya da Savaş Muamması) adlı çalışmasında Hedley Bull'un geliştirdiği tanımı referans almakla beraber, buna bir eklemede bulunur. Vasquez, Bull'un savaşın *siyasal birimlerin birbirlerine karşı sürdürdükleri örgütlü şiddet eylemi* olduğu konusunda 'şiddet' teriminin tam anlamıyla tanımlanamadığı ya da kastedilen anlamı vermediği üzerinde durmaktadır.²¹ Şiddet teriminin, fiziksel eylem yoluyla yaratılan bedensel hasar anlamına geldiğini ileri sürmektedir. Oysaki Vasquez'e göre savaş, bir grubun üyelerinin diğerlerine basitçe hasar vermekten ziyade, o grubun üyelerini örgütlü bir biçimde öldürerek yok etmek olduğunu ileri sürmektedir. Aksi halde savaş doğrudan şiddet olarak ele alınırsa savaşın içeriğini, savaşın amacının ötesine geçen salt güç kullanımına benzetir. Dolayısıyla Vasquez, Bull'un açıkladığı savaş tanımı için şiddet kelimesini çok geniş bulur.²²

Vasquez, Bull'un tanımını referans almakla beraber, bu tanımı Malinowski'nin geniş kabul gören antropolojik savaş tanımıyla kıyaslamaktadır. Malinowski'ye göre savaş *iki bağımsız siyasal birimin örgütlü askeri güçleri arasında milli ya da topluluğa ait bir politikanın izlenmesi amacıyla gerçekleşen silahlı mücadeledir*.²³ Bull'un tanımına oldukça benzeyen bu tanımlamada Vasquez, Malinowski'yi 'bağımsız siyasal birimler' kavramı üzerinden eleştirmektedir. Ona göre eğer savaş sadece bağımsız siyasal birimler arasında geçmekte ise o halde sömürge

²⁰ Bull, **a.g.e.**, s.178.

²¹ John Vasquez, **The War Puzzle Revisited**, Cambridge University Press, New York, 2009, s. 24.

²² Vasquez, **a.g.e.** s. 24.

²³ Bronislaw Malinowski, "An Anthropological Analysis of War", (ed.) Leon Bramson, George W. Goethals, **War**, New York, 1968, ss. 245-268 (akt.) Vasquez, **a.g.e.**, s.24.

savaşlarının, savaş olarak kabul edilmemesi gerekmektedir. Bundan ötürü Vasquez, Malinowski ile Bull'un tanımını kıyasladığında, üç nedenden ötürü Bull'un geliştirdiği tanımları tercih eder. Bunlardan birincisi, Bull savaşı sadece devletlerarası savaşla sınırlamamıştır. Bu tanımda devletsiz toplumların savaşlarından modern devlete kadar tüm savaşlar dâhil edilerek farklı disiplinler tarafından da bu tanımları kullanılabilir hale getirmektedir. Dolayısıyla ilgili tanımlar siyaset bilimi, tarih, antropoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji ve coğrafya gibi dallar için yeterince kapsayıcı bir yelpaze sunmaktadır. İkincisi, Bull, tanımları içinde tartışmalı terimler barındırmamakta ve oldukça yeterli bir teorik zemin sunmaktadır. Üçüncüsü, esasen bir savaş tanımında olması gereken 'örgütlü olma' terimini içinde barındırmasıdır.²⁴ Vasquez bu kavramdan üç önemli anlam çıkarır. Birincisi, savaş kuralları ve teamülleri olan düzenli bir faaliyettir.²⁵ İkincisi, savaş rasgele bir şiddet eylemi değildir.²⁶ Savaşın odaklandığı ve hedef aldığı bir yönü olup, onu başlatan bazı rasyonel amaçlar taşır. Üçüncüsü, savaş bireysel değil, kolektif ve sosyal anlamda örgütlü bir biçimdedir. Dolayısıyla savaş hali kişiler arası gerçekleşen bir şiddet eylemi değildir.²⁷ Bull'un tanımlamasında ortaya koyduğu varsayım, savaşın örgütlü bir şiddet eylemi gerektirmesidir. Örgütlü olma üzerinde bu kadar durulmasının sebebi, bireysel şiddetle, resmi anlamda şiddete başvurma tekeline elinde bulunduranın uyguladığı şiddet kavramını ayırmasıdır.

Vasquez Bull'un tanımlamasını çözümlerken, aslında savaşı tanımlayanların ya da savaş kavramını sıklıkla kullananların düştükleri bir

²⁴ Vasquez, *a.g.e.*, s.24

²⁵ Bu noktada Vasquez'in açıkladığı durum ile yukarıda bahsedilen Quincy Wright'ın ortaya koyduğu arasında da benzerlik bulunmaktadır. Burada Bull'un tanımında bahsedilen örgütlü eylemden kasıt savaşın bu örgütlü yapıdan kaynaklanan bir teamülünün ve kurallarının olmasıdır. Wright ise savaşı bir 'meşru durum' olarak tanımladığında, açıkça kastettiği de budur. Başka bir deyişle Wright 'savaş patlak verdiğinde kurallar ya da teamüllerden ötürü belirli davranış türlerinin ya da durumların ortaya çıkmasının uygun' olduğunu ileri sürmektedir. Quincy Wright, *A Study of War*, Vol. 2, The University of Chicago Press, Chicago, 1941, s.698.

²⁶ Bull'un savaşın oluşumuna ilişkin süreci Quincy Wright tarafından üzerinde durulan bir konudur. Wright 'a göre 'savaş tesadüfî oluşan, değişken ve ara sıra meydana gelen bir olgu değil, muteber bir haldir. Savaşın arasındaki muteber halden kasıt, bunların hukuk önündeki eşitliği ve şiddete başvurmayla ilişkin tanınan özgürlüktür. Wright, *a.g.e.*, s. 698.

²⁷ Vasquez, *a.g.e.*, s.25.

yanılgıyı da ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, savaş durumu, *basit bir çatışma hali* değildir. Vasquez'in *şiddet* kavramı üzerine odaklanmasının sebebi, kavramsal olarak savaş ile çatışma terimlerinin eş anlamlı olmamasından kaynaklanmaktadır. Çatışma "son derece geniş" ve "oldukça muğlak" bir kavramdır. Öyle ki çatışma kavramı devletlerin günlük ilişkilerinde de pek tabi yaşanabilir. Herhangi bir çatışmaya doğrudan savaş vasfı yüklemek de doğru olmayabilir. Bu nedenle Jack S. Levy ve William R. Thompson, şiddet kavramının, savaşı diğer devletlerarası ya da gruplar arası çatışmalardan ayırdığını ileri sürer. Devletler arasında çıkarların çatışması ya da güç kullanımı tehdidinde bulunularak lehte bir sonuç elde edilmesi, uluslararası ilişkilerde olağan bir durumdur. Bununla birlikte çıkarların çatışması, rekabet, uyuşmazlıklar, güç kullanımı tehdidi gibi unsurlar 'şiddet' haline dönüşmedikçe bir savaş haline gelmemektedir.²⁸ Dolayısıyla Vasquez, Bull'un kastettiği şiddet kavramının savaşın tanımlanmasında yeterli ya da doğru bir kavram olmadığını ifade etse de Levy ve Thompson'un bakış açısından sıradan bir çıkar çatışmasıyla savaş arasında bir ayrımın yapılabilmesi için bu terimin bir tanımdaki varlığını şart koşmaktadır. Örneğin çıkar uyuşmazlığından dolayı devletler arasında düşük yoğunluklu çatışma çıkabilir. Öte yandan Vasquez de siyasal aktörlerin çıkarlarının sürekli uyum içinde olamayacağını varsaydığından, çatışmayı her tarafa yayılan ve kaçınılmaz bir durum olarak niteler. Dolayısıyla bir çatışmanın savaş haline gelmesinde sadece şiddetten ziyade, *örgütlü bir şiddet eyleminin* bulunması gerekmektedir.²⁹

Vasquez, Bull'un tanımında sözü geçen 'siyasal birimler' kavramı üzerinde de durmaktadır. Ona göre siyasal birimler kavramı aslında savaşın yine kolektif biçimi üzerinde durmaktadır. Siyasal olmayan birimlerin birbirleriyle mücadele biçimi, savaş kavramından çok daha farklı gerçekleşmektedir.³⁰ Bu nedenle bir durumun savaş olarak tanımlanması,

²⁸ Jack. S. Levy ve William R. Thompson, *Causes of War*, Wiley-Blackwell, UK, 2010, s.5.

²⁹ Vasquez, *a.g.e*, s.24-25.

³⁰ Vasquez, *a.g.e*, s.25.

süjelerinin siyasal birimler olup olmadığı ile alakalıdır. Bull'un tanımını Vasquez'in açıkladığı biçimde özetlemek gerekirse, (i) şiddet eyleminin olması, (ii) bu eylemin örgütlü halde olması ve (iii) siyasal birimler arasında olması gerekmektedir.

Tüm bu tanımların ortak yönleri, açıkladıkları eylemin taraflar arası şiddet veya zorlama içermesidir. Wright, savaşı düşman grupların mücadelesi olarak tanımlarken, sadece devletlerarası savaşı esas almadığı, savaş olabilecek tüm unsurları kapsamaya çalıştığı açıktır. Aynı yöntemi yukarıda Grotius da *taraf* kelimesi ile Hedley Bull ve Malinowski ise *siyasal birimler kelimesi* ile tanımlamıştır. *Grup, taraf, siyasal birimler* kelimeleri ile bu tanımın içine iç savaşları, koloni savaşlarını, teröre karşı ve devletötesi³¹ savaşlar olarak tanımlanan taraflardan birinin devlet olduğu tüm savaşlar katılabilir.

Savaş kavramına tanım geliştirmeyi zorlaştıran en önemli husus, savaş türlerinin çokluğundadır. Dolayısıyla *genel bir savaş tanımı* olarak tüm tanımlar içerisinde en kapsayıcı tanımın Hedley Bull tarafından yapıldığı görülmektedir. Öte yandan bu çalışma kapsamında incelenen ve savaş denildiğinde ilk akla gelen *devletlerarası savaşa* ilişkin nitel bakımdan en kabul edilebilir tanımın Wright ve Oppenheim tarafından ortaya konulan tanım olduğu değerlendirilebilir.

1.1.2. Savaş Kavramının Nicel Tanımı ve Kavramsallaştırması

Savaş olgusuna nicel metotlarla yaklaşım, belirli pozitif ölçütlerin kullanımıyla mümkün kılınmaktadır. Bu metodoloji çoğunlukla uluslararası ilişkilerin davranışsalcı yazarları tarafından kullanılmaktadır. Bu bağlamda

³¹ Meredith Reid Sarkees ve Frank Whelon Wayman, **Resort to War:1816-2007**, COW Series, Washington, 2010, s.76-78.

savaşı tanımlayan yazarların, savaşı diğer çatışmalardan ayırmak için belirli ölçütler kullandıkları görülmektedir. Bu ölçütler o çatışmada yer alan asker sayısı ya da savaşta verilen askeri kayıp (ölü sayıları) olabilmektedir.

Quincy Wright'ın daha önce de andığımız 'Bir Savaş Çalışması' adlı eserinde, dünya tarihinin 1500-1940 arasındaki dönemde meydana gelen savaşları incelerken, bu savaşlara ilişkin istatistiki verileri de değerlendirmeye tabi tutmuştur. Öyle ki yüzlerce savaş içerisinde düşük yoğunluklu çatışma, sınır ihtilafları ve bu türden silahlı mücadelelerin hepsini savaş olarak alıp incelemek yerine, bir şiddet eyleminin savaş olarak kabul edilebilip edilmemesi için gereken ölçütün ne olabileceğini sorgulamaktadır. Bir silahlı çatışmanın savaş olarak kabul edilebilmesi için Wright'ın bulduğu ölçüt savaşın silahlı kuvvetlerin miktarı ve o günkü uluslararası sistemin hukuken tanınan sükûletleridir. Bu tanımlama biçimi, hem savaş nedir sorusuna yanıt ararken, aynı zamanda ne savaştır sorusuna da cevap olabilecek niteliktedir. Wright'a göre gerek devletlerarası, emperyal ya da kolonyal gerekse iç savaş olsun, *en az 50.000 kişilik bir silahlı gücün dâhil olduğu, uluslararası sistemin üyeleri arasında gerçekleşen her çatışmayı savaş durumu* olarak tanımlanmaktadır.³² Wright'ın savaş çalışmalarına nicel bir bakış açısı getirmesi, sayısal verilere dayalı çözümlemelerin de yolunu açmış ve Lewis Richardson'un savaşı istatistiki açıdan incelemesine zemin hazırlamıştır. Richardson, savaşlara ilişkin sayısal veriler üzerinden sebep sonuç ilişkileri ve farklı değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini incelemiştir. Richardson, gerek bireysel gerek topyekün savaş, tüm öldürme eylemlerinin, içgüdüsel olarak saldırma fiilinden kaynaklandığını belirtmekte ve savaşı diğer şiddet eylemlerinden ayıran en önemli unsurun 'büyüklük' olduğunu ileri sürmektedir. Bu büyüklük, savaş süresince tüm tarafların verdiği ölü sayısı ile

³² Wright, *A Study of War*, Cilt I., s.636.

ilişkilidir. Ölü sayıları Richardson'un çalışmasında savaşı diğer şiddet eylemlerinden ayıran noktadır.³³

Wright'ın ve Richardson'nun nicel bakışı, savaş çalışmalarının sadece tarih ve siyaset bilimi eksenli değil, aynı zamanda nicel verilerin de kullanımına olanak tanıyan davranışsalci çalışmaların da önünü açmıştır.³⁴ Bu bağlamda davranışsalci ekol, savaşı tanımlama konusunda pozitif verileri de kullanma yoluna gitmiştir.

Dünya savaş tarihinde bilinen ve istatistiki kayıtları tutulan savaşlar dikkate alındığında kayıtları tutulan çatışmaların çokluğu, savaş çalışmalarında bir ölçü birimi ya da eşik konulmasını gerekli kılmıştır. Wright ve Richardson'un ortaya koyduğu 'eşiği' farklı değişkenleri de hesaba katarak sorgulayan Melvin Small ve David Singer tarafından, 1965 yılında başlatılan Savaş Korelasyonları Projesi (Correlation of War Project-COW) kapsamında, savaşın ölçütleri belirlenmiş ve bu ölçütlere göre savaş kavramı tanımlanmıştır. Singer ve Small'a göre bir savaş tanımının, öncelikle 'şiddet' unsuru göz önünde bulundurularak yapılması gerekmektedir. Şiddetin büyüklüğü ise bunu diğer çatışma biçimlerinden ayırır. Davranışsalci ekol, 'çatışma' kavramının anlamını sorgulayarak savaş kavramına ulaşır. Gochman ve Leng'a göre çatışma; olayları, uyuşmazlıkları, krizleri ve savaşları da içine alan bir genelleyici bir terimdir. Dolayısıyla bir çatışmadaki

³³ Vasquez, **a.g.e** s. 27, ayrıca içgüdüsel ve psikolojik faktörlerden faydalanmasının bir sonucu olarak Richardson, çatışan taraf (belligerent) terimi yerine saldırgan (aggressor) kavramını kullanır. bkz. David Wilkinson, **Deadly Quarrels: Lewis F. Richardson and the Statistical Study of War**, University of California Press, 1980, s. 19.

³⁴ Bu nicel çalışmaların temel olarak hedeflediği, savaşa ilişkin devlet davranışlarının hesaplanması ve dolayısıyla öngörülebilir sonuçlar elde edilmesidir. Bu çalışmalarda savaşların başlangıç tarihleri ile bitiş tarihleri arasındaki süre, mevsimsel dağılım, coğrafi dağılım, katılımcıların sayısı, niteliği, sıklığı, savaşın başlangıç-bitiş safhasında tarafların askeri güç potansiyeli, savaşın büyüklüğü, üçüncü ülkelerin müdahalesinin savaşın süresi üzerindeki etkileri gibi birçok değişkenin ekonometrik modellerle ya da çeşitli programlar ile analiz edilmektedir. Birden fazla değişkenin birbirleriyle aralarındaki ilişkilerde bir 'anlamlılık bağıntısı' aranmaktadır. Nicel çalışmalar doğrudan kesin bir veri sunmasa da oluşturduğu istatistikler ve yüzdeler sayesinde, bir savaşın ya da tarihsel bir kesitin analiz edilmesi ve genellemelere ulaşılabilmesi noktasında kayda değer bir farkındalık yaratmaktadır. Bu konuda bkz. Melvin Small ve J. David Singer, "Patterns in International Warfare, 1816-1965, **Annals of American Academy of Political Science and Social Science**, Vol. 391, Collective Violence, September 1970, ss.145-155.

ölü sayısı, onu diğer çatışmalardan ayırmayı kolaylaştırarak büyüklüğü konusunda bilgi vermektedir. Bu ekolün kabul ettiği eşik 1000 kişilik veya daha fazla savaş nedeni ölümün olduğu çatışma biçimidir. Savaşı diğer çatışmalardan ayıran unsur, onun büyüklüğü ile ilgilidir. Bu nedenle 1000+ kavramı bu büyüklüğün alt sınırını belirtir.³⁵

Büyüklik eşiği için Small ve Singer, ‘1000 savaş nedeni ölüm’ kavramını kabul etmektedir. Öte yandan çatışmanın tarafları dikkate alınan bir diğer husustur. Nitekim savaşan taraflardan biri devlet iken, diğer taraf devlet dışı bir aktör olabilir. Bu nedenle devlet kavramı yerine ‘askeri örgütlenmeler’ kavramını kullanmaktadırlar. Bu varsayımlardan hareket eden Small ve Singer, savaşı şu şekilde tanımlamaktadırlar: *Savaş, askeri örgütlenmeler arasında aktif biçimde sürdürülen ve en az 1000 savaş nedeni ölümle sonuçlanan bir çarpışma biçimidir.*³⁶ Bu tanım savaşa ilişkin genel bir tanımdır; devletlerarası savaş kapsamında düşünüldüğünde, *savaş, düzenli askeri örgütler arasında devamlı bir biçimde sürdürülen ve bir yılda en az 1000 savaş nedeni ölümle sonuçlanan bir çarpışma biçimidir.*³⁷

Bu yazarlara göre bir savaşın devletlerarası nitelik kazanması uluslararası sistem üyeliği ile mümkün olmaktadır. Sistem üyeliğinin gerçekleşebilmesi, her şeyden önce sömürge olmayan Batı Avrupalı devletleri içerir. Sömürgelerle yapılan savaşlar devletlerarası savaş kapsamına dâhil edilmemiştir. Uluslararası sistem üyeliği, savaş çalışmalarının yazarlarının, siyasal birimleri ayırt etme metotlarından biridir. Bu alandaki başta Small ve Singer olmak üzere literatür, uluslararası devletler sistemini ve üyelerini tarihsel dönemlere bölerek belirlemiştir. Özellikle monarşilerin ve ulus devletlerin, sistem üyeleri olarak değerlendirildiği görülmektedir. Sistemin üyesi olmayan sömürgeler, koloniler

³⁵ Charles S. Gochman ve Russell J. Leng, “Militarized Disputes, Incidents, and Crises: Identification and Classification”, **International Interactions**, Vol. 14, No.2, 1987, s. 160.

³⁶ Sarkees ve Wayman, **a.g.e**, s. 61.

³⁷ Sarkees ve Wayman, **a.g.e**, s. 61.

ve diğer devlet dışı birimlerle girişilen savaşlar için farklı savaş türleri, başta COW olmak üzere birçok yazar tarafından literatürde kabul edilmektedir.³⁸

Devletlerarası savaş, sistemin üyeleri arasında, en az birinin aktif katılımıyla ve tüm taraflardan toplamda en az 1000 savaş nedeni ölümle gerçekleşmiş olmaktadır. Aktif katılım kavramı iki koşulla mevcut olmaktadır. Bunlar (i) en az 100 kişilik ölü sayısı, ya da (ii) en az 1000 kişilik bir askeri birliğin mücadele halinde olmasıdır.³⁹ Savaş çalışmalarının bu tanımlama biçimi, kendilerinden sonra yapılan savaş çalışmaları/çalışmacıları için çıkış noktası olmuştur. 1000 kişilik savaş nedeni ölüm eşiği, savaşların diğer çatışmalardan ayırt edilmesini kolaylaştırmaktadır. 1000 kişilik savaş nedeni ölüm gibi büyük bir eşiğin kabul edilmesinin temel sebebi, uluslararası krizler ya da düşük çaplı çatışmalar (sınır çatışmaları vs.) gibi silahlı mücadeleleri, savaş tanımının dışında tutulmasıdır. Bununla birlikte 1000 kişilik sayının her dönemde geçerli bir sayı olup olmayacağı ya da bu eşiği yakalayamayan ancak tarihçilerin bir savaş olarak kabul ettikleri çatışmalar da sorgulanan bir noktadır.⁴⁰ İstisnaları göz ardı ederek bir değerlendirme yapıldığında, nicel çalışmalar açısından Richardson, Gochman, Leng, Small ve Singer vd. tarafından ortaya konulan bu eşiklerin literatürde genel kabul gördüğü fikrindeyiz.⁴¹ Bununla birlikte davranışsalci ekol bu sayısal veriler aracılığıyla elde ettiği sonuçlardan, nitel bir tanımlama üretme yoluna da gitmektedir. Davranışsalci ekolün genellemeleri üzerinden savaşı tanımlayan şartları sıralayan Harvey ve Most'un tanımına göre;

³⁸ Bu konuda bkz. Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s. 39-41, Gochman ve Leng, **a.g.e.**, s. 158-161, Jack. S. Levy, "Analytic Problems in the Identification of Wars", **International Interactions**, Vol 14, No. 2, 1988, ayrıca bkz. Kalevi J. Holsti, **Peace and War: Armed Conflict and International Order: 1648-1989**, Cambridge University Press, 1998.

³⁹ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s. 61.

⁴⁰ Jack Levy, özellikle bu verilen sayıların genelgeçer niteliği üzerinde durur. Nitekim savaşların yıkıcılık düzeylerinin daha düşük olduğu dönemler dikkate alındığında, yine 1000 rakamı taban alınmalı mıdır? Örneğin Bavaria Veraset Savaşında (1778-1779) neredeyse bir yıllık bir süreçte sadece askeri manevralar yapılmış ve bir kaç kişilik kayıp hariç iki taraftan da neredeyse hiç kayıp olmamıştır. 1000 eşiği geçilmediği için bu durum bir savaş değil midir? Ancak buna rağmen tarihçiler, Bavaria Savaşı'nın bir savaş olduğu noktasında hemfikirdirler. Bu soruların net bir cevabı bulunmamakla birlikte, her yazarın kendine özgü bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Jack. S. Levy, "Analytic Problems in the Identification of Wars", s. 183.

⁴¹ Benjamin Most ve Harvey Starr, "Conceptualizing War: Consequences for Theory and Research", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 27, No.1, March 1983, s. 140.

Savaş, taraflardan en az birinin belirli bir zaman diliminde diğer(ler)ine karşı belirli bir büyüklükte askeri güç kullanmaya niyetli olduğu ve kullanabildiği, karşı direncin gösterildiği ve sıfırdan büyük olmak kaydıyla belirli bir asgari zayıtın meydana geldiği, en az iki taraflı olan belirli aktörlerin etkileşimlerinin bir çıktısıdır.⁴²

Bu tanım bağlamında savaş nedir sorusunun ayırıcı özelliklerini şu şekilde sıralamaktadırlar: Savaş (i) biri devlet vasfı taşıyan en az iki tarafın olduğu, (ii) çatışan çıkarları bulunan ve (iii) kendilerinin çatışan çıkarlarının farkında olan, (iv) her iki tarafın da çatışmaya girme konusunda arzulu oldukları belirlenen, (v) kendi amacına ulaşmak için savaşkan her tarafın imkanının ya da kapasitesinin olduğu, (vi) en az bir tarafın hedefine ulaşmak için bariz bir biçimde askeri güç kullanma niyetinin olduğu, (vii) taraflardan en az birinin diğeri tarafından kullanılan bariz askeri güce karşı ani bir yenilgiye karşı durabilecek kadar direnç gösterebildiği, belirli bir miktar zayıta katlandığı ve/veya diğeri taraf(lar)a asgari bir miktarda kayıp verdirebildiği, (viii) açıkça askeri güç kullanma niyetinde olan tarafların hiçbirinin, sadece güç kullanımı yoluyla amacına ulaşamadığı ya da zamana yayılan bir süreçte bu türden eylemler dizisinin gerçekleşmesiyle ulaştığı durumdur.⁴³

Bu tanım kapsamında, aktörlerden ziyade yukarıda da bahsedildiği gibi savaşın eşiği ortaya konulmaktadır. Her ne kadar literatür genel itibariyle 1000+ sayısını eşik olarak kabul etse de bazı yazarların farklı rakamları, tarihin farklı dönemleri açısından değerlendirdikleri görülmektedir. Bu durumu genel bir tanımda toplamak gayesiyle Most ve Harvey, bir eşik sayısı vermek yerine 'asgari bir zayıt' terimini kullanmaktadırlar.

⁴² Most ve Harvey, **a.g.e.**, s. 140.

⁴³ Most ve Harvey, **a.g.e.**, s. 140.

1.1.3. Tanım

Hem nitel, hem de nicel tanımlamalar metodolojik anlamda farklılaşmalarına rağmen aynı kavramı açıklayan tanımlar yapmışlardır. Bu tanımların tümünde savaşın imgelenmesi aynı olmasına rağmen, bunu açıklama biçimleri farklıdır. Burada savaşın tüm türlerini kapsayan ve her dönemde geçerli olabilecek bir tanımlama biçimi, savaşın doğası gereği zordur. Genel bir savaş tanımı açısından, hem Wright ve Oppenheim'in hem de Bull'un tanımının kanımızca yeterli olduğu kanaatindeyiz. Ancak bu tez çalışması kapsamında incelenecek olguların devletlerarası savaş olduğu düşünüldüğünde, ihtiyaç duyduğumuz tanımın daha somut olması gerekliliği, incelenecek savaşlardan alınacak örneklem noktasında önemlidir. Örneğin henüz tanınmamış ancak devlet vasfı taşıyan siyasal birimlerle, devletler arasındaki savaşların da tanım kısmında değerlendirilmesi gerekir. Bu açıdan düşünüldüğünde Yalçinkaya savaşını şu şekilde tanımlar: *hükümetlere bağlı ya da hükümet oluşturmaya istekli meşru organize gruplar arasındaki büyük ölçekli şiddetli çatışma durumuna savaş denir.*⁴⁴

Bu çalışma kapsamında savaş ve devletlerarası savaş kavramının şu şekilde tanımlanması, çalışmamıza yardımcı olacaktır. Genel anlamda savaş tanımımız şu şekildedir: *Savaş, en az iki siyasal birimin kontrolündeki örgütlü silahlı güçler arasında, çatışan çıkarlar nedeniyle, belirli bir süre içinde, her iki taraftan da kabul edilebilir büyüklükte kaybın meydana geldiği ve toplu şiddet eylemi içeren etkileşim biçimidir.*

Öte yandan tezin konusunu oluşturan 'devletlerarası savaş' için bu çalışma kapsamında şu tanımın kullanılmasının uygun olduğu düşünülmektedir. *Devletlerarası savaş, en az biri hukuken tanınmış iki hükümetin kontrolündeki örgütlü silahlı güçler arasında, çatışan çıkarlar*

⁴⁴ Ayrıca, Bull'a benzer şekilde Haldun Yalçinkaya, savaşını "iki veya daha fazla hasım grup arasında silahlı kuvvetler vasıtasıyla gerçekleşen çatışma durumu olarak tanımlamaktadır. Haldun Yalçinkaya, *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, Ankara, İmge Kitabevi, 2008, s.32, 40.

nedeniyle, belirli bir süre içinde, her taraftan kabul edilebilir büyüklükte kaybın meydana geldiği toplu şiddet eylemi içeren etkileşim biçimidir.

Bu tanımda *en az biri hukuken tanınmış hükümet* terimi uluslararası sistemin meşru üyeleri ile bunlarla emperyal ilişkisi olmayan ancak uluslararası hukuk tarafından tanınmamış devletlerin de savaşı kapsamaktadır. Eğer sadece davranışsalcıların yaklaşımlarında olduğu gibi sistemin ‘tanınmış’ üyelerini dikkate alırsak 1816-2007 yılları arasında 96 savaş kaydederken, bizim tanımımıza göre savaşları değerlendirdiğimizde toplam 132 savaş kaydedilmektedir. Bununla birlikte hali hazırda sömürge devletlerinin kontrolünde bulunan egemenlikleri kısıtlı devletlerle, tanınmış sistem üyeleri arasında geçen savaşlar bu tanımın dışında bırakılmaktadır.

Burada Bull’un, Small ve Singer’ın kullandığı siyasal birimler kavramı genel bir savaş kavramı için oldukça yeterlidir. Ancak devletlerarası savaşta, doğrudan devlet tarafından kontrol edilen *örgütlü askeri güçler* kavramı üzerinden açıklamanın, tanımımızı sınırlamak için yeterli olduğu düşünülmektedir. Devletlerarası savaş, çok farklı amaçlarla yapılabilir. Dolayısıyla *çatışan çıkarlar* kavramı, çıkarın, siyasal, ekonomik, askeri, ticari, prestij ya da benzeri tüm durumlarda söz konusu olabileceğini belirtmek için kullanılmıştır. *Belirli bir süre* kavramı savaşın bitiş ve başlangıç zamanının net bir biçimde hesaplanabilir olduğu için kullanılmıştır. Çatışmanın ilk başladığı andan tarafların ateşkesle çatışmayı sonlandırdığı ana kadar geçen süre hem tarih kayıtları, hem de istatistik verileri ile sabittir. Davranışsalci ekol, savaşların bu başlangıç-bitiş süreleri arasındaki fark üzerinden ölçülebilir bazı kavramlar da geliştirmiştir. Örneğin demokratik devletlerin katıldıkları savaşların, diğer otokratik devletlerin katıldıkları savaşlarla kıyaslandığında daha kısa sürmesinin tespit edilmesi buna örnektir.⁴⁵

⁴⁵ D. Scott Bennett, Alan Stam III, “Duration of Interstate Wars”, *American Political Science Review*, Vol. 90, No. 2, June 1996, s. 243.

Kabul edilebilir bir büyüklük kavramından kasıt, 1000+ ölü sayısı rakamının savaşın yaşandığı döneme göre değişkenlik taşıyacağı, dolayısıyla genelgeçer olmayacağı endişesi bulunduğu için kullanılmıştır. Ayırıcı eşik konusunda Wright'ın ve Small ve Singer'ın çalışmaları literatürde oldukça geniş yer bulmaktadır. Ancak bunların çalışmalarına bakıldığında neden 1.000 rakamının ya da 50.000 asker rakamının kabul edildiği bulunamamıştır. Bu nedenle bazı savaşların çok uzun sürmesine rağmen kaybın ya da katılan asker miktarının düşüklüğü, o savaşların listenin dışında tutulmasına neden olabilir. Savaşı tanımlarken can kaybı sayısı bakımından değişik rakamları eşik kabul eden çalışmalar bu rakamları neye göre seçtiklerini tatmin edici şekilde açıklamamaktadır. Bu çalışmalara genel olarak bakıldığında, öyle anlaşıyor ki, yazarlar belirli bir büyüklüğün üzerindeki çatışmaları savaş kapsamına dâhil etmek ve diğerlerini dışlamak için, savaşla ilgili genel istatistikleri de dikkate alarak, kendilerine göre bir rakam belirlemiştir. Çalışmamız kapsamında örneklem olarak alınacak savaşlar konusunda esneklik sağlaması açısından 1000+ kavramı yerine kabul edilebilir büyüklük eşik olarak kabul edilmiştir. Savaş tarihçileri açısından 'savaş' olarak nitelendirilen bir çatışmanın bu çalışma kapsamında 'kabul edilebilir' bulunduğu belirtilmelidir.

Bull'un yaptığı gibi bireysel şiddet ile temsili karakteri olan şiddet birbirinden tanımımız kapsamında birbirinden ayrılmıştır. Bunun yerine toplu şiddet eylemi kullanılmıştır. Toplu şiddet eyleminin öznesi ise tanımda belirtildiği gibi hükümdür.

Bu tanım içinde etkileşim teriminin kullanılmasının nedeni, savaşların saldıran toplumları da saldırıya uğrayanı da dönüştüren, değiştiren, yok eden ve öğreten bir süreç olmasıdır. Dolayısıyla bu durum, toplumlar arasında bir *etkileşim biçimidir*. Savaşın bu nedenlerden ötürü iki veya daha fazla toplumun birbirleriyle şiddetli iletişimi olduğu ve dolayısıyla birbirlerini dönüştürdüğü/değiştirdiği düşünüldüğünden etkileşim biçimi kavramı kullanılmıştır.

1.2. SAVAŞ KAVRAMLARI VE TİPOLOJİLERİ

Savaşlar, kendisini başlatan siyasi örgütün niteliğinden, amacına kadar, muhataplarından yayıldığı coğrafyaya kadar birden fazla türe ayrılmakta ve farklı biçimlerde yapılmaktadır. Bunların her bir türü literatürde ayrı ayrı incelenmekte olup, sıklıkları, büyüklükleri ve içerikleri bakımından birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Savaşı anlamanın en zor yanlarından biri, her yazarın ayrı bir tipoloji geliştirmesidir. Kimi yazarlar savaşları amaçlarına göre sınıflandırarak bir tipoloji geliştirirken kimi yazarlar ise taraflara göre, yapılan savaşın büyüklüğüne göre ya da içeriğine göre bir sınıflandırma yapmaktadırlar. Savaşları sınıflandırma, türlerine ayırma gibi konularda yazarların farklılaşması nedeniyle, tipoloji oluşturmada da bir kavram karmaşası yaşanmaktadır. Örneğin siyaset bilimciler savaş amaçlarına, nedenlerine, savaşın büyüklüğü, taraf sayısı gibi nicel değişkenlere göre sınıflandırırken, askerler savaş hareket esnasında kullanılan teknolojik altyapıya ve savaşın muhataplarına bağlı olarak sınıflandırmaktadırlar. O kadar ki her yazarın eserinde kendi tipolojisine yer vermiş olması da savaşları sınıflandırmayı oldukça zorlaştırmaktadır.

Bu başlık altında tezin konusunu oluşturan *devletlerarası savaş* kavramına öncelik verilmektedir. Savaşın kaç türden oluştuğu, bunların nasıl birbirinden ayrılacağı savaş çalışmalarının klasiklerinin üzerinde çok fazla durmadığı hususlardan biridir. Bunun temel nedeni, uluslararası toplumun klasikler açısından devletlerden oluşmasıdır. Tanım kısmında da görüldüğü üzere klasik yazarların savaş anlamında kabul ettikleri etkileşim biçiminin, sadece devletler arasındaki silahlı çatışma olduğudur. Dolayısıyla klasik yazarlar, savaş genel anlamda *devletlerarası savaş* olarak algılamakta ve buna göre bir ayırma tabii tutmaktadırlar.

Savaş tipolojisi birden fazla savaş türünü tek bir çerçevede, belirli özelliklerine göre ayırıştırarak birbirinden ayırt edilmesine imkân veren bir sınıflandırma çalışmasıdır. Bu sınıflandırma, öncelikle teorisyenin savaşları

inceleme biçimine göre değişebilmektedir. Bu nedenle, tipolojileri amaçlarına, nedenlerine ya da taraflarına göre ayırmak yerine, tipolojiyi ortaya koyan yazar(lar)ın adlarıyla çalışmaya dahil edilmiştir. Ancak belli terimler bir sınıflandırmaya tabi tutulmasalar da herhangi bir çatışma eylemini diğer savaş türlerinden ayırabilir. Bu nedenle savaş tipolojisi örneklerine geçmeden önce bazı kavramların ortaya konulmasının gerekli olduğu kanaatindeyiz.

1.2.1. Savaşın Türleri

Savaşları türlerine ayırmak oldukça güç bir durumdur. Çünkü savaş tarihi boyunca gerçekleşen savaşları özelliklerine göre bir sınıflandırmaya tabi tutmak istediğimizde önümüze çıkan kavramların açıklanması, başlı başına bir çalışma konusudur. Johan van der Dennen'in günümüz silahlı çatışma literatüründe kullanılan kavramları araştırdığı çalışmasında, savaşı tanımlayan birçok kavrama ulaşmıştır.⁴⁶ Modern savaş, konvansiyonel savaş, nükleer savaş gibi savaş çalışmalarında sıklıkla kullanılan kavramlar bunlardan bazılarıdır. Genel kavramlar olarak bakıldığında hayvani savaş⁴⁷, arkaik (ilkel) savaş⁴⁸, tarihi savaş, modern savaş, postmodern savaş,

⁴⁶ Bu kavramlardan bazıları Dennen tarafından şu şekilde belirtilmiştir: sınırlı savaş, topyekün savaş, sıcak savaş, yerel savaş, dünya savaşı, kontrollü savaş, kontrolsüz savaş, rastlantısal savaş, kasti savaş, konvansiyonel savaş, nükleer savaş, ilan edilmiş savaş, ilan edilmemiş savaş, saldırı savaşı, savunma savaşı, genel savaş, temsili savaş (proxy), uluslararası (ya da devletlerarası savaş) savaş, iç savaş (devletçi savaş), kabile savaşları, medeni savaş, önleyici savaş, önalıcı savaş, uzatmalı savaş, mutlak savaş, kurtuluş savaşı, fetih savaşı, ticaret savaşı, yağma savaşı, ekonomi savaşları, sosyal savaş, emperyalist savaş, gerilla savaşı, psikolojik savaş, strateji savaşı, ayaklanmaya karşı savaş (counterinsurgency), hanedan savaşı, monarşist savaş, ritüel savaş, kutsal savaş, araçsal savaş, soykırımcı savaş. Johan M.G. van der Dennen, "On War: Concepts, Definitions, Research Data - A Short Literature Review And Bibliography", <http://rechten.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/Algemeen/overigepublicaties/2005enouder/UNESCO/UNESCO.pdf>, (erişim tarihi), 01.06.2012. Johan M. G. Van der Dennen, **The Origin of War: Evolution of a Male-Coalitional Reproductive Strategy**, Origin Press, San Rafael, 1995.

⁴⁷ Bu kavramlardan bazıları doğrudan isimlerinden anlaşılabilirken, bazıları spesifik alan çalışmalarında kullanılan kavramlardır. Örneğin hayvani savaş kavramı, bazı biyolojik varlıkların geliştirdikleri kolektif savunma mekanizmasıdır. İnsanın da içinde bulunduğu düşünülen bu tür canlıların, üretim-tüketim hakları ile yaşadıkları bölgeleri koruyabilmek için toplu biçimde saldırıya ya da savunmaya geçebildikleri gözlemlenir. Bu içgüdüsel özelliğinden dolayı buna hayvani savaş adı verilmektedir. Moseley, **a.g.e.**, s. 23-36, Wright, **a.g.e.**, s. 42-48.

⁴⁸ Arkaik savaş kavramı, savaşın ilkel olmasından ziyade muhataplarının yaşadığı çağ ile ilgili bir durumdur. Wright bu savaşı yaşayan toplumların, yazılı tarih öncesi toplumların savaşları olarak nitelirmektedir. Bu toplumlar kendi kaderlerini tayin eden ancak yazı kullanmayan toplumlar olup, şiddeti araçsallaştırarak savaşmaktadırlar. Modern ya da medeni insanın, arkaik toplumlardan aldığı

biyolojik savaş, asimetrik savaş, teröre karşı savaş bunlar arasında sayılabilir. Bunların hepsinin tek tek açıklanması, tezin konusunun dışına çıkılmasına neden olabilir. Bunların dışında, özellikle savaş sistemi düzeyinde inceleyen uluslararası ilişkiler teorilerinin inceleme konusuna giren; genel savaş, büyük savaş, sistemik savaş, küresel savaş, hegemonik savaş, temel savaş (majör) gibi kavramlar da çalışmamız açısından önem taşımaktadır. Bu kavramlar tez içinde de sıklıkla kullanıldığından açıklanması gerekmektedir.

Savaşı niteleyen bu kadar fazla kavramın bulunmasının nedeni, doğası gereği çok geniş bir sosyal süreç olmasıdır. Türkçe anlamı itibariyle savaş (war), siyasal ekonomik, sosyal, psikolojik birçok unsuru kendi içinde bulundurur. Dolayısıyla savaş aslında uluslararası ilişkilerin temel inceleme konularından biridir. Oysaki Türkçe’de yine savaş olarak bilinen, İngilizce’de *warfare* olarak kullanılan ‘savaşma’ kavramı da sıklıkla birbirlerinin yerlerine kullanılmaktadır. Savaş kavramının çokluğunun nedeni hem harekât hem de savaşa ilişkin tüm kavramların sadece ‘savaş’ terimiyle birlikte kullanılmasından ileri gelmektedir. Örneğin gerilla savaş kavramı, İngilizce’de *guerilla warfare* kavramı ile açıklanmakta, guerilla war kavramı kullanılmamaktadır. Ancak Türkçede gerilla savaş kavramı kullanılmaktadır. Bu türden örnekler çoğaltılabilir. Bununla birlikte savaşın sevk ve idaresini içeren, stratejik bir yönü olan muharebe (battle-operation) kavramı ise askerlerin alanına giren teknik bir inceleme konusudur. Bu noktada bu tez çalışması kapsamında bu kavram karışıklığını ortadan kaldırmak amacıyla, ‘harekât’ ve ‘savaş’ kavramlarının birlikte kullanımı uygun görülmektedir. Nitekim harekât, savaşın başladığı andan itibaren, taktik, stratejik boyutu önem taşıyan askeri yönü ağır basan yönlemsel bir olgu iken, savaş silahlı güçler aracılığıyla sürdürülen ilişkinin politik, askeri, siyasi, ekonomik, sosyal ve hatta kültürel yanını kapsamaktadır. Savaş durumu, bireyden sisteme kadar siyasal aygıtın her yönünü ilgilendiren bir husus iken, harekât savaş

ilk şeyin savaş aletleri, teknolojileri ve pratikleri olduğu Wright tarafından ileri sürülmektedir. Wright, a.g.e, s.55.

esnasında kullanılan taktikten, savaşı kazanmaya kadar izlenecek stratejiye, kullanılan teknolojiye, askerleri ilgilendiren teknik bir alandır. Bu yönüyle savaş uluslararası ilişkilerin alanına giren bir inceleme konusu iken, harekât askeri bilimlerin başlama noktasını teşkil etmektedir.⁴⁹

Savaşı çalışan yazarların çoğunlukla aslında harekâtları sınıflandırdıkları görülmektedir. Bu sınıflandırma, savaşın nasıl yapıldığı ile ilgilidir. Başka bir deyişle savaşı konvansiyonel, düzenli, düzensiz ya da asimetrik gibi kavramlarla ayırmak, onun içeriğinden ziyade yöntemi ile ilgilidir. Dolayısıyla harekâtların tipolojisi, savaş tipolojisinden farklıdır.⁵⁰ Devletlerarası savaşta doğal olarak harekâtlar önemlidir. Ancak savaşın nedenini anlamakla, harekâtı anlamak farklıdır. Harekâtı anlamak o savaşın neden kaybedildiği veya nasıl kazanıldığı ile ilgilidir. Savaşı anlamak ise onu ortaya çıkaran politik, ekonomik ya da sosyal *nedenlerin* araştırılması ile mümkün olmaktadır. Bu nedenle savaş tipolojileri daha çok taraflara göre ya da savaşı ortaya çıkaran nedene göre oluşturulmaktadır.

Kullanılan kuvvetin niteliğine, savaşın içeriğine, yoğunluğuna, taraflarına ve büyüklüğüne bakıldığında, ilk olarak en basit ve en eski ayırım olan topyekün ve sınırlı savaş kavramlarından bahsedilebilir. *Sınırlı savaş*, tarafların bütün olanaklarını düşmanın topyekün yenilgisi için seferber etmekten kaçındıkları çatışma biçimleridir.⁵¹ Goldstein'in tanımıyla sınırlı

⁴⁹ Revilla, savaşma kavramı ile savaş kavramını farklı bir bakış açısıyla incelemektedir. Ona göre savaşma(warfare) olarak adlandırılan kavram, uzun süreçlerin sonunda değişime uğramakta ve farklılaşmaktadır. Bu nedenle savaşma, aslında savaş kavramını da içine alan bir 'uzun dönemli sürecin' adıdır. Revilla harekâtı ormana, savaşı ise ağaçlara benzetir. Savaş olay bazlı iken savaşma süreç temellidir. Claudio Cioffi-Revilla, "War and Warfare: Scales of Conflict in Long Range Analysis", (ed.) Robert A. Denemark, Jonathan Friedman, Barry Gills, George Modelski, **World System History: The Social Science of Long-term Change**, Routledge, London-NY, 2003, s.257.

⁵⁰ En genel anlamıyla savaşlar uluslararası ve iç savaşlar olmak üzere iki başlığa ayrılarak incelenmektedir. Ancak harekâtların tipolojisi bunlardan farklı olabilir. Tipolojik anlamda iç savaşlar devlet içinde gerçekleşen savaşlarla, uluslararasılaşmış savaşlar biçiminde oluşurken, uluslararası savaşlar ise büyük güçlerin kendi aralarında, küçük devletlerin kendi aralarında ya da büyük bir güç ile küçük bir devlet arasında gerçekleşebilmektedir. Ancak harekâtlar savaşlarla kıyaslandığında sistematik hale getirilememiş durumdadır. Bu konuda belirli yazarların oluşturduğu sınıflandırmalar bulunmakla birlikte, askeri literatürün kesin kabul ettiği bir tipolojiye rastlanmamıştır. Revilla, **a.g.e.**, s. 259.

⁵¹ Mehmet Tanju Akad, **Modern Savaşın Temel Kavramları**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011, s.185.

savaş kısa bir hedefe ulaşmak için tatbik edilen askeri eylemler olup genellikle sınır çatışmaları buna örnek gösterilebilir.⁵² Ancak belirtilmesi gereken husus, sınırlı savaşa başvuran devletlerin kendilerini hayati bir tehdit altında hissetmedikleri durumda, savaş sınırlı bir düzeyde olabilir. Akad'ın deyimiyle aksi halde savaşta sınır kalmayacaktır.⁵³ *Topyekün savaş* ise sınırlı savaşın tam aksi biçimde sınırı olmayan savaştır. Tanımlamak gerekirse topyekün savaş kalabalık orduların savaştığı, endüstriyel ekonomilerin tam anlamıyla savaş çabalarına dâhil olduğu, disiplinli örgütlenen sivillerin de savaşçıların da en az savaşçılar kadar savaşın içinde bulunduğu çatışma biçimidir.⁵⁴ Bazı kaynaklar topyekün savaş terimini; halkların savaşı, endüstrileşmiş savaş, vatandaşların savaşı veya modern savaş gibi farklı isimlerle de adlandırmaktadır. Ancak bu sadece bir kavram kargaşasına yol açmakta ve çoğunlukla istenilen anlamı ortaya koymamaktadır.⁵⁵ Topyekün savaşın en önemli belirleyicisi, sadece orduların değil aynı zamanda halkların, ekonomilerin de doğrudan mobilize hale geldiği ve kayıp sayısının sınırlı savaşla kıyaslandığında çok ciddi boyutlara ulaştığı silahlı çatışma biçimidir. Bu yönüyle birçok yazar her ne kadar kendisi bu kavramı kullanmamış da olsa, topyekün savaş kavramını Clausewitz'e dayandırmaktadır. Clausewitz'in mutlak savaş kavramı düşmanı yenme çabasının sınırsız boyutunu ifade ettiği için bazı yazarlar topyekün savaş kavramını ona dayandırır.⁵⁶

⁵² Joshua S. Goldstein, *International Relations*, 5th Edition, NY, 2004, s. 213.

⁵³ Akad, a.g.e., s.185.

⁵⁴ Roger Chickering and Stig Förster, "Are We There Yet? World War II and the Theory of Total War", (ed.) Roger Chickering, Stig Förster and Bernd Greiner, *A World at Total War Global Conflict and the Politics of Destruction: 1937–1945*, Cambridge University Press, Cambridge ve NY, 2005, s.2 Burada topyekün kavramı toplumun mutlak bütünlüğü anlamına gelmeyebilir. Toplumun tümünün mutlak bir biçimde savaşa dâhil olmasına en uygun örnek II. Dünya Savaşı sırasında Almanya ve Rusya'nın bulunduğu durumdur. Bu ülkelerin totaliter rejimleri, eli silah tutan herkesi orduya almak veya mühimmat üretmek amacıyla çalıştırılmış, kadın, yaşlı ve çocuklar ise üniforma dikmek ve siper kazmak gibi işlerde görevlendirilmişlerdir. Akad., a.g.e., s. 204.

⁵⁵ Talbot Imlay, "Total War", *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 30, No. 3, June 2007, s. 549.

⁵⁶ Bazı yazarlar topyekün savaş kavramını, Clausewitz'in 'mutlak savaş' olarak adlandırdığı kavrama dayandırmaktadırlar. Oysaki Clausewitz eserinde, doğrudan mutlak savaş ya da topyekün savaş tanımlamamıştır. Clausewitz'in savunucuları ise mutlak savaş ile topyekün savaş kavramlarının aynı anlama gelmediğini, dolayısıyla bunun Clausewitz'e dayandırılmayacağını ileri sürmektedir. Andreas Herberg-Rothe, *Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War*, Oxford University Press, NY,

Bir savaşın topyekün olması savaşın tüm taraflar için mutlak bir hal değildir. Taraflardan biri topyekün savaş halindeyken diğer taraf kısmi bir savaş içinde olabilir.⁵⁷ Örneğin II. Dünya Savaşı içerisinde ABD ile Almanya'nın durumu buna bir örnek teşkil edebilir. Topyekün savaş silahlı bir çatışmanın varabileceği en uç noktadır.

Bu noktada öncelikle savaş anlamada kullanılan bazı askeri kavramların çalışmanın diğer bölümlerinde de kullanılacağı için tipolojiye geçmeden önce belirtilmesi uygun görülmektedir.

1.2.1.1. Askeri Çalışmaların Savaş Türleri Ayrımı

Kuvvetin niteliği ve içeriği gibi ölçütler, savaş tanımlamada daha çok askeri strateji çalışmalarının kullandığı sınıflandırma türleridir. Bunlardan en geniş kapsamlı olanı *modern savaş* kavramıdır. Modern savaş kavramı Charles Townshend'in tanımıyla birbirinden farklı türde üç değişkenin ürünüdür. Bunlar (i) idari, (ii) teknik ve (iii) ideolojik değişimler.⁵⁸ Bu değişim

2007, s.75. Savaş üzerine adlı eserinde Clausewitz'in anlatmak istediği ayrım yoruma açık bir biçimde bırakılmakla birlikte net bir biçimde kullandığı iki kavram bulunmaktadır. Ona göre savaşlar iki şekildedir: *mutlak savaş* ve *gerçek savaş*. Clausewitz, **a.g.e**, s.686. Burada Clausewitz mutlak savaş kavramı için, savaşın temeli olan yaradılışın buna meyilli olmasını kastetmektedir. Mutlak savaş sınırsız şiddet kullanımı aracılığıyla düşmanı kararlı bir biçimde yenme çabasıdır. Diğer taraftan gerçek savaş kavramı amaç ve kapsam yönünden sınırlı sayısız silahlı çatışma örneklerini içermektedir. Ian Roxborough, "Clausewitz and Sociology of War", **The British Journal of Sociology**, Vol.45, No.4, December 1994, s.623. Bu kavramlardan hareketle Clausewitz ile Hegel arasında da bir benzerlik görülmektedir. Hegel savaşları ikiye ayırmaktadır. Bunlar gerçek savaşlar, felsefi savaşlardır. Bunlardan Hegel'in ileri sürdüğü ve açıkladığı gerçek savaşla Clausewitz'in ileri sürdüğü gerçek savaşlar aynı anlamı işaret etmektedir. Hegel'e göre gerçek savaşlar, devletlerarasında yaşanan anlaşmazlıkları çözmenin bir aracıdır. Faruk Yalvaç, **Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş**, Phoneix Yayınevi, Ankara 2008, s.92. Tüm bu bakış açılarından ve farklılıklarından aslında Clausewitz'in doğrudan bir savaş tipolojisi çıkardığını söylemek doğru olmayabilir. Çünkü mutlak savaş kavramı savaşın yapıma biçimini, sınırsızlığını ve gücün kullanım şeklini ortaya koymakta iken, gerçek savaş kavramı ise aslında savaşın 'ne olduğunu' ortaya koymaktadır. Bazı yazarların aksine bu çalışma kapsamında Clausewitz'in geliştirdiği terimler tipolojik sınıflandırmalarda kullanılmamaktadır.

⁵⁷ Akad, **a.g.e**, s.204. Akad burada topyekün savaş içinde de bir ayrıma gitmektedir. Ona göre taraflardan biri topyekün bir çaba içerisinde iken diğer taraflar için kısmi veya sınırlı olması durumu 'asimetrik topyekün savaş' olarak adlandırılmaktadır. Akad bunu Vietnam savaşı ile örneklendirir.

⁵⁸ Charles Townshend, "The Shape of Modern War", (ed.) Charles Townshend, **The Oxford History of Modern War**, Oxford University Press, New York, 2000, s. 3.

eski usullerle (ok, yay, taş balta, mancınık vb.) savaşma eyleminden, ideolojisi olan, tekniği farklılaşan ve yönetsel yapıları değişen bir savaşma eylemine doğru evrilmektedir. Harekât anlamında savaş kavramını değerlendirdiğimizde, günümüz devletlerinin savaş biçimlerini aslında en iyi tanımlayan kavram modern savaş kavramıdır. Ancak modern savaş, aslında bir çatı kavramdır.

Yöntemi açısından modern savaşın ilk türü *konvansiyonel savaş* (geleneksel savaş, düzenli savaş) olduğu düşünülebilir.⁵⁹ İçeriğine bakıldığında hatta modern savaş kavramının eş anlamlısı olduğu da düşünülebilir. Ancak kullanılan araçların içeriğini belirtmek için modern savaş yerine konvansiyonel savaş kavramının kullanıldığı görülmektedir. Konvansiyonel savaş, ulus devletin hazır bulunan, standardize edilmiş, teknolojik olarak yapılandırılmış devlet bazlı çatışma biçimidir. En basit anlatımıyla konvansiyonel savaş iki taraf arasında devletlerin normal silahlı kuvvetleri kullanılmak suretiyle yapılan savaşlardır. Burada esas olan ‘nükleer olmayan’ güçlerin kullanılmasıdır.⁶⁰ Bu tür savaş için yapılandırılmış ordularda üçlü hizmet yapısı (kara orduları, donanma filoları, hava kuvvetleri) temel örgüt birimi, işlevsel uzmanlaşma (lojistik, muhabere) ve dönemin savaş modasına uygun olarak edinilen teknolojik altyapı bulunmaktadır. Devletlerin konvansiyonel savaşa hazır bulunması, askeri personel, askeri yapılar ve temel silahların alımı noktasında uzun dönemli yatırımlar gerektirmektedir.⁶¹ Bu orduların yapılanması, devletin uzun dönemli yatırımlarına göre değişmektedir. Ekonomik-politik açıdan güçlü devletler teknoloji yoğun bir askeri yapıya, ağır silahlara yatırım yapabilirken, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin emek yoğun bir silahlı kuvvet

⁵⁹ Konvansiyonel savaş, modern savaşın ortaya çıkardığı çatışma biçimlerinin en geleneksel ve en uzun süredir kullanılan biçimi olduğu için, çıktığı dönemde oldukça meşhur olan Clausewitz’in adıyla da anılmaktadır. Modern savaşın temel prensipleri Clausewitz’in tabiriyle düşmanın silahlı kuvvetlerini yok etmek olduğundan, konvansiyonel savaş, ‘savaşın Clausewitzian modeli’ olarak da adlandırılır. Thomas K. Adams, “LIC (Low-Intensity Clausewitz)”, **Small Wars & Insurgencies**, Vol. 1, No. 3, 2007, s. 266.

⁶⁰ Mehmet Tanju Akad, **Çağdaş Toplumda Savaş**, Kastaş Yay., Şubat 2009, s.25-26.

⁶¹ Theo Farrell, “World Culture and Military Power”, **Security Studies**, Vol. 14, No. 3, 2005, s. 462.

kurdukları görülmektedir. Emek yoğun silahlı kuvvet yapıları, büyük kitlelerin hafif silahlarla donatılarak mobilize hale getirildiği orduları kapsamaktadır.⁶²

Antik ve Orta Çağ'da yapılan savaşların teknolojik, idari ve ideolojik değişikliğe uğrayarak modern savaş haline dönüşmesi, aslında askeri stratejide kullanılan araçların niteliği ve içeriği baz alındığında yeni bir sınıflandırma da getirmiştir. Bu sınıflandırma, savaşın nesillere (ya da dönemlere) göre sınıflandırılmasıdır. Lind vd. savaşları nesillere göre sınıflandırma yaparken, öncelikle kullanılan araçlar üzerine odaklanmışlardır. Sınıflandırmaya bakıldığında 1648 Westphalia Barışı'nın oluşturduğu politik-askeri düzlemi başlangıç noktası olarak aldığı görülmektedir.

Feodal Avrupa'dan Napolyon savaşlarına kadar geçen süreç yüzyıllar gerektirmiştir. Bu sadece askeri bir dönüşüm değil, siyasal bir dönüşümün askeri dönüşüm üzerindeki etkisinden de kaynaklanmaktadır. Siyasal olarak bu durum, öncelikle ulus devletin yükseliş dönemine ve bir gereklilik olarak sürekli ve devasa ordulara sahip olma istenciyle başlamıştır. 1500 öncesi ile kıyaslandığında GSMH'deki hızlı artış, ulaştırma ağlarında yaşanan hızlı gelişim, refahın stabil hale getirilme çabası da ekonomik olarak Avrupa'nın savaşma biçimlerini kökten değiştirmiştir.

Bu dönemde büyük orduların besin ihtiyaçlarını karşılamak da ulus devletin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Bir kıyaslama yapılması gerekirse, 1415 Agincourt⁶³ Savaşı'nda savaşan toplam insan sayısı 55,000

⁶² Farrell, **a.g.m.**, s 463.

⁶³ Hammes, Agincourt ve Napolyon-Rusya Savaşını örnek olarak göstermesinin sebebi, aynı devletlerin aynı coğrafyada farklı yüzyıllardaki savaşlarında bulundurulmuş asker sayılarının kıyaslanmasıdır. Yüzyıl Savaşlarını yeniden başlatması nedeniyle önemli olduğu düşünülen 1415 Agincourt Savaşı konusunda rakamlar oldukça değişmektedir. Hammes 55,000 askerden bahsederken, Kohn İngilizlerin 9,000 askerine karşılık 30,000 Fransız askerinden, Eggenberger ise toplamda 6,000 İngiliz askerine karşılık, 20,000 Fransız askerinin çarpıştığını ileri sürmektedir. Buradaki rakamların kıyaslanarak verilmesinin amacı Agincourt'ta savaşan asker sayısı aslında bilinenin çok daha altında olduğunu ortaya koyarak, savaş sürecindeki değişimi açıklamaktır. Thomas X. Hammes, "War Evolves into the Fourth Generation", **Contemporary Security Policy**, Vol. 26, No.2, August 2005, s.192-193, David Eggenberger, **An Encyclopedia of Battles: Accounts of Over 1,560 Battles from 1479 B.C. to the Present**, Dover Publ., New York, 1985, s.7, George Childs Kohn, **Dictionary of Wars**, 3rd Edition, Facts on File Publ., New York, 2007, s.8.

iken, 1812’de Napolyon’un Rusya ile giriştiği savaşta 450,000 asker savaşmıştır.⁶⁴ Tüm bu bilgiler ışığında askeri strateji uzmanları, yaşanan ekonomik, teknolojik, siyasi değişimleri dikkate alarak savaş kavramını nesillere bölerek sınıflandırma yoluna gitmişlerdir.

Buna göre *birinci nesil savaş* düz tüfek, hat taktiği ve sütunlarla oluşturulan savaş stratejisinin kullanıldığı dönemin adıdır.⁶⁵ Bu taktikler aşamalı bir biçimde dönemin değişen teknolojisi içinde oluşmuştur. Yüksek ateş isabeti sağlamak amacıyla hattın ateş gücünün maksimize edilmesi ve katı eğitimlere tabi tutulması gerekmektedir. Düz tüfek yerini havalı tüfeğe bırakmış olsa da birinci nesil savaş, muharebe alanında günümüze kadar devam eden yapısını korumuştur.⁶⁶ Savaşın silahlı muhataplarının da net bir hale geldiği bir dönemdir. Birinci nesil savaş savaşanla siviller arasında kesin bir ayrımın bulunduğu savaşma biçimidir.⁶⁷ Birinci nesil savaş modern savaşın ilk aşamalarından biri olduğu değerlendirilebilir.

İkinci nesil savaş ise tüfek, kuyruktan dolma silah, tel örgü, makineli tüfek ve endirekt ateşe karşılık verme amacıyla geliştirilen teknolojiyle başlamaktadır. Bu dönem, doğrusal halde topçuların ateş edip, harekete geçildiği süreci kapsar. Büyük kitlesel orduların yerini, büyük ateş gücü almıştır. Hatta bu döneme ilişkin bir Fransız atasözü şöyle demektedir: *topçular fetheder, piyadeler işgal eder*.⁶⁸ Lind vd. için ikinci nesil savaşın öncüsü, askeri teknolojide yaşanan değişimlerdir. Burada askeri teknoloji büyük çaplı toplar, bombardıman uçakları gibi nitelik anlamında gelişirken, aynı zamanda endüstrileşen ekonomilerin bir sonucu olarak savaş materyallerinde de nicelik anlamında bir artış gözlemlenmektedir.⁶⁹ Bu savaşma biçimi kullanılan araçların niteliğine göre düşman hatlarını

⁶⁴ Hammes, **a.g.m.**, s.192-193.

⁶⁵ William S. Lind, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph Sutton, Garry I. Wilson, “Changing Face of War: Into the Fourth Generation”, **Marine Corps Gazette**, Vol. 73, No. 10, 1989, s. 23.

⁶⁶ Lind vd., **a.g.e.**, s.23.

⁶⁷ Colin M. Fleming, “New or Old Wars? Debating a Clausewitzian Future”, **Journal of Strategic Studies**, Vol. 32, No. 2, 2009, s. 216.

⁶⁸ Lind vd., **a.g.e.**, s.23.

⁶⁹ Lind vd., **a.g.e.**, s.23.

yıpratmak amacını taşır. Nicelik ve nitelik olarak gerçekleşen bu değişim, ikinci nesil savaşı, birinci nesil savaştan keskin çizgilerle ayırmaktadır. Öte yandan Hammes'e göre bu geçiş sadece silah teknolojilerindeki gelişim sayesinde olmamıştır. Napolyon savaşlarının sonuna gelindiğinde günümüz anlamında ulus-devlet biçimi yerini almıştır. 1815 Waterloo ile 1914 Marne savaşları arasında geçen 100 yıllık dönemde ise ulus devletin vergi uygulamalarından edinilen ekonomik kalkınma sayesinde Avrupa'da dikkate değer bir büyüme kaydedilmiştir.⁷⁰ Bu sayede ikinci nesil savaşın bir diğer önemli kolu olan kitlesel endüstriyel üretim süreçleri devreye sokulmuştur. Bu sayede çok büyük miktarlarda askeri teçhizat ve mühimmat hem üretilmeye hem de aynı hızla tüketilmeye başlanmıştır.⁷¹

Teknolojinin hızlı bir biçimde gelişmesi, ideolojilerin yaygınlaşması, ulus devletin daha da kurumsallaşması sonucunda *üçüncü nesil savaş* olarak adlandırılan çatışma biçimleri gün yüzüne çıkmıştır. Üçüncü nesil savaş, muharebe meydanlarında kullanılan ateş gücünün artmasına karşılık verme amacıyla ortaya çıkmıştır. Düşman kuvvetlerini yıpratmaktan ziyade manevra taktikleri üzerine kurulu olan üçüncü nesil savaşın stratejileri, daha çok doğrusal olmayan taktikleri kapsar. Atış gücünden ziyade hız önem kazanmıştır. Burada saldırı, düşman kuvvetleri ile yakından ve hasar vermek amacıyla yapılan çatışmadan ziyade sızma yoluyla düşman kuvvetlerini etkisiz hale getirme ve çökertme amacını taşımaktadır. Savunma biçimi ise daha çok derinlemesine ve sızmalara karşı atağa geçebilecek nitelikte mücadele etmeyi kapsamaktadır.⁷² Başka bir deyişle, üçüncü nesil savaş geri bölgeyi çökertmek suretiyle düşmanı hızlı bir biçimde etkisiz hale getirmeyi amaçlamaktadır. II. Dünya Savaşı'nda Almanların başlattıkları *Blitzkrieg* (yıldırım savaşı) bunun ilk örneğidir.⁷³

⁷⁰ Hammes, **a.g.m.**, s. 193.

⁷¹ Hammes, **a.g.m.**, s. 193.

⁷² Lind vd., **a.g.m.**, s. 23.

⁷³ Fleming, **a.g.m.**, s. 216.

Dördüncü nesil savaş ise Lind'in sınıflandırmasının son dönemidir. Bu dönem 1980'lerin sonlarında Afganistan ve Irak'ta ABD'nin giriştiği mücadele olarak ortaya çıkmaktadır. Dördüncü nesil savaş döneminde devletin artık şiddet üzerindeki tekeli, kademeli olarak kaybettiği varsayılmaktadır.⁷⁴ Başka bir deyişle devlet dışı silahlı grupların, devletlerin kararlarını değiştirebilecek ölçüde güçlenerek yeni bir aktör haline geldikleri görülmektedir. Bunlarla savaşmak, düzenli ordularla mümkün olmadığından, savaşın yöntemi değişikliğe uğramıştır.

Dördüncü nesil savaş, başarılması mümkün olmayan ya da çok pahalıya mal olabilecek bir siyasetin, düşmanın karar vericilerini etkilemek için siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri olabilecek tüm altyapıların kullanıldığı çatışma biçimidir.⁷⁵ Bu nesilde eğer devlet-karşıtı gruplar, iyi örgütlenmeyi başarabilmişse çok büyük ekonomik ve askeri güçleri yenilgiye uğratabilirler. Burada yöntemin dışında teknolojik altyapıda da oldukça değişiklik gözlemlenmektedir. Robot teknolojilerinin gelişmesi, uzaktan kumanda edilen askeri araçların varlığı, yapay zekânın geliştirilmesi savaş taktiklerinin de değişimine neden olmuştur. Bu bağlamda büyük ordular yerine, yüksek teknoloji ile donatılmış küçük, mobilize ve hızlı hareket edebilen askeri birlikler ortaya çıkmıştır.⁷⁶ Ancak tüm bu teknolojik gelişmelere rağmen yine de güçsüz olanın güçlü olana karşı galip geldiği örneklerle sabittir. Örneğin ABD, dördüncü nesil savaşı, Vietnam'da, Lübnan'da ve Somali'de olmak üzere üç defa kaybetmiştir. Benzer yöntemlerle savaşan gerillaların Fransızları Cezayir'den ve Vietnam'dan, Rusları ise Çeçenistan'dan

⁷⁴ Timothy J. Junio, "Military History and Fourth Generation Warfare", *Journal of Strategic Studies*, Vol.32, No.2, 2009, s. 244.

⁷⁵ Hammes, *a.g.m.*, s. 190.

⁷⁶ Lind vd., s. 24., Dördüncü nesil savaş kavramında teknolojik altyapıya oldukça önem verilmesi ve savaşın değişen 'neslinin' bir bakıma teknoloji üzerinden tartışılması, başka yazarlar tarafından başka kavramlarla da açıklanmaktadır. Örneğin Chris Gray, bilgisayar destekli silah teknolojilerinin kullanılarak bir veya yapay zekâ teknolojisinin kullanılarak birden fazla çatışan grup arasındaki çatışmayı "postmodern savaş" kavramıyla açıklamaktadır. Bu doğrudan dördüncü nesil savaşla özdeşleşme de bilgisayar destekli teknolojilerin savaş sahasında uygulanması açısından iki kavram da benzerlik taşıdığı düşünülebilir. Errol A. Henderson, J. David Singer, "New Wars" and Rumors of "New Wars", *International Interactions*, Vol. 28, 2002, s.168.

çıkardıkları görülmektedir.⁷⁷ Dolayısıyla dördüncü nesil savaş, artık asimetrik bir mücadele biçiminin olduğu ve zayıf olanın kuvvetli olanla giriştiği mücadelede kullanılabilecek tüm araçları kullandığı durumdur.⁷⁸

Diğer bir kavram ise *düşük yoğunluklu çatışma/savaş* (low-intensity warfare) adı verilen silahlı mücadele biçimidir. Bu kavram birçok yazar tarafından tartışılmakta ancak içeriği itibariyle aynı sonuçlara ulaşılmaktadır. Düşük yoğunluklu savaş, siyasal, ekonomik, sosyal ya da psikolojik bir hedefe ulaşma amacıyla sınırlı miktarda kuvvetin kullanıldığı çatışma biçimi olarak kullanılmaktadır.⁷⁹ Kapsamı düşünüldüğünde terörizm, teröre karşı savaş, ayaklanma ve ayaklanmaya karşı savaş, beklenmeyen duruma karşı harekât, kısa konvansiyonel çatışmalar, bazı barışı koruma ve güvenlik tesisi operasyonları, narkotik operasyonları ve sınırlı savaş bu kapsamda değerlendirilebilir.⁸⁰ Düşük yoğunluklu çatışmalarda taraflar, devletlerden silahlı örgütlere, milis kuvvetlerinden, teröristlere kadar oldukça geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu noktada, dördüncü nesil savaş ile düşük yoğunluklu çatışma birlikte değerlendirilebilir. Burada dördüncü nesil savaş aslında savaşın değişen niteliği üzerine bir kavramsallaştırma ortaya koyarken, düşük yoğunluklu çatışma/savaş kavramları ise şiddetin sınırına vurgu yapmaktadır.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde başta Latin Amerika ve Afrika olmak üzere yeni ulusların ya da Avrupa'nın eski sömürgelerinin siyasal birer birim olarak ortaya çıkması, dördüncü nesil savaş konseptinin de gelişmesine neden olduğu düşünülebilir. Bu ülkelerin aşırı silahlanma, yoksulluk, istikrarsız iç siyasal yapıları ve etnik heterojenlik gibi unsurların da

⁷⁷ Henderson ve Singer, **a.g.m.**, s. 168.

⁷⁸ Bu savaş türünde 4. Nesil savaş güçleri düşmanla doğrudan çatışmaya girmemektedirler. Yapılacak saldırıda kolaylıkla bulunan maddelerle maksimum zarar verebilecek çabayla savaşır. Farklı hedef kitlelere farklı mesajlar göndermektedirler. Bu mesajlar üç amaca hizmet eder: (i) düşmanın kararlılığını kırmak, (ii) kendi insanların kararlılığını devam ettirmek, (iii) tarafsızları ise ya tarafsız kalmalarına ya da amaca destek vermelerini sağlamak. Hammes, **a.g.m.**, s. 190.

⁷⁹ Grant T. Hammond, "Low-Intensity Conflict: War by Another Name", **Small Wars & Insurgencies**, Vol. 1, No. 3, 1990, s. 227.

⁸⁰ Hammond, **a.g.m.**, s.227.

yeni tehditlerin oluşumuna elverişli bir zemin yarattığı görüşüne varılmaktadır. Bununla birlikte endüstrileşmiş ekonomilerin bu ülkelerin siyasal dokularına fazlasıyla nüfuz etme çabaları da topyekün bir biçimde Batıyla savaşamayacak toplumların yeni çözümler üretmesine neden olmaktadır. Bu nedenlerden ötürü yeni devletlerin güç açısından büyük devletlerle arasında doğan uçurum, onları farklı usullerle savaşılmaya sevk etmektedir. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı sonrası dünyada meydana gelen devlet sayısındaki artışın, yeni çatışma biçimlerini ortaya çıkarması doğaldır. Bu durum, uluslararası ilişkiler çalışmalarında 'yeni savaş' kavramıyla savaşların değişen yönünü ileri süren teorilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunlar artık devletlerarası savaştan ziyade savaşın yeni bir türünün ortaya çıktığını vurgulamakta ve bu durumun devletler açısından kontrol edilebilir olmanın çok ötesine geçtiğini görüşündedirler.

Bunlardan Mary Kaldor'un *Yeni Savaşlar* tezi literatürde en popüler olanıdır. Kaldor'un yeni savaşlar kavramıyla ortaya koyduğu yaklaşım kısaca şu şekilde açıklanabilir. Yeni savaşların ilk örneği Çin Hükümetine karşı Mao ayaklanması olup Bosna Savaşı'nda da başka bir örneği görülmektedir. Bu savaşlar, belli grupların milli, zümresel, dini ya da dilsel karakteristiklerinin güç iddialarından kaynaklanmaktadır. Bu grupların davranışlarında, küreselleşme-yerelleşme olgusunun aynı anda yaşanması ve modern devlet yapılarının çözülmesi de etkilidir.⁸¹ Burada temel olan kendisi ile aynı kimlikten olmayanı dışlayarak kendi kimliğini tanımlayan ve bu uğurda savaşan bir tarafın olmasıdır. Bu savaşların stratejisi aynı kimlikten olmayanı 'kovma' usulüne dayanmakta ve bu amaçla kitlesel öldürme eylemleri, zorunlu göç ettirme, politik, psikolojik ve ekonomik açıdan sindirme faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır. Yeni savaşların katılımcıları genel anlamda gerilla stratejisi uygulamaktadırlar. Bu tür savaşlar küreselleşmiş savaş ekonomileri tarafından finanse edilmektedir. Başka bir deyişle, karaborsa, yağma, diasporalardan gelen yardımlar, insani yardıma el

⁸¹ Mary Kaldor, *New and Old Wars*, Standford University Press, Standford, CA, 1999, s. 29-30, 31, 76-79, (akt.) Henderson ve Singer, *a.g.m.*, s.167.

konulması, üçüncü ülkelerden yasadışı silah, uyuşturucu, mücevher ve petrol ticareti aracılığıyla bu savaş ekonomisi yürütülmektedir.⁸² Benzer bir yaklaşım Kalevi Holsti tarafından “üçüncü tür savaş” ya da “halkların savaşı” kavramıyla açıklanmaktadır.⁸³ Aslında Holsti’nin üzerinde durduğu konu da sivillerin bu tür savaşların ne kadar içinde olduğu ile ilgilidir. Dolayısıyla askerileştirilmiş ve ideolojik temeli bulunan, bununla birlikte yeni bir devlet kurma arzusuyla yapılan post modern şiddet eylemlerini tanımlamaktadır.⁸⁴

1.2.1.2. Uluslararası İlişkilerin Savaş Türleri Ayrımı

Uluslararası ilişkilerde en karmaşık durumlar, krizlerin çok taraflı bir biçim halini alarak, beklenenden çok daha büyük savaşlar meydana gelmesi şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla savaş tipolojisi oluşturmak yerine literatürde bazı yazarlar savaşları, askeri sınıflandırmalardan farklı bir biçimde büyüklüğüne, yoğunluğuna veya savaşan tarafların statüsüne göre adlandırmaktadırlar. Başka bir deyişle savaşın bir türünü sınıflandırma yapmaksızın, diğer savaşlardan ayırabilmek amacıyla kavramlar türetmektedirler. Bu başlık altında incelenen kavramlar, askeri bilimler gibi teknik olarak konuya eğilmek yerine, savaşın politik yanı üzerinde durarak askeri büyüklüğünü açıklamaktadırlar. Dolayısıyla büyüklük açısından öncelik, karmaşık ve çok fazla devletin katılımıyla ortaya çıkan ‘büyük savaşlara’ verilmektedir. Bunlardan bazıları; *büyük savaşlar*, *hegemonik savaşlar*, *sistemsel (systemic) savaşlar*, *küresel savaşlar*, *genel savaşlar*, *ana savaşlar(major)* olarak adlandırılmaktadırlar. Bu kavramların neredeyse tümü aslında aynı amaca hizmet etmekte olup, kavramsal olarak nüanslarla birbirinden ayrılmaktadır. Büyük savaşlar uluslararası sistemin bütününde köklü değişimler yarattığı için, sistemik savaş kavramı çatı kavram olarak kabul edilebilir.

⁸² Henderson ve Singer, **a.g.m.**, s. 167.

⁸³ Kalevi J. Holsti, **The State, War, and the State of War**, 6. Edition, Cambridge University Press, NY, 2004.

⁸⁴ Henderson ve Singer, **a.g.m.**, s. 169.

Bunlardan Robert Gilpin tarafından *hegemonik savaş* olarak adlandırılan çatışma biçimlerinin en önemli özelliği, bu savaşların dünya tarihinde bir dönüm noktası meydana getirmesi, yeni bir düzen kurması, siyasal rakipler arasında hegemonik bir mücadelenin bulunmasıdır. Bu savaşlar farklı coğrafyalarda birçok büyük devleti ve onların müttefiklerini de savaşın içine dâhil ettiğinden, yarattığı etki sistemin tüm üyelerini etkilemektedir. Bu savaşın sonucunda doğacak hegemonun değerlerinin ve ideallerin kabul edileceği varsayılmakta ve bu yeni sistemin nasıl ilişkilerle devam ettirileceği üzerinde durulmaktadır. Bu türden savaşların sonuçları uluslararası sistemde olduğu kadar toplumların da ideolojik yapıları, sosyal ve ekonomik durumlarını da etkilemektedir.⁸⁵

Gilpin'in kavramına benzer bir şekilde, George Modelski ve William R. Thompson uluslararası politikada önemli değişimler yaratan büyük savaşları *küresel savaş* olarak tanımlamaktadır. Modelski ve Thompson'a göre küresel savaş, uluslararası sistemin dinamiklerini ve gücün yeniden dağılımını belirleyen çatışmalardır.⁸⁶ Başka bir deyişle küresel savaşlar, dünyanın sistem düzeyinde en fazla tehdit içeren savaşma biçimidir.⁸⁷ Modelski'nin küresel savaş tanımında küresel siyasal sistem periyodik olarak belirli aralıklarla yapısal krizler içerisine girmektedir. Küresel savaş bu periyodik aralıklarda meydana gelen yükselen güçler arasındaki rekabetten meydana gelmektedir.⁸⁸ Ancak Modelski ve Thompson'a göre bu türden savaşlar ilkin uluslararası sistemin başat aktörleri arasında ortaya çıkmaz. Bunlar küresel aktörler olarak adlandırılan devletler müdahil oluncaya kadar, küresel bir

⁸⁵ Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, Cambridge University Press, New York, 1989, s.203, Hegemonik savaş kavramı, sadece Gilpin tarafından değil, aynı zamanda Arnold Toynbee, Quincy Wright, Jack Levy, Raimo Vayrynen, Joshua S. Goldstein gibi yazarlar da inceleme konusu edilmiştir. Bunlardan Gilpin kavramsal bir yaklaşımla konuya eğilerek açıklamış, diğerleri ise çalışmalarında hegemonik savaşlara ağırlık vermişlerdir. William R. Thompson, "The Size of War: Geopolitical Contexts, and Theory Building Testing", **International Interactions**, Vol. 16, No. 3, 1990, s.186.

⁸⁶ Jack S. Levy, "Theories of General War", **World Politics**, Vol. 37, No.3, April 1985, s.347.

⁸⁷ George Modelski, Patrick M. Morgan, "Understanding Global War", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 29, No. 3, September 1985, s. 391.

⁸⁸ William R. Thompson, Karen A. Rasler, "War and Systemic Capability Reconcentration", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.32, No.2, June 1988., s.337.

savaş ihtimaline dönüşmezler. Öncelikle sistemin küçük veya orta büyüklükte devletleri arasında yaşanan krizler ve çatışmalarla uluslararası rekabetin varlığı görünür hale gelir. Büyük devletlerin katılımıyla küreselleşen yerel/bölgesel sorun bir küresel savaş halini alır.⁸⁹ Aslında burada uluslararası sistemin başat olmayan bir gücünün, sistemde köklü değişiklik yapabilecek bir girdide bulunmasının sonucunda küresel savaş meydana gelmektedir.⁹⁰ Bu savaşların ortaya çıkma biçimi makro-yapısal teoriler başlığı altında ikinci bölümde incelenmektedir.

Modelski ve Thompson'un küresel savaş kavramına çok benzer bir kavram da Immanuel Wallerstein tarafından geliştirilen *dünya savaşı* kavramıdır. Wallerstein, Modelski'nin varsayımlarını yinelemektedir. Ona göre dünya savaşı; ciddi yıkıcılığa sahip, başat devletlerin askeri güçleri arasında gerçekleşen ve çoğunlukla kara savaşı biçiminde olan sistem düzeyinde çatışmadır. Burada dünya savaşı sonrasında yeni bir hegemonik düzen kurulur ve devletlerarası sistem yeniden oluşturulur. Wallerstein'in dünya savaşı kavramı, Gilpin'in hegemonik savaş kavramına benzer biçimde savaş kazananın ekonomik düzlemi genişletilerek, bu savaşla kazandığı imtiyazlı durumu koruma tedbirlerinin alındığı bir döneme girilir.⁹¹

Bu tanımlamalara benzer bir kavramsallaştırma Manus Midlarsky tarafından da yapılmaktadır. Midlarsky'ye göre hayati ve sonuçları son derece ciddi olan konularda başat güçlerinin tümünün savaşan olarak müdahil olduğu savaşlara, *sistemik savaş* adı verilmektedir. Sistemik

⁸⁹ William R. Thompson, "Uneven Economic Growth, Systemic Challenges, and Global Wars", *International Studies Quarterly*, Vol. 27, No. 3, September 1983, s. 349.

⁹⁰ Modelski ve Thompson'un küresel savaş kavramı belirli özellikleri içermektedir. Örneğin, Thompson'a göre meydan okuyan devlet, eski başat devleti ya da üstün gelmesi muhtemel diğer devletleri ekonomik ve askeri olarak baskı altına alabilecek durumda da değildir. Bununla birlikte bölgesel güçlerin (ya da emperyalist olmayan güçlerin) meydan okuması, her zaman başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Bunların başlıca sebebi bölgesel devletlerin ordularını küresel bağlantılar sayesinde artıramamalarından kaynaklanmaktadır. Büyük deniz gücü devletleriyle kıyaslandığında bunların bu kadar büyük askeri harcamaları yapabilmeleri de mümkün görünmemektedir. Thompson, *a.g.e.*, s.349, ayrıca bkz. Thompson ve Rasler, *a.g.e.*, s. 337, Levy, *a.g.e.*, s.347.

⁹¹ Manus Midlarsky, "Some Uniformities in the Origins of the Systemic War", American Political Science Association Annual Meeting, 30 Ağustos-2 Eylül 1984 (akt.) Thompson ve Rasler, *a.g.e.*, s. 337.

savaşlar uzun süreli, kayıp miktarı (ölü-yaralı sayısı) oldukça yüksek, oldukça büyük miktarda bir sivil kitlenin savaşa dâhil olduğu çatışma biçimleridir.⁹² Midlarsky'e göre sistemsel savaşın öncesinde uluslararası sistem içinde bir bozulma meydana gelmektedir. Bu bozulma veya çöküş süreci sadece küresel kapsamda değil, dünyanın herhangi bir bölgesi ile de sınırlı olabilir. Ancak sistemsel bir bozukluktan bahsedilebilmesi için bu savaş öncesi durumun içinde bulunan devlet sayısı, sivillerin askeri katılım oranları, çatışmalardaki savaş nedeni ölüm miktarlarının epey fazla olması gerekmektedir. Bu bağlamda Midlarsky'e göre savaşın çapı yeni bir süper güç yaratmakla kalmaz, aynı zamanda var olan süper gücü de zayıflatarak düşürür.⁹³

Son olarak Jack Levy'nin ortaya koyduğu *genel savaş* kavramı savaş çalışmalarında sıkça kullanılmaktadır. Bu kavramını ortaya koyduğu makalesinde Levy, açıkça genel savaş kavramının çeşitli yazarlar tarafından küresel savaş, dünya savaşı, geniş çaplı savaş, sistemsel savaş ve hiper savaş gibi kavramlarla da anıldığını yazmaktadır.⁹⁴ Ancak Jack Levy, yukarıda bahsedilen kavramların tümünde, bu savaşların sisteme getirdiği sonuçlar üzerinden düşünüldüğü, oysaki bunların sistemde yarattıkları etkilerden bağımsız bir biçimde değerlendirilmedikçe genel geçer bir kavramın yaratılamayacağını ileri sürmektedir. Belirli aralıklarla sürekli savaşların çıktığını ileri süren döngüselci teorisyenler (Organski, Kugler, Modelski, Thompson, Goldstein), Wallerstein gibi Marksist ya da neo-Marksist yazarların kapitalist sistem üzerinden kurguladıkları, dünya, hegemonik, küresel savaşlar gibi sonuç odaklı kavramların belirli savaşlara verilen genel bir sıfat olamayacağını ileri sürer.

Dolayısıyla bu yazarların bahsedilen kavramlara ulaşırken incelediği ve incelemmediği savaşlara bakarak bunlardan sisteme etki edenlerin 'büyük'

⁹² Thompson ve Rasler, *a.g.e.*, s. 337.

⁹³ Manus I. Midlarsky, "A Hierarchical Equilibrium Theory of Systemic War", *International Studies Quarterly*, Vol. 30, No. 1, March 1986, p. 77-78.

⁹⁴ Levy, "Theories of General War", s. 344.

etmeyen savaşların ise küçük savaşlar olarak değerlendirilmesini eleştirmektedir. Savaşların sistemdeki etkilerine bakılmaksızın Levy bazı savaşların çok daha fazla katılımcılı ve yıkıcı olduğunu vurgulamak gayesiyle, genel savaş terimini kullanmaktadır. Levy'nin genel savaş kavramında amaçladığı, sebep ve sonuçtan bağımsız bir biçimde her dönemde yaşanan ve ampirik anlamda 'büyük' olduğu düşünülen savaşların genel savaş olmasıdır. Buna göre bir genel savaş (i) sistemin baskın gücünün de müdahil olduğu (ii) sistemdeki diğer başat güçlerin büyük bir kısmının da katıldığı (başat güçlerin bir savaşa müdahil olması, bireysel olarak devletlerin spesifik çıkarları yerine bunların tümünün genel çıkarını ilgilendirmektedir.) (iii) yoğun çarpışmaların yaşandığı somut bir çatışma halinde olan savaş türüdür.⁹⁵

Tüm bu kavramları ileri süren yazarlar her ne kadar farklılıkları belirtmek için farklı kavramlar geliştirdiklerini ileri sürseler de esas olan şey belirli savaşların diğerlerinden çok daha farklı, karmaşık, yıkıcı ve kapsamlı olduğudur. Buna gerek hegemonik savaş gerekse genel savaş denilsin, bunlar ayrı bir inceleme birimi olarak uluslararası ilişkilerin araştırma konularından biri olarak yerini korumaktadır. Ancak tarihsel olarak büyük savaş olarak bilinen savaşların, 'büyüklüğünü' nesnel açıdan ölçülebilir olması, diğer bir tartışma konusudur. Dolayısıyla ampirik olarak savaşların büyüklüğünün, yoğunluğunun ve şiddetinin ölçülebilirliği bu yazarların üzerine epey çalıştığı bir alandır.

Uluslararası ilişkilerde savaş tipolojileri ortaya koyan yazarların çalışmalarına geçmeden önce ölçülebilir olduğunu düşündüğümüz bir kaç kavramın üzerinde durmakta fayda görülmektedir. Bu kavramlar çalışmanın ilerleyen süreçlerde savaşların nedenlerinin ortaya konulmasında faydalı olacaktır. Yukarıda bahsedilen yazarların birçoğu, bu türden ölçülebilir metotlar geliştirilmesine katkıda bulunmuşlarsa da esasen Melvin Small ve David Singer'ın çalışmaları literatürde genel kabul görmektedir.

⁹⁵ Levy, a.g.m., s. 344.

Bunlardan ilki savaşın *büyüklik* ölçüsüdür. En basit anlatımıyla büyüklik ölçüsü, sayısal olarak her ulusun ‘o savaş’ içinde geçirdiği ‘ay sayısının’ birleştirilmiş halidir. Başka bir deyişle yıllarca süren ve çok fazla katılımcının bulunduğu savaşlarda, her bir savaşan devletin, savaş içinde geçirdiği süre toplamı savaşın büyüklüğünü belirtmektedir. Savaşan devlet sayısı arttıkça, birleştirilmiş ay sayısı da artacağından savaşın büyüklüğü de artmaktadır. Savaşın *şiddeti* ise savaşan tüm tarafların savaş nedeni ölümlerinin toplamalarının birleştirilmiş halidir. Gerek iki taraflı gerekse çok taraflı olsun, savaşın şiddetinin ölü sayısına bağlı olması da büyüklik kadar kabul gören bir ölçü birimidir. Burada ‘ölü sayısı’ olarak kabul edilen veri, sadece savaş esnasında ölen askerlerin sayısı değildir. Savaşın şiddeti savaş nedeni ya da savaşla ilişkili ölümlerin toplamına eşittir. Bunlar arasında siviller-askerler bulunmaktadır.

Dönem	Sıklık	Genel Savaş	BG ^{a>} SNÖ ^b 50.000	Toplam Savaş Nedenli Ölüm	Ortalama SNÖ/Savaş
1500-1524	13	0	1	154.000	11.846
1525-1549	11	0	1	253.000	23.000
1550-1574	10	0	2	279.000	27.900
1575-1599	8	0	1	227.000	28.375
1600-1624	10	0	2	51.000	5.100
1625-1649	6	1	2	2.027.000	337.833
1650-1674	14	1	2	570.000	40.714
1675-1699	7	1	2	1.081.000	154.429
1700-1724	6	1	2	1.350.000	225.000
1725-1749	5	1	2	510.000	102.000
1750-1774	4	1	1	1.006.000	251.500
1775-1799	11	1	1	892.000	81.118
1800-1824	14	1	1	1.926.400	137.600
1825-1849	19	0	0	58.680	3.088
1850-1874	19	0	2	461.000	24.263
1875-1899	29	0	0	112.100	4.210
1900-1924	13	1	1	7.848.470	603.728
1925-1949	11	1	1	13.280.800	1.207.346
1950-1974	8	0	1	1.009.220	126.152
<i>a. başat güç</i>		<i>b. savaş nedeni ölüm</i>			

Tablo 1: Savaşın Sıklığı ve Şiddeti- 25 Yıllık Dönemlerdeki Kümelenmeler⁹⁶

Son olarak savaşın *yoğunluğu* ise ay başına düşen savaş nedeni ölüm rakamlarıdır.⁹⁷ Ay başına düşen ölüm rakamının hesaplanması, o

⁹⁶ Jack S. Levy, Clifton Morgan, “Frequency and Seriousness of War: An Inverse Relationship?”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 28, No.4, December 1984.

savaşın ne kadar yoğun olduğunun ifadesidir. Bu formüller kendi içlerinde kullanıldığında, büyüklüğün/şiddete bölünmesi ile savaşın yoğunluğunu tespit etmek mümkündür.⁹⁸ Örneğin, tüm bu ölçü birimlerinde dünya savaş tarihinde II. Dünya Savaşı birinci sırada, I. Dünya Savaşı ise ikinci sıradadır. Ancak I. Dünya Savaşı'nın yoğunluğu diğer savaşlarla kıyaslandığında beşinci sıradadır.⁹⁹

Bunların dışında *devletlerin güçleri* de savaş çalışmalarında belirli analizlerde sıklıkla kullanılan bir kavram olup, uluslararası ilişkilerde oldukça üzerinde durulan bir konudur. Ancak güç kavramı son derece soyut ölçülmesi oldukça tartışmalı bir unsur olduğundan, savaş çalışmalarında gücü temel alan unsur devletin *kapasitesidir*. Analizlerde güç yerine kullanılan kapasite, en öz haliyle, var olan ve kullanıp kullanılmaması o an o devletin siyasal elitine bağlı olan durumu ifade eder. Bu nedenle soyut bir güç kavramı yerine, kullanılsa da somut olan kapasite kavramı tercih edilmektedir. Buna göre devletin kapasitesinin hesaplanmasında birden fazla değişken kullanılmaktadır. Kilometrekare cinsinden coğrafi büyüklük, vatandaş sayısı üzerinden nüfus büyüklüğü, yıllık demir ve çelik üretimi veya enerji tüketimi üzerinden teknolojik gelişim miktarı, silah altında tutulan askeri personel miktarı ya da yıllık savunma harcaması üzerinden askeri büyüklük miktarı, en son yapılan anayasal değişikliğin üzerinden geçen süre kadar

⁹⁷ Small ve Singer, "Patterns in International Warfare", s. 147.

⁹⁸ Bu formüllerden hareketle bir hesap yapıldığında ulaştığımız sonuçlar şu şekildedir. 1853-1856 Kırım Savaşı'nın tüm savaşan devletler için, katıldığı gün/ay/yıl hesabı yapıldığında savaşın *büyüklüğünün* 154 birim olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte toplam savaş nedenli ölü sayısı dikkate alındığında aynı savaşın *şiddetinin* 264.000 olduğu hesaplanmış, bu verilere göre savaşın *yoğunluğunun* 1.714,3 olduğu bulunmuştur. Benzer bir hesaplama 1912-1913 I. Balkan Savaşı için yapıldığında, büyüklüğünün 15 birim, şiddetinin 82.000 ve yoğunluğunun da 5.466,6 olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu hesaplamada kullanılan verilerin rakamsal olarak pek bir şey ifade etmediği görünse de David Singer ve Melvin Small'un 1970 yılında benzer bir çalışmada ulaştığı sonuçlara göre, 1853-1856 Kırım Savaşı, 1817-1965 yılları arasında çıkan tüm devletlerarası savaşlarda büyüklük, şiddeti olarak 6. Sırada, yoğunluk sıralamasında ise 17. sıradadır. I. Balkan Savaşı ise büyüklük açısından 39.5.sırada, şiddeti açısından 15. sırada yoğunluğu açısından ise 10. sırada bulunmaktadır. Small ve Singer, a.g.m., s.149.

⁹⁹ Small ve Singer, a.g.m., s.149.

siyasal istikrarın miktarsal hesabı dikkate alınmak suretiyle bir devletin milli kapasite miktarı hesaplanmaktadır.¹⁰⁰

Kapasitenin hesaplanması sayesinde devletlerin gücünün dengelenmesi, hiyerarşik sistemlerin daha doğru anlaşılması ve savaşların analizinde devletlerin kapasitelerinin ne derece etkili olduğunu açıklamamız bağlamında önemlidir. Kapasite ve devletin gücü ilişkisi hem teorik hem de tarihsel boyutta ikinci ve üçüncü bölümlerde incelenmektedir.

1.2.2. Savaş Tipolojileri

Uluslararası ilişkilerde savaş üzerine tüm yazarlar tarafından kabul edilen bir tipoloji bulunmamaktadır. Çünkü yukarıda belirtilen kavramların kullanılması yoluyla savaşlar nitelenmekte ve bu ayrımlara göre sınıflandırılmaktadır. Örneğin spesifik tipolojiler oluşturmak yerine yukarıda bahsedilen kavramları kullanarak bir tipoloji oluşturan Joshua Goldstein, savaşları şu şekilde sınıflara ayırmaktadır. Bunlar (i) hegemonik savaş, (ii) topyekün savaş, (iii) sınırlı savaş, (iv) iç savaş, (v) gerilla savaşı. Bunların her biri farklı alanların¹⁰¹ sınıflandırmaları olsa da Goldstein bunu tek bir çatı altında toplayarak bir tipoloji ortaya koymaktadır.¹⁰² Ancak bu türden bir tipoloji bazı kavramsal sorunlar yaratabilmektedir. Örneğin bir sınırlı savaş aynı zamanda gerilla savaşı biçiminde yürütülebilirken, hegemonik bir savaş aynı zamanda topyekün bir savaş olmaktadır. Dolayısıyla burada uluslararası ilişkilere özgü bir savaş tipolojisinin ortaya konulması gerektiğinden kavramsal çakışmaların önüne geçilerek net ölçütler ortaya konulmalıdır. Bu

¹⁰⁰ Greg Cashman, **What Causes War? An Introduction to Theories of International Conflict**, Lexington Books, Oxford, 2000, s. 4.

¹⁰¹ Örneğin bunlardan hegemonik savaş, uluslararası ilişkiler çalışmalarının bir kavramı iken, topyekün savaş, sınırlı savaş ya da gerilla savaşı ise askeri bilimlerin kavramları olarak karşımıza çıkmaktadır. İç savaş, hem uluslararası ilişkilerin hem de sosyolojinin inceleme alanına girmektedir.

¹⁰² Goldstein, **a.g.e.**, s. 215.

alt başlık kapsamında, Wright, Vasquez, Luard, Small ve Singer, Wimmer ve Min'in tipolojileri açıklanmaktadır.

1.2.2.1. Wright'ın Savaş Tipolojisi

Quincy Wright 'A Study of War' adlı çalışmasında 1500-1940 yılları arasında 278 tane savaşı ele alarak, bunlarla ilgili verilerin istatistikî yorumlarını yapmıştır. Wright tipolojisini, incelediği savaşların amacını belirleyerek ortaya koymaktadır. Wright'a göre savaş tipolojisi dört sınıfta incelenmektedir. Bunlar (i) güç dengesi savaşları, (ii) iç savaşlar, (iii) savunma savaşları, (iv) emperyalist savaşlardır.¹⁰³ Bunlardan *güç dengesi savaşları* uluslararası sistemin üyesi olan devletlerin kendi aralarında yaptıkları savaşları, *iç savaşlar* egemen bir ulusun toprakları içinde geçen savaşları, *savunma savaşları* yabancı bir kültürün saldırısına karşı bir medeniyetin korunması için yapılan savaşları, *emperyal savaşların* ise bir medeniyetin diğeri aleyhine genişleme girişiminden doğan savaşlar olduğunu ileri sürmektedir. Tipolojinin kapsamı savaşın tarafları konusunda bir ayrım yapmaksızın kapsayıcı görünmektedir. Wright bu sınıflandırmaya ulaşırken savaşların Avrupa'da ya da Avrupa dışında olmasına göre, Avrupalı devletlerin katılıp katılmama durumuna göre, bu devletlerin içlerinde yaşanması durumunda ya da savaşların modern uygarlığın devletleri arasında geçip geçmemesine göre hareket etmektedir. Savaşın modern uygarlığın devletleri arasında olmaması durumu ise (1) başka bir medeniyetin ya da kültürün, modern devlete karşı giriştiği saldırı ya da isyan hareketi ile (2) modern medeniyetin diğeri medeniyetler aleyhine yayılması halinde olması biçiminde ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁴ Wright'ın emperyalist savaş olarak sınıflandırdığı dördüncü tür savaşın genel karakteristiği, modern devlet ile modern olmayan siyasal birim, ya da 'öteki medeniyet' tanımlamasıdır.

¹⁰³ Wright, a.g.e, s.638.

¹⁰⁴ Wright, a.g.e, s.638.

Burada öteki medeniyet kavramına Wright oldukça önem atfetmekte ve çalışmasında modern medeniyetin üyelerinin şiddet yollu iletişim biçimleri üzerinde durmaktadır.¹⁰⁵ Nitekim bu tanımlama biçiminde belirgin bir Avrupa merkezilik söz konusudur.

Wright'ın savaş listesinin genel itibariyle Avrupa savaşları (Avrupa'nın kolonileşme hareketleri de dâhil) üzerine kurulu olduğu için, savaş teorisine yaklaşımı da genel itibariyle Avrupa merkezidir. Başka bir deyişle savaş teorisyenlerinin çoğunun Avrupa merkezci olmasının nedenlerinin başında, uluslararası ilişkilerde savaş çalışmalarının öncüsü kabul edilen Wright'ın eserleridir. Nitekim Wright'tan sonra gelen özellikle davranışsalci ekolün çalışmaları da Wright'ın tipolojisini takip etmektedir.

Quincy Wright aslında savaşları dört biçimde tanımlarken savaşı ortaya çıkaran neden üzerinden bir sınıflandırma yapmıştır. Oysaki çalışmasının ikinci cildinde bu defa savaşları taraflarının statüsüne göre sınıflandırmak suretiyle bir tablo çıkarmaktadır. Çıkardığı tabloyu şu şekilde açıklamaktadır.¹⁰⁶

Çarpışan Tarafların Görelî Statüleri	Uluslararası Anlaşmazlık	Kolonyal Anlaşmazlık	İç Anlaşmazlık
Statülerin eşitliği durumu	Uluslararası Savaş	Emperyal Savaş	İç Savaş
Statülerde ortalama eşitsizlik durumu	Taarruz-Savunma	Kolonyal Başkaldırı-Sefer düzenleme	Ayaklanma-Bastırma
Statülerde büyük farklılık durumu	Kargaşa-Müdahale	Yerel kargaşa-kontrol altına alma	Toplu şiddet-Polis gücü

*Tablo 2: Quincy Wright'ın Savaş Tipolojisi*¹⁰⁷

¹⁰⁵ Wright, *a.g.e*, s.638.

¹⁰⁶ Quincy Wright'ın çalışmalarında savaş tipolojisi adıyla ya da savaşların türleri, sınıflandırması gibi tanımlarla açıkça anlatılan bir bölüm, başlık veya kısım yoktur. Literatürün diğer yazarları Quincy Wright'a atıfta bulunurlarken sadece yukarıda belirtilen dörtlü ayrımı Wright'ın tipolojisi olarak ortaya koymaktadırlar. Oysaki kitabının ikinci cildinde, birinci cildin eklerinde savaşı farklı kavramlar üzerinden sınıflandırdığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada Wright'ın ortaya koyduğu ve tipolojik bir ayrım olarak değerlendirdiğimiz kısımlar da tezin bu kısmında açıklanmaktadır.

¹⁰⁷ Wright, *A Study of War*, Cilt II, s.695.

Wright' a göre savaşlar uluslararası, emperyal ve iç savaş olmak üzere üç gruba ayrıldığında ve diğer devletlerin tarafsız olduğunda çatışan tarafların eşit olduğu değerlendirilmektedir. Savaş sonlanmadıkça her tarafa tanınan haklar ve çatışmacıların belirli bir gücü bulunur. İç savaş ve çoğunlukla emperyal savaş durumunda ortaya çıkan ayaklanma veya başkaldırı durumu, o ülkenin meşru anayasasının ve yasalarının ihlali anlamına gelmektedir. Eğer meşru hükümet başarılı olursa kendisine yapılan hıyaneti cezalandırarak kendi hukukunu uygulaması ve isyancıları cezalandırması doğaldır.¹⁰⁸ Burada savaşan tarafların birbirlerine statü olarak yakınlığı çatışmanın şiddetini ve büyüklüğünü belirlemektedir. Burada Wright tarafların durumu yerine 'statü' kavramını kullanmaktadır. Wright'ın tipolojisi aslında savaşın birbirinden farklı statüler arasında geçtiğini belirtmektedir.

1.2.2.2. Vasquez'in Savaş Tipolojisi

Vasquez'in tipolojisinde öncelik genel geçer bir tipolojinin nasıl yaratılacağı sorunsalı üzerine kuruludur. Vasquez, toplumu en çok dönüştüren savaşların, devletler arasında geçen silahlı çatışmalar olduğunu varsaymaktadır. Dolayısıyla Vasquez, iç savaşlar ya da emperyalist savaşlar yerine, devletlerarası savaşların tipolojisini ortaya koymaktadır. Bunlar çatışan tarafların kapasitelerine, savaşın yoğunluğuna ve tarafların sayısına göre belirlenmektedir.

1.2.2.2.1. Kapasiteye Göre Sınıflandırma

Bunlardan ilki ve en önemlisi çatışan tarafların kapasiteleri üzerinden varılan sınıflandırmadır. Bu nedenle 19. Yüzyıl savaşlarını inceleyen Vasquez, 20. Yüzyıl savaşları ile olan farklılığı belirlemekte ve öncelikle 19.

¹⁰⁸ Wright, a.g.e, s.695.

Yüzyıla ait bir tipoloji ortaya çıkarmaktadır. Burada Vasquez 19. Yüzyıla kadar olan dönemde savaşları üçe ayırmaktadır. Bunlar (i) Devlet-inşası savaşları (Almanya ve İtalya'nın birlik kurması), (ii) Emperyal savaşlar (zayıf bir devlet ya da sistemin dışındaki bir siyasal birimle yapılan savaşlar, (iii) Büyük güçler arasında sınırlı savaşlar. (Kırım Savaşı, Fransa-Prusya Savaşı)¹⁰⁹ Vasquez' göre, 20. Yüzyılın savaşları ile kıyaslandığında ortaya çıkan bu tipoloji oldukça yetersiz kalmakta ve daha geniş kapsamlı bir tipolojiye ihtiyaç duyulmaktadır. *Aslında 19. Yüzyıl, 20. Yüzyıldan farklı değildir, 19. Yüzyıl 20. Yüzyılın yaratıcısıdır* tespitinde bulunarak bu iki yüzyılın savaşlarının karakterlerini birbirinden ayırır.¹¹⁰ Bu noktada savaşı sınıflandırabilmek için Vasquez, ayırıcı eşik olarak çatışan tarafların *toplam kapasitelerini* vurgulamaktadır. Ona göre *kapasite* kavramı empirik çalışma açısından değerlendirildiğinde, 'güç' ya da 'statü' gibi ölçülemeyen kavramlarla kıyaslandığında daha kullanışlıdır.¹¹¹ Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi Vasquez'e göre belirli veriler kullanılarak bir devletin kapasitesi ölçülebilir niteliktedir. Bu kapasite toplamı; devletin silah altındaki askeri birliklerinden, askeri teçhizat toplamına, o ülkenin GSMH'sından, yıllık kömür ve çelik üretimine kadar bir çok alandan edinilen veriler üzerinden tespit edilebilir. Bu nedenle Vasquez savaşları sınıflandırırken çatışan tarafların kapasite dağılımlarını dikkate almaktadır. Kapasite bakımından eşitler arasında geçen savaşlara (i) *rekabet savaşları*, eşit olmayanlar arasında geçen savaşlara da (ii) *eşitsizlik savaşları* ya da *fırsat savaşları* adını vererek iki başlık altında tipolojisinin ilk kısmını oluşturmaktadır.¹¹² Bunlardan rekabet savaşları, daha çok güç dengesi mantığından ve bunun verdiği açıklardan,

¹⁰⁹ John Vasquez, "Capability, Types of War, Peace", *The Western Political Quarterly*, Vol. 39, No.2, June 1986, s.317.

¹¹⁰ Vasquez, *a.g.m.*, s. 317.

¹¹¹ Vasquez, *a.g.m.*, s. 317.

¹¹² Vasquez 1986 yılında yayınladığı bu makalede, 'fırsat savaşları' kavramını terimsel olarak R. J. Stoll'dan almıştır. Bunu makalesinde de vurgulamaktadır. Stoll'un tipolojisinde savaşlar, eşitler arasında ise tehdit savaşları, eşit olmayanlar arasında ise fırsat savaşları olarak sınıflandırılmıştır. R.J. Stoll, "Two Models of Escalation of Serious Disputes to War: 1816-1976" Annual Meeting of the International Association, Los Angeles, 18-22 March 1980 (akt.) Vasquez, *a.g.m.*, s. 317. Ancak 2009 yılında yenilediği *Savaş Bulmacası* (The War Puzzle) adlı kitap çalışmasında fırsat savaşları kavramı yerine *eşitsizlik savaşları* kavramını kullanarak Stoll'dan ödünç olarak aldığı kavramı terkettiği görülmektedir. Vasquez, *The War Puzzle Revisited*, s. 66.

karşılıklı korku hali, güvensizlik ve şüphe, silahlanma yarışlarından ve önleyici savaşa başvurma eğilimlerinden kaynaklanmaktadır.¹¹³ Bunlara *rekabet savaşları* adının verilmesinin nedeni bu tür savaşın ayırt edici özelliğinin çoğunlukla uzun bir dönemden beri devam eden bir rekabetin sonucunda ortaya çıkmasındandır. Uzun dönemli bir rekabetin varlığının savaş öncesi dönemde devletlerin karşılıklı düşmanlıklara daha yatkın hale getirdiği ve göreceli kapasitenin karşılıklı korku ortamını yaratmasının daha olası olduğunu düşünmektedir.¹¹⁴ *Eşitsizlik savaşları* ise savaşın başlatıcısına bağlı olarak güç üstünlüğü, fırsat ya da isyan mantığı odaklıdır. Bunlar rekabet savaşlarından farklı olarak farklı mantıkla farklı nedenlerden ötürü savaşılmaktadır. Üstünlüğü sağlama veya devam ettirme bunlara örnek oluşturabilir.¹¹⁵ Bu iki savaş türüne kapasite açısından bakıldığında eşitsizlik savaşlarında kapasiteler arasındaki farklılıklar savaşın çıktısı için en temel etkidir. Ancak rekabet savaşlarına bakıldığında kapasitenin göreceli eşitliğinden dolayı arabuluculuk, diplomasi, askeri taktikler, kalan güç miktarı, gönüllülük, moral, şans ve müttefiklerden alınan destek gibi unsurların belirleyici olduğu düşünülmektedir.¹¹⁶ Kapasiteye göre bir sınıflandırma yapıldığında Vasquez'in Wright'tan bir ölçüde esinlendiği düşünülebilir.

1.2.2.2.2. Yoğunluğuna Göre Sınıflandırma

Vasquez'in yoğunluğuna göre sınıflandırmasına bakıldığında, Clausewitz'in üzerinde durduğu mutlak savaş ya da topyekün savaş kavramından esinlendiği görülmektedir. Savaşların birbirinden ayrılmasını sağlayan ikinci boyut savaşların yoğunluk düzeyi ile ilgilidir. Yukarıda da belirtildiği gibi bazı savaşların yaşandığı ay sayısı ile ölü sayısı arasındaki ilişki o savaşın yoğunluğuna işaret etmekteydi. Bu nedenle Vasquez,

¹¹³Vasquez, **a.g.e.**, s. 66.

¹¹⁴Vasquez, **a.g.e.**, s. 67.

¹¹⁵Vasquez, **a.g.e.**, s. 66.

¹¹⁶Vasquez, **a.g.e.**, s. 67.

tipolojisini oluştururken savaşları kapasitenin dışında ikincil olarak yoğunluklarına göre sınıflandırır. Bunlar (i) *sınırlı savaş* (ii) *topyekün savaş* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan topyekün savaş kavramı, toplumun yüksek düzeyli mobilizasyonu ile meydana gelirken, sınırlı savaş ise kaynaklar ve personelin daha sınırlı katılımıyla yapılmaktadır.¹¹⁷ Bu ayrımında belirtilen savaşların politik etkilerine bakıldığında, topyekün savaşta harekât alanında devletler tüm güçlerini ortaya koyarak bir hayatta kalma mücadelesi gerçekleştirmektedirler. Topyekün savaş halinde çatışan taraflardan her biri diğerini tamamen alt etme amacına dönük hareket eder. Oysa sınırlı savaşlarda kullanılan yöntem, daha az bir kaynakla belirli bir amacın gerçekleştirilmesine yönelik olup, bölgenin ya da savaşılan devletin bağımsızlığına çok da müdahale edilmediği durumu belirtir.

1.2.2.2.3. Taraf Sayısına Göre Sınıflandırma

Vasquez'in sınıflandırmasının üçüncü boyutu ise savaşa katılan tarafların sayısı ile ilgilidir. Burada Vasquez, savaşları (i) *ikileşmiş* ya da *iki öğeli* (dyadic) ve ikiden fazla katılımcının olduğu (ii) *karmaşık* (complex) savaşlar olarak ikiye ayırmaktadır. Bu biçimde yapılan bir ayrım savaşları anlama noktasında önem taşımaktadır. Çünkü iki öğeli bir savaş anlamak Vasquez'e göre oldukça kolaydır. Oysaki karmaşık bir savaş anlamak, bu savaşın taraflarının her birinin ayrı ayrı çıkar algılamalarının olması nedeniyle oldukça zorlaşmaktadır. Bununla birlikte herhangi bir karmaşık savaşla dünya savaşlarını ayırt etmek için bu biçimde yapılmış bir tipolojiye ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim Lewis Richardson'la benzer biçimde bir ayrım da bulunarak savaşları analiz etmektedirler.¹¹⁸ İkileşmiş savaşların incelenmesini kolaylaştıran en önemli unsur, savaşların büyük çoğunluğunun

¹¹⁷Vasquez, *a.g.e.*, s. 68.

¹¹⁸ Lewis Richardson, savaşan tarafların sayıları üzerinden bir tipoloji kurmakta ve karmaşık savaşlar terimini kullanmaktadır. Richardson çalışmasında basit ve karmaşık savaşlar olmak üzere iki kesimli bir ayrım yapmaktadır. Basit savaşlar iki katılımcının olduğu savaşlar olup, bunların sıklığı karmaşık savaşlarla kıyaslandığında daha fazladır. Wilkinson, *a.g.e.*, s. 118.

iki taraflı bazı durumlarda ise üç taraflı olmasındandır. Bu konuda gerek Wright ve Richardson gerekse diğer davranışsalci yazarlar aynı kanaattedir.¹¹⁹ Uluslararası ilişkilerde ikileşmiş savaşlardan ziyade, karmaşık savaşlar üzerine teoriler geliştirilmesinin sebebi, bu karmaşık savaşları açıklama istencinden kaynaklanır. İki öğeli savaşlarda sadece iki devletin hazırladığı iki ayrı karar setinin incelenmesi yeterlidir. Ancak karmaşık savaşlarda daha fazla birimin gözlemlenmesi gerekmektedir.¹²⁰ Stuart Bremer karmaşık savaşları, aslında iki öğeli savaşların yayılımı olarak görmektedir. Dolayısıyla Bremer'e göre karmaşık bir hal alan savaşların ortaya çıkmasının temel nedeni, iki öğeli savaşların yarattığı yayılım etkisidir.¹²¹

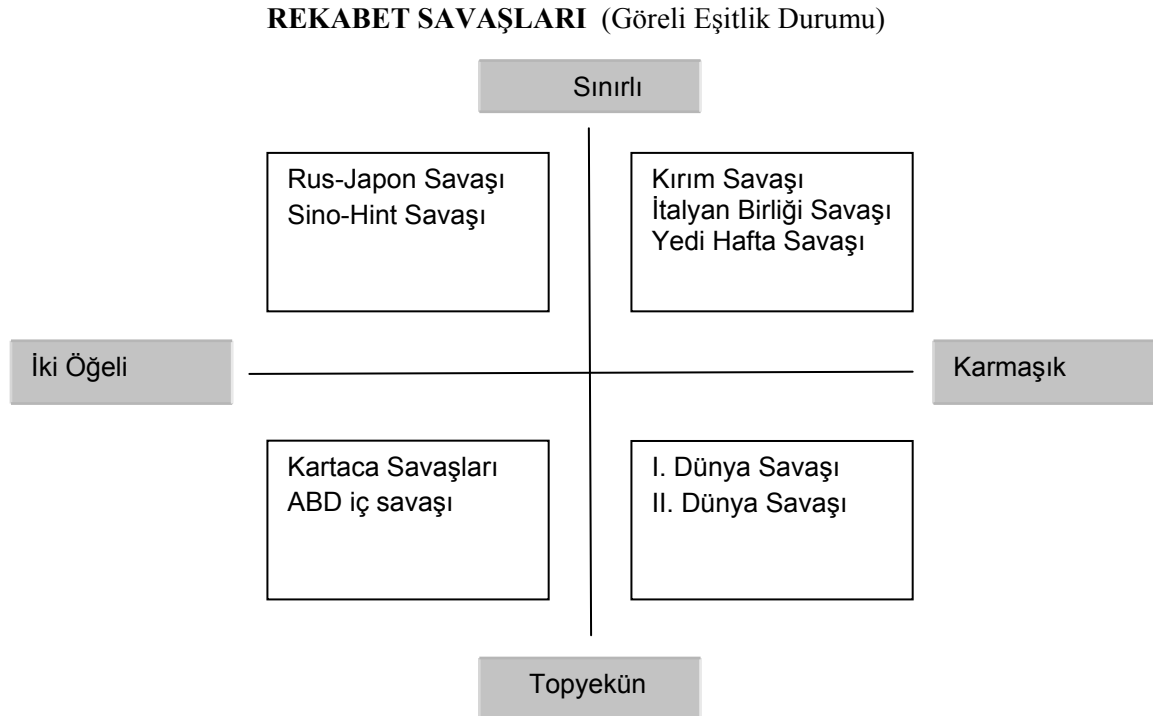
Bununla birlikte Valeriano ve Vasquez karmaşık devletlerarası savaşları da kendi içlerinde sınıflandırmaktadırlar. Bahsedilen sınıflandırmada ayırıcı ölçütler; başlangıç ve bitiş tarihleri arasındaki fark, rekabetin türü, müttefiklerin sayısı, silahlanma düzeyi, tarafların sayısı, kapsamı gibi kavramların sayısal büyüklükleridir. Bu sınıflandırmaya göre (i) *çok taraflı küçük savaş*-Tip 1 olarak adlandırdıkları güç politikası dışında gerçekleşen savaşlar ortaya konulmaktadır. 1919 Macaristan, 1864 İkinci Schleswig-Holstein, 1948 Filistin Savaşları bunlara örnek olarak gösterilmektedir. Güç politikası amacıyla başlatılan yine (ii) *çok taraflı küçük savaş*-Tip 2 savaş büyüklük konusunda ikinci sırada bulunmakla birlikte aynı

¹¹⁹ Richardson'un değerlendirmesinde siyasi tarihin genel kabul görülen ve en sık rastlanan şiddet biçiminin iki taraflı savaş olduğu görülmektedir. Çok taraflı ya da karmaşık savaşların sayısı arttıkça bunların nedenlerinin de iki taraflı savaşlardan farklılaştığı görülmektedir. Wilkinson, **a.g.e.**, s.118, incelenen 278 savaştan yalnızca 15 tanesinin 'genel savaş' olarak kabul etmektedir. Wright, **a.g.e.**, s. 638, Wright'ın tanımladığı genel savaş kavramı tam olarak tanımlanmasa da bazı yazarlar bunu dünya savaşları bazı yazarlar ise küresel savaşlar gibi isimlerle anmaktadır.

¹²⁰ Brandon Valeriano & John A. Vasquez, "Identifying and Classifying Complex Interstate Wars", **International Studies Quarterly**, Vol. 54, 2010, s. 565.

¹²¹ Stuart A. Bremer, "Advancing the Scientific Study of War", (ed.) Stuart A. Bremer & Thomas R. Cusack, **The Process of War: Advancing the Scientific Study of War**, Gordon and Breach, 1995, s. 9, Bremer bu çalışmada savaşın bağımlılık yaratan bir alışkanlıktan ötürü meydana gelen bir felakete benzetir. Ona göre savaş bağımlılık yaratan sosyal bir fenomendir. Buradan hareketle bir devletin iki taraflı bir savaşa müdahil olması da bu bağımlılık ile ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte Jack Levy, savaşın yayılmasını belirli şartların oluşmasıyla (coğrafi yakınlık, ittifaklar vb.) kolaylaştığını vurgular. Bu durumda da iki öğeli bir savaşın kolaylıkla karmaşık bir savaşa dönüşeceği düşünülebilir. Jack S. Levy, "The Contagion of Great Power War Behavior, 1495-1975", **American Journal of Political Science**, Vol. 26, No. 3., August 1982, pp. 563.

isimle anılmakta ancak rakamsal tipi değişmektedir. 1859 İtalyan Birliği, 1912 Birinci Balkan Savaşı, 1967 Altı Gün Savaşları, 1853 Kırım Savaşı, 1973 Yom Kippur da bu türün örnekleridir. Büyüklük sırasına göre değerlendirildiğinde (iii) *orta büyüklükte savaş* adı verilen 3. Tip savaş ortaya konulmaktadır. 1965 Vietnam, 1990 Körfez, 1866 Yedi Hafta, 1950 Kore Savaşları buna örnek olarak gösterilir. Son olarak 4. Tip savaş olarak adlandırılan (iv) *Dünya Savaşları* ise karmaşık devletlerarası savaşın en ‘büyük’ örneğidir.¹²² Bu sınıflandırma kapsamında tüm türleri birlikte değerlendirerek bir karşılaştırma yapıldığında, birbiriyle savaşan her devlet diğer ‘bir’ devlet ile iki yönlü (dyadic) bir çatışmaya girmektedir. Buna göre II. Dünya Savaşında toplam 66 çift yön (dyad) bulunurken, Kırım Savaşı’nda 4 çift yön bulunmaktadır. Aynı oran Yedi Hafta Savaşlarında 24, Kore’de 28 iken Birinci Balkan Savaşı’nda 3’tür. Yukarıda üç boyut halinde açıklanan Vasquez’in tipolojisinde savaşlar iki şekil halinde şu şekilde açıklanmaktadır:

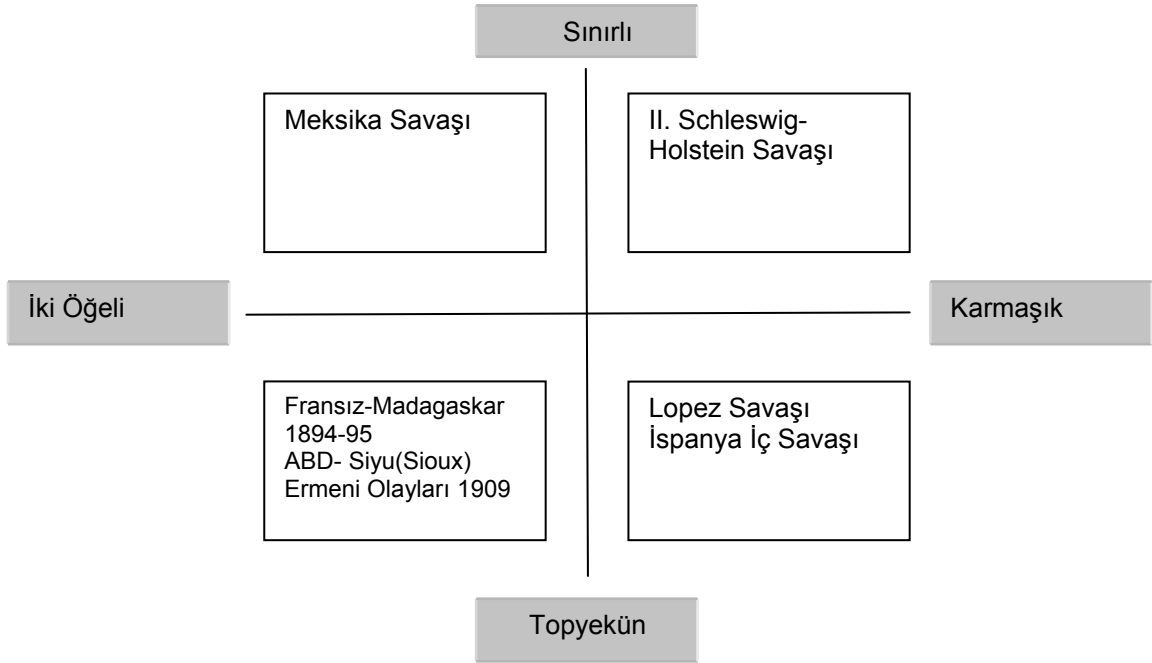
Şekil 1: John Vasquez’in Savaş Tipolojisi¹²³

¹²² Valeriano & Vasquez, **a.g.m.**, s.570.

¹²³ Vasquez, **a.g.e.**, s. 75.

EŞİTSİZLİK SAVAŞLARI

(Görelî Eşitsizlik Durumu)

Şekil 2: John Vasquez'in Savaş Tipolojisi¹²⁴

Şekiller rekabet savaşlarının (i) iki öğeli sınırlı, (ii) karmaşık sınırlı, (iii) iki öğeli topyekün, (iv) iki öğeli sınırlı savaşların meydana gelebileceğini örneklerle göstermektedir. Öte yandan (ii) eşitsizlik savaşlarında da rekabet savaşlarına benzer bir biçimde (i) iki öğeli sınırlı, (ii) karmaşık sınırlı, (iii) iki öğeli topyekün, (iv) iki öğeli sınırlı savaşların ortaya çıktığı ortaya konulmaktadır. Özetle Vasquez'in tipolojisinde savaşlar rekabet ve eşitsizlik olmak üzere ikiye ayrılmış olup bunların her birinin dört farklı şekilde cereyan edebileceği tanımlanmaktadır. Bu biçimde ortaya konulan tipoloji tarafların kapasitelerinden, çatışmanın yoğunluğuna ve taraf sayısına kadar her türlü veriyi içerdiğinden, herhangi bir eşik konulmaksızın her türden devletlerarası savaşı sınıflandırabildiği değerlendirilmektedir.

¹²⁴ Vasquez, a.g.e, s. 75.

1.2.2.3. Luard'ın Tipolojisi

Evan Luard, diğer yazarlardan farklı olarak savaşları, ulus devletlerin savaşı çıkarttıkları motivasyonlarına göre bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır. Başka bir deyişle Luard, devletlerin savaşları başlatma nedenine göre tipolojisini oluşturmaktadır. Taarruz savaşları çatı kavramıyla tanımladığı tipolojisi, saldırgan devletlerin hangi amaçla savaşa karar verdiklerini ortaya koymaktadır. Luard “Taarruz Savaşlarını” dört kategoriye ayırarak incelemektedir.¹²⁵ Bunlardan (i) *yayılmacı savaşlar* olarak adlandırdığı türde, devletlerin daha önce kontrol edilmemiş devlet(ler)in topraklarını fethetmek için giriştikleri çatışma biçimlerini belirtir. Japonların Mançurya ve Çin'i işgali ile iki savaş arası dönemde Sovyetlerin bazı Avrupa ülkelerini işgalini bunlara örnek olarak gösterir. (ii) *İrrendentist savaşlar* adını verdiği ikinci grup çatışma biçiminin ise fethedenle aynı ırktan gelen kişilerin yaşadıkları toprak parçalarına yapılan doğrudan taarruz olarak tanımlamaktadır.¹²⁶ Nazilerin Avusturya ve Südet bölgesini işgal etmesi bu kategoride tanımlanabilir. (iii) *Stratejik savaşlar* olarak tanımlanan üçüncü grup savaşlar ise Luard'a göre bir ulusun gerçek ya da tahayyül edilen bir tehdit karşısında lojistik ve askeri pozisyonun güçlendirmeye dönük motivasyondan doğan arzu ile girişilen çatışma biçimidir.¹²⁷ 1939'da Finlandiya'nın Sovyetler tarafından işgali ile İsrail'in Süveyş krizine katılımını bu kategoride değerlendirmektedir. Son olarak Luard (iv) *zorlayıcı savaşlar* olarak adlandırdığı çatışma biçiminde bağımsız bir hükümetin işlemlerini sınırlandırma getirme amacıyla yapılan savaştır. Orta Doğu devletlerinin İsrail'e saldırdığı 1948 Arap-İsrail Savaşı ve

¹²⁵ Evan Luard, **Conflict and peace in the modern international system**, Little, Brown, Boston, 1968, (akt.) Johan M.G. van der Dennen, On War: Concepts, Definitions, Research Data - A Short Literature Review And Bibliography, <http://rechten.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/Algemeen/overigepublicaties/2005enouder/UNESCO/UNESCO.pdf>, (erişim tarihi) 01.06.2012.

¹²⁶ Luard, a.y.

¹²⁷ Luard, a.y.

Sovyetlerin 1956 Macar ayaklanmasına müdahalesi bunlara örnek olarak gösterilmektedir.¹²⁸

Luard'ın tipolojisi sadece egemen devletleri dikkate aldığından kapsamı son derece sınırlıdır. Kendisi tarafından verilen örnekler de dikkate alındığında bu savaşların 19. ve 20. Yüzyıl Avrupası ile dönemin küresel güçleri üzerinden yapılan genellemelere dayandığı görülmektedir. Öte yandan Luard, savaşları dörde ayırırken bunların saldırı ya da taarruz savaşları olduğunu ileri sürmektedir. Başka bir deyişle bunlar savunandan ziyade, saldıranın eylemsel durumu üzerinden yapılan bir sınıflandırmanın sonucu olarak adlandırılan savaşlardır. Ancak bu çalışmanın özünü oluşturan *savaş nedenleri* üzerine düşünüldüğünde, Luard'ın tipolojisinin başlatan devletlerin motivasyonunu ortaya koymasından dolayı işlevsel olduğu düşünülmektedir. Nitekim Luard, bu savaşların taraflarını, kullanılan silahların yoğunluğunu ya da savaşta kayıpların büyüklüğünü değil, savaşı başlatan devletin çatışmaya başladığı andaki motivasyonunu temel almıştır. Başka bir deyişle Luard'ın tipolojisi aslında sınırlı da olsa bir nedenler tipolojisidir. Luard'ın tipolojisinden kısaca şu çıkarsamada bulunulabilir. Bir devlet başka bir devletin (i) toprağını ele geçirmek için, (fetih) (ii) başka bir devlet bünyesinde bulunan ırkdaşlarını toprağıyla birlikte kendi ülkesine bağlamak için, (irredenta) (iii) menfaatlerin öngördüğü ölçüde güç kazanmak, bir bölgeyi elde tutmak ya da kazanımı devlet siyasetinde avantaj yaratacağı düşünülen bir bölge için ve (stratejik toprak kazanımı) (iv) kendi ya da müttefiklerinin menfaatlerinin zedeleneyeceği düşünülen bir konuda bir başka hükümetin siyasetinin yönünü değiştirmek için savaş çıkarılabilir.

Bu yaklaşım biçimi 1800'lerin başında günümüze yaşanan devletlerarası savaşları sınıflandırabilen bir tipoloji olarak görülmesine karşılık, iç savaşları, koloni ülkelerine karşı yürütülen savaşları kapsamamakta, yalnızca sistemin hukuken tanınmış devletlerini dikkate almaktadır.

¹²⁸ Luard, a.y.

1.2.2.4. Small ve Singer'ın Savaş Tipolojisi

Tanım kısmında da belirtildiği gibi savaşları belirlemede kullanılan en belirleyici yol, bir eşik biriminin olmasıdır. Small ve Singer gibi yazarların 1000+ eşiğini koymuş olmaları, savaşların sınıflandırılması konusunda da kolaylık sağlamaktadır. Bununla birlikte savaş türlerinin çokluğu ve amaçların farklılaşması nedeniyle tipolojinin kurgusu değişime uğramaktadır. Small ve Singer'ın 1972 yılında yayınladıkları *Savaş Dalgaları 1816-1965: İstatistiki El Kitabı* adlı çalışmalarında iki tür uluslararası savaş biçimini ortaya koymaktadırlar. Bunlar *devletlerarası savaşlar* (interstate wars) ve *sistem-ötesi savaşlar* (extra-systemic wars) olarak adlandırılmışlardır.¹²⁹ Bunlar tanınmış sistem üyeleri arasındaki savaşlarla, emperyalist savaşları kapsamaktadır. Çalışmalar ilerledikçe iç savaşların sayıca çokluğu, bir devlet içinde savaşıyan iki ayrı siyasal birimlerin savaşları (devletdışı savaş-nonstate wars)'nın artmasıyla tipolojiyi değiştirmek zorunda kalmışlardır. 1982 yılında yine aynı yazarlar *Silaha Başvurma 1816-1980* adlı çalışmalarında farklı savaşın türlerini de tipolojilerine eklemişlerdir. Bu bağlamda Small ve Singer'ın tipolojisindeki ayırım da değişmiştir. Savaşları *uluslararası savaşlar* ve *iç savaşlar* olmak üzere iki başlık altında incelemektedirler. Bu değişiklikte oluşturulan savaş ayırımı, geleneksel tipoloji olarak değerlendirilmektedir.¹³⁰

Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin sınırlarının değişimi, etnik kökenli ayrışmalar ve terör faaliyetlerinin sayısında ve yıkıcılığındaki artış dolayısıyla yeni savaş türleri de sınıflandırmaya dahil edilmiştir. Bundan dolayı geleneksel savaş tipolojisi de bu değişimin etkisiyle çeşitlenmiş, Small ve Singer 'genişletilmiş savaş tipolojisini' ortaya çıkarmışlardır. Geleneksel ve genişletilmiş savaş tipolojileri tablo 1'de belirtilmiştir. Tabloda ortaya konulan ve dokuz ayrı türü bulunan savaşın ayırıcı ölçütü, Small ve Singer açısından bakıldığında savaşıyan tarafların siyasal statüsüdür.

¹²⁹ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s. 40.

¹³⁰ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s. 40.

Geleneksel tipoloji	Genişletilmiş tipoloji
I. Uluslararası Savaş A. Devletlerarası Savaş B. Sistem-ötesi Savaş (1) Koloni Savaşları (2) Emperyal Savaşlar II. İç Savaşlar	I. Devletlerarası Savaş (1.tür savaş) II. Devletötesi Savaş A. Koloni Savaşları (2. tür savaş) B. Emperyal Savaşlar (3. tür savaş) III. Devletiçi Savaş A. İç Savaşlar (1) Merkezi kontrol savaşları (4. Tür savaş) (2) Yerel sorun savaşları (5. Tür savaş) B. Bölgesel İç Savaşlar (6. Tür savaş) C. Topluluklararası Savaşlar (7. Tür savaş) IV. Devletdışı Savaşlar A. Devlet bölgesi dışında savaşlar (8. Tür savaş) B. Devlet sınırlarının ötesinde savaşlar (9. Tür savaş)

Tablo 3: COW Projesinin İki Savaş Tipolojisi¹³¹

Savaşan taraflarının her iki tarafın da hükümetin silahlı güçleri olduğunda, devletlerarası savaş(1.tür) ortaya çıkmakta iken, taraflardan en az birinin devlet olduğu durumlarda meydana gelen çatışma biçimi devletiçi savaşlardan herhangi biri olabilmektedir. (4., 5., 6., tür) Öte yandan devletin sınırlarının ötesinde başka bir siyasal birime ya da oluşmamış bir devlete karşı girdiği savaşların da tipolojide yerini aldığı görülmektedir. Burada taraf ve toprak unsuru göz önünde bulundurulmaktadır.

1.2.2.5. Wimmer ve Min'in Tipolojisi

Small ve Singer'ın tipolojisindeki ayrım, savaş çalışmaları açısından oldukça kabul görmüştür. Neredeyse tüm savaş çalışmacılarının referans

¹³¹ Sarkees ve Wayman, a.g.e, s. 46.

olarak aldığı bu tipoloji, aslında bazı akademik çevreler tarafından da eleştirilmektedir. Öncelikle Small ve Singer'ın savaşları devletlerarası, devlet ötesi, devlet dışı olarak sınıflandırması Wimmer ve Min'in temel eleştiri noktasıdır.¹³² Small ve Singer'ın ayrımının savaşan aktörlere göre bölünmüş olması, gözlemledikleri birimin devlet olması ile ilgilidir. Buna karşılık Wimmer ve Min'in tipolojisinde, savaşı 'başlatan aktörün amacına' göre bir sınıflandırma görülmektedir. Başka bir deyişle bu yazarlar, sadece aktörlere göre değil, tarafları amaçlarına da ayırarak bir tipoloji kurgulamaktadırlar.

Genel hatları ile bakıldığında Wimmer ve Min, savaşları ikiye ayırmaktadır. Devlet içinde güç mücadelesi yaşayan grupların savaşlarına *politika içi savaşlar* (intra-polity wars) adı verilmektedir.¹³³ Öte yandan bir devletin gücünü görelilik olarak artırmak amacıyla girişilen savaşları ise *politikalar arası savaş* (inter-polity wars) olarak sınıflandırmaktadırlar.¹³⁴

Bunların alt türlerine göre çeşitlenmektedir. (i) Politikalar arası savaşlar kendi içinde *fetih savaşları* ile *güç dengesi savaşları* olmak üzere ikiye ayrılırken, (ii) politika içi savaşlar ise oldukça çeşitlenmektedir. Bunlardan fetih savaşları, saldırıyı başlatan devletin liderinin temel amacının, saldırılan ülke toprağının ve nüfusunun tamamen kendi devletinin topraklarına katmayı içermektedir. Bunların dışında kalan ve bölgesel hegemonyanın sağlanması/korunması, siyasal hedefin sağlanması amacıyla sınırların ötesinde yapılan savaşlar ise *güç dengesi savaşları* olarak adlandırılmaktadır.¹³⁵ Bu adlandırma Quincy Wright'ın tipolojisine benzer niteliktedir. Tablo 4'te Wimmer ve Min'in tipolojisi şu şekilde açıklanmaktadır.

¹³² Andreas Wimmer ve Brian Min, "The Location and Purpose of Wars the World: A New Global Dataset, 1816-2001", **International Interactions**, Vol. 35, 2009, s. 401 ayrıca bkz. Anreas Wimmer ve Brian Min, "From Empire to Nation-State: Explaining Wars in the Modern World, 1816-2001, **American Sociological Review**, Vol. 71, 2009, s. 879.

¹³³ Wimmer ve Min, **a.g.m.**, s. 879, Wimmer ve Min, "The Location and Purpose of Wars the World", s.402.

¹³⁴ Wimmer ve Min, **a.g.m.**, s. 879.

¹³⁵ Wimmer ve Min, **a.g.m.**, s. 404.

Ana Tür		Politikalar arası Savaş		Politika içi Savaş		
Alt Türü	Fetih Savaşları	Güç Dengesi Savaşları	Ayrılıkçı İç Savaşlar		Ayrılıkçı Olmayan İç Savaşlar	
Alt Türün Tanımı	Devlet toprağının genişletilmesi, yeni bölgelerin ve toplulukların Sürekli bir biçimde ana devlete bağlanması	Devlet sınırları ya da topraklarının ötesinde yaşanan devletlerarası çatışma, bölgesel hegemonya	Siyasal merkeze karşı bağımsız Bir devlet kurmak amacıyla girişilen çatışma		En az bir tarafı merkezi hükümeti temsil eden, bir etnik grubun veya bir bölgenin özerklik derecesi, vergilendirmesi, yükümlülükleri ya da hanedan veraseti üzerine içsel güç ilişkileri kapsamında oluşan çatışma	
Alt Türün Altı			Milliyetçi Olmayan Ayrılıkçı Savaşlar	Milliyetçi Ayrılıkçı Savaşlar	Etnik iç savaşlar	Etnik olmayan iç savaşlar
Alt Türün Altının Tanımı			Modern olmayan bir devletin kurulması için (bağımsız hanlık, sultanlık, krallık, kabile konfederasyonu) ayrılıkçı çatışma biçimi	Modern ulus devlet kurma amaçlı ayrılıkçı çatışma biçimi	Etnik altyapıda önemli ölçüde gönüllü askere sahip çatışma tarzı	Etnik altyapısı ve etnisite odaklı gönüllü askeri olmayan çatışma tarzıdır.

Tablo 4: Wimmer ve Min'in tipolojisi

1.2.2.6. Savaş Tipolojilerinin Karşılaştırılması

Savaş tipolojilerinin, yazarlar tarafından savaşın içeriği, büyüklüğü, şiddeti, yoğunluğu, taraf sayısı, amacı ve nedeni noktasında kurgulandığı yukarıda belirtilmişti. Tüm bu tipolojilerin birbirleriyle birçok ortak noktalar bulunmakla birlikte, ayrıştıkları yönler de bulunmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, savaş çalışmalarında Avrupa merkezci bakış, savaş incelemelerini Avrupa'nın gerçekleştirdiği savaşlar üzerine odaklandırmaktadır. Bu incelemeleri yapan bilim insanları, neredeyse tümü Avrupalı devletlerin savaşları üzerinden yaptıkları genellemelere ulaşmaktadırlar. Bunların inceledikleri dönemler genellikle 1600-1960 arası dönemdir. Bu dönemlerde Avrupa'nın sürekli savaş halinde olması, dünyanın geri kalanında savaş yok muydu sorusunu da beraberinde getirmektedir. O kadar ki incelenen savaşların neredeyse tümünün Avrupa savaşları olması, bir veya iki savaşın Asya, Afrika ya da Latin Amerika'da geçmesi, savaşın Avrupai bir icat olduğu kanısını doğurmaktadır.

Tüm bu tipolojileri göz önünde bulundurduğumuzda en işlevsel olan tipolojinin Small ve Singer'ın ortaya koyduğu tipoloji olduğunu görmekteyiz. Öncelikle bu tipoloji savaşları taraflarına göre sınıflandırmaktadır. Bu çalışma kapsamında incelediğimiz 'devletlerarası savaş' kavramı, adını Small ve Singer'ın tipolojisinden almaktadır. Öte yandan yukarıda belirtilen bazı tipolojilerin bu çalışmanın yanıt aradığı savaş neden çıkar sorusuna da kısmi cevap verdiği görülmektedir. Örneğin Wright'ın tipolojisine göre savaş neden çıkar sorusuna, güç dengesi, içsel sorunlar, savunma ve yayılma nedeniyle çıkar. Vasquez'in tipolojisine göre savaşlar rekabet ve eşitsizlikten doğar. Luard'ın tipolojisine göre savaşlar, fetih, milliyetçi duygular, stratejik sebepler ya da baskı aracı olarak meydana gelir. Wimmer ve Min'e göre savaşlar fetih ya da güç dengesi nedeniyle ortaya çıkar. Tüm bu tipolojilerde savaş sınıflandırmak için yaratılan kavramlar oldukça sınırlıdır. Başka bir deyişle bu tipolojilerde yazarların birçoğu indirgemeci bir yaklaşım benimsemektedirler. Örneğin Kalevi J. Holsti'nin *Peace and War: Armed Conflict and International*

Order 1648-1989 adlı çalışmasında 1648-1989 yılları arasında incelenen savaşların nedenleri ve sıklıkla savaş çıkaran nedenler 24 tanedir.¹³⁶ Bu aslında bir tipolojide 24 ayrı savaşın var olabileceğini göstermektedir. Örneğin bu tipolojilerin hiçbirinde seyrüsefer nedeniyle yaşanan savaşlar dâhil edilememektedir. Hâlbuki 1648-1914 arasında gerçekleşen savaşların %36'sının bu nedenle meydana geldiği tespit edilmiştir.¹³⁷ Aynı dönemde gerçekleşen savaşların yalnızca %9'u güç dengesini koruma amaçlı yapılmıştır. Dolayısıyla savaş amaçlarına ve nedenlerine göre tipolojiye yerleştirmek yeterince işlevsel olmayabilir. Bu nedenle bu çalışma kapsamında Small ve Singer'ın tipolojisinin daha işlevsel olduğu düşünülmektedir.

1.3. SAVAŞIN KÖKENLERİ

Kenneth N. Waltz, *uluslararası ilişkilerin ilk imgesine göre savaşın önemli nedenlerinin odak noktasının, insan doğası ve davranışları* olduğunu ileri sürmektedir.¹³⁸ Ona göre savaşlar bencillik, yanlış yönlendirilen saldırgan dürtüler ve ahmaklığın bir sonucudur. Diğer nedenler sonra gelir ve yukarıda sayılan nedenlerin ışığında yorumlanmaları gerekmektedir.¹³⁹ Bu nedenle savaş çalışmalarında tüm bilim dalları ilkin insan davranışlarına ilişkin bir teoriyi ileri sürmek aracılığıyla devlet davranışlarını analiz etmektedir.

Şiddet kavramı, tanımda da belirtildiği gibi savaşın kökenine ilişkin çalışmalarda başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Örgütlü bir şiddet eylemi içermeyen hiç bir silahlı mücadelenin savaş olarak kabul edilmediği, çalışma kapsamında dikkate aldığımız hipotezlerden biri olmaktadır. Bununla birlikte şiddete başvurma, örgütlü şiddet eyleminden önce bireyin davranışında

¹³⁶ Holsti, *Peace and War*, s. 308. Holsti'nin çalışmasındaki savaş nedenleri tablo halinde verilmiş olup, üçüncü bölüm kapsamında incelenmiştir.

¹³⁷ Holsti, *a.g.e.*, s. 308.

¹³⁸ Kenneth N. Waltz, *İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik bir Analiz*, Asil Yay., Nisan 2009, s.17.

¹³⁹ Waltz, *a.g.e.*, s. 17.

ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla savaşın kökenleri, aslında bireyin ilkel davranışlarının topluma yansımalarından türemektedir.

Uluslararası ilişkiler teorilerinin savaş nedenlerine ilişkin yaklaşımlarını ele almadan önce, savaşın kökenlerine ilişkin teorilerin interdisipliner bir bakış açısıyla gözden geçirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

1.3.1. Siyasal Teorilerde Savaşın Kökenleri

Savaşın kökenlerine ilişkin siyasal teorilerin çıkış noktası, aslında Hobbes ve Rousseau arasında geçen ‘insan doğasına’ ilişkin tartışmadır. Bu tartışmada Hobbes, insan doğasının kötü, bencil ve hırslı olması nedeniyle savaşın nedenlerini, doğa halinin bir sonucu olarak görmektedir. Öte yandan Rousseau ise savaşın insan doğasının saldırganlığından ziyade, çevresel etkilerle öğrenilerek ortaya çıkan bir durum olduğu görüşündedir. Başka bir deyişle Hobbes savaşların kökenini ‘insan doğasında’ ararken, Rousseau ise ‘çevreyi’ savaşların ana nedeni olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda siyasal teoriler savaş ve insan konusunda doğa-çevre tartışması etrafında şekillenmektedir.

1.3.1.1. Thomas Hobbes’un Görüşü

Doğa-çevre tartışması bağlamında savaşın kökenlerinin insanın doğasında olduğuna ilişkin görüşlerin ilki, Thomas Hobbes tarafından ileri sürülmektedir. Aslında Hobbes’un, klasik Yunan ve Latin düşünürlerin fikirlerini tutarlı bir yaklaşım içerisinde toplayarak insanın doğal haline ilişkin bir bakış açısı geliştirdiği görülmektedir. Bu bakış açısı, O’nun modern düşünürler içinde ilk defa savaşın nedenine ilişkin varsayımlar geliştirmesini sağlamıştır. Hobbes Leviathan’da savaş durumunu ortaya koyarken,

devletlerin davranışlarından ziyade, öncelikle bireyin şiddet eyleminin altında yatan psikolojik unsurları tanımlamaktadır.

Hobbes'e göre insanlar, arzular ve öngörüler açısından eşit olarak donatılmışlardır. Ancak bu eşitler sadece birinin arzuladığı bir durumun meydana gelmesi halinde, biri diğerine kademeli olarak boyun eğdirmekte ya da yok etmektedir. Diğerlerinin benzer arzulara sahip olması, onların kazananın davranışına öykünmelerine neden olmaktadır.¹⁴⁰ Ve bunların zekâları, kaybedenin akıbetine uğramamaları için kendilerini korumaları gerektiğinin farkına varır. Bu eşitleri 'korku ile boyun eğdirecek' bir gücün bulunmaması durumunda, kendi kendini koruma güdüsü, tüm bireyleri, özgürlüklerini korumak için diğerlerine boyun eğdirerek ya da saldırıya direnmek suretiyle harekete geçirecektir. Bu nedenle Hobbes insanlığın doğal halini "herkesin herkesle savaşı" olarak tanımlamaktadır.¹⁴¹

İnsan doğası Hobbes'a göre bir *animus dominandi* tarafından yönlendirilir. Bu durum her insanın bir diğerini kontrol etme niyeti yarattığından herkesi bir diğeri ile kavgalı hale getirmektedir. İnsanın doğal hali insanın tüm çevresini de bu hale getirdiğinden yayılan bir güvensizlik ve genel bir savaş beklentisi yaratmaktadır. Nihayetinde kendisi saldırıya uğramayı beklemeden düşmanına saldırarak önleyici bir müdahale ortaya başlatmaktadır. Bu bakış açısıyla Hobbes aslında taarruz eden ile savunma yapan arasındaki farklılıkları da ortaya koymaktadır. Ona göre *fetihler yoluyla güçlerini güvenliklerinin gerekli kıldığından çok daha fazla artırmak isteyenler olacağı için her devletin istilaya yönelmesi gerekecektir. Aksi halde sürekli savunma yaparak uzun zaman varlıklarını koruyamazlar.*¹⁴² Başka bir deyişle Hobbes'a göre biri kazanç peşinde olmasa bile, diğerlerinin korkusu nedeniyle bir savaş yaşanır. Dolayısıyla hiçbir insanın kendisini güvende

¹⁴⁰ Hobbes, **a.g.e.**, 99-100.

¹⁴¹ Hobbes, **a.g.e** s.101.

¹⁴² Hobbes, **a.g.e** s.100.

hissetmesini sağlayacak bir durum söz konusu değildir. Bu durum O'na göre 'doğa halidir.'¹⁴³

Böyle bir doğa halinde Hobbes, herkesin herkes ile savaşının nedenlerini şu şekilde yorumlamaktadır. Hobbes'e göre insan doğasında başlıca üç temel çatışma sebebi bulunmaktadır. Bunlar (i) *rekabet*, (ii) *güvensizlik*, (iii) *itibardır*.¹⁴⁴ Bunlardan *rekabet* durumu, elde etmek ya da kazanmak için saldırmaya neden olmaktadır. Hobbes'e göre rekabet nedeniyle şiddete başvurma, şiddet uygulayanı, şiddete maruz kalanın erkeklerinin, kadınlarının, çocuklarının ve mallarının (hayvanlarının) efendisi haline getirmektedir. *Güvensizlik* ise güvenliğin sağlanması için saldırmaya yol açmaktadır. Bu nedenle yapılan saldırılar, savunma güdüsüyle meydana gelir. *İtibar* için yapılan savaşlar ise saygınlık kazanmak için gerçekleşir. Hobbes'e göre bu durum diğerleri kadar önemli değildir. Nitekim şan ve şeref için savaşmak kendi soyundan olanlara, dostlarına, ulusuna bir gösteri mahiyetindedir.¹⁴⁵ İnsanın doğal halinin sürekli diğerlerini kontrol etme niyeti taşıması, çatışmaları da sonu gelmez bir biçimde devamlı kılmaktadır. Bu noktada Hobbes, aslında savaşın arızı bir durum olmadığı, olağan bir biçimde sürekli gerçekleştiğini ileri sürmektedir.

İnsan doğasına ilişkin arzuların bastırılmasıyla ve daha mutlu yaşamak isteyen insanın bir ahit ile haklarından ve özgürlüklerinden feragat ederek bunları bir üst organa devretmesiyle devlet doğmaktadır. Devletin ya da Leviathan'ın doğuşu aslında insanın mutlu yaşaması, içsel savaşı durdurması ve barışı sağlamada doğal hukuktan daha önemlidir. Bu sayede yabancıların saldırılarına karşı korunacak ve mutlu yaşayacaktır.¹⁴⁶ Ancak toplumun içinde sağlanan barış, uluslararası çapta tam tersi bir etki yaparak devletlerarası anarşiye dönüşmüştür. İşte bu durum savaştır. Doğal halindeki

¹⁴³ Jack Donnelly, "Realism", (der.) Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit and Jacqui True, **Theories of International Relations**, 3rd Ed., Palgrave Macmillan, NY, 2005, s.33.

¹⁴⁴ Hobbes, **a.g.e.**, s.101.

¹⁴⁵ Hobbes, **a.g.e.**, s.101.

¹⁴⁶ Hobbes, **a.g.e.**, s. 136.

insan gibi devlet de bu nedenlerden ötürü savaşımaktadır. Çünkü tüm devletlerin bir üst otoritesi bulunmamaktadır.

Hobesiyeen teori, savaşın öğrenilen ya da geliştirilen bir durum olmadığını ve onun doğuştan var olduğunu görüşündedir. Bu bağlamda Hobbes'un görüşleri klasik realizmin 'insan' imgesinin temelini oluşturmakta ve 'savaş' anlama çabasının merkezine ise doğrudan bireyi oturtmaktadır. Uluslararası ilişkilerde klasik realist teori, Hobbes'in görüşlerini temel aldığından, bu yazarlar da savaşı kaçınılmaz olarak görmektedir.

Öte yandan insan doğası gereği doğuştan getirdiği içgüdülerle saldırganlık eğilimi taşımakta ise bu durumun onu sürekli olarak cinayet işleyen bir varlık haline getirmesi gerekir. Böylesine saldırgan insanlardan oluşan bir toplumun devlet halinde eyleminin de son derece saldırgan olması anlamlı olabilir. Bu da bir devletin diğer bir devletle aralıksız savaşı anlamına gelmektedir. Ancak devletlerarası ilişkilerde savaş sürekli var olan bir olgu olsa da bu aynı devletin bir diğeri ile sürekli savaş halinde olduğu sonucunu doğurmaz. Nitekim her devletin savaşlarla ve barışlarla geçirdiği dönemleri bulunmaktadır. Dünyanın farklı bölgelerinde farklı devletler, farklı amaçlar ve biçimlerde savaş halinde olabilmektedir. Ancak aynı anda dünyanın bir bölgesinde birbiriyle hiç savaşmadan barış içinde yaşayan devletlerin de olduğu malumdur.

Hobbes'un yaptığı savaş nedenlerine ilişkin realist teorilerde temel varsayım niteliğindedir. Hobbes'a karşıt fikirler geliştiren Rousseau'nun görüşleri ise bunun *antitezidir*.

1.3.1.2. Jean-Jacques Rousseau'nun Görüşü

Rousseau, öncelikle insan doğası hakkında Hobbes'tan ayrılmaktadır. Doğa halinde insan özgürdür. Hatta kitabı, "*insan özgür doğar, oysa her*

yerde zincire vurulmuştur.” cümlesi ile başlamaktadır¹⁴⁷ İnsanın doğası gereği özgür olduğu bir dünyada Rousseau’ya göre genel bir savaş hali yoktur.

Hobbes’un çatışmacı birey imgesine tamamen zıt biçimde Rousseau insanın doğal halinde barışçıl ve ürkek olduğunu, en küçük bir tehdit halinde kaçacağını varsaymaktadır. Doğal haldeki insanın kulağına çarpan en küçük bir gürültü, ya da sezindiği en küçük hareket karşısında titreyeceğini ve kaçacağını ileri sürer.¹⁴⁸ Bu bağlamda Rousseau’ya göre insan sadece alışkanlığın gücü ya da tecrübesi ile savaştır. Ona göre vahşi insan ne Hobbes’in dediği gibi ‘kötü’ ne de toplumsal ya da ‘ahlaki’ bir varlıktır. Masum, özgür ve bağımsızdır. Henüz iyi ya da kötü değildir.¹⁴⁹ Şeref, çıkar, önyargılar, ihtiraslar, intikam ve tehlike doğa halinde insandan uzak olgulardır. İnsan ancak diğer insanlarla toplum içinde bulunduktan sonra diğerlerine saldırmaya karar verir. Bunun yanı sıra ancak vatandaş olduktan sonra asker olur. İnsanın yoldaşlarına savaş açması için güçlü eğilimleri olmadığını ileri sürerek Hobbesiyen görüşe karşı çıkmaktadır.¹⁵⁰ Doğal hali bu biçimde tasavvur edilen bir dünyada insanlar arasında da genel bir savaşın olmayacağını savunmaktadır.

Rousseau’ya göre geriye tesadüfî ve istisnai olarak çıkan savaşları incelemek kalmaktadır.¹⁵¹ Bu yaklaşım aslında savaşları önemsiz görme, ya da tüm savaşları istisnai olarak görmek değildir. Rousseau’nun ileri sürdüğü görüş, Hobbes gibi savaşın, doğa halinin temeli olmadığı yönündedir. Dolayısıyla Rousseau, savaşın nedenini insanın içgüdülerinde aramak yerine, başka unsurları göz önünde bulundurmaktadır. Başka bir deyişle Rousseau, savaşa sebep olan unsurları insanın insanla olan ilişkisinin doğal

¹⁴⁷ Jean Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, (çev.) Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Yayınları., İstanbul, 2006, s. 10.

¹⁴⁸ Jean Jacques Rousseau, **İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma**, (çev.) Rasih Nuri İleri, Say Kitap, İstanbul, Temmuz 1982, s.108.

¹⁴⁹ Faruk Yalvaç, “Rousseau’nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 4, Sayı 14, Yaz 2007, s. 130.

¹⁵⁰ Faruk Yalvaç, **Rousseau ve Uluslararası İlişkiler**, Phoneix Yay., 3 Baskı, Ankara, 2008, s.74.

¹⁵¹ Yalvaç, **a.g.e.**, s.74.

bir sonucundan ziyade, olaylar arasındaki ilişkilerde aramaktadır. Bu bağlamda *savaş insanın insanla değil, devletin devletle olan bir ilişkisidir...*¹⁵² Dolayısıyla savaş konusunda insan doğasını sorumlu tutmak Rousseau'ya göre tutarlı değildir. Rousseau'ya göre savaş sosyal bir olgudur. Bu nedenle bireyler arasında değil sadece devletler arasında gerçekleşebilir.

Rousseau, insanın doğal yaşamındaki çevresel etkiler nedeniyle saldırgan bir hal alacağını, saldırı deneyimi kazanacağını ileri sürmektedir. Doğal halinde tekdüze olan ve bir araya gelmiş halkların tutkuları, kararsızlıkları nedeniyle ani değişimlere uğramamış doğal insanın, ilkin hayvanlarla beraber yaşadığını düşünmektedir.¹⁵³ Burada insan, hayvanlarla mücadele etmeye zorlanacaktır. Bu noktada insan kendi türünden başka bir insanla da çatışabilir. Ancak bu her ikisi için de tehlikeli olacağından, ikisi de çatışma konusunda gönülsüz olacaktır. Bu nedenle Rousseau'ya göre *insan, karşılaşmayı kabul edip etmemekte veya kaçmak ile savaşmak arasında seçim yapmakta özgürdür.*¹⁵⁴ Saldırma onun doğasında var olan bir durum değildir. Bu bağlamda vahşi insanın kendini koruma duygusu ancak toplumun ona verebileceği tutkularla birleşince tehlikeli olur.¹⁵⁵ Dolayısıyla savaş kaçınılmaz değil, tercihtir bir durumdur. Rousseau'ya göre doğa durumunda var olabilen rastgele şiddet hali, insanın toplum içinde örgütlenmesiyle farklı bir boyut kazanır. Başka bir deyişle savaş ancak insanın siyaset öncesi toplumdan devletli topluma geçişi ile ortaya çıkar.¹⁵⁶ Rousseau, savaşın insan doğasının içinde var olan, doğuştan getirdiği bir eylem değil, öğrenilerek ortaya çıkan sosyal bir olgu olduğunu ileri sürerek Hobbes'un tam tersi bir tez ileri sürmektedir.

Bu tartışma insanın doğuştan saldırganlık eğilimi taşıyıp taşımadığını diğer bilim dallarının da sorgulamasına neden olmuştur. Bu çalışma

¹⁵² Rousseau, **a.g.e**, s.4.

¹⁵³ Rousseau, İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı... s. 109.

¹⁵⁴ Rousseau **a.g.e**, s.109.

¹⁵⁵ Yalvaç, Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı... s. 131.

¹⁵⁶ Yalvaç, **a.g.e**, s.139.

kapsamında doğa-çevre tartışmasının diğer bilim dallarının da verileriyle kıyaslanmasının bu sorunsalın çözümüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3.2. **Biyolojik ve Antropolojik Verilere Göre İnsan Davranışı ve Savaşın Kökenleri**

Savaş, en az siyasal ve felsefi teorisyenler kadar antropologlar ve biyologlar tarafından da tartışılan bir konudur. Savaşlar insanlığın en güçlü duygularına odaklanmaktadır. Cesaret, feragat, korku, panik, bencillik, açgözlülük, cömertlik, vatanseverlik ve ksenofobi (yabancı düşmanlığı) gibi duyguların yoğun bir biçimde yaşandığı bir olgudur.¹⁵⁷ İnsanlığın bu gibi duygularının savaş olgusunun kökenlerinde aranması, antropolojik veriler aracılığıyla da mümkün olabilmektedir. Antropologlar şiddetin kişiler arasında geçtiği duruma suç, cinayet veya intihar; gruplar arasında geçmesi durumuna isyan, devrim veya iç savaş; uluslar arasında geçmesi durumuna ise savaş olarak yaklaşmaktadırlar.¹⁵⁸

Biyoloji ve antropolojinin savaşın nedenlerine ilişkin teoriler konusunda çıkış noktası, çeşitli deneyler aracılığıyla elde edilen verilerin gözlemlenmesidir. Bu araştırma metodu canlıların biyolojik olarak şiddet eğilimleri ile insanın saldırgan davranışı arasında ilişki aramayı içermektedir. Bu verilerin değerlendirilmesi, aynı zamanda teorik olarak Hobbes ve Rousseau tarafından ortaya konulan doğa-çevre tartışmasının da psikoloji, antropoloji ve biyoloji bilimlerinin tespitleri ile tartışmaya açılmasına imkân tanımaktadır.

¹⁵⁷ Lawrence H. Keeley, **War Before Civilization: The Myth of Peaceful Savage**, Oxford University Press, New York, 1996, s.3.

¹⁵⁸ Samuel Kim, "The Lorenzian Theory of Aggression and Peace Research: A Critique", **Journal of Peace Research**, Vol. 13, No.4, 1976, s. 258.

Freud, Hobbes'un fikirlerini destekler biçimde savaşların kaçınılmazlığını doğrudan insanın biyolojik yapısında arar. Freud'a göre insanlar uygar dünyanın baskıları altında sürekli olarak ezilmektedirler. Bu baskılar özellikle cinsel duyguların tatminini engellemekte ve bu duygular bilinçaltında bastırılarak öfkeye dönüşmektedir. Bu öfke bilinçaltında oluşan bir volkan gibidir. Freud'a göre kaybolmayan ancak başka kanallara yönlendirilen bu öfke, farklı kanallarla dış dünyaya yansıtılmaktadır. Bu yansıtma zaman zaman dış dünyadaki diğerleri ile çatışma biçimine dönüşebilir. Başka bir deyişle bireyler kendi benliklerine yönelecek öfkeyi dış dünyaya yoneltirler. Bu bağlamda savaş, kolektif bilinçaltının bir boşalım mekanizmasıdır.¹⁵⁹ Dolayısıyla savaş, bu boşalım aracılığı ile kendi türünü yok eden insanın olağan bir ilişki biçimidir.

İnsanın kendi türünü öldüren tek canlı olduğu savı, antropologlar ve biyologlar tarafından uzunca bir süre araştırılmıştır. Bu türden bir tezin ispatlanması için öncelikle canlıların incelenmesinden elde edilen tespitler gerekmektedir. Dolayısıyla doğa-çevre tartışmasına etoloji de katılmaktadır.

Edward Wilson, 1975 yılındaki çalışmasında karınca kolonilerinin birbirleri arasında savaştığını, hatta bunu yersel (teritoryal) savunma biçiminde gerçekleştirdikleri görülmektedir. Toprağa duyulan aidiyet duygusu, sadece insanda değil, bazı hayvan türlerinde de onu koruma güdüsü yaratmaktadır. Bu bağlamda diğer canlılar arasında devletlerde olduğu gibi bir yersel ilişki ağı bulunmaktadır. Wilson'un yersel ilişkilere ilişkin tezi şu şekildedir:

¹⁵⁹ Sigmund Freud, *Civilization and Its Discontent*, Norton W.W., New York, 1989. (akt.) Muzaffer Ercan Yılmaz, **Savaş ve Uluslararası Sistem**, Nobel Yayınlar, Ankara, Haziran 2010, s.9-10.

Beyin diğer insanları ikiye ayırarak algılamaktadır. Dostlar ve yabancılar. Bir yabancıdan derinden gelen eylemleri korkma eğilimi göstermemize neden olur. Bu nedenle çatışmalar saldırı ile çözülür.¹⁶⁰

Robert Ardrey'in çalışmalarında da *yersellik* kavramının içgüdüsel olarak bulunduğu ileri sürülmektedir. Yersellik, bir topluma 'biz' unsurunu yerleştirirken, bu bölge dışında olanlara 'onlar' vasfını yüklemektedir. Bu toplumsal aidiyet bilinci aslında ötekileştirmenin kökenidir. Bölgedeki ilişkiler kendi hiyerarşik yapısını kurar. Bu sayede diğer bölgelerle iletişim halinde olmakla birlikte, bölgesi tehdit edilirse toplumlar kendini korumaya güdülenir.¹⁶¹ Dolayısıyla insan içgüdüsel olarak toprağını korumak amacıyla saldırı haline geçebileceği etologlar tarafından kabul edilmektedir.

Wilson omurgalıları arasında katletme ve kanibalizm gibi olayların sıklıkla yaşandığı belirtilmektedir. Örneğin aslanların kendi türünü öldürdüğü, yavrularının kazanan tarafından yenildiği ya da öldürüldüğüne ilişkin araştırmalar da bulunmaktadır.¹⁶² Konrad Lorenz, Robert Ardrey, Lionel Tiger, Raymond Dart, Ariel Durant, G. F. Nicolai gibi yazarların hayvanın saldırgan davranışlarına ilişkin çalışmaları da insanın, dürtülerinin bir sonucu olarak savaştığını göstermektedir. Bu yazarlar da şiddet eğilimini insanın doğasında arayan ve içgüdülerle genleri savaşın temeli sayan çalışmalar yapmışlardır.¹⁶³ En bilinen temsilcisi Konrad Lorenz'in çalışmaları da savaş antropolojisine katkı sağlamaktadır.

Konrad Lorenz'in 1966 yılında yayınladığı 'Salırganlık Üzerine' (On Aggression) adlı eseri, hayvan davranışlarının analizi ile elde edilen etolojik verilerin insan davranışları ile olan benzerliklerini araştırmaktadır. Lorenz ve diğer etologlar, şiddet ve saldırganlığı bireyler ve türlerin hayatta kalabilmesi

¹⁶⁰ E. O. Wilson, **On Human Nature**, Cambridge, Harvard University Press, (akt.) I. J. N. Thorpe, "Anthropology, Archaeology, and the Origin of Warfare", **World Archaeology**, Vol. 35, No. 1, The Social Commemoration of Warfare, June, 2003. S.147.

¹⁶¹ Cashman, **a.g.e.**, s.19.

¹⁶² Cashman, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁶³ Moseley, **a.g.e.**, ss. 69-89.

için yardımcı olan içsel bir dürtü ya da içgüdü olarak tanımlamaktadırlar. Öyle ki bu içgüdüsel davranış nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmektedir. Ancak bir türün, örneğin besin için, bir başka türle mücadele etmesi sonucunda görülen saldırganlık fiili, türler arası (interspecific) saldırıdır. Türlerarası saldırı besin zinciri ve doğal seleksiyon kavramları ile açıklandığında tutarlıdır. Ancak Lorenz'in araştırdığı konu, tür içi (intraspecific) saldırganlık olarak adlandırılan şiddet biçimidir.¹⁶⁴ Kendi türü içinde gerçekleşen şiddet eylemlerinin içgüdüsel olup olmamasını sorgulayan Lorenz bunun amaçlarını ortaya koyar.

Saldırganlık eyleminin Lorenz'e göre dört temel işlevi bulunur. Bunlar (i) ihtiyaç duyulan kaynaklarla bunu destekleyen bireylerin sayısı arasında bir dengenin kurulması, (ii) genç olanların korunmasına yardımcı olması, (iii) cinsel seçim süreci aracılığıyla en kuvvetli olanın hayatta kalmasına katkıda bulunması ve son olarak (iv) hiyerarşi benzeri baskın-tabii sistemler yaratarak istikrarlı bir sosyal ilişkiler ağının kurulmasını sağlamasıdır.¹⁶⁵ Tüm bu yönleri itibarıyla türlerin saldırganlığı, aslında kendisinin hayatta kalmasını sağlayan en önemli unsur olduğu düşünülebilir. Hayvanların davranışları üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde, saldırganlığın bir içgüdüsel yan taşıdığına inanılsa da Lorenz 'insanın' durumunu daha farklı bulmaktadır. Ona göre insan, kendi türünü öldüren tek canlıdır.¹⁶⁶ Bu tespitiyle Lorenz, Wilson'u yanlışlamaktadır. Lorenz'in bu tespiti aslında insanın bir başka insanı öldürme yetilerinin, hayvansal içgüdüler gibi kendi içinde programlandığını varsaymasıdır. Şiddete eğilimli bireylerin, bir topluluk çatısı altında örgütlenmesiyle de ilkel savaş kültürünün nasıl ortaya çıktığı anlaşılabilir.¹⁶⁷ Lorenz'in çalışmalarından ortaya çıkardığı sonuç şu şekildedir:

¹⁶⁴ Cashman, **a.g.e.**, s.16.

¹⁶⁵ Cashman, **a.g.e.**, s.17.

¹⁶⁶ Cashman, **a.g.e.**, s.17.

¹⁶⁷ Lorenz'in yanı sıra sosyobiyojoloji bilimi de Lorenz'le benzer çıkarsamalarda bulunmaktadır. Sosyobiyojoloji, etyolojoloji gibi sadece hayvan davranışlarının antropolojik deneylerle gözlemlenmesi değil, tüm sosyal bilimlerde biyolojik bir köken arayan, evrim, genetik, nüfus biyolojisi, psikoloji ve

Saldırgan davranışın endişe verici gelişim süreci çiftlikteki horozların dövüşünden, birbirini yaralayan köpeklerle, çocukların birbirlerini tokatlamalarından, genç adamların birbirlerinin kafalarına bira bardakları atmasına, meyhanelerde siyaset üzerinden atışılmasına ve nihayetinde savaşlara ve atom bombalarına doğru tırmanmaktadır.¹⁶⁸

Konrad Lorenz'in çalışmaları, şiddet üzerine çalışan tüm bilim dalları tarafından dikkate alınmıştır. Doğa çevre tartışması kapsamında bu yazarların çalışmaları Hobbesiyen yaklaşım olarak görülmektedir. Bu bulgular savaş antropolojisinde kabul görse de kendilerine yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Bu bağlamda Samuel Kim doğa çevre tartışması konusunda Lorenz ve takipçilerinin tezlerini zayıflatarak Rousseau'nun görüşlerini öne çıkaran unsurları şu şekilde ortaya koymaktadır. Kim'e göre Lorenz öncelikle metodoloji konusunda yanılmaktadır. Lorenz, metodolojisinde çeşitli canlıların davranışları ile insan arasında analogiler ve metaforlar kullanmaktadır. Başka bir deyişle balıklar ya da kuşlar gibi canlıların davranışlarının nedenlerini, insanla benzeştirmektedir. Bu hipotezlerden elde edilen şiddet eğilimleri, savaş açısından düşünüldüğünde test edilebilir ya da ispatlanabilir biçimde değildir.¹⁶⁹ Bu bağlamda zihinsel olarak insandan daha alt canlıların, insanla aynı davranışları göstererek şiddete başvuracağı varsayımı, rahatlıkla yanlışlanabilir. Bununla birlikte saldırgan davranışı tek nedenli açıklamaya çalışmak, bu davranışa yönelten diğer çevresel faktörlerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır.¹⁷⁰ Ayrıca yersellik kavramını insana en yakın canlılarla karşılaştırıldığında, Kim'e göre herhangi bir benzerlik bulunmamaktadır. Dolayısıyla tüm bu eleştiriler toplandığında, etologların çalışmalarında insanla hayvanı birlikte değerlendirerek, benzer durumlara benzer davranışlar göstereceğini varsaymak başlı başına metodolojik bir yanıltır. Dolayısıyla bunlar Kim'e göre kabul edilebilir varsayımlar olmayıp,

antropolojiden de faydalanan bir bilim dalıdır. 1975 yılında Edward O. Wilson'un çalışmaları ile savaşın kökenleri üzerine teoriler ortaya çıkartmıştır. Cashman, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁶⁸ Konrad Lorenz, **On Aggression**, (çev.) Marjorie Kerr Wilson, Routledge, London and NY, 2002, S. 26.

¹⁶⁹ Kim, **a.g.m.** s. 259.

¹⁷⁰ Kim, **a.g.m.**, s. 264.

insan doğasının savaşkan olduğunu ispatlamaz. Bu yazarların görüşlerini yanlışlayan ve alternatif öneriler getirerek Rousseau'nun bakışını yansıtan yazarlar da bulunmaktadır.

1767 yılında İskoç filozof Adam Ferguson tarafından yayınlanan *Sivil Toplumun Tarihi Üzerine Makaleler* adlı çalışmayla, etnografik verilerin kullanımı yoluyla savaşın kökenlerine ilişkin ilk ampirik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Ona göre primitif devletlerde herkesin herkesle bir savaş halinde olduğu görülmektedir. Tüm bu devletler için en kolay yapılan iş savaştır. Ancak Ferguson'un katılmadığı durum ise bunun günümüz modern devletler sisteminin savaşlarına bir temel oluşturamayacağı yönündedir. Nitekim etnografik bulgular bu türden bir savaş halinin sadece primitif devletlerde, barbarlar arasında geçtiğini ve bu dönemlerde insanlığın çok küçük toplumsal bölümlere ayrıldığını ortaya koymaktadır.¹⁷¹ Hobbes'un insanın savaşmasının temel nedeninin rekabet, güvensizlik ve itibar olarak gören fikrini ele alarak bunlardan 'itibar' kavramına öncelik tanımaktadır. Çünkü arkaik dönemlerde hem insan eti yiyen kabilelerde hem de krallarda ganimet veya diğer değerli materyallerden ziyade 'onur' için savaşıldığı tespit edilmektedir.¹⁷² Başka bir deyişle savaşların sürekli varlığı kabul edilse de bu savaşların çok büyük bir kısmının içgüdüsel değil, 'onur' gibi insanlığın sonradan türettiği soyut değerler üzerinden yorumlamaktadır. Dolayısıyla savaşın insan için istisnai bir davranış biçimi olabileceğine yönelik fikirler de bu çalışmayla ortaya çıkmaktadır.

Savaşın antropolojik analizi noktasında önemli bir bilim insanı olan Bronislaw Malinowski, 1941 yılında yayınladığı çalışmasında savaş ve insan doğası üzerine çıkış noktasını diğerlerine benzer bir biçimde insanın içgüdülerinde arayarak başlatmaktadır. Savaş antropolojisinin cevap aradığı soruları şu şekilde açıklamaktadır. Saldırganlık içgüdüsel bir davranışın eseri

¹⁷¹ Doyne Dawson, "The Origins of War: Biological and Anthropological Theories", **History and Theory**, Vol. 35, No. 1, February 1996, s. 4.

¹⁷² Dawson, **a.g.e.**, s.4.

midir? Ya da biyolojik dürtülerimiz mi savaşta belirleyicidir?¹⁷³ Malinowski'ye göre savaşın kökenlerini insanın içgüdülerinde aramak “savaş insanlıktan daha eskidir” ve “savaş insan fıtratında vardır” gibi bir sonuca ulaşılmasını sağlar. Ancak bu türden bir genelleme, bireylerin yaşadıkları medeniyete, yaşadıkları yere bakılmaksızın her insanın nefes alma, yürüme, yemek yeme, uyuma benzeri biyolojik gereklilikleri gibi savaşacakları sonucuna ulaştırmaktadır.¹⁷⁴

Biyolojik organizmaların tümünün hayatta kalabilmeleri için gereken son derece temel unsurlar bulunmaktadır. Nefes alma veya yemek yeme gibi unsurlar bunların en temel olanlarıdır. Bu tür ihtiyaçların giderilmesi, organizmanın fiziksel olarak tatmin duygusuna ulaşmasını sağlamaktadır.

Malinowski bu süreci; *Dürtüler* → *Fiziksel Reaksiyon* → *Tatmine Ulaşma* olarak üçlü bir diyagram halinde açıklamaktadır.¹⁷⁵ Açlık, yorgunluk, cinsel istekler gibi fiziksel unsurların yemek yeme, uyuma ve evlenme gibi faaliyetlere dönüşmesinde bir bakıma biyolojik bir temel aranmaktadır. Çünkü bu olguların meydana gelmesinde biyolojik dürtüler harekete geçirici niteliktedir. Bu dürtülerin harekete geçişi ile insanlar, besin üreten, aile kuran, ekonomik faaliyetleri düzenleyen ve kabile-millet unsurlarını oluşturan bir yapıya dönüşebilir. Malinowski'ye göre bunlarda da bir biyolojik temel aranabilir.¹⁷⁶ Bu türden kültürel unsurlarda biyolojik temellerin bulunması aynı varsayımın saldırganlık ve şiddet eğilimlerinde de aranabileceğini gösterir mi? Ayrıca Kenneth Waltz'ın şu önermesi de sorgulanmalıdır:

Saldırgan eğilimler tabiat kaynaklı olabilir, ancak neden oldukları yanlış yönlendirmeler kaçınılmaz mıdır? Savaş, diğer tüm davranışlar gibi

¹⁷³ Bronislaw Malinowski, “An Anthropological Analysis of War”, *American Journal of Sociology*, Vol. 46, No. 4, January 1941, s. 523.

¹⁷⁴ Malinowski, *a.g.e.*, s. 524.

¹⁷⁵ Malinowski, *a.g.e.*, 525.

¹⁷⁶ Malinowski, *a.g.e.*, 526.

insanların zihinlerinde ve duygularında başlar, lakin zihinler ve duygular değiştirilebilir mi?¹⁷⁷

Başka bir deyişle insan, içgüdüsel olarak savaştan başka seçenekleri de değerlendirebilir mi? Malinowski'nin tespitleri, aslında Waltz'ın sorularına cevap niteliğindedir. Malinowski'ye göre insanın saldırıya ilişkin dürtüleri temel bir içgüdü değil, 'türeme' bir davranış biçimidir. Başka bir deyişle bu davranış, içinde bulunulan duruma göre türetilir. Bu durum kişinin içinde bulunduğu kültürel faktörlere göre de değişir. Bu bağlamda ekonomik sahiplik, amaçlar, dinsel değerler, tabakadaki imtiyazları, bağımlılıkları ve otoriteye göre değişen unsurlar da bu süreçte rol oynar.¹⁷⁸ Dolayısıyla saldırganlık eğilimini doğrudan insanın içgüdüsel olarak karşı konulamaz bir yapıda olduğu ileri sürmek antropolojik anlamda yanlıştır. İnsan, şiddetten başka seçenekleri de değerlendirmektedir. Margaret Mead, Malinowski'ye benzer örneklerle savaşı bir 'icat' olarak nitelemektedir.¹⁷⁹ Bu bağlamda Malinowski, Rousseau'nun görüşünü antropolojik temelde ispat etmektedir. Malinowski'den sonra da bu türden çalışmalar devam etmiştir. Bu çalışmaların en kabul göreni, 1986 yılında Seville'da yapılan bir kongrede ortaya çıkmıştır.

1986 Uluslararası Barış yılında, Seville Üniversitesi'nde düzenlenen uluslararası konferansta *Şiddet Üzerine Seville Bildirisi* adlı belge kabul edilmiştir. Bu belgeye Amerikan Antropoloji Birliği ve diğer uzmanlık örgütleri

¹⁷⁷ Waltz, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁷⁸ Malinowski, bu durumu bazı örnekler aracılığıyla açıklamaktadır. Eğer bireyin nefes alma faaliyeti, bir kaza ile ya da bir diğer bireyin kasti bir eylemi ile yarıda kesilirse, nefes alması engellenen birey önündeki engeli kaldırmak için ya da diğer bireyin eylemini önlemek için şiddet içeren bir mücadeleye girer. Vurma, itme, ısırma gibi hareketler aniden başlayabilir. Engel ortadan kaldırılıncaya kadar, ya da baskı yapan organizma hasar görene kadar bu hareketler devam edebilir. Bir çocuğun ya da köpeğin elinden yemeğini almamız onun güçlü bir düşmanca reaksiyon vermeye itebilir. Ancak bu sinirlilik hali şiddet dürtüleri ile karıştırılmamalıdır. Kiskançlıktan doğan düşmanlıklar, onurun kırılması ya da seksüel ve duygusal sahip olma istenci nedeniyle doğrudan ya da dolaylı çatışma hali görülebildiği gibi biyolojik dürtülerin ani tatmin edilmesinin bastırılabilirdiği de görülmektedir. Dolayısıyla bastırılabilen bir dürtü, açlık, uyuma gibi unsurlardan farklıdır. Bu nedenle şiddetin içgüdüsel bir faaliyet olması, bu içgüdülerin bir savaşın koşullayıcısı olması bilimsel olarak doğru değildir. Malinowski, **a.g.e.**, 525.

¹⁷⁹ Margaret Mead, "Warfare is Only an Invention-Not a Biological Necessity", **Asia**, XL, 1940, S.402-405.

de destek vermişlerdir. Burada, savaşın kökenlerine ilişkin ilk çalışmaların şiddet üzerinde durmasının haklılık gerekçeleri tartışılmış ve savaşı haklı çıkaran biyolojik bulgular üzerinde durulmuştur. Yaygın görüşün aksine, biyoloji ve antropoloji bilimleri, insanın kökleri bağlamında savaşa yatkınlığının olmadığını ortaya çıkarmaktadır.¹⁸⁰ Başka bir deyişle bu bilim insanlarının ortaya koyduğu tespitler Hobesiyen yaklaşımı neredeyse tümüyle reddetmektedir. Bu konferansta değerlendirilen deneysel bulgular üzerinden beş temel nokta kabul edilmiştir.

(i) Şiddet her ne kadar hayvan türleri arasında görülen bir durum olsa da sadece doğal ortamında yaşayan bir kaç canlının türü şiddeti organize olarak gerçekleştirdiği görülmektedir. Ancak bunların hiçbirisi, silah olarak tasarlanmış araçları kullanmamıştır. Bir yırtıcının diğer türlerle normal beslenme amaçlı davranışını, bir türü şiddet eylemi olarak görmek yanlıştır. Dolayısıyla savaş, özel olarak insana ait ve diğer hayvanlar arasında görülmeyen bir olaydır. Bu nedenle savaşma eyleminin insanın hayvani atalarından miras kaldığını ileri sürmek bilimsel olarak yanlıştır.¹⁸¹

(ii) Genler bütün zihinsel fonksiyonlara tüm düzeylerde müdahil olan yapılar olsa da bunlar yalnızca ekolojik ve sosyal çevre ile bağlantılı olarak gelişim gösterebilme potansiyelinin de gerçekleştirilmesini sağlar. Bireylerin deneyimlerinden ötürü eğilimleri açısından farklılaşırlar da bu aslında onların genetik yapılarıyla olan etkileşimlerinden ve kişiliklerinin belirleyicisi olan büyüme koşullarındandır. Nadir görülen vakalar hariç genler bireyleri yeterince şiddete yöneltmez. Dolayısıyla şiddet eylemi ya da savaşmanın insanın doğasında genetik olarak programlandığını ileri sürmek bilimsel olarak yanlıştır.¹⁸²

(iii) Üzerine fazlasıyla çalışılmış tüm türlerde grup içinde edinilen statü, o grubun yapısıyla ilgili olarak işbirliği kabiliyetine ve sosyal işlevlerine göre edinilmektedir. Hakimiyet ya da baskınlık kurmak esasen sosyal

¹⁸⁰ Dawson, a.g.e, s.1

¹⁸¹ Seville Statement, First Proposition, <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/seville.pdf>, erişim. 01.12.2012.

¹⁸² Seville Statement, Second Proposition, <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/seville.pdf>, erişim. 01.12.2012.

bağlanma ve mensubiyet gerektirmektedir. Baskınlık her ne kadar saldırgan davranışları da içerse de basit bir sahip olma veya daha üstün bir fiziksel gücün kullanımı meselesi değildir. Hiper-saldırgan hayvan türlerinde yapılan çalışmalar şiddetin ne insanlığın evrimsel bir mirası olduğunu ne de genlerimizden kaynaklandığını ispat edebilmiştir. İnsanın evrim sürecinde saldırgan davranışın seçiliminin diğer davranış türlerinden daha fazla olduğunu ileri sürmek bilimsel olarak yanlıştır.¹⁸³

(iv) İnsanın her ne kadar şiddet eğilimine ilişkin sinirsel aygıtları bulunsa da bunlar içsel ve dışsal uyarıcılarla otomatik olarak harekete geçirilmez. Diğer hayvanlardan farklı olan daha gelişmiş primatlarda da olduğu gibi, bu türden uyarıcılara karşı eyleme geçmeden önce daha yüksek sinirsel süreçlerle bu eylemler filtrelenir. Nasıl davrandığımız, şartlanma biçimimiz ve koşullanmamıza bağlı olarak şekillenmektedir. Nöropsikolojik yapımız bizi şiddetle reaksiyon gösterecek bir biçimde zorlamaz. Dolayısıyla insanın ‘vahşi bir beyine’ sahip olduğunu ileri sürmek bilimsel olarak yanlıştır.¹⁸⁴

(v) Modern savaşın ortaya çıkışı duygusal ve güdüsel faktörlerden ‘içgüdü’ olarak da tabir edilen bilişsel faktörlere kadar giden bir seyahattir. Modern savaş, itaat, telkine açıklık, idealizm, dil ve benzeri sosyal beceriler, maliyet hesaplamaları gibi rasyonel mütalaalar gibi kişisel karakteristiklerin kurumsal kullanımını gerektirmektedir. Modern savaş teknolojilerindeki aşırılıkçı nitelik, hem fiilen savaşanların eğitimleri hem de toplumun genelinin savaşa destek hazırlığı noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu aşırılığın bir sonucu olarak, bu durum sürecin sonuçlarından ziyade çoğunlukla sebepleri konusunda bir yanılgı yaratır. Dolayısıyla savaşın içgüdülerden veya herhangi tek bir motivasyondan dolayı meydana geldiğini ileri sürmek bilimsel olarak yanlıştır.¹⁸⁵

Rousseau’nun görüşleri ile aynı doğrultuda olan antropologların fikir birliğine vardığı bu önermeler sadece Lorenziyan teorilerle birlikte aynı

¹⁸³ Seville Statement, Third Proposition, <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/seville.pdf>, erişim. 01.12.2012.

¹⁸⁴ Seville Statement, Fourth Proposition, <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/seville.pdf>, erişim. 01.12.2012.

¹⁸⁵ Seville Statement, Fifth Proposition, <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/seville.pdf>, erişim. 01.12.2012.

zamanda Hobbes'un insan doğasına ilişkin varsayımlarını da reddetmektedir. İnsanın içgüdüsel olarak savaşması, bir savaşın siyasal anlamda ortaya çıkmasından ziyade daha çok muharebe esnasındaki askerin davranışı ile ilişkilendirilebilir. Asker muharebe esnasında önce hayatta kalmak için, sonrasında politik amacın bekası için öldürecektir. Bu yaptığı mesleğin kendisine yüklediği bir sorumluluk olmasının ötesinde, içgüdüsel bir davranış biçimi olduğu düşünülebilir.

İçgüdüsel olarak kendini savunma halinde olan, ya da attettiği değer unsurunu elde etmek için dövüşen canlı için savaşma eyleminin doğuştan geldiği düşünülebilir. Ancak siyasal çıkarların temini, doğal olarak içgüdüsel davranışlarla olmayacaktır. Bu insanın rasyonel davranacağını indirgeyen teorilerin yanılığıdır. Dolayısıyla insanın doğuştan savaşa eğilimli olması, savaşı başlatma noktasında değil, muharebe esnasında ortaya çıkmaktadır. İnsan ancak bu noktada içgüdülerine dayalı davranış biçimleri geliştirebilir.

Bu noktada antropolojik ve biyolojik verileri, doğa-çevre tartışması ile karşılaştırdığımızda savaşın içgüdüsel değil öğrenilen bir davranış biçimi olduğunu düşünmekteyiz. Bu bağlamda savaşın öğrenilen bir davranış olmadığını ve savaşa karar verecek olan yapının aynı zamanda savaştan vazgeçme ya da alternatif yöntemlerle de sorunu çözebileceğini ileri sürmekteyiz. Belirli içsel ve dışsal değişkenler, ofansif davranışlar sergileyen liderleri, devletleri, sistemleri yaratabileceği gibi, aynı değişkenlerin defansif kurumlar da oluşturarak barışı sağlayabileceği varsayımını kabul etmekteyiz. Doğa çevre tartışması bu çalışma kapsamında devletin savaş davranışını tercihli bir uluslararası ilişki biçimi olarak değerlendirmektedir.

2. BÖLÜM

SAVAŞ TEORİLERİ

Bu çalışmanın temelini teşkil eden *savaş neden çıkar* sorusu uluslararası ilişkilerde yetmiş yıldan fazladır teknik anlamda üzerinde çalışılan bir sorundur. Bu nedenle literatürde bu türden çalışmaların ne gibi sonuçlara ulaştığı, tezin sorunsalı açısından önemlidir. Bilimsel veriler daha çok hegemonik savaşların neden çıktığı üzerine yoğunlaşırken; büyüklüğü, şiddeti ve yoğunluğu az olan savaşların neden çıktığı konusu ise üzerinde çok durulmayan bir sorun olarak uluslararası ilişkilerde yerini korumaktadır.

Öte yandan modern savaşın birçok unsurunun da ilkel toplumların algılama biçimleriyle çıkması, savaşa karar verenlerin içlerinde bulundukları psikolojik durumun anlaşılması noktasında önemlidir. Yine saldırıya maruz kalanın savaş ilişkisinde bu ülkelerdeki siyasal yapı dikkate alınması gereken faktörlerden biri olmaktadır. Bu ilişkilerin toplamının uluslararası sistemin yapısını belirlemesi, uluslararası sistemin de sistem üyelerinin davranışlarını etkilemesi sonucunda döngüsel olarak savaşların ortaya çıkması, bir diğer inceleme konusudur.

Savaş teorilerinin açıklanma biçimi çoğunlukla Kenneth N. Waltz'ın izlediği birey-devlet ve sistem yaklaşımıdır.¹⁸⁶ Bazı yazarlar bu üçlü yapıya toplum düzeyini de eklemekle birlikte bu çalışma kapsamında toplum düzeyi üzerinden ayrı bir tahlilde bulunulmamaktadır. Bu çalışma kapsamında Waltz'ın yöntemi yerine iki kesimli bir tahlilin yapılması uygun bulunmuştur.

¹⁸⁶ Waltz'ın metodolojisi, eleştiriler de bulunmakla birlikte kısaca şu şekilde açıklanabilir. Yapısalcı realistler adı verilen neorealist ya da Waltzian realistler, temelde dört varsayımı kabul ederek araştırma yapmaktadırlar. (i) dünya politikasının en önemli aktörleri şehir devletleri ve modern devletler gibi coğrafi anlamda organize birimlerdir. (ii) Devlet davranışı rasyoneldir. Başka bir deyişle devlet tercihleri geçişkendir ve marjinal faydayı azaltan alternatiflerle rekabet halindedir. (iii) Devletler güvenlik arayışındadırlar. Diğer devletleri uluslararası sistemdeki göreceli durumlarını da dikkate alarak çıkarlarını hesaplar. (iv) Uluslararası sistem anarşi temelinde tanımlanır. Bu durum anlaşmalar ve normların uygulanmasının sağlayacak etkin bir otoritenin yokluğudur. Patrick James, "Structural Realism and the Causes of War", **Mershon International Studies Review**, Vol. 39, 1995, s. 183.

Teorik kısım, makro yapısal değişkenler ile içsel değişkenler olarak iki kısımda incelenmektedir. Makro yapısal değişkenler kısmında, sistemik savaşların neden meydana geldiği, içsel değişkenler kısmında ise devletin ve bireyin savaşa nasıl neden olduğu, eğilimleri ve yatkınlıkları ortaya konulmaktadır.

Birey, toplum, devlet, bölge veya sistemi açıklayan teorilerin hiçbirisi, yalnız başına bir savaşın meydana gelmesinin tek açıklayıcısı değildir. Bu teorik bulguların tamamı, uluslararası ilişkilerin düzenliliklerini arama çabasındaki teorisyenlerin ürünüdür. Bunların yaklaşımları hiçbir zaman 'savaşı çıkaran olgu' konusunda kesinlik taşımaz. Ampirik bulgulara dayalı çalışmalar dahi kendi içinde ayrılmaktadır. Dolayısıyla analiz düzeyleri birbirleri ile geçişgendir. Birey toplumdan, devlet sistemden, bölge de devletten ayrı bir biçimde, sadece bir analiz düzeyi ile açıklanamaz. Teorik bulgular ile tarihsel süreçler kıyaslandığında birbirinden farklı değişkenlerin aynı anda yarattıkları etkileşimlerin toplamı olarak savaş meydana gelmektedir. Bu teorisyenlerin verilerinden hareket ederek şu biçimde bir saptama yapılabilir. Örneğin dünyada savaşa en az yatkın devlet, demokratik bir yapıda seçimle işbaşına gelmiş, tek kutuplu bir sistemin olduğu, çevre ülkelerinde ani bir silahlanmanın yaşanmadığı, kendi bölgesinde denk bir güç dağılımının yaşandığı, psikolojik olarak sorunsuz bir liderin bulunduğu ve ülkenin refah düzeyinin uygun seviyede olduğu durumda savaşa yatkınlık düşük olacaktır. Oysaki bu sistemde bulunan devletlerin bile tarihte savaştıkları ya da savaşmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde düzenlilikler, dönemden döneme değişiklik gösteren ve fazlasıyla insan odaklı yapıdadır. Kişilere bağlı değişimlerin yaşanması oldukça mümkündür. Bu nedenle, her dönemde varlığını koruyan genel geçer bir savaş teorisi ortaya koyabilmek neredeyse mümkün değildir. Teorik olarak sistemin, devletin içsel değişkenleri olan öznitelikler ve liderin savaş bağlamında etkileri bu bölüm kapsamında tartışılan konulardır. Bu tartışma çoğunlukla uluslararası ilişkilerde savaş çalışmalarına ilişkin teorileri

içermektedir. Diğer paradigmaların varsayımlarından faydalanılsa da esasen savaş çalışmalarının bulguları temel alınmaktadır.

2.1. MAKRO-YAPISAL SAVAŞ TEORİLERİ

Uluslararası sistemde meydana gelen değişimlerin, devletleri savaşa yönlendirmesi sistemin doğurduğu sonuçların en önemlisidir. Dolayısıyla, öncelikle ortaya konulması gereken, savaş ile sistem arasındaki ilişkinin metodolojik olarak nasıl inceleneceğidir. Başka bir deyişle, sistemin durumu, karar vericinin davranışını sınırlayan, her istediği kararı almasını kısıtlayan bir ilişki örgüsü yaratmaktadır. Bu ilişki örgüsü belirli bir sırayla gözleme tabi tutulmaktadır. Örneğin; Mesquita'ya göre, *savaş olasılıklarını inceleyen çalışmalar yapılırken (a) karar verme, (b) ulusal öznitelikler(içsel değişkenler), (c) uluslararası ilişkiler ve (d) uluslararası sistemin yapısal öznitelikleri incelenir. Bunların her biri savaşın ortaya çıkmasında etkindir. Bu yaklaşım, sistemin yapısının incelenmesinin savaşı tek başına açıkladığı anlamına gelmez. Ancak sistemin yapısı, karar vericilerin kararlarını sınırlayan bir durum yaratması nedeniyle hayati rol oynamaktadır.*¹⁸⁷ Burada devletlerin sistemi etkilemesinden ziyade, meydana gelen bir olayın sistemde yarattığı değişikliklerin, o devletin/devletlerin davranışlarında değişiklik yaratarak savaş davranışı ortaya çıkarması durumudur. Sistem düzeyinde teorilerle içsel değil, dışsal etkilerin devlette yarattığı baskı sonucunda sistemin bir savaşa sürüklenmesi açıklanmaktadır.

Uluslararası sistem, devletlerarası girdiler ve çıktılarla şekillenen bir 'yapı' halindedir. Devletin iç yapısından farklı olarak bu yapıda, birbirinden farklı ya da aynı çıkarları olan devletlerin uluslararası sistemdeki davranışlarının toplamı bu yapının karmaşık işleyişini belirler. Sullivan'a göre sistem rastgele ve birbiriyle bağlantısız gibi görünen parçaların büyük çaplı

¹⁸⁷ Bruce Bueno de Mesquita, "Systemic Polarization and the Occurrence and Duration of War", *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 22, No.2, June 1978, s.241.

*organize karmaşıklığıdır.*¹⁸⁸ Burada ulusların davranış kalıplarının anlamlı benzerlikler ve standart etkileşimlerden oluştuğu görülmektedir.¹⁸⁹

Waltz'a göre sistemin yapısı üç şekilde açıklanabilir. Buna göre (i) yapı, düzenli bir sistem prensibine dayalı olarak tanımlanabilir. Düzenleyici bir prensip diğerinin yerini aldığı anda sistem dönüşüme uğrar. Anarşik bir alandan hiyerarşik bir alana geçiş, bir sistemden başka bir sisteme geçmek demektir.¹⁹⁰ (ii) Yapılar farklılaşmış birimlerin işlevlerinin belirlenmesiyle tanımlanır. Başka bir deyişle, yapıda 'farklılaşma prensibi' söz konusudur. Hiyerarşik sistemlerin fonksiyonları farklı tanımlanır ve değişebilir. (iii) Yapı, birimler arasındaki kapasite dağılımıyla tanımlanabilir.¹⁹¹ Waltz, düzenleyici prensip olarak iki unsur üzerinde durmaktadır. Bunlar anarşi ve hiyerarşi olgularının varlığıdır.

Sistemin ortaya çıkardığı etki ile meydana gelen savaşlar iki ve çok taraflı bölgesel nitelikte olabileceği gibi, sıklıkla üzerinde durulan genel veya sistemik savaşlar da olabilmektedir. Bunların sistemik savaşlar halinde olmasının en temel nedeni, sistemi oluşturan değişkenlerin birbirlerine benzer şekilde evrilmesidir. Başka bir deyişle dünyanın birden fazla ülkesinde, birbirleri ile aynı kampta bulunmayan devletlerin aşırı refah artışı; bununla birlikte hızlı endüstrileşme, askeri sanayi ve silah ithalatına yapılan yatırımlar gibi unsurlar düşünüldüğünde bir devletin diğer devlet/lerden tehdit algılamasına yol açmaktadır. Bu türden dönemler dünya tarihinin her safhasında görüldüğünden, belirli aralıklarda uluslararası sistem savaşa sürüklenir.

Realist teori, uluslararası sistemin yapısından dolayı meydana gelen savaşların nedenini sistemin anarşik yapısına bağlamaktadır. Sistem düzeyinde analizlerde, iki devlet arasındaki spesifik sorunların savaşa

¹⁸⁸ Michael Sullivan, **International Relations: Theories and Evidence**, Englewood and Cliffs, NJ:Prentice Hall,1976, s.144, (akt.) Cashman, **a.g.e**, s.224.

¹⁸⁹ Cashman, **a.g.e**, s.224.

¹⁹⁰ Kenneth N. Waltz, **Theory of International Politics**, Addison-Wesley Publ., 1979, s.101.

¹⁹¹ Waltz, **ag.e**, s.101.

dönüşmesinden ziyade, sistemin bir bütün olarak savaşa uygun zemini nasıl hazırladığı önemlidir. Bu nedenle mikro değil makro, bireysel değil yapısal anlamda tanımlanan teoriler sistem düzeyinde analizi mümkün kılmaktadır. Bu çerçevede neo-realist yaklaşımın varsayımlarının yanında, savaş çalışmalarının yazarlarının ileri sürdüğü teoriler de tartışılmaktadır.

Sistemin yapısı nedeniyle meydana gelen savaşları açıklayan teorilerin yaklaşım biçimi genelleyicidir. Bu yaklaşımdan ötürü, incelenen savaşların tamamı hegemonik ya da genel savaşlardır. Napolyon Savaşları, I. ve II. Dünya Savaşları bunlara örnek olarak gösterilebilir. Sistemin etkilerinden dolayı iki devletin bir savaşa girişmesi hali, sistem düzeyindeki yapısal teorilerle açıklanamaz. Başka bir deyişle, çok taraflı büyük savaşlar, sistem düzeyinde analizin konusudur. Dolayısıyla bu alt başlık kapsamında sorguladığımız konu bir bakıma sistemi bütünüyle etkileyen ‘büyük savaşlar neden meydana gelir?’ sorunsalıdır.

Bu sorunsalın açıklanma biçimi uluslararası sistemi iki düzen tipinde ele almak suretiyle mümkün olmaktadır. Bunlar hiyerarşi ve anarşi durumlarıdır. Başka bir deyişle uluslararası sistemin anarşik olması durumunda da hiyerarşik olması durumunda da savaşlar meydana gelmektedir. Burada esas olan, savaş davranışının gerçekleştiği düzlemi ortaya koyarak sistemin ve devletlerin savaşa yatkınlığının açıklanmasıdır.

Bu sorunsalın açıklanması, realist teorilerin ileri sürdükleri yaklaşımlar temelinde ortaya konan güvenlik ikilemi, çatışma sarmalı, güç dengesi ve sistemin kutupluluğudur. Bunlarla birlikte uluslararası sistemin hiyerarşik yapısının kırılması ile meydana gelen savaşları açıklayan döngüsel teoriler de bu kapsamda tartışılmaktadır.

2.1.1. Uluslararası Sistemde Anarşi, Hiyerarşi ve Savaş Olasılıkları

Devletler arasında büyük bir savaşın meydana gelmesi için en önemli zemin sistemin yapısal durumudur.¹⁹² Birinci bölümde belirtilen Hobbes'un doğa hali kuramı, özellikle realist teorisyenler için uluslararası sistemin yapısı için de geçerlidir. Bu nedenle savaşların sürekli yaşanmasının nedenlerini sistemin doğasına bağlayan Hobbes, Niebuhr, Morgenthau, Waltz ve Mearsheimer gibi yazarlar öncelikle sistemin durumunu tanımlamaktadır.

Siyasal yapılar iki şekilde düzenlenirler. Bunlar merkezîyetçi-hiyerarşik biçimde (devletlerin iç yapıları gibi) ya da adem-i merkezîyetçi-anarşik biçimde (realistlere göre uluslararası sistemin durumu) olurlar.¹⁹³ Anarşi kavramı günlük kullanım dilinde şiddet, hukuksuzluk ve kaos durumlarını çağrıştırmakta olup, Yunanca *anarkhos* sözcüğünden gelmektedir. Anarkhos, bir yöneticinin olmadığı durumu ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.¹⁹⁴ Teorisyenler uluslararası ilişkilerde tüm çatışmalara müdahale edebilecek bir dünya hükümetinin olmaması halini, kısaca 'anarşi' olgusu ile açıklamaktadırlar. Anarşinin olmadığı durum ise hiyerarşik bir uluslararası sistem halinde bulunmaktadır. Başka bir deyişle sistemin birimleri ya bir otoritenin çatısı altında hiyerarşik olarak sistemde konumlarını alacaklar ya

¹⁹² Burada uluslararası sistemden kasıt tüm dünyayı içine alan bir düzenden ziyade, devletlerarası ilişkilerin teamüllerin, ekonomik düzlemlerin ve askeri yapıların karşılıklı etkileşimi neticesinde ortaya çıkan yapısal bir durumdur. Bu yapısal durum tüm dünyayı içine alan bir sistem değildir. Örneğin 18. yüzyıl Avrupa Devletler sistemi ya da Soğuk Savaşın iki bloklu yapısı burada sistem kapsamında değerlendirilebilir. O dönem devlet vasfı kazanmamış diğer siyasal birimler ya sömürge halinde bulunduklarından, ya da büyük devletin bir parçası halinde bulunduklarından, savaş çalışmaları kapsamında devletler sisteminin bir üyesi sayılmazlar. Öte yandan bazı sistemler kendi içlerinde alt sistemler de barındırabilir. Örneğin Avrupa devletler sistemi içerisinde Balkanlar buna örnek olarak gösterilebilir. Yine günümüzde Orta Doğu'nun bir bölgesel alt sistem olduğu, Güney Doğu Asya'nın da bir alt sistem olduğu görülmektedir. Uluslararası sistemin davranışlarından oldukça etkilenen alt sistemlerde devletlerarası ilişkiler, sistemin kendi yapısı ile benzer karakteristikler taşıyabilir. Bu karakteristikler İskandinavya'da barışçıl bir alt sistemin hayat bulmasını sağlarken, Balkanlar'da sürekli bir çatışma halinin ortaya çıkmasına neden olabilir. Örneğin Greg Cashman küresel sistemin sorun bazında ya da bölgesel birçok alt sistemlerden oluştuğunu ileri sürmektedir. Her alt sistem birçok devlet ve diğer aktörlerden oluşmaktadır. Her devlet de geniş bir karar verme veya örgütsel alt sistemlerden oluşur. Her örgütsel birim de sayısız bireyden oluşur. Bu bireyler duygu düşünce veya fiziksel etkileşim halinde bulunan alt sistemlerden etkilenir. Cashman, *a.g.e.*, s.225.

¹⁹³ Junita Elias ve Peter Such, **International Relations: The Basics**, Taylor and Francis, NY, 2007, S. 50-51.

¹⁹⁴ Martin Griffiths, Terry O'Callaghan, Steven C. Roach, **International Relations: The Key Concept**, Routledge, London and NY, 2008, s.7.

da anarşik bir uluslararası sistemde var olacaklardır.¹⁹⁵ Bunun doğal sonucu olarak anarşik bir uluslararası sistemde savaşlar sürekli var olacaktır.

Mearsheimer, anarşi halini üç varsayımla açıklamaktadır. Bunlar; (i) bir dünya hükümetinin olmadığı (ii) tüm devletlerin diğer devletler üzerinde güç kullanma kapasitesinin olduğu, (iii) tüm devletlerin içsel özerklikleri ile toprak bütünlüklerini koruma arayışı içinde oldukları durumun adıdır.¹⁹⁶ Sistem içerisinde tüm devletler, Mearsheimer'e göre rasyonel davranan birimlerdir. Waltz ise anarşiyi sadece bir dünya hükümetinin yokluğu değil, aynı zamanda düzensizlik ve kaos durumu ile açıklar.¹⁹⁷

Burada en önemli sorun uluslararası sistemin neden anarşik olduğudur. Yalnızca kendi güvenliğini düşünerek strateji üreten devletlerin savaş eğilimleri, gerçekten de anarşik bir yapının sonucu mudur? Uluslararası sistemin yapısı mı devletlerin savaş eğilimlerini artırır, yoksa devletlerin davranışları mı sistemi anarşik hale getirmektedir.

Anarşik ortamın varlığı en temelde *güç dağılımı* ilgilidir.¹⁹⁸ Uluslararası sistem bu güç dağılımı kapsamında büyük güçler ile küçük devletleri içerir. Bu durum, savaş ihtimalini sürekli hale getirir. Bu hususta realistler de kendi içlerinde ikiye ayrılmaktadır. Sistemin yapısına bakışları ve devletin savaş davranışları açısından ikiye ayrılan defansif ve ofansif realistlerin görüşleri bazı noktalarda farklılaşır.

Defansif realistlere göre uluslararası sistemin yapısı anarşıktır ve bu yapı potansiyel güvenlik tehditleri yaratabilir. Ancak bunlar sadece anarşik yapının devletleri savaşa ya da çatışmaya zorladığına inanmazlar.¹⁹⁹ Eğer tüm devletlerin temel amacı güvenliklerini sağlamaksa ve eğer ortada

¹⁹⁵ Waltz, **a.g.e.**, s.88-89.

¹⁹⁶ John J. Mearsheimer, "False Promise of International Institutions", **International Security**, Vol. 19, No.3, Winter 1994-1995, s.10-13.

¹⁹⁷ Waltz, **a.g.e.**, s. 115.

¹⁹⁸ Waltz, **a.g.e.**, ss. 102-128.

¹⁹⁹ Levy ve Thompson, **a.g.e.**, s. 34.

saldırgan bir devlet yoksa tüm devletler savaştan kaçınabilirler. Bu durum diğer devletlerin niyetlerinin ne olduğu sorunsalını ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle defansiflerin varsayımlarından çıkardığımız; saldırgan eğilimler taşıyan bir lider tarafından tüm sistem savaşa dâhil olabilir.

Bununla birlikte, defansif realistler, sistemin anarşik yapısının saldırganlık eğilimleri taşısa da devletleri bir denge oluşturmaya iteceğini vurgulamaktadırlar.²⁰⁰ Defansif realistler, güç dengesi değil, “tehdit dengesi” kavramını temel alırlar. Stephen Walt’ın ortaya koyduğu tehdit dengesi, aslında klasik güç dengesini teorisini farklı bir bakış açısıyla açıklamaktadır. Ona göre devletler, uluslararası sistemdeki en güçlü devlete karşı değil, kendi çıkarlarına en büyük tehdidi getiren devlete karşı bir denge kurmaktadır.²⁰¹ Dolayısıyla Walt’a göre güç, tehdidin önemli bir bileşenidir. Ancak yalnızca güç hesaba katılarak dengeden söz edilemez. Başka bir deyişle, devletler sadece karşılarındaki devlet güçlü olduğu için değil, kendilerine o an en büyük tehdidi oluşturduğu için dengeleme çabası içerisine girerler.

Buna ek olarak devletler iki şekilde davranır. Bunlardan birisi kendi güvenliğini sağlamak/muhafaza etmek, ikincisi ise savaşa girmenin işine yarayıp yaramayacağıdır. Bir devletin saldırganlığı, diğer devletler için çok daha büyük bir tehlike oluşturabilir. Dolayısıyla böyle bir gücün kullanımından endişe duyan diğer devletler için de bir hayatta kalma mücadelesi başlar.²⁰² Walt’ın bu tartışması aslında sistemin savaşa sürüklenmesi konusunda yazarların da ikiye ayrıldığını göstermektedir. Örneğin; defansif realistlere göre, belirli dönemlerde büyük devletler hegemonya arayışına girerek savaşların çıkmasına neden olabilirler. Defansif realistler bu noktada sistem düzeyinde gerçekleşen bu savaşların nedenlerini devletlerin içsel

²⁰⁰ Harrison Wagner, **War and the State**, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2010, s. 21.

²⁰¹ Stephen Walt, “Revolution and War”, **World Politics**, Vol. 44, No. 3, April 1992, s.332, Myriam Dunn Cavelty ve Victor Mauer, **The Routledge Handbook of Security Studies**, Routledge, London ve NY, 2010, s. 15.

²⁰² Walt, **a.g.e**, s.333.

değişkenlerinde aramaktadırlar.²⁰³ Onlara göre eğer devletler saldırgan davranışlar sergiliyorlarsa, bunun sebebini sistemin anarşik yapısına indirgemek yerine savaş yatkını liderlerde, hasmane rejimlerde ya da karar verme süreçlerinde aramak gerekir.²⁰⁴ Bu bağlamda defansif realistlere göre sadece güvenlik arayışı içindeki devletlerden oluşan bir uluslararası sistemde, içsel olarak revizyonist niyetleri olan ve dış tehditleri aşırı algılayan devletlerin yokluğunda savaş ortaya çıkmayacaktır.²⁰⁵

Mearsheimer gibi ofansif realistler ise uluslararası sistemde saldırgan devletler ve saldırgan liderlerin hep var olduğunu temel alırlar. Ancak onların bu davranışlarının sebebini uluslararası sistemin yapısında ararlar. Düşmanın niyetleri konusundaki belirsizlik, anarşi kaynaklı *en kötü durum analizleri*²⁰⁶ yaparken, devletin içsel değişkenlerini hesaba katmazlar.²⁰⁷ Bunlara göre devletler en kötü durum analizi yaparak davrandığından, statükocu devletler dahi var olan pozisyonlarını korumak adına savaşmaktadırlar. Barış esnasında iyi niyetli olan ve dost bir devletin, gelecekte düşman bir devlet haline dönüşmeme garantisi yoktur. Waltz'a göre anarşik bir ortamda 'barış' kırılgandır. Uzun bir barış dönemi, sistemin temel aktörlerinin çıkarlarında değişimlere neden olarak sistemin yapısı

²⁰³ Levy ve Thompson, **a.g.e.**, s. 34.

²⁰⁴ Levy ve Thompson, **a.g.e.**, s. 35 Bu tespitleri ile defansif realistler, sistemik savaşların nedenlerini incelemede sistem düzeyinden, devlet ve birey düzeyine kaymaktadırlar. Ofansif realistlerden farklı olarak çok taraflı büyük savaşların incelenmesi noktasında defansif realistler, devletlerin içsel değişkenlerini de hesaba katmaktadırlar.

²⁰⁵ Levy ve Thompson, **a.g.e.**, s.35.

²⁰⁶ En kötü durum analizine dayalı dış politika stratejileri devletlerin defansif amaçlarla ofansif davranışlarda bulunmaya yöneltebilir. Bu ani silahlanma davranışına aynı biçimde cevap vermek olabileceği gibi, statükonun korunması için savaş tek çare olabilir ve beklenmedik bir savaş ilanına da yol açabilir. Bu durum Vegetius'un *si vis pacem, para bellum* (barış istiyorsan, savaşa hazır ol) sözü ile açıklanır. Modern uluslararası ilişkiler düşüncesi bunu *statükonun korunması* amacıyla gerçekleşen uluslararası çatışmalarla özdeşleştirmektedir. Paul F. Diehl, "Arms Races to War: Testing Some Empirical Linkages", **The Sociological Quarterly**, Vol. 26, No. 3, Special Feature: The Sociology of NuclearThreat, Autumn, 1985, s.332.

²⁰⁷ Kenneth Waltz, bu durumu devletlerin güç arayışı içindeki davranış biçimi olarak ele alır. Waltz'a göre "anarşik bir uluslararası ortamda tüm devletler güç peşinde koştuklarında savaş hali meydana gelir. Bunun sonrasında tüm devletler güvenliklerini sağlama peşinde olduklarından yine savaş meydana gelir." Kenneth N. Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory", (ed.) Robert I. Rotberg ve Theodore K. Rabb, **The Origin and Prevention of Major Wars**, Cambridge Uni. Press, Cambridge, 1988, s.44.

itibariyle istikrarı bozmaya başlar.²⁰⁸ Bu durumda düzenli ve devamlı bir barış dönemi olsa da aslında sistemin tüm devletleri açısından, sürekli bir savaş potansiyelinin var olduğu bu yazarlar tarafından kabul edilmektedir.

Ofansif realistler, saldırgan eylemlerden kaçış olmadığını vurgulayarak savaşın sürekli olacağını ileri sürmektedirler. Dolayısıyla güvenliği sağlamanın en iyi yolunun genişleme olduğunu vurgulayan ofansif realistler, bu genişlemenin sonucunda aslında bir güç birikiminin de meydana geldiğini belirtirler. Bu birikim aslında sonraki saldırılara da zemin hazırlar.²⁰⁹ Savaşlardan galip çıkan devletin politik gücü onu aslında bir hegemon haline getirebilecek sürecin önünü açar. Mearsheimer'e göre devletin kendi güvenliğini sağlamanın en iyi yolu hegemonyanın sağlanmasıdır. Hegemonya aslında sistemin anarşik yapısını hiyerarşik bir yapıya dönüştürür. Bu hegemonik yapının en başında bulunan devlet, dünya hükümeti gibi davranmak suretiyle astlarının güç ilişkilerini kontrol edebilir. Barışın sağlanması için saldırganı dengeleme her ne kadar realizmin en temel varsayımı olsa da, ofansif realistlere göre güç dengesi çoğunlukla başarısız olur. Dengelemek maliyetli bir işlem olup, tüm devletler bu maliyeti bir diğerinin üzerine yıkmak isteyecektir.²¹⁰

Uluslararası ilişkilerde savaşı açıklayan teorilerin ortak özelliği anarşi kavramında birleşmeleridir.²¹¹ Bu ortak payda, anarşinin olduğu bir uluslararası sistemde devletler arasında *güvenin* olmaması halidir.²¹² Bu

²⁰⁸ Waltz, **a.g.e.**, s.44.

²⁰⁹ Levy ve Thompson, **a.g.e.**, s. 36.

²¹⁰ Levy ve Thompson, **a.g.e.**, s. 36.

²¹¹ Josheph Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", **International Organization**, 1988, Vol. 42, No.3, 485-507, Burada liberal ve konstrüktivist teorisyenlerin görüşlerinin ayrı bir bölüm olarak ele alınmamasının sebebi, tez çalışmasının realist türevli savaş çalışmaları literatürünü temel almış olmasındandır.

²¹² Devletlerarasında güvensizlik, felsefi anlamda Hobbes, Machiavelli'nin fikirlerine kadar uzanır. Devletlerin bireysel çıkarlarının kolektif çıkarların üzerinde tutulması bir varsayımın ötesinde tarihsel verilerden edinilen deneyimlerin bir sonucudur. Ancak burada esasen açıklama, Rousseau'nun geyik avı analogisinden çıkarılabilir. Geyik avı analogisinde Rousseau beş avcının birleşerek, her birinin beşte biri ile yetinebileceği bir geyiğin avlanması için anlaştıklarını anlatır. Avcılar geyiğin etrafını çevirdikleri sırada açlıkla boğuşan avcılardan biri gördüğü tavşanı avlamak için peşine düşer. Onun verdiği açıktan kaçan geyik herkesin toplu zarar görmesine kendisinin ise kısa bir süreliğine açlığını bastırmasına neden olur. Devletin temel amacı varlığını sürdürmek ise, ne pahasına olursa olsun

nedenle realistler uluslararası sistemde devleti yalnız, güvensiz ve sadece kendi kendini kurtarmakla yükümlü birim olarak görür. Bunu *kendi kendine yardım etme* (self-help durumu) ile açıklamaktadır.²¹³ Başka bir deyişle içinde bulunduğu durum itibarıyla devlet sadece kendi kendine yardım edebilir. Bir başka devlete güvenerek dış politika izleyemez.²¹⁴ Bu yaklaşım uluslararası ilişkilerde realist ve türevlerinin saptamalarıdır. Realizmin karşıtları olan teoriler de aslında belli konularda bu varsayımlara yaklaşırlar. Örneğin, anarşi kavramı konusunda realistler-neorealistler ile liberaller-neoliberaller birleşmektedir. Bu iki uluslararası ilişkiler paradigması anarşi kavramının varlığını tartışmazlar. Anarşiyi uluslararası ilişkilerin doğasında kabul ederler. Ancak realistler ve türevleri savaşları açıklamada anarşiyi temel alırken, liberaller ise uluslararası kurumlar, ittifaklar aracılığıyla anarşi ortamında da barışın sağlanabileceğini ileri sürmektedirler.²¹⁵ Bununla birlikte anarşi kavramını esasen reddeden görüş konstrüktivistlerdir. Alexander Wendt, neorealistlerin ileri sürdüğü gibi dışsal nedenlerle kendiliğinden oluşan bir anarşi durumunu reddeder. Ona göre devletler, oyun teorisindeki mahkûmlar gibi davranan rasyonel aktörler değildir.²¹⁶ Başka bir deyişle, devletler, değerlerden ve normlardan arınmış bir biçimde, en akılcı seçeneğe göre karar veremeyebilirler.

Wendt'e göre uluslararası sistemin rekabetçi ve *kendi kendine yardım eden* devletlerden oluşan bir sistemin olması değil, bu anarşinin açıklanma biçimi hatalıdır.²¹⁷ Anarşik ortamı yaratan, doğrudan doğruya devletlerin kendi davranışlarıdır. Dolayısıyla anarşi durumu sosyal etkileşimlerin bir

güvenilmezdir. Uluslararası ilişkiler Rousseau'nun bu analojisini oyun teorisi ile açıklar. Güvensizlik durumu aslında Rousseau'ya göre anarşinin temelinde yatan husustur.

²¹³ Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, **International Relations Theory**, 4. Baskı, Pearson, 2010. S.56

²¹⁴ Bu yaklaşım aslında uluslararası ilişkilerde rasyonalizmin bir sonucudur. Wendt'e göre realist ve liberallerin bu rasyonalizmi, devletlerin davranışlarını kalıplara indirgeyerek kimlik sorununundan bahsetmemelerine yol açmaktadır. Alexander Wendt, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", **International Organization**, Vol. 46, No. 2, Spring 1992, s.396

²¹⁵ Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 8, Sayı 29, Bahar 2011, s.93.

²¹⁶ Wendt, **a.g.e.**, s.396.

²¹⁷ Wendt, **a.g.e.**, s.396, Nilüfer Karacasulu, Elif Uzgören, "Explaining Social Constructivist Contributions to Security Studies", **Perceptions**, Summer-Autumn 2007, s. 38-39.

sonucudur.²¹⁸ Uluslararası ilişkilerde değişmeden kalan hiçbir durum yoktur. Bu sosyal etkileşimlerin bir sonucu olarak her şey özneler arasında ve belirsizdir. Uluslararası ilişkilerin bu yapısı belli durumlarda müşterek anarşiye de yol açabilir. Bu bağlamda, neorealistlerden farklı olarak konstrüktivistler sosyal bir biçimde inşa edilen normlar ve kimlikler üzerinde bu ayrışmayı açıklamaktadırlar. Çıkar inşası ile kimlikler arasındaki ilişkinin uluslararası ilişkilerdeki önemini vurgularlar. Dolayısıyla algılama bu karşıt kimlikler üzerinden yapılır, buna göre devletin davranışı belirlenir. Bu nedenle ortak bir tehdidin varlığı, devletleri sadece kendi kendine yardım edebilen sükuter haline getirmekten ziyade, başkasına yardım edebilen *other-help* kimlikler yaratabilir.²¹⁹ Bununla birlikte güç peşinde koşan saldırgan bir devletin varlığı nedeniyle diğer devletlerin güvenliklerini sağlamak için ona karşı koymaları sistemi anarşik yapmaz. Bu durum, bir devletin saldırganlığına karşı diğerlerinin kimliklerine göre karşı koyan kolektif bir güvenlik ittifakı meydana getirir.²²⁰

Anarşi kavramı konusunda uluslararası ilişkiler teorileri birbirinden farklılaşsa da, nihayetinde birçok teorisyen, anarşinin varlığı konusunda hemfikirdirler. Bunlar yalnızca anarşiyi kimin, nasıl çıkardığı konusunda ayrışmaktadırlar. Her ne kadar Hobesiyen realist kültür, uluslararası anarşiyi sürekli çatışma hali olarak tanımlasa da, İngiliz Okulu, güvenlik teorisyenleri ve bazı yeni realist yazarlar bu konuda farklılaşmaktadırlar.²²¹ Anarşinin varlığı onlara göre devletlerarası sürekli bir savaş hali değildir. Anarşi siyasal bakımdan 'hissi' bir kavramdır. Anarşi kavramını 'kaos' ile aynı maksatla kullanmak onun bu negatif etkisini artırmaktadır. Buzan'a göre anarşi kaos doğurabilir de; doğurmayabilir de.²²² Uluslararası sistemde, bazı devletlerin daha defansif, bazı devletlerin ise daha ofansif davrandığı dönemler olduğu

²¹⁸ Wendt, **a.g.m.**, s. 403.

²¹⁹ Jonathan Mercer, "Anarchy and Identity", **International Organization**, Vol. 49, No.2, Spring 1995, s.233-234.

²²⁰ Wendt, **a.g.m.**, s.408.

²²¹ Barry Buzan, **People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era**, Wheatsheaf Books, Sussex, 1983, s.94.

²²² Buzan, **a.g.e.**, s. 95.

görülmektedir. Anarşinin yoğun olduğu ofansif dönemlerde savaş miktarı, diğer dönemlerle kıyaslandığında daha fazladır. Sistemin yapısını genelleyerek sürekli anarşik ya da sürekli barışçıl olduğunu ileri sürmek indirgemeci bir bakış açısı olabilir. Dolayısıyla anarşinin varlığının sürekli savaş çıkaran bir unsur olmasından ziyade, anarşi durumunda da devletlerarası işbirliğinin bulunduğu, tarihsel süreçte ve teorisyenlerin analizlerinde görülmektedir.²²³

Uluslararası sistem anarşik bir yapıda olabileceği gibi düzenleyici faktör olan güçler aracılığıyla *hiyerarşik* bir yapıya da dönüşebilir.²²⁴ Yukarıda belirtildiği gibi, anarşi meşru bir otoritenin olmadığı durumu ifade etmektedir.

²²³ Anarşi ve işbirliği kuramcıları çoğunlukla oyun teorisyenidirler. Bu işbirliği olgularını oyun teorisinin verilerine göre açıklamaktadırlar. Oyun teorisinde bir oyun bir kez oynanabileceği gibi defalarca tekrarlanabilir. İşbirliğine yatkın olan devletler defalarca tekrarlanan oyunlara yatkındırlar. Çünkü bu ilişki biçimi oyuncular için faydalı olabilir. Bu durumda anarşi altında da işbirliği sağlanabilir. Oyun teorisi savaş nedenlerinden ziyade savaş davranışına ilişkin davranış seçeneklerinin belirlenmesini, sayısal verilere indirgeyerek açıklama biçimidir. Dolayısıyla tez çalışması kapsamında bu konuda bir alt başlık açılmamıştır. Bu saptama şu çalışmalara dayanarak edinilmiştir., Andrew Kydd, "Game Theory and the Spiral Model", **World Politics**, Vol. 49, No. 3, April 1997, ss. 371-400, Thomas C. Schelling, "The Strategy of Conflict Prospectus for a Reorientation of Game Theory", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 2, No. 3, September 1958, pp. 203-264, Örneğin Oye, Axelroad ve Keohane'ye göre anarşi durumunda üç koşul halinde şekilde devletlerarası işbirliği gerçekleşebilir. Bunlar (i) tercihlerin örtüşmesi ya da çatışmasıdır. (ii) geleceğin gölgesi (bir sefer ya da defalarca tekrarlanan oyunlarla işbirliği yapılabilme potansiyeli) Burada kastedilen geçmişteki işbirliği potansiyeline ilişkin gelecekle ilgili iyimser veya kötümser bakışa sahip olma (iii) oyuncuların sayısı (iki ya da 'n' sayıda oyunculu). Oyuncuların sayısı arttıkça, anarşik bir ortamda çatışma ihtimali artabilir. Kenneth A. Oye, "Explaining Cooperation Under Anarchy: Hypotheses and Strategies", **World Politics**, Vol. 38, No.1, October 1985, s.3-4, Robert Axelrod and Robert O. Keohane, "Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions", **World Politics**, Vol. 38, No. 1, October 1985, s.227.

²²⁴ Uluslararası ilişkilerde anarşi ve hiyerarşi kavramları özellikle realist yazarlar tarafından incelenen ve önem atfedilen kavramlardır. Bununla birlikte realist olmayan bazı yazarlar da siyasal hayatın hiyerarşik düzenleri üzerine makaleler yazmaktadırlar. Örneğin konstrüktivist Nicholas Onuf siyasal hayatta üç tür baskın-tabi sistemden bahseder. Ona göre *hegemonya*, *hiyerarşi* ve *heteronomi* kavramları siyasal katmanlaşmayı gösterir. Hegemonik düzenler monopol halindeki dominant devletin tabii olan devletleri komutlarla kendine kattığı düzendir. *Hiyerarşi* ise Weberin bürokrasisinden esinlenilerek ortaya çıkan yönlendirici kuralların bulunduğu düzen türüdür. *Heteronomi* kavramı ise diğer iki türden ayrılan bir açıklama yapmak için Kant'tan esinlenilerek kullanılan bir kavramdır. Heteronomi bir başka unsurun etkisinde hareket etmektir. Nicholas Onuf and Frank F. Klink, "Anarchy, Authority, Rule", **International Studies Quarterly**, Vol. 33, No. 2, June, 1989, pp. 149-173, Öte yandan belirtmek gerekir ki bu çalışma kapsamında belirtilen hiyerarşi, bir gücün hiyerarşik konumudur. Dolayısıyla doğrudan hegemonya kavramı kapsamında değerlendirilmemiştir. Bu nedenle hegemonya yerine sistemik savaşlar nedeniyle sıklıkla değişen hiyerarşi kavramı kullanılmıştır. Hegemonya, uluslararası ilişkilerde üzerinde anlaşmaya varılması zor bir kavramdır.

Uluslararası sistemdeki hiyerarşinin oluşumu ve savaşa nasıl neden olduğu teoride tartışılmaktadır. Sistemin aynı anda hem hiyerarşik hem de anarşik yapıda olduğu, tarihsel sürecin analizi ile tespit edilebilmektedir. Hatta bazı yazarlar anarşi içinde hiyerarşinin bulunduğu dönemleri, salt anarşik veya salt hiyerarşik dönemlerden daha fazla olduğunu ileri sürmektedirler.²²⁵

Sistemin hiyerarşisi Thucydides'e kadar uzanan bir tartışmadır. Thucydides'e göre hegemonik (sistemik) savaşların temel belirleyicileri, yapıda meydana gelen köklü değişimlerdir.²²⁶ Devletler arasındaki gücün dağılımı, sistemi istikrarlı ya da istikrarsız hale getirebilir. İstikrarlı sistemlerde dominant devletlerin hayati çıkarları tehdit edilmedikçe statüko korunmaktadır. Bu sistemlerde tartışmasız bir güç hiyerarşisi ve hegemonik bir güç bulunmaktadır. İstikrarsız sistemlerde ise ekonomik, teknolojik ve diğer gelişmeler uluslararası hiyerarşiyi aşındırarak hegemonik devletin hiyerarşi içerisindeki pozisyonunu zayıflatır. Siyaseten istenmeyen olaylar ve diplomatik krizlerin ortaya çıkması sonucunda, hegemonik bir savaşın ortaya çıkması hızlanabilir. Böyle bir savaşın ortaya çıkmasından sonra yeni bir uluslararası yapı kurulur.²²⁷ Thucydides'in güç hiyerarşisi olarak ortaya koyduğu yapı, aslında bir hegemonyadır. Böyle bir gücün varlığı halinde ona tabii devletlerin bulunması, anarşik yapılardan daha istikrarlı olmaktadır.²²⁸ Ancak bu durum sürekli barışı sağlamaz. Bu yaklaşım uluslararası bir otoritenin sistemdeki düzenleyici işlevine işaret etmektedir.

Burcu Bostanoğlu, Mehmet Akif Okur, **Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram: Hegemonya, Medeniyetler ve Robert W. Cox**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008, s.29-30.

²²⁵ Bu tespit M.Ö. 900 yılından M.S. 1900 yılına kadar geçen süreçteki güç ilişkilerini nicel ve nitel bakımlardan dikkate alınarak yapılmıştır. Stuart J. Kaufman, Richard Little and William C. Wohlforth, **The Balance of Power in World History**, Palgrave Macmillan, London, 2007, s. 232., Stuart J. Kaufman, Richard Little, William C. Wohlforth, David Kang, Charles A. Jones, Victoria Tin-Bor Hui, Arthur Eckstein, Daniel Deudney ve William J. Brener, "Testing Balance-of-Power Theory in World History", **European Journal of International Relations**, Vol. 13, No.2, 2007, ss. 176-179.

²²⁶ Gilpin, **a.g.e**, s. 16.

²²⁷ Gilpin, **a.g.e**, s.16.

²²⁸ Oysa ki uluslararası sistem dünyanın bütününü kapsayan bir yapı değildir. Örneğin 18-19. Yy. Avrupa devletler sistemi bir uluslararası sistem iken, uzak doğu devletlerarası ilişkileri başka bir sisteme işaret edebilir. Bununla birlikte bir sistemde hiyerarşinin varlığı anarşinin yokluğu anlamına gelse bile dünyada hiyerarşiler ve anarşiler yanyana da bulunabilir. Yalvaç, **a.g.e** s. 78.

Öncelikle realistler *otorite* ve *güç* kavramlarını birbirlerinden ayırırlar. Uluslararası ilişkilerde 'otoritenin' değil, 'gücün' bir hiyerarşik konumu bulunmaktadır. Bazı devletler diğerleri ile kıyaslandığında açıkça daha güçlüdür. Başka bir deyişle bu devletler o güç hiyerarşisindeki konumlarını alarak sistemi katmanlaştırırlar. Ancak bu katmanlaşma, o devlete açıkça haklar ve sorumluluklar yükleyen bir 'otorite' sağlamaz. Kendisine yetki tanınan ve uyuşmazlıkları çözme konusunda bu yetkiye dayalı güç kullanabilen meşru bir otorite bulunmamaktadır.²²⁹ Dolayısıyla en güçlü olan, bu gücü ile diğerlerini politik olarak etkileyerek kendisiyle uyumlu davranmaya zorlar. Bu bağlamda, hiyerarşik sistemin istikrarını sağlayan devlet de en güçlü ile en zayıf arasındaki ilişkinin tek yönlülüğünden ileri gelmektedir.

Teoride her yazarın hiyerarşiyi kavramsallaştırma biçimi farklıdır. Bunlardan Waltz uluslararası ilişkilerdeki hiyerarşiyi *farklı işlevleri olan birimlerin sosyal iş bölümü olarak tanımlamaktadır*.²³⁰ Ona göre hiyerarşik ilişki egemenliğin kullanımını sınırlar ve kısıtlar. Öte yandan Midlarsky'e göre *hiyerarşi belirli bir uluslararası küme içinde ulus devletler arasında gücün, en zayıf ile en güçlü arasındaki geniş anlamda farklılaştığı durumdur*.²³¹ Güç dağılımının farklılaşması halinde ittifakların içlerinde dahi baskın-tabii (dominant-subordinant) ilişkiler meydana gelmektedir. Birden fazla büyük güç, birden fazla hiyerarşi yaratabilir. Birden fazla hiyerarşik yapı bulunduğunda uluslararası sistemin kutuplaşması kaçınılmazdır.²³²

²²⁹ Realistlerin güç ve otorite ilişkisinde (AKÇT) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Antlaşmaların oluşturduğu supranasyonal yapı, realistlerin bu tezlerini zayıflatırsa da bundan başka istisnası yoktur. AET Antlaşması, Avrupa ülkeleri arasında devletin belirli yetkilerini üst otoriteye devrini mümkün kılmaktadır. Her ne kadar yüksek politika alanları (güvenlik, savunma) otoriteye devredilmemiş olsa da AET aracılığı ile AB'nin Avrupa kıtasında anarşiyi sınırlandırdığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Bu durum aslında fonksiyonalistler ile neo-fonksiyonalistlerin öngördüğü bir sonuçtur. Bu bağlamda liberal teorisyenlerin de anarşinin sınırlandırılabilceğini ileri süren görüşlerinin gerçeklik payı bulunmaktadır. Ancak realistlerin ileri sürdüğü self-help durumu halen AB içinde de geçerli olabilir. Savaş durumu hiçbir zaman olmayacaktır demek, bir teori için fazla iyimser hatta ütöpik olabilir.

²³⁰ Waltz, **a.g.e.**, s. 115-116.

²³¹ Manus I. Midlarsky, "A Hierarchical Equilibrium Theory of Systemic War", **International Studies Quarterly**, Vol. 30., 1986, s. 80.

²³² Midlarsky, **a.g.m.**, s. 81.

Kutuplaşmış bir sistemin içinde bulunan hiyerarşilerin birbirleri ile ilişkileri *güç dengesi teorisi* ile açıklanırken, bir hiyerarşinin içindeki devletlerin birbirleriyle çatışması ise *statü uyumsuzluğu teorisi* ile ortaya konulmaktadır.²³³ Statü uyumsuzluğuna (bazı yazarlar sıralama dengesizliği-rank disequilibrium adını vermektedir) göre, hiyerarşideki aktörlerin birinin davranışı herhangi bir diğerinin pozisyonuna bağlıdır. Cashman bu pozisyonu en basit anlamda gücün öğeleri olarak şu şekilde sıralamaktadır; *devletler bulundukları pozisyonlara göre alçak ve yüksek olmak üzere iki şekilde hiyerarşik ilişkide bulunurlar. Bu pozisyon üç kritere göre belirlenir; ekonomik güç, askeri güç ve statü.*²³⁴ Bu kriterlere göre devletler uluslararası sistemde statü edinirler. Uluslararası ilişkiler bu statüler arasındaki ilişki olarak düşünülebilir. Savaş ise farklı statülerde meydana gelen uyumsuzlıktan doğabilir.

Johan Galtung, uluslararası sistemdeki hiyerarşik ilişkileri soyut bir modelle açıklamaktadır. Galtung'a göre sistemin üyelerinden her biri belirli konularda *alçak*, belirli konularda *yüksek* kabiliyetlere sahip olabilir. Bu kabiliyetler birbirinden farklı alanlardadır. Bunları beş farklı biçimde şu şekilde tanımlar: askeri güç, kişi başına düşen milli gelir, endüstrileşme, eğitim düzeyi ve geçmiş zaferler.²³⁵ Galtung bunlardan yüksek olanları 'T' (topdog) alçak olanları 'U' (underdog) olarak adlandırmaktadır. Devletlerin uluslararası sistemdeki sıralamasını açıklamak için şu şekilde bir formül geliştirir: Örneğin askeri açıdan güçlü(T), kişi başına düşen milli geliri düşük (U), endüstrisi yüksek (T), eğitim düzeyi yüksek (T), tarihsel geçmişi başarısız²³⁶ (U) olan bir

²³³ Cashman, **a.g.e.**, s.228.

²³⁴ Cashman, **a.g.e.**, s.228, Cashman, statü sıralamasını Galtung'dan esinlenerek formüle etmiştir. Galtung'un formülü ortaya konduğundan Cashman'ın yaklaşımına bu bölümde değinilmemiştir.

²³⁵ Johan Galtung, "A Structural Theory of Aggression", **Journal of Peace Research**, Vol. 1., No.2, 1964, s. 96.

²³⁶ Tarihsel geçmişi başarılı/başarısız olarak sınıflandırmak aslında imgesel bir durum gibi görünmektedir. Ancak yazarların yaklaşımlarından anlaşılmaktadır ki tarihsel başarı ile kastedilen, geçmiş yıllarda katıldıkları ya da başlattıkları savaşlarla bunlardan edindikleri birikim ve zaferlerdir. Bu zaferler bazı milletlerin az bazı milletlerin ise çok olabilir. Edinilen bu birikim ise yeni savaşlar başlatmaya ya da barıştan yana davranış sergilemeye neden olabilir. Galtung'un yaklaşımından farklı bir şekilde Small ve Singer, yaptıkları çalışmada geçmiş zaferlerin etkilerini, devletlerin 'savaş yatkinliği' olarak değerlendirmektedirler. Small ve Singer, "Patterns in International Warfare", s. 151.

devletin formülü 'TUTTU' olarak ortaya konulur.²³⁷ Galtung bu formülün doğal mantıksal gerekliliği olarak her konuda hiyerarşinin en üst katmanındaki devleti, TTTTT olarak tanımlarken, en zayıfı ise UUUUU olarak formüle eder. Bu formül aracılığıyla 32 farklı statü katmanı elde edilebilmektedir.²³⁸ Başka bir deyişle Galtung'un modeline göre devletler, hiyerarşi içindeki 32 farklı katmanda yer alabilirler. Galtung'un formülasyonu, oyun teorisi gibi soyut bir biçimde uluslararası sistemdeki güç dağılımına hiyerarşik açıdan eğilmektedir. Bu bağlamda TTTTT noktası ile UUUUU noktası arasındaki bir devletin, hiyerarşide bulunduğu katmandan memnun olmaması nedeniyle bir savaşın meydana gelmesi mümkündür. Örneğin, TUTTT düzeyindeki bir devletin, katmanın en üstündeki TTTTT devleti ile bir saldırıya girişmesi mümkündür. Böylesine bir savaş, eğer kazanılırsa, güç dağılımı yeniden şekillenerek, bulunduğu statüden memnun olmayan bir devletin statüsü değişecektir. Sonuç olarak o devlet hiyerarşinin en üst katmanına yerleşecektir. Galtung bu modeli sistemin genel savaş eğilimlerini açıklamak amacıyla ortaya koymuştur. Ancak bu sadece sistemin bütününde değil aynı zamanda alt sistemlerde de meydana gelebilir. Bölgesel hegemonlar ya da hiyerarşide güç bakımından en üstte bulunanlarla daha az statü sahibi olanlar arasında da bir savaş gerçekleşebilir. Dolayısıyla sistem tek kutuplu bir biçimde tek bir hegemonun hiyerarşisi ile düzenlenebileceği gibi aynı zamanda bölgesel anlamda alt hiyerarşiler de bulunabilir. Bölge hiyerarşileri büyük güçler tarafından zaman zaman müdahalelere uğrarlar. Ancak yine de bölge içinde diğer devletlerden bariz bir biçimde üstün olan devletler, o bölgenin siyasetinde etkindir. Douglas Lemke bunu *çoklu hiyerarşi modeli* olarak açıklamaktadır.²³⁹

Galtung'un formülünden de anlaşılacağı gibi, hiyerarşiler arasındaki güç dağılımları her zaman sabit değildir. Ancak bu varsayım statü sıralamasındaki değişimin de sadece savaşla olacağı anlamına gelmemelidir.

²³⁷ Galtung, **a.g.e.**, s.97.

²³⁸ Galtung, **a.g.e.**, s. 97.

²³⁹ Douglas Lemke, **Regions of War and Peace**, Cambridge University Press, 2004, s.49.

Statü sıralaması, barışçıl yollarla değişebileceği gibi aynı zamanda savaşa da değişebilmektedir. Savaş çalışmaları bu olguyu gücün geçişkenliği ile açıklar. Gücün geçişkenliği, belirli dönemlerde en güçlünün statü değiştirme sürecinin savaşa gerçekleşmesi durumudur.

Realistler ile savaş çalışmalarının teorisyenlerinin arasındaki en önemli ayrışma, yukarıda aktarılan sistemin yapısal durumudur. Realistlerin anarşi, savaş çalışmalarının ise hiyerarşi ile açıkladıkları uluslararası sistemin yapısı, sistem düzeyinde meydana gelen büyük savaşları açıklama noktasında önem taşımaktadır. Hem anarşi, hem hiyerarşi durumunda savaş meydana gelmektedir. Ancak bu tartışmanın kurgusal bir nitelik taşıması ve üzerine fikir birliğine varılmamış olmasından dolayı, sistemin diğer yapısal değişkenleri ve savaş olasılıklarının da incelenmesi gerekmektedir.

2.1.2. Sistemin Ayrışma Biçimine Bağlı Savaş Olasılıkları

Anarşi ve hiyerarşi olgularının varlığı gözlemlenebilir tespitler sunsa da savaşın açıklanması açısından yeterli değildir. Dolayısıyla uluslararası sistemin yapısının devletlerarasında kurulan politik/askeri bölüntülere ayrılmasının, sistemin analizinde kolaylaştırıcı faktör olduğu düşünülmektedir. Uluslararası ilişkiler teorileri bu ayrışma biçimlerine ‘kutup’ adı vermektedir. Uluslararası sistemleri kutup sayısına ayırarak inceleyen yazarlar, savaşa eğilim noktasında üç kutup yapısını öne çıkarmaktadırlar. Bunlar çift kutuplu sistemler, çok kutuplu sistemler ve tek kutuplu sistemlerdir. Savaş çalışmaları bağlamında sorgulanan husus hangi kutup sisteminin savaşa daha eğilimli olduğudur. Başka bir deyişle, kutup sayısı ile istikrarsızlık arasında ilişki aranmaktadır. Savaş çalışmaları teorisyenleri açısından tek kutupluluk bir bakıma hiyerarşi kaynaklı olduğundan, tartışma genel anlamda çift kutup-çok kutup tartışması etrafında şekillenmektedir.

Tek kutuplu sistemlerin istikrarlı olduğunu ileri süren yazarlara göre bu sistemlerin savaş yatkinlıkları, oluşturdukları hiyerarşik baskın kültürden ötürü oldukça düşüktür. Özellikle hegemonya ve dünya sistemi teorisyenlerinin savundukları yaklaşım tek kutuplu sistemlerin istikrarı yönündedir. Organski, Gilpin, Wallerstein, Modelski ve Thompson gibi yazarlar bu görüştedir.²⁴⁰ Tek kutuplu sistemin istikrar sağladığını ileri süren yazarlar daha çok hegemonya teorileri bağlamında yaklaşımlarını anlamlandırmaktadırlar. Tek kutuplu sistem, Waltz'a göre sadece bir başat gücün bulunduğu sistem yapısıdır. Sistemin başat gücü, görece olarak ekonomik, askeri, coğrafi ve nüfus açısından gelişmiş, içsel politik istikrara sahip ve rekabet düzeyi yüksek devlet yapısıdır.²⁴¹ Bu devletler süper güç olarak da adlandırılır. Hiyerarşinin en tepesinde bulunmakta ve sistemin savaş ve barış koşullarında temel belirleyici olmaktadır. Bu durum devletlere belirli imtiyazlar sağladığı gibi aynı zamanda sorumluluklar da yüklemektedir. Dolayısıyla başat aktörlerin liderleri, dış işleri bakanları söylemsel olarak tek kutuplu sistem kavramına karşı çıkmakta, bu kavramı kullanmamaktadırlar.²⁴² Başka bir deyişle, tek kutupluluk kavramının dünya önderliğini çarıştırmamasından dolayı devletler bu kavrama kuşkuyla yaklaşmaktadır.

Tek kutuplu sistemleri gözlemlemek oldukça zor ve soyut bir konudur. Öte yandan çift ve çok kutuplu sistemler ampirik veriyle test edilebilir nitelikte somuttur. Dolayısıyla savaş eğilimleri konusunda savaş çalışmaları literatürü fazlasıyla çok ve çift kutuplu sistemlerin savaş olasılıklarını araştırmakla ilgilenmektedir.

²⁴⁰ Daniel S. Geller, J. David Singer, **Nations at War: A Scientific Study of International Conflict**, Cambridge University Press, 2000, s.113-116.

²⁴¹ Waltz, **a.g.e.**, s.131.

²⁴² Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle eski Rus devlet adamları ve batılı liderler 'tek kutuplu' kavramını söylemlerinde kullansalar da örneğin Medvedev bu kavramı kesinlikle kullanmamaktadır. Amerikalı politikacılar da benzer bir biçimde tek kutupluluk terimi yerine, ABD'nin lider rolü kavramını söylemlerinde kullanmaktadırlar. Bununla beraber Çinli ve Fransız liderler de kesinlikle tek kutupluluk kavramını kullanmamakta hatta şiddetle karşı çıkmaktadır. Birthe Hansen, *Unipolarity and World Politics*, Routledge, NY, 2011, s. 8.

Çift kutuplu sistemler; iki devletin baskın olduğu ve her ikisinin de müttefiklerinin ve uydularının bulunduğu, baskın devletin bu devletleri kendi etki alanında tuttuğu ve desteklediği sistemlerdir.²⁴³ Waltz'a göre çift kutuplu sistemler üçüncü bir gücün bu ikisine meydan okuyamadığı sistem biçimidir.²⁴⁴

Bazı yazarlar çift kutuplu sistemin oluşturduğu dengenin, savaş olasılıklarını azalttığını ve sistemde istikrarı sağladığını ileri sürmektedirler. İki süper gücün dünyanın her yerinde çıkarları bulunur. Bu nedenle katı bir güç dengesi sağlanır. Süper güçler kendi bloklarındaki devletlerin aşırıcı ve uç davranışlarını baskı altına alabilir, davranışlarını yönlendirebilirler. Bu nedenle blok üyelerinin yayılmacı davranışlar sergilemesi daha az olasıdır.²⁴⁵ Katı bir yapının varlığı da çatışmaları önlemektedir. Bu güçlerin dünyanın her yerinde çıkarlarının bulunması, küçük bir çatışmayı bir dünya savaşına dönüştürme riski taşır. Genel bir savaş korkusunun bulunması, devletleri herhangi bir rekabet durumunda daha dikkatli davranmaya itmektedir.²⁴⁶ Belirsizlik durumunun olmaması ve net hesaplamaların yapılabilir olması, gruplaşmayı kolaylaştırıcı etki gösterir. Bu da yanlış hesaplamalar ve yanlış algılamalar nedeniyle meydana gelen savaşların ortaya çıkma riskini düşürmektedir. İki kutuplu bir sistemde yalnızca iki süper güç bulunduğu için ikisinin arasında toplamda *sadece bir* 'ikileşme' (dyad) meydana gelir.²⁴⁷ Çok kutuplu sistemlerde ise daha fazla süper güç bulunduğu için *birden fazla* ikileşme meydana gelir. Bu bağlamda iki kutuplu sistemlerin savaş yatkınlığı görece olarak daha düşüktür.²⁴⁸ Ancak bu görüşlerin tam tersini ileri süren yazarlar da bulunmaktadır.

Çift kutuplu sistemlerde, düşmanlık düzeyinin aşırı biçimde yoğun olması ve taraflar arasındaki karşıtlığı ittifak gereği doğurmasından dolayı

²⁴³ Earl Conteh Morgan, **Collective Political Violence**, Routledge, NY ve London, 2005, s. 119.

²⁴⁴ Waltz, **a.g.e.**, s.98.

²⁴⁵ Cashman, **a.g.e.**, s.239, Morgan, **a.g.e.**, 120-121.

²⁴⁶ Cashman, **a.g.e.**, s.239, Morgan, **a.g.e.**, 120-121.

²⁴⁷ Cashman, **a.g.e.**, s.239, Morgan, **a.g.e.**, 120-121.

²⁴⁸ Cashman, **a.g.e.**, s.239, Morgan, **a.g.e.**, 120-121.

savaşa daha eğilimlidirler. Oyun teorisi ile açıklanırsa, çift kutuplu sistemler çok büyük çapta bir sıfır toplamli oyundur.²⁴⁹ İttifak yapılarından bir çıkış, o çıkışı yaşayan blok için güç dengesini aleyhte değiştirerek, doğrudan hayati bir kayıp olarak algılanır. Bu durum bazen *casus belli* haline gelir.²⁵⁰ Tamamen kutuplaşmış uluslararası sistemlerde çıkması muhtemel bir savaşta arabulucu rolünü oynayan bir moderatör bulunmamaktadır. Büyük güçlerin dünyanın her yerinde çıkarları bulunduğundan her çatışma genel bir felakete dönüşebilir. Süper güçlerin askeri ikilemleri nedeniyle üçüncü dünya ülkeleri arasında çatışmalar yaşanabilir. Ancak bu çatışmalar blok önderleri tarafından tolere edilir. Çünkü bunlara süper güçlerin müdahale etmesi halinde, iki kutbun doğrudan karşı karşıya gelmesi muhtemeldir. Dolayısıyla üçüncü dünya sürekli savaş yaşamaktadır. Son olarak sistemde netlik ve belirsizliğin olmaması çok faydalı değildir. Devletler, sistem daha belirli ve net bir haldeyken savaşa daha yatkındır.²⁵¹

İki kutuplu sistemin savaş eğilimlerinin özellikle realist yazarlar tarafından daha düşük kabul edilmesinin nedeni, incelenen dönemin genel anlamda Soğuk Savaş dönemi olmasından ileri gelmektedir. Birçok yazar, dünyada iki kutuplu sistemin büyük bir savaşa sebebiyet vermemiş olmasını sistemin istikrarına bağlamaktadır. Oysaki bazı yazarlar dünya tarihinde ikinci bir iki kutuplu sistemden bahsetmektedir. Örneğin, Ted Hopf'un tarihsel saptamalarına göre 1521-1559 yılları arasındaki 38 senelik dönem, Avrupa'da Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları arasında geçen bir iki kutuplu sistemdir. Ancak bu sistem Soğuk Savaş kadar istikrarlı bir yapı değildir.²⁵² Bu dönemde defalarca savaşlar yaşanmıştır. Dolayısıyla çift kutuplu sistemin savaş yatkınlığını azalttığını ileri sürmek için fazla somut tespitin olmaması, bu konudaki yazarların görüşlerini varsayım boyutunda bırakmıştır.

²⁴⁹ Oyun teorisinde sıfır toplamli oyunlar, birinin kazanırken diğerinin kaybettiği modellerdir. Viotti ve Kauppi, **a.g.e**, s.55.

²⁵⁰ Cashman, **a.g.e**, s.240.

²⁵¹ Cashman, **a.g.e**, s.240.

²⁵² Ted Hopf, "Polarity, The Offense Defense Balance, and War", **American Political Science Review**, Vol. 85, No.2, June 1991, s.479.

Bazı yazarlar ise *çok kutuplu* sistemlerin daha istikrarlı olduğu ve savaş olasılığını düşürdüğünü ileri sürmektedirler. Çok kutuplu sistemlerde başat aktörlerin sayısı arttığı için pozitif etkileşim alanları ve işbirliği katılımı da artmaktadır. Birbirleriyle örtüşen üyelikler, ilişkiler ve maliyet bölüşümleri sayesinde devletler arası ilişkiler sert ve çözülemez bir hal almazlar. Çok kutuplu sistemlerin bu yapısı, çatışmaların başlamadan çözülmesini sağlayarak istikrarlı bir sistem yapısı kurmaktadır.²⁵³ Ayrıca çok kutuplu sistemlerde devletler genellikle güç dengeleme politikası izlerler. Bu sayede hiçbir ulusun diğerlerinden daha kuvvetli olmasına izin verilmez. Ayrıca ittifakların esnek yapıları, bu ittifakların saldırgan eğilimlerini engellemektedir.²⁵⁴ Başat aktörlerin sistemdeki çokluğu, güncel veya potansiyel uyuşmazlıkların çözümü için bir arabuluculuk mekanizması yaratır. Bu sistemlerde bir aktörün silahlanma sürecine girerek diğerlerini tehdit etmesi, diğerlerinin birleşik askeri gücü karşısında çoğunlukla dengelenir. Dolayısıyla devletlerin güvenlik ikilemine girmesi, iki kutuplu sistemde olduğu kadar sık görülmez. Çok kutuplu sistemlerde bir devletin diğerine ilişkin negatif tutumu ya da bir ulusun diğer ulustan duyduğu kaygı azalır.²⁵⁵ Devletin ilgisi bir aktörün davranışından ziyade sistemi şekillendiren çoklu aktör yapısına odaklanır. Sistemde kutuplar arasında geçişlerin olabilmesi ve kutup üyeliklerinin nitelikleri sayesinde, başat güçlerin kutuplaşması ve düşmanlaşmasının önüne geçilir.²⁵⁶ Sistemde ittifakların sert olmaması ve sistemin çoğulcu yapısı nedeniyle, saldırmayı düşünen devletin bir savaş başlatma konusunda dikkatli olması ve her an o kutupların birleşip kendisine karşı kurulacak bir ittifakla yenilgiyi göze alması gerekir. Bu nedenle çok kutuplu sistemde belirsizlik, öngörülmezlik ve muğlaklık söz konusudur.

Çok kutuplu sistem yazarlarının en güçlü argümanı ise 1815-1914 yılları arasında yaşanan göreceli barış dönemidir. Viyana Kongresi ile I. Dünya

²⁵³ Cashman, **a.g.e.** s.239, Morgan, **a.g.e.** 120-121.

²⁵⁴ Cashman, **a.g.e.** s.239, Morgan, **a.g.e.** 120-121.

²⁵⁵ Cashman, **a.g.e.** s.239, Morgan, **a.g.e.** 120-121.

²⁵⁶ Cashman, **a.g.e.** s.239, Morgan, **a.g.e.** 120-121.

Savaşı arasındaki dönemde sistemin çok kutuplu yapıda olması bu tezi ileri sürenlerin en önemli argümanlarıdır.²⁵⁷

Buna karşılık çok kutuplu sistemlerin savaş olasılığını artırdığını ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Çok kutuplu sistemler aktör sayısındaki fazlalık nedeniyle kendi aralarında daha fazla etkileşim imkânına sahiptirler. Etkileşim imkânlarındaki fazlalık dolayısıyla çok kutuplu sistemler savaşa daha yatkın durumdadır. Bununla birlikte bir kaç büyük gücün kendi aralarındaki rekabet, çıkarlar ve taleplerin çeşitliliğini artırmaktadır. Bu da sistemi savaşa daha yatkın hale getirmektedir. Sistemde büyük bir belirsizlik durumunun hakim olması, yanlış algılamaları, yanlış hesapları ve savaş olasılığını artırır. Son olarak devletlerin sistemdeki çokluğu kaynakların eşitsiz dağılımına neden olmaktadır. Bu nedenle bulunduğu durumdan tatmin olmayan aktörler arasında düşmanlık olgusu her zaman açıktır.²⁵⁸

Kutup sayısı ile uluslararası sistemin savaş olasılıkları üzerine ilişki kuran yazarlar, analizlerinde sistemdeki güç dağılımı ile devletlerin davranış biçimlerini dikkate almamaktadırlar. Örneğin, William Thompson, 1494-1980 arası dönemi incelediği çalışmasında çift kutuplu ve çok kutuplu uluslararası sistemlerin savaş yatkınlığının eşit olduğunu ileri sürmektedir.²⁵⁹ Uluslararası ilişkiler çalışmalarında, özellikle Waltz'ın görüşleri çerçevesinde kutup yapısı ile savaş arasında bağlantı kurularak çift kutuplu sistemlerin istikrarı üzerinde durulmaktadır. Ancak Ted Hopf ve Manus Midlarsky Waltz'un analizini yalnızca Soğuk Savaş dönemini dikkate alarak yaptığı için eleştirirler.²⁶⁰ Dolayısıyla Avrupa'nın tarihine bakıldığında birçok ayrışma görülmüş, bunların kimisi savaşa neden olurken kimisi de istikrarı sağlamıştır. Bu bağlamda, özellikle Ted Hopf o dönem uluslararası sistemin ofansif-defansif dengesinin dikkate alınmasıyla ancak savaş ihtimalleri üzerine

²⁵⁷ Cashman, **a.g.e.**, s.236-237, Morgan, **a.g.e.**, s.120-121.

²⁵⁸ Morgan, **a.g.e.**, s.122, Cashman, **a.g.e.**, 238-239.

²⁵⁹ William R. Thompson, "Polarity, the Long Cycle, and Global Power Warfare", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 30, No.4, December 1986, ss.587-615.

²⁶⁰ Ted Hopf ve Manus Midlarsky, "Polarity and International Stability", **American Political Science Review**, Vol.87, No.1, March 1993, s.173.

yoğunlaşabileceğini ileri sürmektedir.²⁶¹ 1495-1559 yılları arası örneklem alınarak yapılan analizde, iki kutuplu ve çok kutuplu dönemler birlikte değerlendirilmiş ve savaş sayılarının birbirlerine denk olduğu görülmüştür.²⁶² Dolayısıyla ofansif-defansif dönemin farklılığı, kutuplar arası ilişkilerin güç dağılımı ve güvenlik ikileminin ortaya çıkması halinde farklı yönlerde doğru şekilleneceğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Başka bir deyişle, uluslararası ilişkilerde bazı dönemler savaşlarla dolu iken bazı dönemler görece olarak daha barışçıldır. Sistemin anarşik-hiyerarşik yapısı ile kutup sayısı sadece olayların meydana geldiği zemindir. Oysa ki güç dağılımı, devletlerin davranışlarını ofansif ya da defansif hale getirmesine yarar. Dolayısıyla sistemde devletler arası güç dağılımını dikkate almaksızın yapılan tüm sistem varsayımları eksik kalacaktır.

2.1.3. Sistemde Güç Dağılımına Bağlı Savaş Olasılığı

Realist teorisyenlere göre devletler arasında *güç dağılımındaki farklılaşma*, savaşların temel nedenidir. Savaş çalışmalarının teorisyenlerine göre savaşların çıkmasında *güç dağılımındaki değişim* de etkilidir. Bu farklılaşma ve değişim kavramları birbirinden farklı anlamları ifade etmektedir. Bir uluslararası sistemde gücün *farklılaşmış* dağılımı, çok güçlü bir devletle görece güçsüz olan devlet arasındaki ilişkiyi içermektedir. Güçlü olanın güçsüz olanla ilişkisi realist teorisyenlere göre her zaman savaş riski taşımaktadır. Başka bir deyişle, büyük balık küçük balığı yutmaktadır.

Bununla birlikte savaş teorisyenleri ise gücün değişim sürecini savaşın temel nedeni olarak görmektedirler. Görece güçsüz olanın, güçlenme sürecinin, güçlü tarafından algılanma biçimine kadar değişen süreçte savaşın meydana gelmesi de olasıdır. Yukarıda belirtilen statü uyumsuzluğu teorisi ve Galtung'un yaklaşımı aslında kısmen bu süreci açıklar.

²⁶¹Hopf, **a.g.m.**, s.475.

²⁶²Geller ve Singer, **a.g.e.**, s. 116.

Uluslararası ilişkilerde yazarların büyük çoğunluğu gücün dengesi, denkliliği, baskınlığı veya diğer öğeleri ile savaş arasında bir ilişki olduğunu kabul etmektedirler. Chris Brown'a göre *savaş, güç dengesinin hem tamamlayıcısı hem de sonlandırıcısıdır. Savaş olmadan güç dengesinin, uluslararası sistem ve toplum için işleyen bir kurum olarak çalışması beklenemez.*²⁶³ Bu nedenle savaş ve güç dengesi birlikte durmaktadırlar. Her savaş sonunda güç dengesi yeniden şekillenir ve nihayetinde bir savaşla bu denge yıkılır. Bu durum, güç dağılımındaki değişimin olağan bir sonucudur.

Bu nedenle güç dengesi, realistlerin uluslararası ilişkilerde istikrar üzerine en fazla durduğu konuların başında gelmektedir. Bu yazarlar açısından uluslararası sistemde istikrarın sağlanması tamamıyla gücün dengelenmesi ile alakalıdır. Örneğin, Morgenthau, güç dengesini egemen devletler toplumunun istikrar faktörü olarak görmektedir.²⁶⁴ Bu nedenle Morgenthau güç dengesini birçok açıdan işlevsel görerek hangi anlamlara geldiğini şu şekilde açıklamaktadır; güç dengesi (i) bir ilişki kurma amacıyla icra edilen bir politikadır, (ii) fiili bir ilişki durumudur, (iii) yaklaşık eşit olan güçlerin dağılımıdır, (iv) gücün her dağılımıdır.²⁶⁵ Morgenthau'ya göre güç dengesi, uluslararası güç ilişkilerinin somut halidir. Dolayısıyla sistemde istikrar arayışında olan devletlerin korumakla yükümlü oldukları bir araç niteliğindedir. Güç dengesinin kırılarak bir devletin diğerlerine görece çok fazla güç kazanması, diğer devletler açısından yok olma riskini beraberinde getirir. Bu nedenle uluslararası sistemde bir hegemonun ortaya çıkmaması için güç dengesi önemlidir.

Hedley Bull'a göre güç dengesinin üç önemli tarihsel işlevi bulunmaktadır. Bunlar (i) güç dengesinin kurulması aracılığıyla uluslararası sistemin üyeleri, evrensel bir imparatorluğun fethine uğramaktan kurtulabilir.

²⁶³ Chris Brown, **Understanding International Relations**, Palgrave Mcmillan, Gordonsville, 2001, s.106.

²⁶⁴ Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, Alfred Knopf Publ., New York, 1948, s.125.

²⁶⁵ Morgenthau, **a.g.e.**, s. 125.

(ii) Güç bakımından baskın olan bir devletin kontrolüne girmemek için yerel güç dengeleri işlevseldir. (iii) Gerek yerel, gerekse genel bir güç dengesinin bulunduğu uluslararası sistemlerde dış politikanın (diplomasi, savaş, uluslararası hukuk, büyük güçlerin yönetimi) bileşenleri de işlevsel hale gelir. Bu bağlamda güç dengesi istikrar getiren unsurlar yüklenmiştir.²⁶⁶ Güç dengesinin işlevlerini ve savaş olgusunu tarihsel süreçlerde test eden yazarların bir kısmı Avrupa devletler sisteminde Metternich dönemini, aslında güç dengesi ile savaş-barış olasılıkları konusunun en anlamlı dönemi olduğu ileri sürerler. Örneğin; Geoffrey Blainey, Metternich ve Castlereaghs'ın siyasetinin temelini şu şekilde açıklamaktadır: *savaşın arkasındaki bütün düşünce güç dengesini restore etmek ve korumaktır. Esas itibariyle güç dengesi bir ulusun yükselerek dünya hâkimiyeti kurmasını engellemek için tasarlanan basit bir sistemdir.*²⁶⁷ Metternich Avrupası'nın istikrarı sağlama konusundaki temel yaklaşımı aslında dengelenmemiş bir gücün savaşın temel nedeni olduğudur. Dolayısıyla kurulmak istenen sistemin güç dengesi olduğu görülmektedir. Bu büyük devletler, barışı bozabilecek kapasiteye sahip iken aynı zamanda onu bozabilecek devletlere karşı da vazgeçirici davranışlar geliştirebilirler. Dolayısıyla uluslararası sistemde barış olacaksa veya daha genel bir ifadeyle bir düzen olacaksa, bu düzen büyük devletlere rağmen kurulamaz ve yine onlar olmadan sürdürülemez.²⁶⁸

Klasik realistler açısından güç dengesi barışın garantisidir. Ancak bu yaklaşım yeni soru işaretleri de ortaya çıkarır. Gücün dengede olabilmesi için, sistemde devletlerin içsel kapasitelerinin denk bir biçimde dağılmış olması gerekir. Bunun dışında bir daha büyük bir gücün oluşması halinde de ittifaklar aracılığıyla bu gücün dengelenmesi mümkündür. Bu şekliyle bakıldığında savaşın çıkma ihtimali düşebilir. Ancak güç dengesinde meydana gelebilecek bir kırılma ya da bir devletin ani bir güçlenme süreci ya da saldırgan bir davranış savaşın çıkma ihtimalini artırmaktadır. Bu da yine

²⁶⁶ Hedley Bull, **a.g.e.**, s. 102.

²⁶⁷ Geoffrey Blainey, **Causes of War**, MacMillan Press, 3. Baskı, London, 1988, s. 111-112.

²⁶⁸ Mehmet Emin Çağırın, **Uluslararası Örgütler**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2013, s. 45.

bizi başa döndürerek dengelenmemiş bir gücün savaşa ortaya çıkarma ihtimalini hatırlatır.

Güç dengesi ile savaş arasındaki ilişki, temelde güç dağılımı ile ilgili bir sorunsal ortaya çıkarmaktadır. Buna göre gücün denk²⁶⁹ dağılımı söz konusu ise savaş daha mı az olasıdır, (Gücün denkliği hipotezi-power parity hypothesis) yoksa güç denk dağılmadığında mı savaş daha az olasıdır? (güç baskınlığı hipotezi-power preponderance hypothesis) Ya da güç dengesinin savaş üzerinde hiçbir etkisi yok mudur?²⁷⁰ Uluslararası ilişkilerde teoriler güç dağılımının savaş üzerine etkileri konusunda bölünmektedir.²⁷¹ Dünyanın çeşitli tarihsel evrelerinde devletlerin geçirdiği büyük savaşlar, ittifaklar ve gücün dağılım biçimleri incelenerek pozitif çıkarsamalarda bulunmaya çalışan davranışsalcılar da kendi içlerinde bir fikir birliğine varamamışlardır. Örneğin, Silverson ve Teneffoss güç denkleğini daha istikrarlı görürken, Kim ve Moul gücün baskınlığını istikrarlı bir sistem olarak görmektedirler. Singer, Bremer Stuckey gibi yazarlar ise 19. Yüzyılda gücün denkliği istikrarı sağlamışken, 20. Yüzyılda bunun tam aksinin olduğunu tespit etmişlerdir. Maoz, Mesquita ve Lalman ise diğerlerinin aksine güç dağılımı ile savaş arasında hiçbir ilişki bulunmadığını ileri süren çalışmalar yayınlamışlardır.²⁷² Davranışsalci yazarlardan Paul F. Diehl, 19 ve 20. Yüzyılın ilk ve ikinci yarılarını kapsayan çalışmasında, uluslararası rekabet halindeki devletlerin güç denkliği ve güç baskınlığı tablosunu çıkarmaktadır.

²⁶⁹ Gücün dağılımı konusunda yazarlar 'equality of power' kavramını kullanmaktadırlar. Ancak gücün eşitliğinin savaşı engelleyeceğini savunan yazarlar bunu 'power parity' hipotezi ile açıklamaktadırlar. Güç gibi soyut ve hesaplanması literatürde sıklıkla tartışılan bir konu olması, eşitlik sözcüğünü kullanıldığı anlamın dışına çıkarabilir. Başka bir deyişle hiçbir uluslararası sistemde gücün eşit dağılmayacağı, ancak benzer miktarda güce sahip devletlerin bir sistemin üyeleri olabilmesi ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında gücün eşit dağılımı kavramındaki 'eşitlik-equality' sözcüğü yerine 'denklik-parity' kavramının kullanılması uygun görülmektedir.

²⁷⁰ R. Harrison Wagner, "Peace, War, and the Balance of Power", **American Political Science Review**, Vol. 88, No. 3, September 1994, s.593.

²⁷¹ Robert Powell "Stability and the Distribution of Power", **World Politics**, Vol. 48, January 1996, s.239-240.

²⁷² Powell, **a.g.m.**, s.239.

<i>Rakipler</i>	<i>Kapasite Dağılımı</i>	<i>Savaş Durumu</i>
19. yüzyıl		
İngiltere – Fransa	Denklik	Hayır
İngiltere – Fransa	Baskınlık	Hayır
İngiltere – Rusya	Denklik	Evet (denklikte)
Fransa – Almanya	Baskınlık → Denklik	Evet (denklikte)
Fransa – Avusturya	Baskınlık → Denklik	Evet (denklikte)
Fransa – Rusya	Denklik	Evet (denklikte)
20. yüzyıl – 1900-1945		
İngiltere – Rusya	Baskınlık → Denklik	Hayır
ABD – Japonya	Baskınlık	Evet (baskınlıkta)
Fransa – Almanya	Denklik → Baskınlık	Evet (baskınlıkta)
Fransa – Almanya *	Denklik → Baskınlık	Evet (baskınlıkta)
Rusya – Japonya	Baskınlık	Evet (baskınlıkta)
SSCB – Japonya	Baskınlık	Evet (baskınlıkta)
İngiltere – Almanya	Denklik	Evet (Denklikte ve savaş zamanı ittifakı)
İngiltere – İtalya	Baskınlık	Evet (savaş zamanı ittifakı)
İngiltere – Japonya	Baskınlık → Denklik	Evet (savaş zamanı ittifakı)
Fransa – İtalya	Baskınlık → Denklik	Evet (savaş zamanı ittifakı)
20. yüzyıl – 1945-1980		
ABD – SSCB	Baskınlık → Denklik	Hayır
ABD – Çin	Baskınlık → Denklik	Evet (baskınlıkta)
İngiltere – SSCB	Baskınlık → Denklik	Hayır
İngiltere – Çin	Baskınlık	Evet (baskınlıkta)
Fransa – SSCB	Baskınlık → Denklik	Hayır
SSCB – Çin	Denklik	Hayır

Tablo 5: Devamlı Rekabet ve Savaş Olasılığı²⁷³

Moul'un tanımıyla *bir tarafta denklik barışı 'muhafaza eder', diğer tarafta baskınlık barışı 'sağlar'* tezleri bulunmaktadır.²⁷⁴ Bu önemli bir tespittir. Nitekim güç dengesi Walt'ın da belirttiği gibi başka bir güce karşı değil bir *tehdide* karşı kurulmakta ve o an için savaş riskini düşürmektedir. Ancak

²⁷³ Paul F. Diehl, "Arm Races to War: Testing Some Empirical Linkages", *The Sociological Quarterly*, Vol. 26, No. 3, Special Feature: The Sociology of Nuclear Threat, Autumn, 1985, s.341.

²⁷⁴ William Moul, "Balances of Power and European Great Power War, 1815-1939: A Suggestion and Some Evidence", *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 18, No.3, September 1985, s.481.

hiyerarşik bir gücün baskınlığı, sistemde barışı sağlama gücüne sahiptir. Dolayısıyla güç dengesi belirli dönemlerde istikrarı sağlamışsa da her seferinde güç dengesi bir savaşla yıkılmıştır. Kanımızca denge, istikrarı sağlamanın en 'sağlam' yolu değildir.

Güç dağılımında denkliğin (power parity) söz konusu olması halinde devletlerarasında savaşın gerçekleşmesini daha zayıf gören yazarlar, iki temel varsayım üzerinde durmaktadırlar. Onlara göre; (i) denk güç dağılımında bir devletin diğerine savaş ilan etmesi durumunda başarı şansı düşüktür.²⁷⁵ (ii) bir devletin askeri gücünün düşmanına görece azlığı, savaşta başarılı olması ihtimalini düşürür.²⁷⁶ Eğer bir devlet hem başarılı olmak hem de güç kullanmamak isterse, bunu düşmanlarına nazaran görelilik olarak gücünü artırarak da başarabilir. Bu durum güç dengesinin barışa katkı sağladığını vurgulayan yazarların argümanıdır.²⁷⁷ Güçlerin yaklaşık birbirlerine denk olduğu sistemde, bir devletin savaşı başlatmaya karar vermesi ihtimali daha düşük olacaktır. Çünkü denk güçlerin savaşmasının sonucunda kolay bir galibiyet beklemek irrasyonel bir beklentidir. Bu nedenle güç denkliliği durumunda bir devlet risk almak istemeyecek, bu da barışın

²⁷⁵ Wagner, **a.g.e.**, s. 593.

²⁷⁶ Wagner, **a.g.e.**, s. 594.

²⁷⁷ Burada bahsedilen yazarlar güç dengesini çağdaş uluslararası ilişkiler teorileri konusunda yorumlayan yazarlardır. Halbuki güç dengesine ilişkin Avrupa'nın klasik düşünürleri de benzer varsayımlarda bulunmaktadır. Ve bu klasik yazarlar günümüzde güç dengesinin savaşa değil barışa katkıda bulunduğunu ileri süren yazarlarla aynı doğrultuda ve neredeyse aynı saptamaları yapmışlardır. Dina A. Zinnes ve Michael Sheenan, bazı klasik yazarların güç dengesine ilişkin yaklaşımlarını çalışmasında şu şekilde toplamaktadır. Örneğin "Avrupa'nın Prensları arasında gücün eşit dağılımı, birinin diğerini rahatsız etmesini imkânsız kılacaktır". (Hristiyanlık İlmihali, 1741), "Güç dengesi, bir devletin komşularının çok güçlü olmaktan uzak tutacaktır. Bu aşırı güçlenme diğer komşular açısından sistemin değişmesine, eşitliğin ve dengenin bozulmasına neden olacaktır. (Fenelon, 1835)", "Avrupa entrikalarının tarihi gösterir ki, güç dengesi, zayıf olanın gücünün birliği tarafından ezilmemesi için devamlılığı zaruri bir husustur." (Stubbs, 1886). "Güç dengesi, hiç bir devletin diğerlerini tamamen baskı altına alıp üstünlük sağlayamadığı ilişkiler düzenidir. (Vattel, 1916). Bu yazarlar güç dengesini barışın temini için güç dengesini bir şart olarak görerek, ofansif davranışta bulunabilecek bir devletin ancak bu yolla sınırlanacağını ileri sürmüşlerdir. Michael Sheenan, **The Balance of Power: History and Theory**, Routledge, London and NY, 2005, s.2-3, Dina A. Zinnes, "An Analytical Study of the Balance of Power Theories", **Journal of Peace Research**, Vol. 4, No. 3, 1967, s.271-272.

garantisi olacaktır.²⁷⁸ Gücün denkleğinin bozulması halinde ise ortaya çıkacak baskın devlet, sistemin dönüşmesine neden olacaktır.

Ancak birbirlerine denk güçte ve dengelenmiş devletlerden oluşan bir sistemin de savaşa yatkınlaştığı oldukça açıktır. Bu nedenle bazı realistler devletleri ikiye ayırarak bu durumu açıklama yoluna gitmektedirler. Devletleri statükocu ve revizyonist olarak ikiye ayıran bu yazarların görüşleri, revizyonist olanın silaha başvurarak diğerinin görelî gücünü azaltacağını ileri sürerler.²⁷⁹ Bu nedenle devletler, çatışma yaşayabileceklerini düşündükleri herhangi bir devletin ani yükselişinden dolayı bir güvenlik kaygısı duymaya başlarlar. Bu politik korkunun varlığı savaşın nedeni haline gelebilir. Thucydides'in de belirttiğı gibi "savaşı kaçınılmaz yapan, Atina'nın yükselen gücüne karşı Sparta'nın yaşadığı korkudur."²⁸⁰

Gücün eşitsiz dağılmadığı ve baskın devletlerin bulunduğu sistemlerin (power preponderance) barışı sağladığını ileri süren yazarlar da bulunmaktadır. Blainey, Organski, Kugler ve Lemke gibi yazarlar *savaşın gerçek nedeni olarak güç dağılımının denkleğini* göstermektedirler.²⁸¹ Bu hipotezi geliştiren yazarlara göre *gücün dengesi* ve *belirsizlik* durumu savaşın meydana gelmesine zemin hazırlar. Birbirine denk güçte olan iki devletin belirsizlik ortamında çıkması muhtemel bir savaş kimin kazanacağı belli olmadığından bir savaşa girişebilirler.²⁸² Öte yandan Clausewitz'in de belirttiğı gibi *belirgin bir uluslararası güç merdiveninin bulunduğu bir sistemde barış yaşanması mümkündür*. Blainey, Clausewitz'in yaklaşımını şu şekilde yorumlar:

²⁷⁸ Havard Hegre, "Gravitating Toward War: Preponderance May Pacify But Power Kills", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 52, No.4, August 2008, s.571.

²⁷⁹ Jack S. Levy, "The Causes of War: A Review of Theories and Evidence" (ed.) Philip E. Tetlock, Jo L. Husbands, Robert Jervis, Paul C. Stern, Charles Tilly, **Behaviour, Society and Nuclear War**, Vol. I., Oxford University Press, New York, 1989, s. 240-241.

²⁸⁰ Sheenan, **a.g.e.**, s.60.

²⁸¹ Hegre, **a.g.m.**, s.571.

²⁸² Hegre, **a.g.m.**, s.571.

Çoğu gözlemci çok güçlü olanların barışı tehdit ettiğini ileri sürerler. Ancak baskın uluslar, saldırgan eğilimli diğer ulusları düzenin içinde tutarak barışı sağlayabilme kabiliyetine sahiptirler.²⁸³

Dolayısıyla Blainey'e göre, güçlü olanın zayıf olanla savaşmaya ihtiyacı yoktur.²⁸⁴ Zayıf olanın güçlüye saldırma riskinin bulunmaması ya da düşük olması da ofansif niyetler taşımayan güçlü için savaş ihtimalini düşürür. Bu yazarlara göre oluşan hiyerarşik ilişki, doğal olarak barışı sağlayabilir. Bu nedenle güç baskınlığını savunan yazarlar, gücün hiyerarşik dağılımının sistemde istikrarı sağlayacağını ileri sürerek, savlarını güç denkliliğini savunan yazarların tam aksi yönünde sunarlar. Başka bir deyişle, gücün baskın dağılımı halinde, bir büyük gücün hiyerarşinin tepesinde bulunması durumunda yaşanan savaşları, gücün geçişkenliği ya da gücün el değiştirmesi olarak tanımlayan Organski, sistemin savaşa sürüklenmesini, *bir büyük gücün yerini diğerinin aldığı süreç* olarak nitelemektedir.²⁸⁵ Sistemik savaşların ikileşmeli ya da bölgesel çoktarafli savaşlarla kıyaslandığında daha az sayıda olması, güç baskınlığı tezini ileri süren yazarların ikna edici yönü olabilir. Hiyerarşik sistemler sıkı bir ittifak halinde iseler kendi içlerinde savaş meydana gelme olasılığı düşebilir. Ancak ittifak yoksa ya da sınırlıysa, Galtung'un modelinde de görüldüğü gibi statü katmanını değiştirmek isteyen devletin davranışı çok daha büyük ve şiddetli bir savaşa neden olur.

2.1.4. İttifaklar ve Savaş Olasılıkları

İttifaklar, bir devletin, kendinde olmayan bir askeri gücün diğeri ile birleştirilerek, dışsal bir askeri büyüklük yaratması sonucu doğurur. İttifak aracılığı ile edinilen askeri büyüme devletin kendine ait olmasa da bir saldırıya uğraması ya da kendisinin saldırması durumunda, müttefiklerinin

²⁸³ Blainey, **a.g.e.**, s.109.

²⁸⁴ Blainey, **a.g.e.**, s.109.

²⁸⁵ Hegre, **a.g.m.**, s.571.

gücünün kendisi için bir güvence oluşturmamasını sağlarken, karşı taraf açısından da caydırıcılık yaratmaktadır. Bu noktada ittifaklar, Stephen Walt'a göre iki şekilde işlevseldir. Bunlar yukarıda da belirtilen *güç dengesi* ve *bandwagon* durumudur. Bandwagon, en basit tanımıyla devletlerin güçlünün yanında olma istencini yaratarak, mevcut statükoda ve gelecekte yaşanabilecek savaşlarda varlığını garanti altına almaya çalışan küçük devletlerin siyasetidir.²⁸⁶ Bandwagon durumunda ittifaklar büyüyerek genişlemektedirler. Bu ittifaklar, karşı ittifaklarla birbirlerini dengeleyebilir, ya da savaşa neden olabilirler. Dolayısıyla ittifakın davranışı onun siyasal kimliğine göre değişkenlik göstermektedir.

Müttefik kimlikleri defansif olan ittifakların, barışa daha yatkın oldukları değerlendirilmektedir. Ancak ittifakın taşıyıcı güçlerinden birisi eğer ofansif davranışta bulunursa, diğerlerini de bir savaşın içine çekmesi mümkündür. Dolayısıyla ittifakların barış mı savaş mı getirdikleri konusunda, literatür de bölünmüş durumdadır.

Denklik-baskınlık ayrışmasında da görüldüğü gibi ittifaklar konusunda da teoride bir ayrışma bulunmaktadır. Bazı yazarlar, bir saldırıya karşı kurulacak bir ittifakın onu saldırmaya caydıracağını ileri sürmektedir. Bunu ileri süren yazarlar güç dağılımında denkliğin bozulmasının savaşa neden olacağını ileri süren güç dengesi teorisyenleridir. Onlara göre ittifaklar aracılığıyla gücün dengelenmesi söz konusu olacak, ya da daha büyük bir güçle karşılık verileceğinden ötürü saldırmaktan kaçınacaktır.²⁸⁷ Özellikle realist yazarlar anarşik bir sistemde devletlerin bir ittifak arayışında olduklarını belirtmektedirler.

Bu fikre karşı çıkan yazarlar ise ittifakın varlığının, ittifak üyesi bir devletin savaş başlatmasında kolaylık sağladığını ileri sürmektedirler. İttifak üyesi bir devlet (özellikle başat güçler) bir diğer devlete saldırdığında, ittifakın

²⁸⁶ Stephen Walt, **Origins of Alliances**, Cornell University Press, Ithaca and London, 1990, s. 19.

²⁸⁷ Edward V. Gulick, **Europe's Classical Balance of Power**, Cornell University Press, Ithaca, NY, 1955, s.61 (akt.) Levy ve Thompson, **a.g.e.**, s.41.

diğer üyelerinin de kendisine yardım edeceğini ve üçüncü devlet olarak savaşa katılacağını varsayarlar.²⁸⁸ Hatta bazı büyük devletler, saldırılara koalisyon kurarak başvurmakta, bu da sorumluluğun paylaşılmasına ve saldırının meşruiyet zemini kazanmasını kolaylaştırmaktadır. Bunlara ek olarak bazı yazarlar, ittifakların karşı ittifaklar yaratacağı, bunun sonucunda bir *çatışma sarmalının*²⁸⁹ oluşacağı ve bunun da nihayetinde savaşa varacağını ileri sürmektedirler.²⁹⁰

Savaş olasılıkları ve ittifaklar üzerine çalışan yazarların ampirik analizlerine göre ittifaklar, ne savaşı engellemektedir ne de barışı sağlamaktadır. Bunlar çoğu zaman savaşın meydana gelmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak bu tespit savaşların sebeplerinin ittifak kültürü olduğunu göstermez.²⁹¹ Singer ve Small'un 1815-1945 arası dönemi kapsayan çalışmasında, yüksek miktarda ittifak faaliyetinin bulunmasının, yüksek miktarda savaşın çıktığı dönemi kapsadığı ortaya çıkmıştır.²⁹² Az miktarda ittifak faaliyetinde bulunan devletlerin ise daha savaşa müdahil olduğu görülmektedir. Aynı çalışmada ittifakla birlikte girilen savaşların, ittifaklar arası olmayan savaşlara oranla daha uzun sürdüğü, devlet başına düşen savaş nedeni ölü sayısının ittifaklarla yapılan savaşlarda arttığı görülmektedir.²⁹³ Dolayısıyla ampirik çalışmalardan edinilen bulgulara dayanarak ittifakların yarattığı güç dengesinin, savaş olasılıklarını artırdığını ileri sürmek mümkündür. Her bir ittifak, diğer ittifaklar ya da devletler için yeni bir dost-düşman algısı oluşturmaktadır. Dost-düşman algısı, ittifak kimliği ile birleştiğinde savaş yatkınlığını artırabilir. Harary ve Heider'in dost-düşman algılama modeline göre müttefiklerle karşı ittifaklar arasındaki ilişki şu şekilde açıklanmaktadır:

²⁸⁸ Alastair Smith, "To Intervene or Not to Intervene: A Biased Decision", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 40, No. 1, March, 1996, s. 33.

²⁸⁹ Choucri, **a.g.m.**, s.284, Sarmala bir kez giren devletlerin savaş meydana gelme bile statükoya geri dönmeleri oldukça zor olabilir. Tarihsel süreci analiz eden yazarlar, çatışma sarmalına girilmesini büyük ölçüde silahlanma yarışları ile açıklamaktadırlar.

²⁹⁰ Levy ve Thompson, **a.g.e.**, s.41.

²⁹¹ Vasquez, *The War Puzzle*, s.173.

²⁹² Small ve Singer, **a.g.m.**, s. 154.

²⁹³ Vasquez, **a.g.e.**, s.173.

Arkadaşımın, arkadaşı arkadaşımıdır.
 Düşmanımın, arkadaşı, düşmanımıdır.
 Düşmanımın düşmanı arkadaşımıdır.
 Arkadaşımın düşmanı, düşmanımıdır.²⁹⁴

Singer ve Small, 1970 yılında yayınladıkları çalışmada, ittifaklara ilişkin önemli bir saptamada bulunmaktadır. Bir devletin, diğeri ile bir defa çatışması sonrasında gelecek savaşlar ve krizlere zemin hazırlamaktadır.²⁹⁵ Siverson ve Tenefos'un yaptığı çalışma kapsamında incelenen 255 çatışmada elde edilen veriler ittifak ve savaş ilişkisini oldukça net açıklamaktadır. Onlara göre krizi, tırmandırmaya dönüştürerek savaşa kadar getiren devletlerin çok büyük bir kısmı büyük bir devletin müttefiki olup, diğlerinin ise büyük bir müttefikinin olmadığı durumdur.²⁹⁶ Başka bir deyişle, büyük devletlerle müttefik olan bazı devletler küçük bir devlete savaş ilan etmeye daha eğilimlidir. Bu tespitler farklı yazarlar tarafından da teyit edilmektedir. Bunlardan Theodore Caplow, tablo 3'te farazi üç devletin bulunduğu bir güç dağılımı diyagramı ortaya koymaktadır. A, B ve C devletleri arasındaki güç dağılımının, bu devletlerin koalisyon kurup kurmamalarına göre sınıflandırarak savaşa ve barışa ilişkin beklentileri açıklamaktadır. Caplow'un diyagramında sekiz değişik model sunulmaktadır:

²⁹⁴ Mark J. C. Crescenzi, "Reputation and Interstate Conflict", **American Journal of Political Science**, Vol. 51, No. 2, April 2007, s.385.

²⁹⁵ Small ve Singer, **a.g.m.**, s. 154.

²⁹⁶ Randolph M. Siverson ve Ross A. Miller, "The Escalation of Disputes to War"(ed.) Stuart Bremer ve Thomas R. Cusack, **The Process of War War: Advancing the Scientific Study of War**, Gordon and Breach, 1995, s.108.

TİP	GÜÇ DAĞILIMI	DENGE?	KOALİSYON	BEKLENTİ
1	$A=B=C$	Var	Yok	BARIŞ : eğer koalisyon olursa her ikileşmede savaş
2	$A>B$ $B=C$ $A<(B+C)$	Var	Yok	BARIŞ : B-C Koalisyonu olursa savaş
3	$A<B$ $B=C$	Var	Yok	BARIŞ : eğer A-C veya A-B koalisyonu olursa savaş
4	$A>(B+C)$ $B=C$	Yok	B-C	SAVAŞ : A'ya karşı B veya C veya B-C
5	$A>B>C$ $A<(B+C)$	Var	Yok	BARIŞ : Eğer koalisyon olursa B-C ve Savaş
6	$A>B>C$ $A>(B+C)$	Yok	B-C	SAVAŞ : A'ya karşı B veya C veya B-C
7	$A>B>C$ $A=(B+C)$	Yok	B-C	BARIŞ
8	$A=(B+C)$ $B=C$	Yok	B-C	BARIŞ

Tablo 6. Caplow'un Sekiz Tip Üçlemede Beklenen Koalisyonlar ve Savaş Olasılığı Diyagramı²⁹⁷

İttifaklara ilişkin araştırmalar, genel anlamda 1815-1945 yılları arası dönemi kapsar. Bazı yazarlar bu dönemden edindikleri verileri Small ve Singer'ın bir adım ötesine taşıyarak farklı tespitlerde bulunmaktadır. Örneğin, Charles Ostrom ve Francis Hoole'un çalışmasına²⁹⁸ göre, ittifaklar kurulduktan sonra *üç yıl* içerisinde karşı ittifakla ikileşme başlamakta, bu da ittifaka mensup her devlet için birer ikileşme yaratmaktadır.²⁹⁹ Her bir ikileşme birer savaş ihtimali yaratmaktadır. Üç yıl sonra bu ikileşmeler kaybolmaktadır. Bu bağlamda, yazarlara göre savaş eğiliminin en yüksek olduğu an, ittifakın kurulduğu andan sonraki üç yıllık dönemdir.³⁰⁰ Bununla beraber dünyada belirli bir güç merkezinde ittifaklar uzayan bir dönem içinde birikmeye başlamışsa, o sistem savaşa daha yatkın hale gelir.³⁰¹

²⁹⁷ Theodore Caplow, **Two Against One: Coalitions in Triads**, Englewood Cliffs: Prentice Halls, 1968 (akt.) Moul, **a.g.e.**, s.486.

²⁹⁸ Ostrom ve Hoole da 1815-1945 arası dönemin ittifaklarını inceleyerek bu 'üç yıl' genellemesini yapmaktadırlar.

²⁹⁹ Charles W. Ostrom ve Francis W. Hoole, "Alliances and War Revisited: A Research Note", **International Studies Quarterly**, Vol.22, June 1978, s.215-236, (akt.) Cashman, **a.g.e.**, s.243.

³⁰⁰ Ostrom ve Francis, **a.g.e.**, s.215-236.

³⁰¹ Cashman, **a.g.e.**, s.243.

2.1.5. Güvenlik İkilemi ve Çatışma Sarmalı

Devletlerin dışsal etkilerden bağımsız karar alması mümkün değildir. İzolasyonist devletler dahi sistemden etkilenmektedirler. Uluslararası sistemin etkileri ile bir savaşın meydana gelmesi, yukarıda da belirtildiği gibi, sistemin anarşik veya hiyerarşik olması ile ilgilidir. Ancak savaşların temel nedeni sadece sistemin anarşik yapısıdır ya da hiyerarşideki kırılmadır demek, son derece soyut ve indirgemeci bir değerlendirme olabilir. Dolayısıyla burada teori, savaş neden çıkar sorusuna yanıt ararken, anarşi ve hiyerarşi, güç dağılımı ve ittifaklar temelinde nasıl davrandıkları sorgulanmaktadır.

Uluslararası sistemde devletlerin savaşa karar vermeleri, ihtiyatla alınan kararlarla olabileceği gibi (kasten ilan edilen) aynı zamanda elde olmayan (mecbur kalınan) nedenlerle de meydana gelebilir. Sistemin yapısından ötürü kasti veya istem dışı savaşın meydana gelmesi, Levy ve Thompson'a göre üç şekilde tanımlanabilir. Birincisi, birbirleriyle çıkar uyuşmazlığı halinde olan iki devletten biri avantajı müzakere ederek değil, ancak askeri yöntemle elde edebileceğini düşündüğü noktada savaş çıkar. Bu şekilde davranan bir devletin analizi, devlet ve birey düzeyinde daha açıklayıcı olabilir. Buradaki imge, saldıran (predatory) devletler olup ofansif davranış sergilerler. Tarihte revizyonist olarak adlandırılan bu devletler, kasti biçimde savaş ilan ederek, mevcut statükoyu kendi lehine çevirme amacındadırlar.³⁰²

İkincisi, devletler bulundukları pozisyonu değiştirmektense, var olan statükonun korunmasını kendi güvenlikleri açısından hayati görebilirler. Defansif davranırlar. Ancak uluslararası anarşik ortam bir diğerinin niyetinin ne olduğu konusunda devletlerde soru işaretleri yaratır. (Self-help varsayımı) Bu güvensizlik durumunda devletler var olan güvenli durumun devamlılığını sağlamak adına 'korkulan' tehdidi kontrol altına alma amacıyla saldırıya girişebilir. Çünkü rakibin, gerek ittifaklar, gerekse diğer yollardan güçlenmesi

³⁰² Levy ve Thompson, *a.g.e*, s. 29.

de saldırı ihtimalini artırır.³⁰³ Üçüncüsü devletlerin savunma amaçlı eylemleridir. Anarşik ortamın belirsizliği, bazı devletlerin *en kötü durum analizine* dayalı algılamasına neden olur. Bu sefer tehdidi algılayan devlet kendini koruma güdüsüyle belirli davranışlarda bulunur.³⁰⁴ Bu da diğer devlet tarafından tehdit olarak algılanır. Bunun sonucunda devletler arasında bir aksiyon-reaksiyon süreci başlar. İki veya daha fazla devlet arasında oluşan kriz bazen savaşa sonuçlanır.³⁰⁵ Levy ve Thompson en genel anlamıyla bir sistemde savaş meydana gelmesini bu üç varsayımla açıklamaktadırlar. Onların bu genellemelerinin temelinde, uluslararası ilişkilerde çatışmayı açıklamada en çok kullanılan teori olan güvenlik ikilemi bulunmaktadır. Güvenlik ikilemi sistemin savaşa yatkınlaşması açısından literatürde en fazla kullanılan teoridir.

Uluslararası ilişkilerde bir devletin güvenliğini artırmak amacıyla giriştiği faaliyetlerin diğer devletler tarafından kendi güvenliklerine bir tehdit unsuru olarak değerlendirildiği duruma, *güvenlik ikilemi* adı verilmektedir. Jervis güvenlik ikilemini *bir devletin kendi güvenliğini, diğerlerinin güvenliğini azaltarak artırması* olarak tanımlar.³⁰⁶ John Herz ise *bireylerin ya da grupların daha büyük bir birime karşı örgütlenmeksizin yan yana bulunması durumunda, saldırıya uğramaktan, baskı altına alınmaktan, yok edilmekten endişe duyarlar. Böyle bir saldırıdan korunarak güvenliklerini sağlamak ve diğerlerinin gücünden kaçabilmek için daha fazla güç elde etmeye çabalamaktadır. Bu devletin davranışı, diğerlerini daha güvensiz hale getirir ve kendisinden korkulanın da en kötü duruma karşı hazırlanmasına yol*

³⁰³ Levy ve Thompson, **a.g.e.**, s. 29.

³⁰⁴ En kötü durum analizine dayalı dış politika stratejileri devletlerin defansif amaçlarla ofansif davranışlarda bulunmaya yöneltebilir. Bu ani silahlanma davranışına aynı biçimde cevap vermek olabileceği gibi, ani bir savaş ilanına da yol açabilir. Bu durum Vegetius'un *si vis pacem, para bellum* (barış istiyorsan, savaşa hazır ol) sözü ile açıklanır. Modern uluslararası ilişkiler teorisi bunu *statükonun korunması* amacıyla gerçekleşen uluslararası çatışmalarla özdeşleştirmektedir. Paul F. Diehl, "Arms Races to War: Testing Some Empirical Linkages", **The Sociological Quarterly**, Vol. 26, No. 3, Special Feature: The Sociology of Nuclear Threat, Autumn, 1985, s.332.

³⁰⁵ Levy ve Thompson, **a.g.e.**, s. 30.

³⁰⁶ Robert Jervis, "Cooperation Under the Security Dilemma", **World Politics**, Vol. 30, No. 2, January 1978, s. 169.

açar.³⁰⁷ Bunu uluslararası sistem bağlamında düşündüğümüzde, güvenlik ikilemi Herz'e göre *belirsizlik ortamı* ve *sınırlı rasyonalite*'nin bulunduğu durumdur.³⁰⁸ İkilemdeki devletler, gerçek ya da imgesel, kendilerini algılanan tehdidin hedefinde hissederler. Uluslararası sistemde olacakları önceden hesaplamak mümkün olmadığından bir belirsizlik durumu hakim olur. Bu belirsizlik hissi rasyonel davranışı sınırlar. Bu devletler bir savaşın çıkmasını beklemeden yaklaşan tehdide karşı koyabilecek nitelikte önlemler alır. (ittifak oluşturma veya silahlanma) Bu önlemlerin alınmasına karşılık diğer devlet de artık kendini daha güvensiz hisseder ve tehdidi ilk oluşturan devlet de karşı tedbirler almaya başlar.³⁰⁹ Güvenlik ikilemi bir süreç olarak devam ederken, devletlerin karşılıklı davranışları aslında var olan güç dağılımı ile güç dengesinde bir değişim yaratır. Sonuç olarak uluslararası anarşi olgusu daha da derinleşir.³¹⁰

Güvenlik ikilemi, bu anarşik uluslararası sistemin varlığından kaynaklanmaktadır.³¹¹ Devletlerin olağan davranışları bile, güvenlik ikilemi halinde diğer devletler tarafından hasmane tutum olarak karşılanabilir; bu devletlerin savunmaya ve reaktif davranışlar sergilemesine neden olabilir.³¹² Dolayısıyla barışın tesisini en zor kılan husus, güvenlik ikileminin meydana gelmesidir. Güvenlik ikilemi sürecine girildiğinde, defansif bir davranış, diğer devletler tarafından kolaylıkla ofansif karşılık yaratan bir sonuç da doğurabilir. Sistemin tüm üyeleri güvenlik ikilemi bağlamında ilişkilerini kurguladıklarında, anarşik yapının oluşması ve self-help algısının ortaya çıkması gayet doğaldır.

³⁰⁷ John Herz, "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", **World Politics**, Vol. 2, 1950, s.156.

³⁰⁸ John Herz, **a.g.e.**, s.157.

³⁰⁹ Tehdidi ilk oluşturan devlet diğerlerini savunmaya geçirirken aslında kendini de bir tuzağa düşürebilir. Rakibinin gücünü azaltmaya çalışırken, başladığı noktadan daha da zayıflamasına neden olabilir. Bu durum Glaser'e göre üç şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi, predator devlet kendi askeri kapasitesini azaltarak askeri operasyon yapma yeteneğini kısımlar. (Kendi yarattığı tehdidin içine düşmüştür ve silah azaltımına giderek tehdidi azaltabileceğini düşünebilir.) İkincisi bu davranış düşmanın genişlemeye atfettiği değeri artırabilir. Bu durumda da düşmanın caydırılması zorlaşabilir.Üçüncüsü ise basit bir anlamda füzuli harcamalara yol açabilir. Charles L. Glaser, "The Security Dilemma Revisited", **World Politics**, Vol.50, October 1977, s.175.

³¹⁰ Philip G. Cerny, "The New Security Dilemma: Divisibility, Defection and Disorder in The Global era", **Review of International Studies**, Vol. 26, 2000, s.624.

³¹¹ Glaser, **a.g.m.**, s174-175.

³¹² Choucri, **a.g.e.**, s.286.

Bu da her an bir savaşın çıkmasına zemin hazırlar. İletişim kanalları devletlerarasında sürekli açık değildir. Başka bir deyişle, devletler birbirleri ile sürekli iletişim halinde olan ve güvenilir bir ilişki örgüsü içinde değildir. Ayrıca self-help algısı uluslararası sistemin özü haline gelmişse, devletlerin birbirlerine güvenerek davranma ihtimali zayıflamıştır.³¹³

Güvenlik ikileminin ilkin ortaya çıkmasında tarihte en fazla görülen olgulardan biri *ani askeri kapasite artırımı* durumlarıdır. Kendi sistemi veya alt sistemi içerisinde ani silahlanan bir devletin diğerleri açısından statükoyu riske sokması söz konusu olmaktadır. Başka bir deyişle, ofansif bir davranışa karşı defansif davranışla reaksiyonda bulunmak ya da aynı şekilde ofansif davranış sergilemek mümkündür. Devletlerin algılamaları açısından bu durum her zaman savaş doğurmasa da ortada belirgin bir 'risk' bulunur. Uluslararası sistemde güvenlik ikilemi belirdiğinde, artık süreç tarafları karşılıklı yeni davranışlar geliştirmeye itmektedir. Bu davranış kalıpları güvenlik ikileminin derinliğine göre değişmektedir. Aksiyon-reaksiyon süreci olarak adlandırılan bu devrede patlak veren kriz tırmanmaya başlar. Güvenlik ikileminin bulunması dolayısıyla hiç bir taraf diğerinin niyetinden emin olmadığından, *en kötü duruma* göre reaksiyon gösterilir. Bu aksiyon ve reaksiyonlar *çatışma sarmalına* neden olur.³¹⁴

Çatışma sarmalı, bir ulusun savaşa sürüklenme süreçlerini içermekte olup genellikle silahlanma yarışları ile bağlantılandırılır. Bu noktaya gelen devletler diğer devletlerin her türlü tutumunu artık düşmanca algılamaktadır. Devletlerin olayları ve davranışları yorumlama biçimi, şiddet eğilimleri, algılamalar tamamen düşmanlık içerecek şekilde artmaktadır. Dış politik karar verici tarafların birbirlerine karşı eylem ve söylemlerinde şiddet eğilimlerinin arttığı görülür. Düşmanlık düzeyinin hızla artarak bir tırmanma

³¹³ Aynı ittifak içindeki devletlerin durumu istisnadır. Ancak klasik realist görüşe göre ittifaklar tehdit ortadan kalkıncaya kadar var olduğundan, tehdit sonrası dönemde de uluslararası sistemin yapısı itibarıyla selfhelp algısı ve güvenlik ikilemi her an yaşanabilir.

³¹⁴ Nazli Choucri ve Robert C. North, "Lateral Pressure in International Relations: Concept and Theory", (ed.) Manus Midlarsky, **Handbook of War Studies**, Michigan Uni. Press, Boston, 1989, s.298.

yaşanması nedeniyle, bu modele ‘sarmal’ adı verilmektedir.³¹⁵ Sarmala bir kez giren devletlerin savaş meydana gelmese bile kriz öncesi döneme geri dönmeleri oldukça zor olabilir. Tarihsel süreci analiz eden yazarlar, çatışma sarmalına girilmesini büyük ölçüde silah artırımı³¹⁶ ile açıklamaktadırlar. Güvenlik ikilemini en hızlı başlatan süreçler olması açısından, silahlanma yarışları ve çatışma sarmalının hızla meydana gelmesine ve savaşı tetiklemesine tanık olunmaktadır. Richardson’un matematiksel çatışma modeli silahlanma yarışları ile çatışmaları açıklama çabasıdır. Richardson’a göre bir silahlanma yarışı modelinde tarafların büyüme süreçleri benzer değil, üslü sayılarla ifade edilecek kadar hızlı yükselir. Richardson’un analizine göre iki devlet birbirleriyle rekabete girdiğinde, güçlü olan devlet kendisi ile rekabet giren rakip devletin savunma harcamaları karşısında daha fazla harcama yoluna gider.³¹⁷ Çatışma sarmalına bu şekilde giriş yapılır. Silahlanma rekabeti güç dağılımında bir değişim yaratarak mevcut statükoyu bazı devletlerin aleyhinde dönüştürebilir. Rekabetin tarafları arasında bir savaş yaşanabileceği gibi aynı zamanda bölgeye yayılmak suretiyle yeni bir güç dağılım süreci de yaşanabilir.

Burada birkaç soru sorarak konu üzerindeki tartışma açıklanabilir. Eğer hiçbir devlet silahlanmaz ise savaş olmayacak mıdır? Güvenlik ikilemi ile silahlı güç artırımı arasında ters yönlü bir ilişki var ise her seferinde savaş mı meydana gelecektir?

Nicel analizler, teorisyenlerin çatışma sarmalına ilişkin varsayımlarını yanırlamaktadır. Wallace, Diehl ve Suganami gibi yazarların çalışmalarına bakıldığında, karşılıklı silahlanma yarışları nedeniyle devletlerin birbiriyle savaşma eğilimlerinin sanıldığı kadar yüksek olmadığı görülmektedir.

³¹⁵ Choucri, **a.g.m.**, s.284.

³¹⁶ Silahlanma teorisi konusunda yazarların iki temel tespiti bulunmaktadır. Bunlardan birisi rekabete dönük aksiyon reaksiyon sürecidir. Başka bir deyişle çatışma sarmalına girildiği noktada başlar. Diğer ise teknolojinin askeri amaçla kullanımı, çıkar gruplarının baskısı veya içsel bürokratik faktörlerle silahlanmaya başlanmasıdır. Bu ikinci kısım doğrudan devletlerin içsel süreçleri ile ilgili olduğundan, devlet düzeyi analizinde özel olarak buna yer verilecektir. Choucri, **a.g.m.**, s.298.

³¹⁷ Michael D. Intriligator, Dagobert L. Brito, “Richardsonian Arm Race Models”, (ed.) Manus Midlarsky, **Handbook of War Studies**, Michigan Uni. Press, Boston, 1989, s.231.

Örneğin, 1979’da Wallace tarafından incelenen 99 kriz ve savaş çalışmasında yalnızca küçük bir oranın çatışma sarmalı sonucu savaşa dönüştüğü görülmektedir. Colaresi ve Thompson’un da bulguları benzerdir.³¹⁸

WALLACE’IN BULGULARI-1979			
	Tırmanma Sonucu Savaş	Tırmanma Olmadan Savaş	Toplam
Silahlanma Yarışının Olduğu	23	5	28
Silahlanma Yarışının Olmadığı	3	68	71
TOPLAM	26	73	99

Tablo 7: Wallace’ın Bulguları-1979³¹⁹

1983 yılında ise Diehl’in yaptığı çalışmada incelenen 86 kriz ve savaşta da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.³²⁰ Buna göre çatışma sarmalına girilip, kriz tırmanma sürecindeyken savaşın çıkma ihtimalinin çok daha az olduğu gözlemlenebilmektedir.

DIEHL’IN BULGULARI-1983			
	Tırmanma Sonucu Savaş	Tırmanma Olmadan Savaş	Toplam
Karşılıklı Silah Artırımı	3	9	12
Karşılıklı Silah Artırımının Olmadığı	10	64	74
TOPLAM	13	73	86

Tablo 8: Diehl’in Bulguları-1983³²¹

³¹⁸ Hidemi Suganami, “On the Causes of War: A Foundation for Future Study” (ed.) Trevor C. Salmon, **Issues in International Relations**, Routledge, London and NY, 2005, s.77-78. Ayrıca Michael P. Colaresi, William R. Thompson, “Alliances, Arms Buildups and Recurrent Conflict: Testing a Steps-to-War Model”, **The Journal of Politics**, Vol. 67, No. 2, May, 2005, pp. 345-364

³¹⁹ Suganami, **a.g.e.**, s.77

³²⁰ Krause, **a.g.e.**, s. 138.

³²¹ Suganami, **a.g.e.**, s.77

Bu araştırmalara bakıldığında, realist teorinin üzerinde en fazla durduğu konu olan çatışma sarmalının aslında çok az savaşta meydana geldiği görölmektedir. Bu bağlamda silahlanmanın savaş değil fazlasıyla 'kriz' yaratma eğilimi bulunmaktadır. Bu krizlerden küçük bir kısmı savaşa dönüşürken, diğerleri ise uluslararası uyuşmazlık olarak kalmaktadır.

Barış isteyen bir devletin ordusunu güçlendirmek istediğinde, karşı tarafın bunu nasıl algılayacağı başka bir tartışma konusudur. Nitekim bir devletin barış isteyip istemediği diğer devletler tarafından bilinemeyecektir.

Bu konuda, sistemin durumunu göz önünde bulundurarak Jervis, güvenlik ikilemi konusunda iki temel değişkeni sorgulamaktadır. Bunlardan birincisi, uluslararası ilişkilerde defansif silahlar ile ofansif silahlar birbirinden ayrılabilir mi?³²² Böylesine bir ayrımın yapılabilmesi, defansif amaçlı silah alımı/üretimi yapan bir ülkenin diğeri için tehdit unsuru olması durumunu ortadan kaldırmaktadır. Defansif silahlar yalnızca ülkenin savunmasında kullanılacaktır. Bu da güvenlik ikileminin oluştuğu zemini zayıflatmakta veya ortadan kaldırmaktadır.³²³

İkincisi, Jervis sadece silahların değil, dış politika davranışının da ofansif ya da defansif olabileceğini ileri sürmektedir. Üstün bir askeri güç devletleri daha ofansif davranmaya itebilir. Dolayısıyla Jervis, defansif davranışın mı, yoksa ofansif davranışın mı devletlerin lehine bir durum yarattığı problemini sorgular.³²⁴ İlk vuran olmanın cesaretiyle karşı tarafı zayıflatma, çabuk, kansız ve kararlı bir zafer edinme dürtüsü, devletleri ofansif davranışa yöneltebilir. Van Evera da ilk vuruşu yapmanın lehte sonuç doğuracağını ve dolayısıyla devletin bu yolu tercih edeceğini ileri sürmektedir.³²⁵ Fetih savaşlarının meydana gelmesi bu şekilde gelişen süreçlerin ürünü olabilir. Öte yandan içsel baskılar ve diplomatik zorunluluklar

³²² Jervis, **a.g.m.**, s.189.

³²³ Jervis, **a.g.m.**, s.189.

³²⁴ Jervis, **a.g.m.**, s.186.

³²⁵ Stephen Van Evera, **Causes of War: Power and Roots of Conflict**, Cornell University Press, Ithaca and London, 1999, s.144.

dolayısıyla düşman daha da fazla güçlenip kendisine saldırmadan bir an önce saldırıya geçmeyi de düşünebilir. Bu nedenle önleyici saldırı kararı veren devlet açısından ciddi bir fayda-maliyet analizini gerektirir.³²⁶ Bir devlet açısından saldırmak avantajlıysa ve diğer devletler onun bu avantajının farkındaysa, güvenlik ikilemi daha da derinleşir.³²⁷ Diğer devletler muhtemel saldırganın niyetleri doğrultusunda güvenlik endişesi taşıyorsa, her ne kadar niyetinin büyüklüğü bilinmese de güvenlik ikilemini arttırmaktadır.

Güvenlik ikilemi konusunda realistlerin en zayıf argümanı, uluslararası anarşi durumunda güvenlik ikileminin varlığının her zaman olacağını varsaymalarıdır. Waltz'ın da belirttiği gibi güvenlik ikilemi bir diğerinin niyetinin ne olduğunun anlaşılamadığı belirsizlik durumlarında meydana gelir.³²⁸ Oysaki bazı durumlarda, devletler düşmanca olmayan ilişkilerle birbirlerine yaklaştıklarında, niyetlerini rahatça tahmin edebilmektedirler. Bu durumda devletler arasında güvenlik sorunları halen vardır. Ancak bu bir 'ikilem' etrafında cereyan etmeyebilir. Kısacası realistlere yöneltilen eleştirilerin başında onların anarşi ve güvenlik ikilemini yorumlama biçimi gelir. Suganami'ye göre anarşinin varlığı, güvenlik ikilemini açıklama konusunda yeterli değildir.³²⁹ Bununla birlikte Hobesiyen anarşi varsayımını bir toplumun içsel dinamikleriyle açıklamak rasyonel olabilir. Oysaki uluslararası toplum anarşi durumunda da işbirliği yapabilir.³³⁰ Dolayısıyla uluslararası anarşi her zaman güvenlik ikilemi yaratmamaktadır.

Uluslararası sistemde tüm devletlerin birbirlerine tam güven taşıdıklarını, her konuda işbirliği yaptıklarını düşünsek de, güvenlik ve savunma konularında kararların büyük bir gizlilik içinde alınması, askeri sırların bulunması ve güç dağılımında her zaman gerek bölgesel gerek sistemik bir hegemonun varlığı doğal olarak sistemde bir self-help durumu

³²⁶ Jack S. Levy, "Declining Power and the Preventive Motivation for War", **World Politics**, Vol. 40, No. 1, October 1987, s. 91.

³²⁷ Jervis, **a.g.m.**, s.189.

³²⁸ Waltz, **a.g.e.**, s. 112.

³²⁹ Hidemi Suganami, **On the Causes of War**, Clarendon Press, 1996, s. 49-50.

³³⁰ Jervis, **a.g.m.**, s.191, Suganami, **a.g.e.**, s.51.

yaratmaktadır. Güvenlik ikileminin hiç yaşanmaması, özellikle coğrafi olarak birbirinden çok uzakta olan, iletişim kanalları kapalı devletler açısından makul görünebilir. Ancak bir ittifaka dahil olan, coğrafi olarak çatışma bölgelerine ve risklere yakın olan, tarihsel geçmişlerinde savaş deneyimi olan devletlerin güvenlik ikilemine girmemesi mümkün görünmemektedir.

2.1.6. Hiyerarşik Kırılmalar ve Savaş

Sistem düzeyinde teorilerde, özellikle güç denkliliği, anarşi ve çift kutupluluk kavramına bağlı olarak, istikrarı açıklayan realist teorilerin savaş konusundaki argümanlarını yukarıda belirttik. Bunlara karşı çıkan bazı teorisyenler ise uluslararası sistemdeki anarşi ve güç denkliliği argümanını reddederek realistlerden farklı bir sistem ve savaş teorisi ortaya koymaktadırlar. Bu çalışma kapsamında, üzerinde durduğumuz literatür savaş teorileri olduğundan, liderlik okulu ve güç geçiş okulu olarak adlandırılan güç geçiş teorisi, hegemonik savaş teorisi ve uzun döngü teorisi açıklanmaktadır.

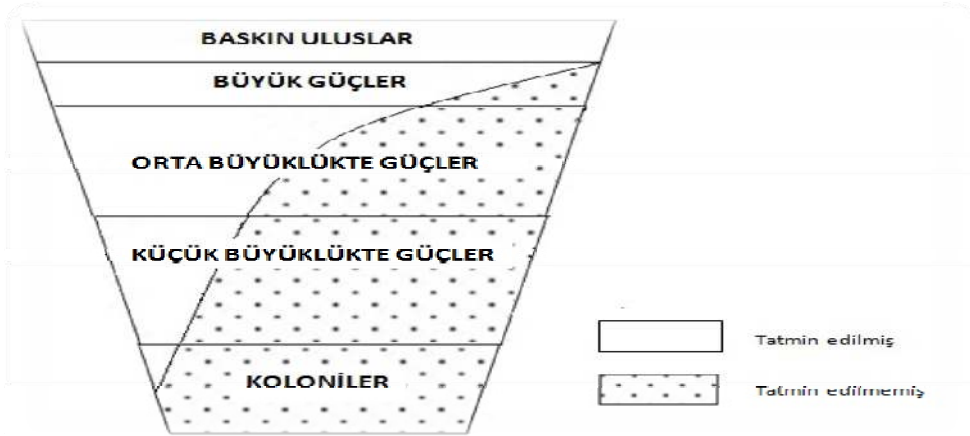
2.1.6.1. Güç Geçiş Teorisi

Güç geçiş teorisi, 1958 yılında A.F.K. Organski tarafından ileri sürülmüştür. Organski'nin *geçiş* kavramını kullanmasının nedeni, bir devletin gelişmemişlikten gelişmişliğe erişmesini bir geçiş süreci olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.³³¹ Güç geçiş teorisi temelde altı varsayımı teorinin çekirdeğine yerleştirmektedir. Bu varsayımların bazıları realizmle örtüşmekte bazıları ayrılmaktadır. Bunlar (i) devletler uluslararası politikanın temel aktörüdür, (ii) liderler, dış politika tercihlerinde rasyonel davranırlar, (iii)

³³¹Jacek Kugler, A. F. K. Organski, "The Power Transition: A Retrospective and Prospective Evaluation", (ed.) Manus Midlarsky, **Handbook of War Studies**, Michigan Uni. Press, Boston, 1989, s.174.

uluslararası sistem baskın bir devletin liderliğinde hiyerarşik olarak örgütlenir, (iv) uluslararası sistem aynı iç siyasal sistemler gibi temelde benzer yönetim özellikleri taşır, (v) devletin içsel anlamda büyümesi ve gelişmesi uluslararası sistemde meydana gelen değişimin temel kaynağıdır, (vi) devletler arasında kurulan ittifaklar görece esnek yapıdadır. Dolayısıyla ittifakların ulusal gücü artırmada temel bir etkisi bulunmamaktadır.³³²

Uluslararası sistem yukarıda da belirtildiği gibi hiyerarşik biçimde güç dağılımına bağlı olarak şekillenmektedir. *Güç geçiş teorisi*, realist teorinin anarşiye ilişkin varsayımlarını reddederek uluslararası ilişkileri hiyerarşilerle açıklayan bir tez ileri sürmektedir.³³³

Şekil 3: Organski'nin Piramidi³³⁴

Hiyerarşik sistem içerisinde devletler belirgin bir güç dağılımını dikkate alarak bulundukları pozisyonu kabullenirler. Uluslar, aynen içyapıdaki politik fraksiyonlarda olduğu gibi sürekli bir rekabet halinde bulunurlar. Bu rekabet, devletler tarafından potansiyel net kazanç nedeniyle meydana gelerek çatışma ya da işbirliği ile sonuçlanır.³³⁵ Hiyerarşi temelli bu yaklaşım tek

³³² Jonathan M. DiCicco and Jack S. Levy, "The Power Transition Research Program: A Lakatosian Analysis, (ed) Colin Elman, Miriam Fendius Elman, **Progress in International Relations Theory: Appraising the Field**, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2003 s.119-120.

³³³ Jacek Kugler, Douglas Lemke, "The Power Transition Research Program: Assessing Theoretical and Empirical Advances", (ed.) Manus I. Midlarsky, **Handbook of War Studies II**, Michigan University Press, 2003, s. 129.

³³⁴ Kugler ve Organski, **a.g.e.**, s.174.

³³⁵ Kugler ve Organski, **a.g.e.**, s.172-173., Kohout, **a.g.e.**, s.56.

kutupluluk ile karıştırılmamalıdır. Bu karmaşıklığı gidermek için Douglas Lemke *çoklu hiyerarşi modelini* ileri sürerek, güç geçiş teorisine tamamlayıcı bir katkıda bulunur. Lemke'ye göre uluslararası sistemlerin yanısıra, alt sistemler ve bölgeler de hiyerarşik yapıdadır.³³⁶ Lemke'nin yerel hiyerarşiler olarak adlandırdığı bölgelere kimi zaman büyük güçler de müdahil olmaktadır. Bazı durumlarda, yerel hiyerarşilerdeki güç denkliliği nedeniyle çıkması muhtemel savaşlarda, büyük güçlerin müdahalesi sonucunda istikrarın sağlandığı görülmektedir.³³⁷ Dolayısıyla sistemi bir bütün olarak, hiyerarşik yapısı ile yerel hiyerarşileri birlikte düşündüğümüzde, yukarıda tartışılan güç denkliliği ve güç baskınlığı tartışması düğümünü çözmektedir.

Realistlerden farklı olarak *gücün denkliliğini* savaşın sebebi olarak gören güç geçiş teorisi, güç baskınlığının istikrarı sağladığını ileri sürmektedir. Hiyerarşik sistemlerde savaşın meydana gelmesinin temel nedenini ise hiyerarşi içindeki baskın devlet ile büyük güçlerin, güç miktarının birbirlerine yaklaşması ve denkliğin oluşmaya başlaması olduğunu vurgulamaktadır.³³⁸

Piramit metaforunda da görüldüğü gibi, devletler sistemde tatmin düzeylerine göre ayrılmaktadırlar. Baskın ulus, sistemde tamamen tatmin olabilmiş tek devlettir. Koloniler ise artık bulunmasalar bile dünya sistemi noktasında değerlendirildiklerinde tatmin düzeyi en düşük siyasal birimlerdir.³³⁹ Baskın devletin yanındaki büyük güçler uluslararası sistemin pürüzsüz işleyebilmesi için yardımcı olurlar. Ancak bu durum tüm büyük güçler için geçerli değildir. Doğal olarak hiyerarşideki tüm büyük devletler bulundukları durumdan tatmin olamamaktadırlar. Bunun temel sebebi bu

³³⁶ Douglas Lemke, **Regions of War and Peace**, Cambridge University Press, 2004, s.49-50.

³³⁷ Lemke, **a.g.e.**, s.51.

³³⁸ Kugler ve Organski, **a.g.e.**, s.173. Bu varsayım aslında yukarıda belirtilen güç denkliliği-baskınlığı tartışmasının da özüdür. Örneğin güç denkliliğinin istikrarı sağladığını savunan realist yazarlar devletlerin temel amaçlarının güç maksimizasyonu olduğunu ileri sürerlerken güç geçiş teorisyenleri ise bunun tam aksine hiyerarşinin avantajını ileri sürmektedirler. Realistlerle Geçiş teorisyenlerinin tümü göz önüne alındığında sistemlerin tümünün bir şekilde savaşla sonuçlanan süreçleri yaşadığıdır.

³³⁹ Kugler ve Organski, **a.g.e.**, s.173. Franz Kohout, "Cyclical, Hegemonic, and Pluralistic Theories of International Relations: Some Comparative Reflections on War Causation", **International Political Science Review**, Vol. 24, No.1, 2003, s. 55.

lkelerdeki yönetici elitlerin kendilerinin ve toplumlarının uluslararası düzenden hak ettikleri payı alamadıkları yönündeki inançlarıdır. Tatmin olmayan devlet büyük glerden biri değilse bunun da tek başına baskın devlete karşı bir tehdit oluşturması mümkün değildir.³⁴⁰ Dolayısıyla zayıf bir devletin, sistemdeki baskın devlete karşı bir savaş başlatması da olası değildir. Dolayısıyla böylesine bir savaşı büyük devletler başlatabilir.

Organski, baskın devlete karşı uluslararası sistemde yer değişikliği arzulayan büyük devlete *meydan okuyan* (challenger) adını vermektedir. G geçiş teorisi bir devletin meydan okuyabilecek niteliğe kavuşmasını üç aşamalı bir süreç ile açıklamaktadır. Birincisi, gelişmemiş devlet g potansiyeli aşamasına gelir. İkincisi, devlet, modernizasyon aracılığıyla kendi ekonomik değişimini, sosyal ve demografik gelişimini, insan ve materyal kaynaklarının etkin kullanımıını hükümetleri eliyle açığa çıkarır. Son aşamada ise artık devlet g geçişi aşamasına gelir. Bir devlet tamamen geliştiğinde g *olgunluğu dönemi* başlar ve g artırımını yavaşlar.³⁴¹

Organski ve Kugler bundan sonraki süreci piramit metaforunu göz önünde bulundurarak şu şekilde açıklamaktadır. Piramitin en üst katmanında g bakımından diğerlerinden üstün bir devletin bulunduğunda oluşan g baskınlığı, tatmin olmamış büyük güçler olsa da, sistemde istikrarı sağlayarak barışçıl bir durum yaratmaktadır.³⁴² Sistemin pürüzsüz bir biçimde işlemesi için baskın devlet, büyük güçleri çoğunlukla desteklemektedir. Organski ve Kugler buna Soğuk Savaş sonrası dönemi örnek vermektedir.³⁴³

³⁴⁰ Kugler ve Organski, **a.g.e.**, s.174., Lemke, **a.g.e.**, s.22., Levy, “Theories of General War”, s.353.

³⁴¹ Kugler ve Organski, **a.g.e.**, s.178., Kohout, **a.g.e.**, s.57.

³⁴² Kugler ve Organski, **a.g.e.**, s.174., Lemke, **a.g.e.**, s.22.

³⁴³ Sistemin baskın devleti ABD, aynı zamanda sistemdeki diğer büyük güçler olan Almanya, Japonya, İngiltere, Fransa ve İtalya’yı desteklemektedir. Öte yandan Rusya ve Çin meydan okuması muhtemel devletler olarak karşımıza çıksa da bunlar aynı zamanda kendi aralarında da rekabet halinde olduklarından tek başlarına ABD için birer tehdit oluşturamayacak durumdadırlar. Bununla birlikte Hindistan büyük glere bile tehdit oluşturabilecek durumda bir ülke değildir. Sadece Japonya ve Avrupalı lkeler bile ABD’yi desteklese g baskınlığı istikrarlı bir sistem kurmakta ve 1945’ten sonra sistemik bir savaşın yaşanmaması buna bağlanmaktadır. Kugler ve Organski, **a.g.e.**, s.175, Levy, “Theories of General War”, s.354.

Uluslararası düzenden tatmin olmayan bir devletin güç artırımına dönük büyüme hızı baskın devletten daha fazla olduğunda, sistemdeki istikrarsızlık ve savaşın meydana gelme olasılığı artar.³⁴⁴ Bu ani büyüme ve hızla güçlenmenin yanı sıra baskın ulusla büyük güç arasındaki güç açıklığı kapanmaya başladıkça, baskın ulusun yöneticileri arasında bir korku açığa çıkmaktadır.³⁴⁵ Bu korku aslında yukarıda belirtilen güvenlik ikilemi ile çatışma sarmalının olduğu durumdur. Bunun güvenlik ikileminden farkı, baskın ulusun bir savaş yoluyla alt edilmesinden ziyade, baskın açısından uluslararası sistemin tepesi olmasından kaynaklanan avantajların kaybıdır. Bu bağlamda baskın ulusun yönetici elitleri, hızla güçlenen büyük güce karşı üç durumdan ötürü endişe duymaktadırlar. Bunlardan birincisi meydan okuyan ülkenin baskın devleti geçeceği ve üstünlüğünü sonlandıracağıdır. İkincisi, meydan okuyan devlet, tabii bir devlet olma konusunda gittikçe gönülsüzleşecektir. Üçüncüsü ise bu devlet, lidere ve uluslararası düzene karşı meydan okuyacaktır.³⁴⁶ Gücü baskın devleti aşan büyük güçlerle, uluslararası statükoyu korumak için baskın devletin göstereceği direnç, genellikle büyük bir savaşa sebep olmaktadır. Organski'ye göre *dünya savaşlarının çıkmasına neden olan yönelim budur.*³⁴⁷

Esasen güç geçiş teorisinin vurguladığı husus, büyük devlet ile baskın devletin arasındaki güç farkının yaklaşık eşit nitelikte olmasıdır. Bu durumda baskın devlet bir önalıcı (preemptive) saldırıda bulunarak kaçınılmaz sonu ortadan kaldırmaya çalışır.³⁴⁸ Öte yandan nükleer silahların varlığı ve bunların kurduğu dengenin de, Organski'ye göre caydırıcı bir niteliği

³⁴⁴ Houweling ve Siccama'ya göre farklılaşmış büyüme oranları ve belli güç geçişleri bir takım istatistiki verilerin analizleri aracılığıyla değerlendirildiğinde çıkması muhtemel bir savaşı öngörme açısından yararlıdır. Onlara göre ABD'nin kademeli düşüşü de böyle bir süreçle açıklanabilir. 1988 yılında yayınladıkları makalede SSCB'yi ve Çin'i o günün 'uyuyan devleti' olarak adlandıran yazarlara göre güç geçiş teorisinin ele aldığı büyüme oranları savaş arasındaki ilişki en temel belirleyicidir. Henk Houweling, Jan G. Siccama, "Power Transitions as a Cause of War", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 32, No.1, March 1988, s.101., Bu yazarların argümanları Soğuk Savaş esnasında hazırlandıklarından, Doğu blokunun iç çözülme nedeniyle dağılmış olması aslında savaşı bir güç geçişinin de olabileceğini göstermiştir.

³⁴⁵ Kugler ve Organski, **a.g.e.**, s.175.

³⁴⁶ Kugler ve Organski, **a.g.e.**, s.175.

³⁴⁷ Kugler ve Organski, **a.g.e.**, s.175.

³⁴⁸ Kohout, **a.g.m.**, s. 57.

yoktur.³⁴⁹ Kugler ve Lemke, incelenen savaşlar üzerinden nükleer caydırıcılığı şu şekilde açıklamaktadır; Kore Savaşı sırasında ABD, Çin'e karşı nükleer silahlar kullanmamıştır. Öte yandan, 1956'da Sovyetlerin Macaristan'ı işgali sırasında, Küba krizinde ve Vietnam krizinde Kuzey Vietnam'a karşı bu silahlar yine kullanılmamıştır. Benzer bir biçimde İsrail, uzun bir süredir Orta Doğu'da nükleer tekeli bulunmasına rağmen, savaşlarda bu silahları kullanmamıştır.³⁵⁰ Dolayısıyla güç geçiş teorisyenleri nükleer edinimlerin savaşa karar verme noktasında caydırıcılığının bulunmadığını ileri sürerler. Bu silahları edinen devletler diğerine karşı potansiyel bir üstünlük kazansa da aynı zamanda tırmanan bir çatışma sürecine yol açar.³⁵¹ Oluşan çatışma sarmalı aslında yeni bir çatışmanın fitilini ateşleyebilir.

Organski'nin piramit metaforunda ortaya koyduğu gibi, uluslararası ilişkilerde meydana gelen bu gücün el değiştirmesi durumu sürekli ve kesintisizdir. Başka bir deyişle, güç geçişi aslında bir döngüdür. Sistemde baskın güç, büyük bir savaşla yerini diğerine bırakarak güç kaybı yaşamaktadır.

Charles F. Doran ve Wes Parsons, güç geçişini gözlemlenebilir verilere dayanarak açıklamaktadırlar. Onlara göre devletlerin güç pozisyonları savaş olasılıklarını etkilemektedir.³⁵² Kısaca, yazarlarının güç döngüleri olarak adlandırılan bu teori, temelde güç geçiş teorisine dayanmakta olup, onu tamamlayıcı niteliktedir.

Güç döngüleri teorisi, sistemin evrilmesini devletlerin yükseliş ve çöküşleriyle oluşan döngülerle açıklamaktadır. Diğer yazarlardan farklı olarak

³⁴⁹ Kugler ve Lemke, **a.g.m.**, s. 150.

³⁵⁰ Kugler ve Lemke, **a.g.m.**, s. 150.

³⁵¹ Kohout, **a.g.m.**, s. 57.

³⁵² Charles F. Doran, **Systems in Crisis: New Imperatives of High Politics at the Century's End**, Cambridge University Press, Cambridge and NY, 1996 Joshua S. Goldstein, **Long Cycles: Prosperity and War in the Modern Age**, Yale University Press, New Haven and London, 1988, s. 143.

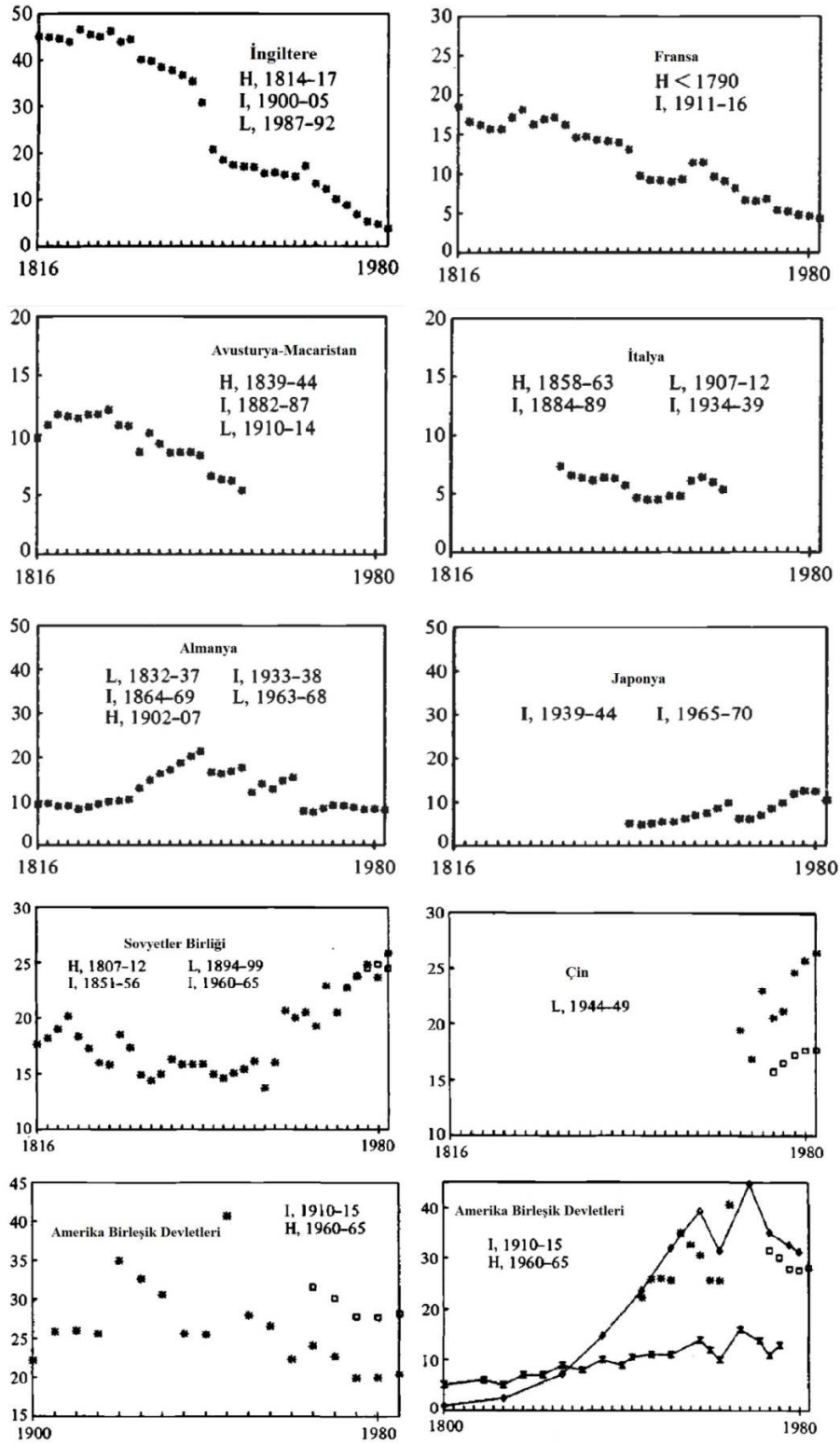
Doran, sistemin yapısını inceleyerek genellemelere ulaşmak yerine, devletlerin içsel kapasiteleri ile sistemi bir bütün halinde ele alarak tek çerçevede bu döngüleri açıklamaktadır. Dolayısıyla çeşitli matematiksel hesaplarla devletin özellikle ekonomik anlamda içsel kapasitesinin toplamalarını, devletin gücünün sayısal göstergesi olarak ele alır.³⁵³ Bu bağlamda gücü ikiye ayırarak tanımlar. Birincisi *gizli kapasite*; ikincisi ise *gerçekleşmiş kapasitedir*.³⁵⁴ Güç hesabı bu iki kapasitenin birlikte değerlendirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Doran gücü hesaplarken, o ülkenin demir ve çelik üretimi, nüfus, askeri kuvvetin büyüklüğü, kömür üretimi ve enerji kullanımı, kentleşme, savunma harcamaları ve GSMH gibi sayısal verilerle açıklanabilecek değişkenleri ele almaktadır.³⁵⁵ Bu verilere kapasite göstergeleri adını veren Doran, bunları matematiksel bir formülle birleştirerek *ulusal göreceli güç* kavramına ulaşmaktadır.

Uluslararası sistemin yapısına bağlı olarak devletlerin göreceli güçleri artar, olgunlaşır ve düşüşe geçer. Doran süreci aynı Organski'nin açıkladığı gibi açıklamaktadır. Doran'a göre, işte bu bahsedilen gücün artışları ve azalışları noktasında büyük devletler savaşa yatkınlaşırlar. Bu da sistemin savaşa eğilimini artırır. Bu sürekli devam eden bir döngü halindedir. Bu döngüyü sistem içinde şekillendiren temel etken, devletlerin ani yaşadıkları ekonomik gelişim süreçleridir.

³⁵³ Doran, **a.g.e**, s.19-24.

³⁵⁴ Doran, **a.g.e**, s.47.

³⁵⁵ Doran, **a.g.e**, s.51-53.

Grafik 1: Charles Doran'ın Güç Döngüleri³⁵⁶

³⁵⁶ Doran, a.g.e, s.71.

Sistem hiyerarşisi düşünüldüğünde aniden gelişen devletin göreceli gücü kademeli olarak olgunlaştıkça sistemde dönüşüm kaçınılmaz hale gelmektedir. Hiyerarşi bu sayede sürekli değişecektir. Doran'ın güç döngüleri, dokuz büyük devlet için 1815-1975 yılları arası dönemi dikkate alarak tabloda şu şekilde verilmektedir.³⁵⁷

Tabloya bakıldığında devletlerin inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu iniş çıkışların, devletlerin kapasitelerini azalttığı veya arttırdığı görülmektedir. Savaş tarihine bakıldığında baskın bir devletin inişiyle büyük bir devletin yükselişi arasında güç denkliliğinin yaşanması, savaş olasılığını artırmaktadır. Almanya'nın yükselişi ile İngiltere'nin düşüşünün I. ve II. Dünya Savaşlarının çıkışını göstermektedir.

Doran'ın güç döngülerinin yanında bazı ampirik yaklaşımlarla da hiyerarşik kırılmaların tespit edilebildiği görülmektedir. COW Projesi kapsamında, devletlerin bazı içsel değişkenlerinin hesaplanması aracılığıyla ulusal kapasitenin ortaya konulduğu bir endeks yayınlanmıştır.³⁵⁸ Bu endeks toplamda altı değişkenin birlikte hesaba katılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu altıdan ikisi askeri (askeri harcama miktarı ve askeri personel sayısı), ikisi endüstriyel (enerji tüketimi ve demir/çelik üretimi) ve diğer ikisi ise demografik (toplam nüfus ve kentsel nüfus) değişkenlerdir.³⁵⁹ Bu değişkenlerin endekslenmesi aracılığı ile 1816-1976 yılları aralığında büyük güçlerin birbirleri ile olan güç çakışmalarını ve savaşın çıktığı dönemlerdeki hiyerarşik kırılmaları tespit etmişlerdir.

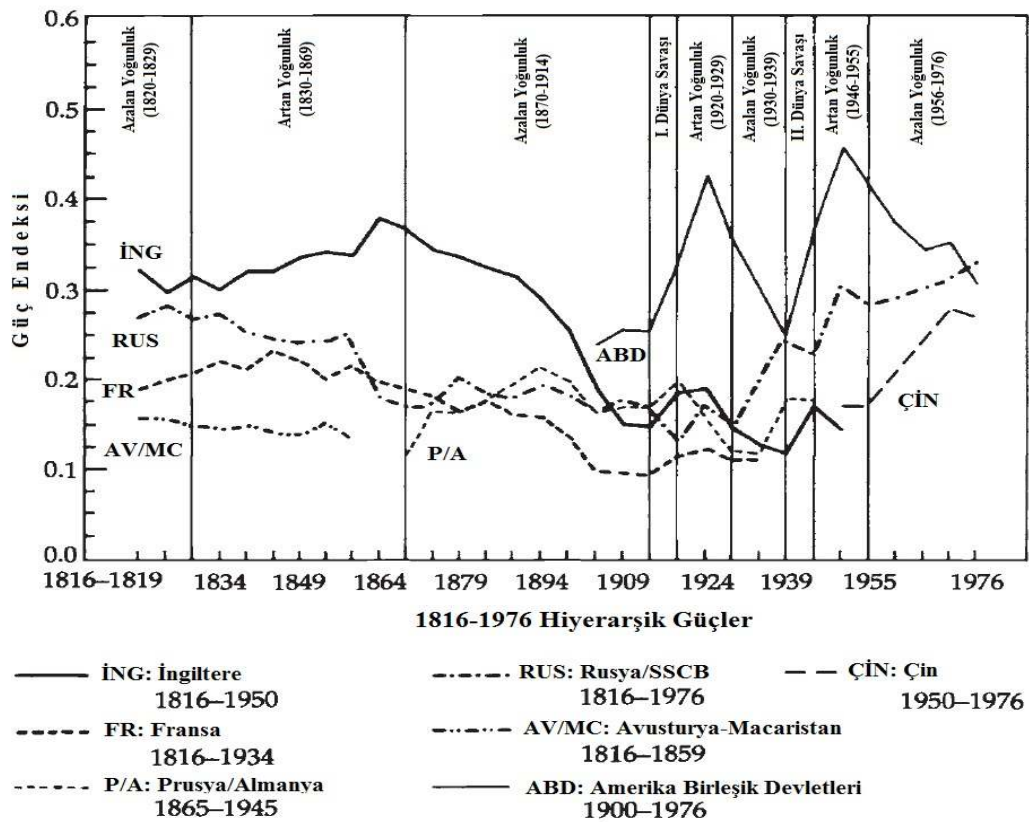
Ulusal Kapasite Komposit Endeksi (Composite Index of National Capability-CINC) adı verilen bu endeksleme yöntemine göre, artan kapasite artışı ile savaş arasında ilişki aranmaktadır. Kapasite endeksi, gücün

³⁵⁷ Doran, **a.g.e.**, s.71.

³⁵⁸ National Material Capabilities, NMC ve Codebook, <http://www.correlatesofwar.org/>, (erişim: 15.07.2012).

³⁵⁹ Correlates of War Project National Material Capabilities Data Documentation Version 4.0, http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/Capabilities/NMC_Codebook_v4_0.pdf, (erişim: 15.07.2012).

oluşumuna ilişkin gözlemlenebilir veriler sunmaktadır. Fakat bu durumdan, güçlenen devletlerin doğrudan savaşa başvurdukları anlamı çıkarılmamalıdır. Ancak gözlemlenebilir bir yükseliş trendi yakalayan devletlerin saldırgan eğilimlerinin artması bu teorinin ispatı noktasında önem taşımaktadır. Bu nedenle, hiyerarşinin oluşumu ve düşüşü, davranışsalıcılar için savaş olasılıklarını en çok artıran unsurlardan biridir.³⁶⁰

Grafik 2: Komposit Endekse Göre Başat Devletlerin Güç Değişimi³⁶¹

³⁶⁰ Geller ve Singer, a.g.e., s.166.

³⁶¹ Geller ve Singer, a.g.e., s.176.

2.1.6.2. Hegemonik Savaş Teorisi

Robert Gilpin, teorisi itibariyle aslında tek kutuplu bir sistemde meydana gelen *değişim sürecini* açıklamaktadır. Aslında Gilpin, diğerleri gibi savaş teorisyeni olmamakla birlikte hegemonik savaşların, değişim için gerekli bir mekanizma olduğunu ileri sürmesi noktasında önemlidir.³⁶² Ona göre uluslararası sistemde güç dağılımının yeniden şekillenmesi sonucunda oluşan değişimin yarattığı hegemonik savaşlar her zaman var olacaktır. Çünkü hegemonik değişim, devletler tarafından yeni bir çözüm bulununcaya kadar bunu gerektirmektedir. Gilpin'e göre;

İnsanlar ya birbirlerini yok etmeye devam edecekler ya da etkin bir barışçıl değişim mekanizması geliştirecekler. Aksi halde bu her zaman var olduğu gibi yine olmaya devam edecektir.³⁶³

Gilpin, hegemonik savaşın meydana gelmesini üç aşamalı biçimde açıklamaktadır. Birincisi, hegemonik savaşın özellikleridir. Birinci bölümde de belirtildiği gibi, savaşın hegemonik nitelikte olması için başat bir devlet ya da devletlerle, yükselen bir meydan okuyan devlet ya da devletlerin bulunması gerekmektedir. Çatışma topyekün savaş halinde olup, tüm büyük güçlerin katıldığı ve küçük devletlerin çoğunluğunun dâhil olduğu bir zeminde cereyan eder. Gilpin'in bakış açısı, tüm devletlerin bir şekilde bu taraflardan birine dâhil ya da diğer karşıt tarafta bulunacağı yönündedir. Sert iki kutuplu sistemlerde sıklıkla, bir hegemonik savaşın patlak vereceğine dönük işaretler görülebilir.³⁶⁴ İkincisi, Gilpin'e göre sistemin doğası ve onun yönetilme biçimi dikkate alınmaktadır. Sistemin varlığına yönelik meydan okumalar söz konusu olabilir. Bu meydan okuma, durumun önemine göre siyasal, ekonomik ya da ideolojik olabilir. Bu savaşlar doğrudan meydan okuyan hegemon tarafından kurulmuş olan sosyal, ekonomik ve politik sistemlere

³⁶² Gilpin, a.g.e, s.209.

³⁶³ Gilpin, a.g.e, s.210.

³⁶⁴ Gilpin, a.g.e, s.199.

yönelmekte olup, kaybeden taraf için bir dönüşüm sürecini başlatır.³⁶⁵ Üçüncü ve sonuncusu ise hegemonik savaşın öz nitelikleridir. Bunlar dünya savaşı olarak da açıklanmakla birlikte, yoğunluğu, kapsamı ve süresi de diğer savaşlardan kolaylıkla ayırt edilmesini sağlar.³⁶⁶

Dünyaya, halklara, ekonomilere, siyasal ve sosyal yapılara bu denli büyük zarar verebilen hegemonik savaşların meydana gelmesinin nedeni nedir? Yukarıda da bahsedildiği gibi, uluslararası sistemde hiyerarşik yapılar öncelikle bir savaşın sonucu olarak kurulabilir. Bu savaşta zarar görerek güç kaybedenlerle göreceli olarak güçlü olanlar arasında bir hiyerarşi kurulmaktadır. Ya da devletler doğrudan sistemdeki en güçlüyle savaşarak hiyerarşi katmanında en tepeye oturabilir. Daha önce Galtung'un ortaya koyduğu model³⁶⁷ de Gilpin'in teorisine benzer bir yaklaşım geliştirmekteydi. Gilpin de benzer bir yaklaşımla durumu açıklamaktadır. Ancak Gilpin'in vurguladığı konu hiyerarşiyi kıran devletin savaş nedeninden ziyade, hiyerarşisi kırılan başat devletin nasıl adım adım savaşın içine çekildiğidir.

Gilpin'e göre hegemonik savaşlar, sistemin bir *değişim* geçirmesi için oluşturulan mekanizmadır. Hegemonik devlet haline gelmek oldukça güç bir durum olduğu gibi, esasen önemli olan hiyerarşideki bu pozisyonu korumaktır. Sistemde bulunan diğer devlet veya devletlerin güçlenmeye başlamasıyla birlikte, mevcut hegemon için statükonun devamlılığını sağlamak oldukça maliyetli hale gelmektedir.³⁶⁸ Bu durum hegemon için birçok mali ve ekonomik krizlere neden olur. Yükselen devlet için ise sistemdeki yaşanacak değişim, kendisinin lehine bir durum yaratır.³⁶⁹ Bir

³⁶⁵ Gilpin, *a.g.e.*, s.199.

³⁶⁶ Gilpin, *a.g.e.*, s.200.

³⁶⁷ Galtung, "A Structural Theory of Aggression", s.96.

³⁶⁸ Gilpin, *a.g.e.*, s.186.

³⁶⁹ Gilpin, *a.g.e.*, s.187. Hegemon devlet olmanın getirdiği maliyetler oldukça büyüktür. Sadece yakın tarihten değil, neredeyse Roma döneminden beri büyük imparatorlukların çökmeye başladıkları dönemleri büyük ölçüde Gilpin'in yaklaşımı ile değerlendirebiliriz. Benzer bir biçimde Osmanlı, Napolyon Fransası, SSCB ve kısmen ABD'nin bir hegemon olarak yaptıkları askeri ve ekonomik yatırımların bu ülkeler açısından marjinal faydasının düştükleri gözlemlenmektedir. Hegemonların çöküş süreçlerini incelemesi bakımından Paul Kennedy'nin çalışması dikkate değer nitelikte olup, bir bakıma Gilpin'in tezlerini de desteklemektedir.

imparatorluğun ya da hegemonyanın devamlılığının maliyeti ile başat bir güç olmak için elverişli kaynaklar arasında artan bir dengesizlik durumunun meydana gelmesi, yeni bir uluslararası sistemin kurulmasına giden yolu açar.³⁷⁰ Daha önceki sistemlerde de olduğu gibi bu sistemde de toprağın dağılımı, ekonomik ilişki kalıpları ve prestij hiyerarşisi sistemde yeni bir güç dağılımını ifade eder. Sistemde beliren yeni başat devletler, ekonomik, askeri ve diğer kapasiteleri genişletme çabasına girerler. Bu güçler olgunlaştıklarından, hegemonun güç ve nüfuz alanının çevresinde yükselmeye başlarlar.³⁷¹ Bu dönemde hegemonun uluslararası istikrarı sağlama çabası daha maliyetli hale gelmektedir. Hegemonun bu maliyeti karşılamakta güçlük yaşamaya başlamasıyla birlikte artık kademeli bir düşüş durumu yaşanır.³⁷² Bu düşüş ile diğerinin yükseliş süreci aynı dönemde yaşanmaktadır.

Bu yükseliş, beraberinde sistemde dengesizlik ve bir hegemonik mücadeleyi getirir. Bu da topyekün bir savaş meydana getirerek tüm uluslararası sistemi içine alan bir olgu haline gelir. Bir hegemonik savaşın sonlanması akabinde yeni bir büyüme, genişleme ve kademeli düşüş durumunu yaratır. Gilpin'in tanımıyla *ani gelişim yasası* gücün dağılımını şekillendirmeye devam eder. Denge, dengesizliğin yerini alır. Aynı süreç her defasında tekrarlanır. Sistemde istikrarın sağlandığı durum, hegemonik olanın tüm gücüyle sistemi kontrol edebildiği dönemdir.

2.1.6.3. Uzun Döngü Teorisi

Sistemik savaşları, uluslararası sistemin hiyerarşik yapısıyla açıklayan bir diğer teori, George Modelski ve William R. Thompson tarafından ileri

³⁷⁰ Gilpin, a.g.e, s.210.

³⁷¹ Gilpin, a.g.e, s.210.

³⁷² Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, New Jersey, 1984 (akt.) Kugler ve Organski, a.g.e, s.178.

sürülen *uzun döngü teorisidir*.³⁷³ Modelski, araştırmasını 1500 yılından başlatmaktadır. Bu teoriye göre, uluslararası sistemde 1516 yılında Portekiz, 1609 yılında Hollanda, 1714 yılında İngiltere, 1815 yılında yine İngiltere ve 1945 yılından sonra ise ABD bir dünya gücü konumunu kazanmıştır.³⁷⁴ Küresel savaşlar aracılığıyla büyük güçlerin yükseliş ve çöküşleri sistemde yeni bir baskın güç yaratmıştır. Modelski ve Thompson'a benzer bir biçimde Paul Kennedy de hegemonik devletlerin yükseliş ve çöküş süreçlerini tarihsel bir perspektifte incelemektedir.³⁷⁵

Sıra	Uzun Döngü	Baskın Devlet	Küresel Savaş
I	1494-1579	Portekiz	1494-1516 İtalyan Savaşları ve Hint Okyanusu Savaşları
II	1580-1689	Hollanda	1688-1713 İspanya-Hollanda Savaşları,
III	1689-1792	İngiltere I	XIV. Louis Savaşları 1688-1713
IV	1792-1914	İngiltere II	1792-1815 Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşları
V	1914- -----	ABD	1914-1945 Birinci ve İkinci Dünya Savaşları

Tablo 9: Uzun Döngüler (Sistemik)³⁷⁶

Uzun döngü teorisinin açıkladığı konu, 500 yıldan fazla bir dönemin küresel savaşlarının nedenlerini esas alarak, savaşa neden olan unsurlar ile büyük güçlerin yükseliş ve çöküşlerinin takip edilmesidir. Modelski'nin uzun döngüleri öncelikle, bizim de yukarıda vurguladığımız sistemi anlama

³⁷³ Tarihsel süreci *döngü*(cycles) kavramı ile açıklamak 1900'lü yılların başından beri kullanılan bir metodolojidir. Bazı tarihçiler dünya tarihini yıllık, 10 yıllık, 100 yıllık, 300 yıllık ve 500 yıllık dönemlere ayırarak, bu dönemlerde belirgin değişikliklerin yaşandığını tespit etmişlerdir. Döngüsel teorisyenlerin başlıcası Pitirim Sorokin, 100 yıllık döngülerde dünyada büyük savaşlar, devrimler, sosyal dönüşümlerin yaşandığını açıklamaktadır. Pitirim A. Sorokin, "A Survey of the Cyclical Conceptions of Social and Historical Process", **Social Forces**, Vol. 6, No. 1, September 1927, s. 37.

³⁷⁴ George Modelski, "The Long Cycle of Global Politics and the Nation-State", **Comparative Studies in Society and History**, Vol. 20, No.2, April 1978, s.225.

³⁷⁵ Bu bağlamda Kennedy ve Modelski'nin varsayımları büyük ölçüde benzeşmektedir. Ancak Modelski'nin teorisi bu süreci daha sistematik bir biçimde açıkladığından, bu teori tercih edilmiştir. Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükselişleri ve Çöküşleri: 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar**, 9. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, s.629-630.

³⁷⁶ George Modelski ve Patrick M. Morgan, "Understanding Global War", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 29. No. 3, September 1985, s.396.

çabasına odaklanmaktadır. Ona göre, realist teorilerin ileri sürdüğü anarşinin savaş doğurduğu varsayımı son derece tartışmalıdır. Çünkü Hobesiyeen perspektif, anarşinin savaşı doğurduğunu ve devletlerin tümüyle şüpheli davranmaları gerektiğini aşmaktadır. Bunun bir sonucu olarak güvenlik ikilemi yaşanmakta ve nihayetinde anarşi savaşı, savaş da anarşiyi doğurmaktadır.³⁷⁷ Modelski ve Thompson, realistlerin bu bakış açısını reddederek büyük savaşların nedenlerini doğrudan hiyerarşik statünün geçişkenliğinde aramaktadırlar. Onlara göre dünya, 500 yıllık geçirdiği evrede dünyanın baskın güçlerinin el değiştirmesi aracılığıyla meydana gelen bir döngüsel süreç yaşamaktadır. Bu döngüler sırasıyla dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; (i) küresel savaş, (ii) dünya gücü (baskın devlet), (iii) meşruiyet kaybı (zayıflama) ve (iv) dağılma süreçleridir.³⁷⁸ Bu süreç sırasıyla aralıksız ve sürekli olarak devam etmektedir.

Teoriye göre her bir döngü küresel bir savaş ile başlamaktadır. Bu küresel savaş kendi liderini yarattıktan sonra uluslararası sistem liderin kuralları aracılığıyla yeniden şekillenmeye başlar. Bu lider sadece askeri anlamda değil, ekonomik anlamda da küresel bakımdan en güçlü devlettir. Yeni uluslararası sistem başladığında önceki büyük güçler arası rekabet azalır. Özellikle de yeni baskın güç uluslararası ticarete dönük düzenlemeler yaptığında, eskinin büyük devletleri arasındaki rekabette ciddi azalmalar görülür.³⁷⁹ Zaman içerisinde bu devletin politik meşruiyeti ve güç kapasitesi azalmaya başladığında kendisiyle rekabete girişme ihtimali olan devletlerde büyüme görülür. Nihayetinde büyüyen güç ile baskın güç arasında savaş meydana gelir. Meydana gelen savaş ile birlikte düzensizliğin yerini düzen

³⁷⁷ Modelski ve Morgan, **a.g.e**, s.392.

³⁷⁸ George Modelski ve William R. Thompson, "Long Cycles and Global War", (ed.) Manus Midlarsky, **Handbook of War Studies**, Michigan Uni. Press, Boston, 1989 s.34-40., Morgan, **a.g.e**, s.125-126.

³⁷⁹ Michael Colaresi, "Shocks to the System: Great Power Rivalry and the Leadership Long Cycle", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 45, No. 5, October 2001, s.591.

alır ve güç daha yoğun hale gelir. Döngüler ortalama 100 yıllık süreçlerde oluşur.³⁸⁰

Modelski ve Thompson'un analizine bakıldığında, savaş sonrası oluşan bu baskın devletlerin benzer özellikler taşıdıkları görülmektedir. Bunların tümü *deniz güçleri* olup, kara güçlerinden farklı olarak kıtalararası ticareti ve dolayısıyla ticareti yönlendirme yetisine haizdirler. Dolayısıyla Gilpin ve Organski'den farklı olarak Modelski ve Thompson, uzun döngüleri oluşturan güç faktörlerini *donanma* ile tamamlamaktadırlar.³⁸¹ Denizlere hakim olan dünyaya da hakim olur. Dolayısıyla bu yazarlar aslında Mahan'ın yaklaşımını ödünç almaktadırlar.³⁸² Onlara göre hiyerarşinin tepesine oturma sadece donanma gücüne sahip olmayla değil, sistemin devamlılığı için denizaşırı ülkelerden mal getirebilme potansiyeline de sahip olma sayesinde gerçekleşir. Örneğin, Hollanda'nın bir süper güç olarak Kuzey Amerika, Karayipler, Gine, Güney Afrika, Batavya, Malaka, Seylan ve Japonya'ya kadar uzanan küresel bir ağ kurduğu görülmektedir. Hollanda bu gücünü sistem düzeyinde koruyabileceği kurumsal altyapıları da hazırlamıştır. Amsterdam Bankası, Buğday Borsası ve Üniversiteler gibi zamanın medyası olarak nitelenebilecek kurumlar evrensel önem taşıyan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁸³ Modelski'nin her hegemon için hazırladığı döngüler tablo 10'da gösterilmiştir.

Özellikle Gilpin'in hegemonik savaş teorisi ile kıyaslandığında, metodolojik açıdan Modelski ve Thompson'un yaklaşımı daha 'net'tir. Savaş çalışmaları literatürü, teorik çalışmaları tarih olarak 1815 yılına götürmektedir. Oysa ki Modelski ve Thompson'a göre günümüz dünya sisteminin başlangıcı

³⁸⁰ Morgan, **a.g.e.**, s.126.

³⁸¹ Modelski ve Morgan, **a.g.e.**, s.406.

³⁸² Jeopolitik okulun önemli temsilcilerinden Mahan, deniz gücü olan büyük devletlerin dünyaya hakim olduğunu ileri sürmektedir. Bir hegemonun en önemli bileşeninin donanma olduğunu belirtir. Alfred Mahan, **The Influence of Sea Power upon History: 1660-1783**, Hill Wang, New York, 1957, s. 83 (akt.) Modelski, **Long Cycle of Global Politics**, s.220. Modelski ve Thompson açıkça Organski'nin güç geçişi ile Gilpin'in hegemonik savaş teorisini Mahan'ın yaklaşımıyla tamamlayarak daha bütüncül bir teori ortaya koymuşlardır.

³⁸³ Modelski, **a.g.e.**, s.220.

1494 yılına dayanır. Bunun nedeni 1494 sonrası dönemde, uluslararası sistemin Avrupa'dan çıkıp tüm küreyi kapsamasıdır.

Baskın Güç	Gelişen Küresel Çatışma	Meşruiyet Zemini	Kurumsal Yenilikler	Kırılma noktası
Portekiz	İtalyan savaşları (1494-1517)	Tordesillas Anlaşması (1494)	Keşif ve buluş organizasyonu Küresel ağ temelleri Carreira da India Ticari Hegemon(borsacılık, döviz konvertibilitesi)	İspanyol Müsaderesi(1580) Dinler Savaşı Hâkimiyet (1576)
Hollanda	İspanyol Savaşları (1579-1609) (Hollanda Bağımsızlık Savaşı)	1609 İspanya ile 12 yıl Ateşkes	Mare Liberum (denizlerin özgürlüğü) serbest ticaret, Amsterdam Bankası, Borsa, Tahıl Borsası, Birleşik Doğu Hint Şirketi	İngiltere ile savaşlar Fransa ile savaş(1672-78) İngiliz Devrimi
İngiltere (birinci)	Fransız Savaşları (1688-1713) (Louis XIV)	1713 Utrecht Anlaşması	Denizlerin Kontrolü (Deniz Kuvvetleri) Avrupa Güç Dengesi Dünya Ticaretinin Dolaylı Kontrolü İngiltere Bankası, Kamu Borcu	Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığı, Polonya'nın parçalanması, Fransız Devrimi
İngiltere (ikinci)	Fransız Savaşları (1792-1815)	1814-15 Paris, Viyana	Deniz Kuvvetleri: kölelik karşıtı Serbest Ticaret: Altın esaslı Endüstri Devrimi Latin Amerika'nın Bağımsızlığı Çin ve Japonya'nın "açılışı"	Emperyalizm Rus Devrimi Büyük buhran İngiliz-Alman deniz rekabeti
Amerika Birleşik Devletleri	Alman Savaşları (1914-18 ve 1939-1945)	1919 Versailles 1945 Yalta, Potsdam, San Francisco	Birleşmiş Milletler Stratejik Nükleer Caydırıcılık Çok uluslu şirketler Dekolonizasyon Uzayın Keşfi	

Tablo 10: George Modelski'nin Uzun Döngüleri³⁸⁴

³⁸⁴ Modelski, The Long Cycle and the Nation State, s. 225.

Modelski ve Thompson'un amacı diğer savaş teorisyenlerinin savaşı önlemek için geliştirdiği genel yaklaşımlardan farklı olarak özellikle büyük savaşların nedenlerini araştırarak bir sonraki küresel savaşı engelleyebilecek spesifik önermeler türetmektir.³⁸⁵ Öte yandan diğer yazarlar gibi bu yazarlar da tümüyle Avrupa merkezcidir. Doğrudan deniz gücünü ele aldıklarından, dönemin Avrupa sistemini doğrudan dünya siyasal sistemi olarak kabul etmektedirler. Ayrıca, Avrupa'nın kapitalistleşme dönemini ele alarak çalışmalarını başlattıklarından, yaptıkları analiz daha ziyade ekonomik kalkınmanın oluşturduğu süper güçlerin mücadelesini içermektedir. Ekonomik kalkınmanın büyük savaşları etkilediği yadsınamaz. Ancak aynı dönemde Doğu devletlerinin birbirleri ile olan mücadeleleri kapsam dışında bırakılmış ve sadece Batı Avrupa dikkate alınarak uzun döngüler anlamlandırılmıştır.

2.1.6.4. Dünya Ekonomik Sistem Okulu

Öncelikle belirtmelidir ki, uluslararası ilişkilerde döngüler ve sistemik geçişleri açıklayan birçok teori bulunmaktadır. Ancak bunlar çoğunlukla büyük devletlerin yükseliş ve çöküş süreçlerini incelemektedir. Örneğin, Konradieff dalgaları olarak bilinen çalışmasında Nikolai Konradieff 1495 yılı ile 1945 yılları arasında geçen süreci analiz ederek, kapitalist sistemin yükseliş ve çöküş trendlerini araştırmıştır. Benzer bir şekilde Chase Dunn, Wallerstein ve Hopkins de ekonomik verileri ve ilişkileri dikkate alarak sistemdeki başat devlet döngülerini açıklamışlardır.³⁸⁶ Literatürde bunlara *dünya sistem okulu* adı verilmekte olup, bunlar teorilerini Marksist taban üzerine oturturlar.

Hopkins ve Wallerstein, sistemik savaşları kapitalist üretim ilişkilerinin doğasında aramaktadır. Büyüyen gücün hegemonik bir politik amaçla hareket etmesinin, dünyayı çatışmaya sürüklediği görüşündedir. Wallerstein'in

³⁸⁵ George Modelski ve William R. Thompson, *a.g.e.*, s.23.

³⁸⁶ Joshua S. Goldstein, "Konratieff Waves as War Cycles", *International Studies Quarterly*, Vol. 29, 1985, Christopher Chase Dunn ve Peter Grimes, "World System Analysis" *Annual Review of Sociology*, Vol. 21, 1995.

yaklaşımı, merkez-çevre ilişkileri üzerine odaklanmaktadır. Bu durumu şu şekilde bir diyagramla açıklamaktadırlar:

A1: Yükselen Hegemonya : rakipler arasında şiddetli çatışmalar

B1: Hegemonik Zafer : Yeni güç, eskisini bypass eder.

A2: Hegemonik Olgunluk : Gerçek hegemonyanın başladığı dönem

B2: Hegemonik Düşüş : Seleflerle şiddetli hegemonik çatışmaların yaşandığı dönemdir.³⁸⁷

Wallerstein'in yükseliş ve çöküşlere ilişkin varsayımları, diğer yazarlar gibi sistemik savaşlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Yukarıdaki diyagramda da görüldüğü gibi, sistem döngüler halinde evrilmektedir. Wallerstein ve Hopkins, hegemonik dönemleri sınıflandırırken, diğer okullardan bir konuda farklılaşmaktadırlar. Yukarıda da görüldüğü gibi, ilk hegemonik dönem Portekiz'le başlamaktadır. Oysa ki Wallerstein ve Hopkins, ilk hegemonu Habsburglar olarak tanımlamaktadır.³⁸⁸ Dolayısıyla sadece deniz gücüne odaklı hegemonik sınıflandırma yapan yazarlardan ayrılmaktadırlar.

2.1.6.5. Hiyerarşik Kırılma Teorilerine Yönelik Eleştiriler

Uluslararası ilişkilerde realist teorinin savaşı açıklama biçimine en bilimsel karşı duruşlardan biri, davranışsalcılarının ileri sürdükleri savaş teorileridir. Bu yazarlar bulgularını ampirik çalışmalar yoluyla edindiklerinden kullandıkları dil, diğer uluslararası ilişkiler teorileri ile kıyaslandığında daha kesin niteliktedir. Ancak bu kesinlik olgusu aynı zamanda bu teorisyenler için bir sorun olarak karşılına çıkmaktadır.³⁸⁹ Savaş, sosyal bir olaydır. Bu nedenle belirli kalıplar aracılığı ile sınırlandırarak incelemek ve her seferinde aynı sonucu vereceğini ileri sürerek öngörülerde bulunmak bir yanılgı olabilir. Başka bir deyişle, güce bağlı ilişkiler, gücü kullanana göre değişiklik

³⁸⁷ Goldstein, Long Cycles: Prosperity and War ..., s. 135.

³⁸⁸ Goldstein, a.g.e., s.133.

³⁸⁹ Lemke, a.g.e., s. 27-28.

gösterebilir. Örneğin, John Vasquez, bu teorik yaklaşımları bir bütün olarak ele alarak belirli eleştiriler ortaya koymaktadır. Ona göre bu teoriler güç kavramının savaşın ortaya çıkması bağlamında nasıl kullanıldığını açıklamamaktadır. Bir devletin savaşabilecek kadar güç kapasitesinin bulunması, onun doğrudan savaşa başvurma motivasyonunun olduğunu gösterip göstermeyeceği ona göre tartışmalı bir durumdur.³⁹⁰ Bir devlet bu kapasiteye sahip olsa bile hegemonu meydan okumayabilir. Ya da hegemonu meydan okusa bile sistemi değiştirmeye kalkmayabilir. Dolayısıyla güce kavuşanın doğrudan hiyerarşiyi yıkacağı varsayımı savaşı açıklamayı oldukça basitleştirmektedir.

Eleştirilerin yönü, genel anlamda hegemonun statükoyu korumak için her zaman savaşa başvuracağıdır. Ancak bazı yazarlar bu eleştirilere cevaben çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Döngüleri açıklayan savaş teorisyenlerinden Jack S. Levy, duraklamış ve düşüş arifesinde olan bir baskın devletin hiyerarşiyi korumak adına *yalnızca* şu yedi durumda savaşa gireceğini varsaymaktadır. Ona göre; (i) güç geçiş süreci çok hızlı bir biçimde baskınlıktan denklige doğru evrilmekteyse, (ii) azımsanmayacak kadar büyüklükte bir güç geçişi meydana gelmişse, (iii) tarihsel veya geleneksel olarak rakip devletler arasında dostane ilişkiler hiç gerçekleşmemişse, (iv) statüko, meydan okuyanın çıkarlarını artırmıyorsa, (v) meydan okuyanın defansif askeri gücü kendisine göreli bir askeri üstünlük sağlıyor ve bu nedenle ilk vuruşu yapabileceği düşünülmüyorsa, (vi) savaşı başlatmak beklenen faydayı karşılıyorsa ve (vii) meydan okuyan devlet ve koalisyonunun liderleri savaşı başlatma konusunda gayet istekli ise devletlerarası bir savaşın çıkması kaçınılmazdır.³⁹¹ Dolayısıyla geçiş teorisyenleri, güç geçişinin kesinlikle savaş çıkartacağı varsayımında bulunmamakta, gerek sistem düzeyinde gerekse devlet-birey düzeyinde bazı

³⁹⁰ Vasquez, *The War Puzzle*, s. 99.

³⁹¹ Jack S. Levy, "Declining Power and the Preventive Motivation for War", *World Politics*, Vol. 40, No. 1, October 1987, s. 82-107.

değişkenlerin aynı anda savaş olasılığını artırması halinde savaşın gerçekleşeceğini öngörmektedirler.

Eleştirileri bulunan yazarların üzerinde birleştiği temel nokta, sistemik savaşların her sistem değişimi öncesinde yaşanmayacağıdır. Başka bir deyişle, savaş olmadan güç geçişinin ya da hegemonyanın el değiştirip değiştiremeyeceğidir.

Barışçıl bir geçiş süreci konusunda Charles Kupchan'ın ortaya koyduğu yaklaşım dikkate değerdir. Kupchan savaş olmadan da güç geçişinin yaşanabileceğini ileri sürmektedir. Ona göre demokrasilerin birbirleri ile savaşma eğilimlerinin düşük olması, savaşı geçişler için umut verici sonuçlar doğurabilir. Bunun dışında bloklar arası caydırıcılık da barışçıl bir güç geçişine olanak sağlamıştır.³⁹²

Ancak bu yazarların inceleme noktasının çoğunlukla Soğuk Savaş olduğu görülmektedir. Soğuk Savaş dönemi, dünya tarihinin çok kısa bir kesitidir. Ayrıca Soğuk Savaş, sonuçları öngörüldüğü şekilde devam eden bir süreç olmamıştır. Başka bir deyişle, eğer SSCB kendi içsel dinamiklerinin etkisiyle çözülerek, barışçıl bir güç geçişi gerçekleştirmiş olmasaydı, dünya üçüncü bir sistemik savaş görebilirdi. Dolayısıyla SSCB'nin çöküşünde dünya konjonktürü dikkate alındığı gibi bu devletin içsel dinamiklerini hesaba katmadan yapılan bir sistem analizinin kanımızca eksik olduğu düşünülmektedir.

Eleştirel kuramcılar da bu hiyerarşik tezlere şüpheyle yaklaşmaktadırlar. Gramsci ve Cox gibi yazarlara göre, çağdaş uluslararası sistem 17 ve 18. Yüzyıldaki devletlerin siyaseti her ne kadar sıfır toplamı oyun modelleriyle açıklansa da günümüz devletlerinde bu modellerle açıklanamayacak kadar karmaşık yapıdadır. Artık ulusaşırı niteliklere sahip

³⁹² Charles A. Kupchan, "Introduction: Explaining peaceful power transition" (ed.) Charles A. Kupchan, Emanuel Adler, Jean-Marc Coicaud and Yuen Foong Khong, **Power in Transition: The Peaceful Change of International Order**, United Nation University Press, 2001, s.7.

dünya ilişkileri örüntüsü, tarihten yapılan analogilerle veya döngülerle açıklanamaz. Savaş teorilerine yaklaşımları açısından öncelikle metodolojik eleştiri getiren eleştirel kuramcılar, pozitivist temelde hegemonik ilişkilerin açıklanabilmesi yöntemini reddederler. Dolayısıyla yukarıda belirtilen hiyerarşik kırılmalara ilişkin teorilerin savları, eleştirel kuramcılar açısından anlamsızdır.³⁹³ Ancak dünya sisteminin devamlılık arz eden bir yapıda olması ve baskın devletin çağdan çağa değişmesi bile bu döngülerin bir sonucu olduğunu düşündürmektedir. Tarih hiçbir devletin ilelebet hegemon bir konumda bulunmadığının ispatıdır. Devletler toprak kayıpları ile olmasa bile, bariz bir güç kaybı neticesinde bulunduğu konumu koruyamamaktadırlar. Dolayısıyla gücün olgunlaşması, her baskın devletin istisnasız başına gelen bir olgudur.

2.2. DEVLETİN SAVAŞ DAVRANIŞINI BELİRLEYEN İÇSEL FAKTÖRLER

Savaşın nedenlerini anarşide arayan ve analizleri fazlasıyla sistem odaklı realist görüşlerin yanında; savaş davranışını belirleyen esas unsuru devletlerin içsel dinamiklerinde arayan savaş teorileri, devletleri savaşa *yatkınlaştıran* unsurları analiz etmektedirler. Sistem düzeyinde savaş teorilerinin tamamlayıcı faktörü, devlet düzeyinde yapılan analizlerdir. Nitekim sistemde gerek anarşik durumu, gerekse hiyerarşik kırılmayı başlatan devlet bu güce içsel faktörlerin kendisine sağladığı kapasite toplamı sayesinde ulaşmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, Wendt'in deyimiyle anarşi, devletin yaptığıdır.³⁹⁴

Bir devletin sadece içsel niteliklerinin savaş nedenlerinin temel belirleyicisi olduğu literatürde tartışılan bir konudur. Örneğin, realist yazarlar savaşı etkileyen dinamikler bağlamında devletin içsel öz niteliklerine önem

³⁹³ Bostanoğlu, Okur, **a.g.e.**, s. 29-30.

³⁹⁴ Wendt, **a.g.e.**, s. 396.

atfetmezler. Daha çok liberal teorisyenlerle savaş çalışmalarının bazı yazarları, içsel özniteliklerin savaş davranışını etkilediğini ileri süren teoriler türetmektedirler. Oysaki sistem ve devletin içsel değişkenleri, birbirini etkileyen iki öğedir.

Bu alt başlık kapsamında devletin savaşa başvurmasını kolaylaştırdığını düşündüğümüz bazı devletiçi değişkenler incelenmektedir. Bunlar; nüfus, ekonomi, teknoloji, devletin güç pozisyonu, toprak, sınırlar, rejimin türü ve yapısı ve meydana gelen iç şiddet eylemlerinin uluslararasılaşması, gibi unsurlardır. Bu değişkenler savaş çalışmalarının teorileri ya da aynı alanın ampirik çalışma sonuçlarına göre aktarılmaktadır. Bununla birlikte, liderlerin kararlarını etkileyen unsurların ne olduğu, algılama biçimleri, savaş yatkınlığının psikolojik altyapısı da bu başlık kapsamında incelenmektedir

2.2.1. Nüfus, Ekonomi ve Teknoloji ile Devletin Savaş Davranışının İlişkisi

Davranışsalcı yazarlar, bir ülkenin nüfusunun büyüklüğü, yoğunluğu, ekonomik kalkınma düzeyi, ulusal kültür karakteristikleri ve sosyal uyum durumu gibi değişkenler ile savaş olasılıkları arasında ilişki kurmaktadır.³⁹⁵ Bu yazarların tespitleri genellikle kısa bir dönemin örneklem olarak ele alınmasıyla yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Bu değişkenlerden iki tanesi daha büyük bir dönemi kapsayan ve sayısal verilerle gözlemlenebilecek niteliktedir. Bunlar nüfus ve ekonomik kalkınma düzeyidir.

Ekonomik kalkınma düzeyi makro yapısal teoriler kısmında, ani gelişim süreçleri noktasında açıklanmıştır. Devletin içsel bir değişkeni olarak ekonomik kalkınma düzeylerinin analizi de bu ani gelişim süreçleri açısından değerlendirilmektedir. Savaş çalışmalarının yazarları da ekonomik

³⁹⁵ Geller ve Singer, *a.g.e.*, s.42.

kalkınmışlık düzeyi ile savaş arasında bir ilişki aramaktadırlar. Onlara göre az gelişmiş devletler de en az gelişmiş devletler kadar savaşa ve genişlemeye yatkındır.³⁹⁶ Lewis Richardson'un 1820-1945 yılları arasında meydana gelen savaşları incelediği istatistikî çalışmasında, ekonomik kalkınma düzeyi ile savaş arasında bir bağ kurulamadığını ortaya koyar.³⁹⁷ Thompson ve Duval'ın 1966-1969 yılları arasında 147 devlet üzerinde yaptığı çalışmada; nüfus büyüklüğü, ekonomik büyüklük, coğrafi boyut, askeri büyüklük ve ekonomik kalkınma düzeyleri ile devletin çatışma davranışı arasında bir ilişkinin bulunmadığı teyit edilmiştir.³⁹⁸ Bu çalışmalar incelenen devletle başlattığı savaş arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Başka bir deyişle, ekonomik olarak kalkınmış devletlerin başlattığı savaşlar, kalkınmamış devletlere oranla daha az ya da fazla değildir. Bu konuda farklı görüşler de bulunmaktadır. East, 1973 yılında yaptığı çalışmasında, 1959-1968 yılları arasında incelediği 32 devletten çıkarsamalarını şu şekilde açıklamaktadır; ona göre geniş, gelişmekte olan ülkelerin çatışma davranışı, küçük gelişmekte olan devletlere göre çok daha yüksektir.³⁹⁹

Bu yazarların aynı metodoloji ile yaptıkları çalışmada görüş farklılığı yaşamalarının sebebi, ekonomiyi *tek başına* bir değişken olarak ele almalarından kaynaklanmaktadır. Ekonomik olarak güçlü olanın savaşa daha yatkın olduğuna ya da zayıf olanın daha savunmacı davrandığına ilişkin herhangi bir varsayım üzerinde fikir sağlayamamalarının nedeni bu tekil analizdir. Nitekim ekonomik güç, devletin bunu kullanma amacına göre savaşa yatkınlaştırılabilir ya da azaltılabilir. Birinci bölümde de belirtildiği gibi, savaş tercihli bir durumdur. Ekonomik kalkınma ile savaş arasında bir ilişki kurulacaksa, diğer değişkenlerin de hesaba katılması gerekmektedir. Savaşmayı tercih etmek bu değişkenlere göre şekillenmektedir. Dolayısıyla

³⁹⁶ Geller ve Singer, **a.g.e.**, s.49.

³⁹⁷ Wilkinson, **a.g.e.**, s. 71-81.

³⁹⁸ Robert Duval, William R. Thompson, " Reconsidering Aggregate Relationship Between Size, Economic Development and Some Types of Foreign Behaviour", **American Journal of Political Science**, Vol. 24, 1980, s.511-525, (akt.) Geller ve Singer, **a.g.e.**, s.51-52.

³⁹⁹ Geller ve Singer, **a.g.e.**, s.51.

nüfus, ekonomik kapasite açısından diğer bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu ile devletin savaşa yatkınlığı arasında ilişki arayan yazarlar, aslında Hobesiyen yaklaşımın insan doğası varsayımlarını çürütmüşlerdir. Birinci bölümde de belirtildiği gibi nüfus artışının savaş davranışı üzerinde etkisi olduğu, savaşın kökenine ilişkin teoriler ileri süren yazarların savunduğu bir görüştür. Singer ve Small, 1816-1965 yılları arasında Avrupa devletler sisteminde yaşanan savaşlarda nüfus, nüfus yoğunluğu ve savaş arasında korelasyon kurarak bu tezi sınamışlardır. Onlara göre nüfus ile savaş arasında bağlantı bulunmamaktadır.⁴⁰⁰

Nüfus ile savaş arasında tek yönlü bir ilişki arandığında anlamlı bir sonuç alınamasa da, nüfusun devletlerin silahlı kuvvetlerinin oluşmasında en önemli faktörlerden biri olduğu düşünülebilir.⁴⁰¹ Malthus'a göre savaşların temel nedeni, nüfusun aşırı biçimde büyümesidir. Ona göre yeryüzünde gıda aritmetik (1,2,3,4,5,6), nüfus ise geometrik (1,2,4,8,16,32...) olarak artmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak kaynakların paylaşımı ve dağılımı değişmekte ve bu da azgelişmişliğe neden olmaktadır.⁴⁰² Malthus'un görüşlerini temel alarak nüfus ve savaş arasındaki ilişkiyi açıklayan Stansilav Andreski'ye göre *nüfus artışı, yiyecek ve yaşam yeri artışıyla ters orantılı olduğundan, doğum oranlarının sınırlandırılmaması ve hastalık, savaş gibi faktörlerin olmaması halinde dünya yaşanamaz bir yer olacaktır.*⁴⁰³ Artan nüfusa yer gerekliydi ve bu da savaşla yersel genişleme nedeniyle yapılacaktı. Bu varsayımın, devletlerin yayılma eğilimlerinin temelinde yatan unsurlardan biri olduğu düşünülebilir.

⁴⁰⁰ J. David Singer, "The Correlates of War Project: Interim Report and Rationale: Research Note" **World politics**, Vol.24, 1972.

⁴⁰¹ Bu varsayım her ne kadar günümüzde geçerliliğini yitirmeye başlasa da düzenli ordular ve bazı ülkeler açısından nüfus halen ordu noktasında önemli bir pozisyonundadır.

⁴⁰² İbrahim Canbolat, **Gelişmekte Olan Ülkeler: Küresel Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları**, 3. Baskı, Aktüel, Bursa 2004, s.26.

⁴⁰³ Keegan, **a.g.e**, s.286.

Bununla birlikte artan nüfusun askeri alana kaydırılması, askeri katılım oranı kavramını ortaya çıkarmıştır. Devletler savaşkan birey sayısını artırarak askeri katılım oranını yükseltmektedir. Keegan'a göre, eğer devletler ticaret ve sanayi ile nüfusunu besleyebilecek bir istikrar sağlayabilirse, fazla askere ihtiyacı kalmayacak ve askeri katılım oranı dengelenecektir. Avrupa monarşilerinin zayıfladığı dönemler, düşük askeri katılım oranının yaşandığı dönem iken, bu oranın en yüksek olduğu dönemin iki dünya savaşı arası dönem olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁰⁴

Dolayısıyla askeri katılım oranı yüksek ülkeler, düşük ülkelerle kıyaslandığında savaşa daha fazla yatkındır. Bu durum nüfus değişkenini bir savaş nedeni olarak sunmasa da, en azından askeri katılım oranı yüksekliği, liderleri ofansif bir davranışa sürükleyebilir.

Öte yandan kalabalık bir nüfus genişlemeyi tetikleyen bir arzu da yaratabilir. Günümüzde yersel genişleme/fetih gibi savaş nedenleri meşru bir durumda olmadığından (İsrail istisnadır) çağdaş bir savaş sebebi olamayacağı değerlendirilebilir. Ancak tarihteki bazı savaşların büyüyen nüfus için yeni yerler edinme nedeniyle çıktığı düşünüldüğünde nüfusun anlamlı bir değişken olduğu düşünülebilir. Alman jeopolitik okulundan Friedrich Ratzel, Rudolf Hess, Karl Haushofer gibi siyaset bilimcilerin nüfus konusundaki görüşleri, Malthus ve Andreski'yi de desteklercesine Hitler'i etkileyerek *Kavgam*'da anlamını bulmuştur. *Lebensraum* olarak tanımlanan teoride, büyük devlet olmanın en önemli şartı nüfus olarak genişlemedir. Nüfusun genişlemesi ile birlikte yersel bir genişleme de yaşanarak yaşam sahası yaratılacaktır. Bu saha, ekonomik açıdan kendi kendine yeterli bir büyük devlet haline gelecektir.⁴⁰⁵

Yukarıda belirtilen yazarlar bu değişkenlerin birçoğunda savaş davranışı ile ilişkilendirilebilecek pozitif veri bulamasalar da bu değişkenler

⁴⁰⁴ Keegan, **a.g.e.**, s.287.

⁴⁰⁵ Cashman, **a.g.e.**, s.139.

doğası gereği devletin içsel yapısını şekillendirmekte ve çatışma davranışının temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda devletin rejimini, bürokratik süreçleri, din-milliyetçilik-ideoloji gibi ayrıştırıcıları, nüfus ve ekonomik yapılardan ayrı düşünmek mümkün görünmemektedir. Bu yazarlar sadece tek bir değişkenin savaş ile olan ilişkisi üzerinde ayrı ayrı çalışmalar yapmışlardır. Oysaki savaş, yapısı gereği çoğul nitelikte olup, diğer değişkenlerle birlikte değerlendirildiğinde anlamlı olmaktadır. Dolayısıyla nüfusu, ekonomik veriler ile diğer bazı değişkenlerin dikkate alınarak incelenmesi sonucunda savaş olasılıklarının hesaplanmasının mümkün olduğu görüşündeyiz. Literatüre baktığımızda nicel verilere fazlasıyla dayandırılmasa da pozitivist metotlarla bu değişkenleri inceleyen teoriler bulunmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz değişkenlerin çoklu analizi noktasında ulaştığımız bir teori, nüfus ve diğer içsel özniteliklerin savaşın ortaya çıkmasında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar bu teori savaşın nedeni olarak doğrudan nüfusu belirtmese de savaşın çıkış sürecini anlatması noktasında önemlidir. Nazli Choucri ve Robert C. North tarafından ileri sürülen *yanal basınç teorisi*, yukarıda bahsedilen devletin içsel özniteliklerinin savaş davranışı ile olan ilişkilerini açıklamaktadır.⁴⁰⁶ Yanal basınç teorisinin çıkış noktası ‘esas değişkenler’ (master variables) olan özniteliklerdir. Bunlar, *nüfus*, *kaynaklar* ve *teknoloji*’dir. Bu üç esas değişken ile bunların birbirleri ile olan ilişkileri, devletlerin profillerini belirler.⁴⁰⁷ Devletlerin profilleri de savaş davranışını etkileyen en önemli içsel değişkendir. Teori açıklanmadan önce, yanal basınç teorisinin temel varsayımları ortaya konulmalıdır:

1. Temel değişkenlerden *nüfus*; tüm demografik öğeleri, *teknoloji*; hem mekanik hem de örgütsel anlamda yetenek ve bilgi birikimini ve

⁴⁰⁶ Nazli Choucri, “Analytical and Behavioral Perspectives: Causes of War and Strategies for Peace”, (ed.) W. Scott Thompson, Kenneth M. Jensen, Richard N. Smith, Kimber M. Schraub, **Approaches to Peace: An Intellectual Map**, US Institute of Peace, 1991, s. 282.

⁴⁰⁷ Nazli Choucri ve Robert C. North, “Roots of War: The Master Variables”, (ed.) Raimo Vayrynen, Dieter Senghaas ve Christian Schmidt, **The Quest for Peace: Transcending Collective Violence and War among Societies, Cultures and States**, Sage Publ., Bristol, 1987, s.205.

kaynaklar, ekilebilir arazileri, su teminini, mineraller, metaller, fiber materyaller, yakıtlar ve diğer doğal kaynakları kapsamaktadır.

2. Devlet ve uluslararası sistem, koalisyonlar, örgütler, kurumlar şeklinde kuralları belli ilişkiler içinde işleyen bireyleri kapsamaktadır. Dolayısıyla realist teorinin aksine yanal basınç, uluslararası ilişkileri, aktörler sisteminden ziyade etkileşimli çevresel sistemler olarak kabul etmektedir.
3. Tüm aktörler içsel ve dışsal faktörlerin sınırlayıcı etkisi altındadır. Fakat tüm eylemler hem içsel yapılara bağlıdır hem de içsel yapılardan kaynaklanır. Bu haliyle realizmin sistem odaklı açıklamalarını kısmen reddeder.
4. Yanal basınç teorisine göre güç bakımından üstün olan devletler, zayıf olan devletlere göre daha fazla kaynak kullanımına giderler. Bu da daha fazla kaynak, daha fazla içsel basınç ve gücün ülke sınırlarının dışında kullanımı sonucunu doğurur.
5. Yukarıdaki nedenlerden ötürü basınç altındaki devletlerin kendi aralarında rekabet, çatışma, ittifak, karşı ittifak, provokatif davranışlar, tırmanmalar ve savaş riski meydana gelir.
6. Yanal basınç kuramı, tüm bu varsayımların savaşa dönüşebilme ihtimalini yukarıda açıklanan *güvenlik ikilemi* ve *çatışma sarmalına* bağlar. Güvenlik ikilemi, yanal basınç teorisinin esas değişkenlerinden elde edilen potansiyeli savaş davranışına dönüştüren en önemli unsurdur.⁴⁰⁸

Yukarıdaki ilkelerle oluşmuş bir içsel ve dışsal yapı kombinasyonundaki temel değişkenlerin kullanımıyla devletin dış politik davranışı şekillenir. Teorinin temeli *nüfus büyümesi* sonrasında gelişen süreci açıklamaktadır. Başka bir deyişle, gelişen ve hızla büyüyen bir

⁴⁰⁸ Nazli Choucri ve Robert C. North, "Lateral Pressure in International Relations: Concept and Theory", (ed.) Manus Midlarsky, **Handbook of War Studies**, Michigan Uni. Press, Boston, 1989, s.298.

nüfusun talep artışının devletleri savaşa yatkınlaştırıp yatkınlaştırılmadığı sorgulanmaktadır.

Kaynaklara erişmek için nüfus, teknoloji (bilgi birikimi ve bireysel yetenekler) geliştirilir. Bu süreç onları yeni kaynaklar edinmeye zorlar. Sonuç olarak eski kaynakları yeni amaçlar için kullanmaya başlarlar. Yeni teknolojilerinin kullanımındaki artış ayrıca yeni kaynakların da (hammadde, araçlar, enerji, makineler) oluşturulmasını sağlar. Bin yıllık bir süreç içinde gelişen bu değişimler sayesinde ihtiyaç duyulan kaynakların 'sayısı' fazlasıyla artar. İnsan hayatı aslında daha azını gerektirdiği halde daha gelişmiş teknoloji aracılığıyla hep daha fazlasına sahip olmak ister. Tüm bu olgular bir anda meydana gelmez. Zaman içerisinde gerçekleşir.⁴⁰⁹ Dolayısıyla yanal basınç teorisi olay bazlı değil süreç bazlı bir yaklaşımdır.

Nüfusun bu artan *talepleri* ile devletin dış politik davranışı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Talepler, devletin kapasitesi ile birleştirilerek eyleme dönüşür. Bu noktada devlet, kapasitenin artırımını iki şekilde meydana getirir. Bunlar; (i) uygun teknolojinin kullanımı yoluyla özel bir kapasite üretimi (tarımsal, finansal, ticari, endüstriyel, askeri) ya da (ii) diğerlerini (devletler, örgütler, sahipsiz topraklarda yaşayanlar vs...) kendisi ile işbirliği yapması konusunda ikna etmektir.⁴¹⁰ Bunun için de belirli bir güce ihtiyaç duymaktadır. Yanal basıncın yüksek olduğu durumlarda devletin dışsal etkinlik kurma çabası, diğer devletlerle krizler ve savaşlar yaşama ihtimallerini artırır. Bazı ülkelerin nüfusları yavaş, bazıları ise hızlı büyür. Nüfusu hızlı büyüyen devletin teknoloji ve kaynak kullanımı noktasında, ilerleme süreci ani bir

⁴⁰⁹ Choucri ve North, **a.g.e.**, s.291.

⁴¹⁰ Choucri ve North, **a.g.e.**, s.292., Bu ikna etme aslında pazarlık ya da zorlama yoluyla da olabilmektedir. Ancak talebin toprak fethi yoluyla karşılanması ya da savaş sonrası edinim amacıyla yapılması doğal olarak belirli bir *gücü* de gerektirmektedir. Yanal basınç teorisinin güce bakışı şu şekilde açıklanabilir. Charles Doran'ın güç döngülerinde de görüldüğü gibi, yanal basınçta da içsel kapasite aslında güç ile doğrudan alakalıdır. Realistlerin devletleri sadece güç maksimizasyonu için çatışan birimler olarak tanımlamasının aksine yanal basınçta güç kavramı farklıdır. Yanal basınca göre gücün açıklanması üç faktörle meydana gelir: *Güç₁*: Ölçülebilir nitelikte olup daha çok GSMH'yi oluşturan unsurlar, askeri harcamalar, askeri birliklerin büyüklüğü, silahlanma ve diğer göstergelerin rakamsal değerleridir. *Güç₂*: Bir aktörün diğeri üzerindeki etkisidir, *Güç₃*: Bir aktörün durumunu tanımlayan sıfattır. (Büyük güç, süper güç, başat güç vs..) Bu üçü birlikte değerlendirildiğinde devletin gücü ortaya çıkmaktadır.

gelişim yaşanmasına neden olur. Biri yükselirken diğeri görelî olarak alçalır. Bu da diğerklerini savunma durumuna geçirebilir.⁴¹¹

Choucri ve North'a göre savaşın esas nedeni, yanal basınç süreci değil, bu sürecin tamamlayıcıları olan karşı karşıya gelme, ittifaklar, karşı ittifaklar ve silahlanma yarışlarıdır. Başka bir deyişle, sadece temel değişkenler kullanılarak yapılan analiz savaşın nadiren görüldüğünü ileri sürmemize neden olabilir.⁴¹² Bundan sonraki süreç, yukarıda açıklanan *güvenlik ikilemi* ve *çatışma sarmalı*na girilmesi ile açıklanmaktadır. Yanal basınçta sadece liderlerin değil, liderleri baskılayan grupların talepleri de bu değişkenleri etkiler. Örneğin, karar verme sürecindeki etkin elitler, daha fazla askeri yatırımın yapılmasını sağlayabilirler. Bu durum silahlanma yarışlarını beraberinde getirerek yukarıda belirtilen *çatışma sarmalı*na giden yolun önünü açmaktadır.⁴¹³

Gerek döngüsel ve hiyerarşik teoriler, gerekse realist teoriler, üzerinde durduğu güvenlik ikileminin devletlerin içsel değişkenleri nedeniyle ortaya çıktığını kabul etmektedir. Yanal basınç kuramı nüfus faktörünü göz önünde bulundurarak güvenlik ikileminin meydana gelme sürecini açıklamaktadır. Güvenlik ikilemi yukarıda detaylıca aktarılmıştır. Ancak nüfusun tetikleyici etkisinin ani gelişimleri meydana getirdiği yukarıda bahsettiğimiz teorilerin çoğunda da görülmektedir. Dolayısıyla nüfusun, ekonominin ya da teknolojinin ayrı ayrı değişkenler olarak savaş olasılıkları dikkate alındığında anlamlı sonuçlar meydana getirmese de, birlikte ele alındıklarında savaş ihtimalini artıran unsurlar olarak değerlendirilebilirler.

⁴¹¹ Choucri ve North, *Roots of War*, s. 209-210., Bu ani gelişim varsayımı, Gilpin'in hegemonik savaş teorisi ile benzerlik taşımaktadır.

⁴¹² Choucri ve North, *a.g.e.*, s. 211.

⁴¹³ Choucri, *Analytical and Behavioral Perspectives*, s. 284, Choucri ve North, *Lateral Pressure*, s.298.

2.2.2. Devlet Rejiminin Yapısı ve Karar Süreçleri

Savaş neden çıkar sorusuna literatür genel anlamda sistem düzeyinde cevap ararken, rejimlerin tartışılması geri planda bırakılmış bir konudur. Rejim türü ile savaş arasında bağlantı kuran yazarların argümanlarının iki boyutta toplandığı görülmektedir. Bunlardan birisi başlıca demokratik-otokratik olmak üzere rejimin türü ile savaş olasılıkları arasında ilişki kurmakta iken diğeri rejimin yapısı olup karar verme süreçleri noktasında etkili olan yapıların, bürokrasinin savaş davranışına olan etkilerini içermektedir.

Liberal teorisyenlere göre savaşın nedeni, iyi ve kötü devletler olmak üzere iki tür devletin varlığıdır. Bu devletlerden *kötüler* saldırgan ve savaşkan iken, *iyiler* halkının beklentilerini dikkate alan demokratik devletlerdir.⁴¹⁴ Bu teorisyenler her ne kadar ortak bir demokrasi tanımı yapmasalar da seçilen ve incelenen ülkelerin liberal-parlamentar demokrasiler olduğu görülmektedir. En önemlisi, otokrasilerden farklı olarak kararların kamuoyu ve baskı grupları aracılığıyla sınırlandırılabilmesi, demokratik ölçütlerin en önemlisi kabul edilmektedir.⁴¹⁵

Demokratik devletlerde askerler, onların aileleri, sevdikleri ve mülkünü kaybetmek istemeyenler çoğunluğu oluşturduklarından, liberaller tarafından, bu devletlerin savaş yatkınlığının düşük olduğu ileri sürülmektedir. Öte yandan demokratik olmayan ya da otokratik hükümetlerde, yönetenin gücü toplum tarafından ya da anayasal açıdan sınırlanamamakta ve merkezi otoriteyi elde eden güç ilişkilerine göre bunu yönetmektedir.⁴¹⁶ Dolayısıyla savaş çalışmalarında içsel faktörler kavramı, temelde demokrasi ve barış (ya da otokrasi ve savaş) arasında ilişki kuran yazarları içermektedir.

⁴¹⁴ Bu çalışma kapsamında değinilen yazarların kabul ettiği demokrasi kavramı, serbest seçimlerin yapılabilindiği, temel haklar ve özgürlükler ile özel mülkiyete saygılı, yönetimin merkezileşmediği yönetim sistemleri olara kabul edilmektedir.

⁴¹⁵ T. Clifton Morgan and Sally Howard Campbell, "Domestic Structure, Decisional Constraints, and War: So Why Kant Democracies Fight?", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 35, No. 2, Democracy and Foreign Policy: Community and Constraint, June, 1991, s. 190.

⁴¹⁶ Cashman, a.g.e, s.125.

Demokrasi ve barış arasında ilişki arayışı Immanuel Kant'a kadar uzanmaktadır.⁴¹⁷ Özünü *ebedi barıştan* alan demokratik barış teorisinin temel varsayımı, Kant tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

...Cumhuriyetlerde savaşa gidilmesi vatandaşların rızalarına bağlı olduğundan, savaşın kendilerine getireceği acılar ve zorluklardan dolayı bu konuda hassas ve ihtiyatlı davranmaktadırlar. Özneyi bir vatandaş olarak tanımayan, yani cumhuriyetçi olmayan bir devletin anayasasına göre savaş ilan etmek dünyanın en kolay işidir. Devletin başında olan bir devletin ferdi olmaktan ziyade sahibi olduğundan kendi kişisel zevklerinden, ziyafetlerinden feragat etmeksizin, gerekçe göstermeksizin savaşa karar verebilir ve kayıtsızca haklı sebepler gösterme işini diplomatlara bırakabilir.⁴¹⁸

Sadece Kant'ın görüşleri değil aynı zamanda klasik realistlerin öncülerinden Machiavelli dahi demokratik rejimlerin otokrasilerle kıyaslandığında savaşa daha az eğilimli olduğunu ileri sürmektedir. Benzer bir şekilde, Wright da yönetim yapısında yetki kullanımının merkezileştiği oranda savaş yatkınlığının arttığı görüşündedir.⁴¹⁹ Ona göre savaş teorileri de içsel yapıları ikiye ayırmaktadır. Bunlar *despotik yapılar* ve *demokratik yapılar*dır.⁴²⁰ Demokratik yapılarda, devletin silahlı güçleri kurumsal olarak

⁴¹⁷ Demokratik barış teorisinin liberal teorisyenler tarafından başlatılması ve Kant'ın görüşlerinin üzerine bina edilmesi bazı yazarlara göre tamamen ideolojik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Kökleri daha geriye gitse de özellikle Soğuk Savaş döneminde sistematik olarak olgunlaştırılan bu teoriye göre dünya uluslar sisteminin 'iyi çocukları' demokrasilerdir. Bu nedenle kendilerine yeterince destek bulabilmişlerdir. Demokratik olmayanlar ise liberal olmayan devletler olarak tanımlanmaktadır. Maoz'un bu konudaki tespitlerine katılıyoruz. Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku sadece silahlanma yarışı ile değil, rejim ihracı noktasında SSCB ile mücadelede bulunmuştur. Dolayısıyla demokrasi ve liberal değerlerin ihracını kolaylaştırması noktasında demokratik barış teorisi ideologlar ve teorisyenler tarafından epey işlevsel bulunmuştur. Zeev Maoz, "Realist and Cultural Critiques Of The Democratic Peace: A Theoretical And Empirical Re-Assessment", **International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations**, Vol. 24, No. 1., 1998, s. 8. Maoz'un bu saptaması yukarıda anarşi-hiyerarşi konusunda değindiğimiz Alexander Wendt'in görüşleri ile de bağdaşmaktadır. Nitekim Wendt ve konstruktivistlerin de belirttiği gibi kimliklerin uluslararası politikada belirginleşmesi doğal olarak birbirlerinin ötekileştirilmesini sağlamaktadır. Bu ötekileştirme sadece politik çıkar çatışmasından değil aynı zamanda devletlerin iç yapılarından da olabilir. Merkezîyetçi rejimlerle demokrasiler karşılaştığında bu iki kimlik yapısı zaten krizleri ve anarşiyi yaratmaktadır. Wendt, "Anarchy is What States Make of It", **a.g.e.**, s. 396.

⁴¹⁸ Immanuel Kant, Daimi Barış, (ed.) Williams vd., **a.g.e.**, s.171.

⁴¹⁹ Wright, **A Study of War, Vol I.**, s. 263-264.

⁴²⁰ Literatür rejim türü ve savaş arasındaki ilişkiyi inceleme konusunda demokrasi ile Wright'ın despotik dediği otokrasi ilişkisine odaklanmaktadır. Ancak belirli rejimler ne demokrasidir, ne de

sivil-siyasal elitlerin elindedir. Ancak despotik yapılarda, askeri kurumlar ve kişiler, sivil yapıları kontrol etme eğilimindedir. Dolayısıyla demokratik bir rejimle kıyaslandığında, despotik bir rejimin savaşa karar verme davranışı çok daha kararlı ve hızlıdır. Buna ek olarak endüstrileşmiş demokratik toplumların mukayeseli barış dönemleri daha uzundur.⁴²¹

Bazı yazarlar ise demokrasinin *işleyiş biçiminin doğası gereği* savaşa yatkın olmadığını ileri sürmektedirler. Bunlar, seçim sistemlerinde halkın beklentileri ile iktidara gelecek lider arasında ilişki kurmaktadır. Örneğin, Hagan'a göre demokrasilerin otoriter rejimlerle kıyaslandığında savaşa daha az eğilimli olmasının temel nedeni, bu rejimlerde (i) *sabit fikirli, tutucu*⁴²² liderlerin iktidara gelmesinin daha zor olması ve (ii) bu devletlerin liderlerinin çok ciddi siyasal sınırlamalara tabi olmasıdır.⁴²³ Hagan'a benzer bir biçimde D. Rousseau da demokrasilerin savaşa daha az eğilimli olduğu görüşündedir. Rousseau, demokrasilerin barış yanlısı olduğunu dört nedenle açıklamaktadır. Rousseau'ya göre; (i) tüm devletlerde liderin amacı iç politik gücü muhafaza etmektir. (ii) tüm demokrasilerde muhalif partiler, devletin dış politika hedefleri başarısızlığa uğradığında siyasal karşıtlığı harekete geçirirler, (iii) tüm demokrasilerde yönetenin karşıtları, başarısızlık halinde muhalefeti harekete geçirmeye daha yeteneklidirler ve (iv) Dış politikada geri çekilmek zorunda kalma ve askeri bir yenilgi, demokrasilerde liderin güç kaybetmesine yol açan bir durumdur. Rousseau tüm bu varsayımlara

otokrasidir. Bu ikisinin arasında kalan rejimlere bazı yazarlar *anokrasi* (anocracy) kavramı ile açıklamaktadırlar. Parçalı demokrasiler olarak da adlandırılan anokratik devletler, istikrar açısından özellikle iç savaşlara oldukça yatkın, iç istikrarı değişken ve zayıf devlet rejimleri olarak değerlendirilmektedir. Norman Schoeldy and Maria Gallegoz, "Autocracy and Anocracy" (ed.) Gonzalo Caballero, **Institutions, Economic Governance and Public Policies**, Madrid, 2011, s. 3.

⁴²¹ Wright, **a.g.e.**, s.264.

⁴²² Bu kavram aslında muhafazakâr anlamda bir tutuculuktan ziyade savaşa eğilim duyma noktasında kullanılmaktadır. Sistem teorilerinde belirtildiği gibi devletler ofansif ya da defansif davranışlarda bulunabilirler. Burada ofansif davranış sergileme ihtimali olan liderlerin, demokrasilerde iktidara gelmelerinin daha düşük bir olasılık olduğunu vurgulanmaktadır.

⁴²³ Hagan, **a.g.m.**, s. 185.

dayanarak demokratik elitin savaşa karar vermesinin kendisi açısından çok riskli ve maliyetli bir durum yaratacağı görüşündedir.⁴²⁴

Lider ayrı bir değişken olarak karşımıza çıksa da bu liderlerin demokratik kurumlar tarafından ciddi sınırlamalara tabi tutulması, yukarıda Kant ve Wright'ın da belirttiği gibi, ani ve sınırsız bir yetki kullanımının önünü kapatmaktadır. Demokratik yönetimlerin yapısal mekanizmalarının savaşı engelleme yönünde kurgulandığını varsayan demokratik barış teorisyenlerine göre dünyanın barışa kavuşması için demokratik ülkelerin var olması bir gereklilik gibi görünmektedir. Bu yaklaşım oldukça tartışmalıdır.

Tarihsel süreç, demokratik barış teorisyenlerini ne teyit etmekte ne de yanlışlamaktadır. Başka bir deyişle demokrasinin doğası gereği barışçıl olduğunu ileri süren yazarların görüşleri, demokratik devletlerin de en az otokratik devletler kadar savaştığının tarihsel süreçle ispatlanmasıyla değişime uğramıştır. Bu bağlamda demokrasilerin 'kendi aralarında' savaşma eğiliminin düşük olduğunu ileri süren yazarların görüşleri dikkate alınmaktadır. Bunlardan Rummel'e göre (i) daha demokratik devletler çatışmaya daha az yatkındır, (ii) ekonomik olarak daha özgür olan devletler çatışmaya daha az yatkındır ve (iii) demokrasiler *birbirleriyle* savaşmazlar.⁴²⁵ Rummel bu saptamayı 4 yıllık bir dönemde (1976-1980) toplam 81 tane devletin davranışını inceleyerek bu sonuca varmıştır.⁴²⁶ Öncelikle bizim eleştirimiz Rummel'in metodolojisine yöneliktir. Soğuk Savaş döneminin içinden örneklem olarak alınan dört yıllık bir periyotta 81 devletin incelenmesi, demokratik barış teorisini ve türevlerinin doğruluğunu kanıtlamaz. Öte yandan savaş ile sadece rejim türü arasında ilişki arayarak diğer değişkenleri hesaba katmamak, yanıltıcı sonuçlara ulaşılmasına neden olmaktadır. Zeev Maoz bu tespitleri reddeder. Ona göre coğrafi yakınlığın

⁴²⁴ David I. Rousseau, **Democracy and War Institutions, Norms, and the Evolution of International Conflict**, Stanford University Press Stanford, California, 2005, s.21.-22.

⁴²⁵ Maoz, **a.g.m.**, s.5.

⁴²⁶ R. J. Rummel, "Libertarianism and International Violence", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 27, No. 1, Mart 1983.

bulunmadığı, ortak bir düşmanın bulunduğu ve karma ittifakların var olduğu, ekonomik refahın iyi, büyümenin yüksek olduğu bir dönemde incelenen vakaların pozitif sonuç vermesi gayet doğaldır.⁴²⁷ Yukarıdaki değişkenleri de hesaba katarak Rummel'in çalışmasını genişleten Maoz demokrasilerin *birbirleri ile* savaşa başvurma eğilimlerinin düşük olduğunu, ancak demokrasilerin genel anlamda savaş eğilimlerinin düşük olduğunu ispatlayabilecek çok az kanıtın bulunduğunu ileri sürmektedir.⁴²⁸

Rejim ve savaş arasındaki ilişki noktasında incelediğimiz en önemli sorunsalı yeniden sormakta fayda görülmektedir. Otokrat yönetimlerle kıyaslandığında gerçekten demokrasiler savaşa daha mı az yatkındır? Demokratik barış teorisyenlerinin yaklaşımlarına biri nitel biri de nicel olmak üzere iki farklı literatür kullanılarak cevap verilebilir.

Sosyal, ekonomik, askeri yapıların incelenmesiyle edinilen bulgular değerlendirildiğinde şu gözlemlere ulaşılmaktadır. Öncelikle demokrasiler iç bürokratik ve ekonomik yapıların tamamen dışında anayasal sınırlamalarla çevrelenmiş ve sınırlı karar alabilen yapılar değildir. Dolayısıyla savaşa karar veren liderler anayasal açıdan sınırlanabildiği gibi benzer bir şekilde baskı grupları tarafından da defansif ya da ofansif biçimde yönlendirilebilir.⁴²⁹ Demokrasinin sınırlayıcı etkilerini vurgulayarak, yönetimi etkileyen baskı gruplarının her seferinde *çatışmadan vazgeçireceği* gerçekliğine ulaşmak

⁴²⁷ Maoz, **a.g.m.**, s.5.

⁴²⁸ Maoz, **a.g.m.**, s.73.

⁴²⁹ Demokrasiler kendi içlerinde de farklılaştıklarından bazı yazarlar demokrasi kurumunu da parçalara bölerek incelemektedir. Örneğin Leblang ve Chan, başkanlık sistemleri ile parlamenter demokrasileri içsel sınırlamalar ile devletin savaş eğilimleri noktasında incelemektedir. Başka yazarlara da atıfla Leblang ve Chan'a göre , başkanlık sistemlerinde yasama ile yürütme arasında daha sınırlayıcı bir sistem bulunmaktadır. Dolayısıyla daha fazla sınırlanan başkanın, savaşa karar verme olasılığı düşer. David Leblang ve Steve Chan, "Explaining Wars Fought by Established Democracies: Do Institutional Constraints Matter?", **Political Research Quarterly**, Vol. 56, No. 4, December 2003, s.388-390, Bunun tam aksine Maoz ve Russett, parlamenter demokrasilerin başkanlık sistemleri ile kıyaslandığında savaşa karar verme eğilimlerinin düşük olduğunu iddia etmektedir. Onlara göre parlamenter demokrasilerde hükümetin karar verme davranışı yasama kurumunun fazlasıyla sınırlaması altındadır. Buna ek olarak yine Maoz ve Russett'e göre koalisyon hükümetlerinin savaşa karar verme davranışı, tek parti hükümetleri ile kıyaslandığında daha düşüktür. Nitekim koalisyon hükümetlerini sınırlayan faktörler daha fazladır. Zeev Maoz, Bruce Russett, "Normative and Structural Causes of Democratic Peace: 1946-1986", **American Political Science Review**, Vol. 87, 1993, s. 624-638.

irrasyonel bir bakış olabilir. Öte yandan Rummel ve kısmen Maoz haklıysa, yani demokrasiler kendi aralarında çatışmayan yapıdalar ise bir demokrasinin bir otokrasi ile çatışmayacağı anlamına da gelmez. Yani demokrasinin sınırlayıcı etkileri, demokratik olmayan bir devlete karşı harekete geçirici bir etki de yaratabilir. Bu da demokratik kurumlar ile karar alma süreçlerinde etkin birimlerin, liderleri duruma göre negatif-pozitif yönde etkileyebileceği gerçekliğini yaratır.⁴³⁰ Bu varsayımlar liberal teorisyenler tarafından bile kabul edilmekte ve Kant'ın yaklaşımına tamamen ters düşmektedirler. Örneğin Schumpeter'e göre devletin karar alma davranışını etkileyen aktörlerin en önemlisi askeri elitlerdir. Askeri elitler devlet aygıtı üzerindeki etkilerini atavistik bir biçimde devam ettirmek için savaşı ve savaş tehdidini kullanırlar. Schumpeter'in analizinde devletler, bu askeri elitlerin tercihlerine göre güvenlik politikalarını hazırlamaktadırlar. Savaş süreçlerini Schumpeter şu sözü ile açıklamaktadır; *makine, savaş böyle gerektirdiği için yaratıldı; şimdi makine öyle gerektirdiği için savaş yaratmaktadır.*⁴³¹ Yapılan bazı ampirik çalışmalar da Schumpeter'in tezini desteklemektedir. Sescher'e göre, sivillerle kıyaslandığında askerlerin güce başvurma eğilimleri çok daha yüksektir. Tüm diğer değişkenlerden bağımsız olarak, askerlerin savaşa yatkın olduğu ortaya konulmaktadır.⁴³² Bu askeri elitler sadece silahlı kuvvetlerin temsilcileri değildir. Aynı zamanda askeri endüstrinin kapitalist ülkelerdeki özel durumu nedeniyle de savaş demokrasiler açısından işlevsel nitelikte olabilir.⁴³³ Dolayısıyla, hem silah endüstrisi devamlılığını sağlar hem

⁴³⁰ Christopher Daase, "Democratic Peace – Democratic War: Three Reasons Why Democracies Are War-prone" (ed.) Anna Geis, Lothar Brock and Harald Müller, **Democratic Wars Looking at the Dark Side of Democratic Peace**, Palgrave Mcmillan, 2006, s.76.

⁴³¹ Levy ve Thompson, **a.g.e**, s.92-93.

⁴³² Tod S. Sechser, "Are Soldiers Less War-Prone than Statesmen?", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 48, No.5, October 2004, s.771.

⁴³³ Çatışma sarmalı olgusu istisna, silah ticareti ya da edinimi başlı başına bir savaş nedeni değildir. Ancak silah endüstrisinin dünya genelinde kapitalist bir sektör olarak belirmesi, devletler arasında gerilimin yükselmesine de sebep olabilmektedir. Silah ticareti konusunda literatür ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi silah ticaretinin silaha sahip olanla olmayan arasındaki asimetrik dengeyi simetrik hale getirdiğinde bir caydırıcılık yarattığını bunun da barışı sağladığını savunan görüştür. İkincisi ise silahla beslenen siyasal birimlerin kendi bölgelerine açık bir güvenlik riski yarattığı, bunun da savaş ihtimallerini artırdığını ileri süren görüştür. Simetrinin asimetrik hale gelerek güç denliğini sağlamasının savaş ihtimallerini artırdığı sistem düzeyinde analiz kısmında bahsedilmişti. Stockholm ekolü bu konuda şu şekilde bir saptamaya gitmektedir: bir lider için daha fazla silah alımı, dış politika hedeflerinin askeri opsiyonlarla daha rahat edinilebileceği ihtimalini düşünmesini sağlar. Çoğunlukla

de yeni silahların icat edilmesinin önünü açar. Schumpeter'den farklı olarak devlet aygıtının savaş eğilimini artırdığını farklı faktörlerle ileri süren yazarlar da bulunmaktadır. Örneğin Marksist yazarlar devletlerarası savaşın nedenini Schumpeter'den farklı olarak ekonomik elitlerde arayarak, kapitalist devletlerin savaşa çok daha yatkın olduklarını ileri sürmektedirler. Kapitalistler ya da özel firmalar devleti saldırmaya yönlendirebilir. Marksist-Leninist yazarlara göre kapitalist devletler; (i) aşırı üretim ve eksik tüketim, (ii) proletaryanın alım gücünün düşüklüğü ve (iii) kapitalist toplumda refahın eşitsiz dağılımı nedeniyle ortaya çıkan *üretim fazlasının* dış pazarlarda emilmesi için buraların güvende tutulması amacıyla emperyalist bir yayılım gösterirler. Bu durum kapitalist devletlerin saldırgan eğilimini açıklamaktadır. Üretim fazlasının yanı sıra, sermaye fazlasının ülke içinde kar getirisinin düşmesi nedeniyle daha çok kar getirebilecek yeni yatırım alanlarının bulunması gerekmektedir. Marksist yazarlar bunu denizaşırı yayılım olarak tanımlamaktadırlar. Öte yandan kapitalistlerin endüstrilerinin gelişimi için en önemli materyal, hammaddenin elde edilmesidir. Hammaddenin edinilmesi, sermaye yatırımlarının geri dönüş karı noktasında oldukça açıklayıcı durumdadır. Ayrıca endüstriyel büyümenin de tetikleyicisidir.⁴³⁴ Tüm bu sebeplerden ötürü kapitalist-liberal demokrasilerin savaş yatkınlığı oldukça yüksektir.⁴³⁵

bir sınır çatışmasının yaşanması, bu biçimdeki bir algının sonucu olarak meydana gelir. Cassidy Craft, **Weapons for Peace Weapons for War: The Effect of Arms Transfers on War Outbreak, Involvement, and Outcomes**, Routledge, NY-London, 2002, s.16.

⁴³⁴ Levy ve Thompson, **a.g.e.**, s.87.

⁴³⁵ Bazı davranışsal yazarlar konuya başka bir boyuttan bakarak demokrasilerin savaşları 'kazanmaya' daha elverişli olduğunu ileri sürmektedir. Bennet, Stam, Lake gibi yazarlara göre demokrasiler diğer rejimlerle kıyaslandığında toplumdan daha fazla destek alabilen, daha zengin ve güvenliğe kaynak tahsisine elverişli yönetim biçimleridir. Demokrasiler, hasmane tutum içerisinde olan bir devlete karşı, ittifaklar kurma konusunda daha başarılıdırlar. Tüm bu varsayımların toplamı içinde en önemlisi toplumdan aldıkları mali desteği askeri yatırımlarda kullanarak, otokrasilerin daha zor yaptığı kaynakların askeri alana kaydırılmasıdır. Dolayısıyla demokratik bir yönetimde iş başına gelmiş bir liderin savaş ilan etmesi durumunda kazanma olasılığı, otokrasilere göre daha yüksektir. Tarihsel sürece bakıldığında demokrasiler tarafından ilan edilen, başlatılan savaşların büyük çoğunluğunda kazandıkları görülmektedir. Dan Reiter, Allan C. Stam III, "Democracy, War Initiation, and Victory", **American Political Science Review**, Vol.92, No.2, June 1998, s.377-380, Bazı yazarlar demokrasilerin savaşları kazanmaya daha yatkın olduklarını iç siyasal değişkenleri hesaba katarak analiz ederler. Örneğin Anne Geis'e göre demokratik devletlerde liderler iç siyasal sistemde prestij kazanmak açısından girişeceği bir savaşta yenilmemesi gerekir. Bir yenilgi lider-parti yapısının

Nicel analizlerin başlıcası ise Small ve Singer tarafından 1816-1965 yılları arasında meydana gelen savaşlar üzerinde yapılmıştır. Small ve Singer'a göre bu süre zarfında meydana gelen 50 devletlerarası savaşın 19 tanesine (%38) en az bir veya daha fazla demokratik devletin katıldığı görülmektedir. Aynı dönem içinde, 191 devletin bir savaşa katıldığını, bunlardan 47 tanesinin (%25'nin) demokratik devletler olduğu bu çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır.⁴³⁶ 150 yıllık süreyi kapsayan savaşlar noktasında demokratik rejimlerin gelişim süreci dikkate alınmadığında, bu rakamlar demokratik barış teorisyenlerini onayabilir. Ancak, 1871 yılından sonraki dönemi ayrı bir inceleme birimi olarak alan Singer ve Small şu sonuçlara ulaşmıştır; 1871-1965 yılları arasında meydana gelen 30 savaştan 15 tanesinde (%50) demokrasilerin bulundukları görülmektedir. Aynı dönemde 129 devlet en az bir savaşa girmiştir ve bu savaşlara katılan demokratik devlet sayısı 41 (%32)'dir.⁴³⁷ Small ve Singer'ın çalışması 1965'te sonlanmıştır.

1965 yılından 2013 yılına kadar geçen süreçte, toplamda 28 savaş bulunmaktadır. Bu 28 savaşın 14'ünün, en az bir demokratik katılımcısının olduğu görülmektedir.⁴³⁸ Tüm bu tespitlere göre demokrasilerin 1815 yılından 2013 yılına kadar geçen süreçte savaş başlatmaları ve başlayan bir savaşa dâhil olmaları artarak artmaktadır. Veri analizine bakıldığında, Small ve Singer'ın bulguları diğer birçok davranışsalci yazar tarafından benzer çalışmalarla desteklenmektedir. *Sonuç olarak, demokrasiler de en az*

sonunu getirebilir. Dolayısıyla liderler görece zayıf durumda olan otokrat rejime yönelik savaş ilan eder. Güçlü bir demokrasiye ya da güçlü bir otokrasiye karşı değil. Demokrasilerin bir otokrasiyi alt etmesi, halkın gözünde liderin şeytanı yendiği izlenimini yaratmaktadır. Dolayısıyla iç siyasal sistemlerde savaş popüleritenin bir aracı olabilir. Doğrudan zayıf devletler hedef alındığından demokrasilerin savaşı kazanma ihtimali yüksektir. Anna Geis, "Spotting the 'Enemy'? Democracies and the Challenge of the 'Other'", (ed) Geis, Brock ve Müller, **a.g.e.**, s. 142-148.

⁴³⁶ Melvin Small and J. David Singer, "The War-Proneness of Democratic Regimes: 1816-1965", **The Jerusalem Journal of International Relations**, Vol.1, No.4, Summer 1976.

⁴³⁷ Small ve Singer, **a.g.m.**, s. 62.

⁴³⁸ 1965-2013 yılları arasındaki savaşlar için Sarkees ve Wayman'ın devletlerarası savaş listesi dikkate alınmıştır. Bu liste 2007 yılında sonlanmaktadır. 2007 Rusya-Gürcistan savaşı tarafımızca eklenmiştir. 2011 iç savaşı dâhilinde Libya'ya saldıran Batı Avrupalı müttefiklerin savaşı, bu listeye eklenmemiştir. Bunun sebebi, Libya'ya müdahale edildiği dönemde Kaddafi iktidardan fiili ve resmi olarak indirilmiş, yerine muhaliflerce kurulan bir iktidar gelmiştir. Dolayısıyla bu durum iç savaşa dış müdahale olarak değerlendirilmiştir.

otokrasiler kadar savaşa eğilimlidir. Başka bir deyişle, demokrasiler, otokrasilere göre ne daha fazla, ne daha az savaşa eğilimlidirler.

Bu yazarlara göre, rejim türü ile savaş arasında doğrudan bir korelasyon kurulamamaktadır. Dolayısıyla, savaşa karar verme davranışının rejim türü ile değil, refah düzeyi ile ilgili olduğunu ileri süren yazarların da dikkate alınması gerekmektedir. Örneğin Gartzke, bir ülkenin refah düzeyinin, o ülkenin askeri yapısını oluşturma biçimini etkilediğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla bu, rejimle değil, refah ile alakalı bir durumdur. Demokratik devletlerin genel itibarıyla refah düzeyi yüksek olduğundan, demokrasilerin daha az savaştıkları düşünülebilir. Bu nedenle Gartzke, doğrudan rejim türü yerine refah miktarını hesaba katarak devletin savaş davranışını analiz etmektedir.⁴³⁹ Ayrıca demokrasinin bir diğer avantajı, savaşlardaki kayıp miktarlarının düşüklüğüdür. Nitekim savaşa karar veren demokratik devletin lideri, savaş nedeniyle üzerine aldığı riski ancak minimum düzeyde kayıp vererek azaltabilmektedir. Bu da lideri savaşı başlatma konusunda daha ihtiyatlı davranmaya itmektedir. Bu durum, demokrasilerin daha az savaştığını göstermez; ancak kazanamayacakları savaşlara girmekten imtina ettikleri anlamına gelir.

Demokrasilerin sınırlayıcı etkilerine karşın bir o kadar da tetikleyici unsurun dış politik karar verme süreçlerine hakim olması, bu ilişkisizlik durumunu açıklayabilir. Bununla birlikte, yine 1816-2013 yılları arasındaki dönem dikkate alındığında, Rummel ve Maoz'un tespitlerinin de doğruluk payı bulunmaktadır. Bu sonuçlar bizi toplamda iki hipoteze ulaştırmaktadır. Bunlardan birincisi, demokrasilerin genel savaş yatkınlığı en az demokratik olmayan ülkeler kadardır. İkincisi ise demokrasilerin birbirleriyle savaşma eğilimleri düşüktür.

⁴³⁹ Erik Gartzke, "Democracy and the Preparation for War: Does Regime Type Affect State's Anticipation of State Casualties?", *International Studies Quarterly*, Vol.45, 2001, s. 483.

O halde bu demokrasiler kimlerle savaşmaktadış? Yine 1816-2013 yılları arasındaki döneme bakıldığında, aslında bir *rejimler arası* savaş dönemi bulunmaktadır. Dolayısıyla sistemik savaşlar açısından çok bir önem arz etmese de, devletlerarası ikileşmiş (dyadic) savaşlar açısından bir rejimler arası savaş dönemi görebilmekteyiz.

Karşıt kimliklerin savaşından ziyade demokratik olanla olmayan arasında bir savaş yaşandığı gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bu varsayımımız aslında hiyerarşik önder ABD'nin, dünyayı 'demokratikleştirme' projesinin bir test alanı olabilir. ABD, demokratik rejimlerle savaşmamaktadır. Bu durum, demokrasilerin kendi aralarında savaşma eğilimi düşüktür varsayımının sınanmasıdır. Öte yandan ABD, demokratik olmayan rejimlerle savaşmaktadır. Birinci varsayımın dünya genelinde gerçekteşebilmesi için demokratik olmayan rejimlerin savaş yoluyla demokratikleştirilmesi ABD'nin en azından söylemsel olarak ileri sürdüğü tezidir. Dolayısıyla ABD'nin son 100 yıldır katıldığı ve başlattığı savaşlara bakıldığında, genel olarak savaş eğiliminin yüksekliğı de bunun kanıtıdır. Bu da demokratik rejimlerin de en az otokratik rejimler kadar savaşa yatkın olduğunu göstermektedir.

2.2.3. Yersellik: Toprak, Sınırlar, Etkileşim ve Savaş Olasılıkları

Devletlerarası rekabet nedeniyle savaşların çıkması, sistemin kutuplara ayrılması, bunların savaş eğilimleri, anarşik sistem yapıları ve hiyerarşinin kırılması ile savaşın meydana gelmesi vb. unsurlar aracılığıyla savaş açıklanmaya çalışılmıştır. Bunların tümü uluslararası ilişkiler teorileri ile açıklanabilse de bir konu oldukça somuttur ve savaş meydana getirme sıklığı oldukça yüksektir. Bu konu, ülkenin mekânsal konumu, dolayısıyla sınırları ve topraklarıdır. Literatürde toprağı ve sınırlara ilişkin kavramlar, *yersellik* (territoriality) adıyla açıklanmaktadır. Yersellik, devletler açısından üzerindeki

ekonomik ve demografik potansiyelden daha fazla *sembolik* değer taşır.⁴⁴⁰ Toprağı elde tutmak, kaybedilen toprağı geri almak, devleti kurmak için toprak kazanmak ya da devletin devamlılığı için toprağı muhafaza etmek, bir devlet için diğerleri ile mücadele sebebi olabilir. Toprağı duyulan aidiyet duygusu, onu sürekli koruma dürtüsü yaratırken; büyümeye duyulan ihtiyaç da devletleri yersel genişlemeye itmektedir. Savaş tarihinde buna fetih denildiği görülmektedir.

Birinci bölümde belirtildiği gibi yersellik, insanlığın içgüdüsel olarak algıladığı bir konu olup, primitif toplumlardan günümüze kadar değişmeden gelen en önemli unsurdur. Savaşın ilklerinin tarihsel olarak yersel sorunlardan meydana geldiği arkeolojik olarak tespit edilmektedir. Bilinen, kayıtlı ilk yersel savaş M.Ö. 2500 yılında Lagaş ile Umma arasında geçmektedir. Bu savaş, yersel aidiyet duygusunun yaklaşık 4500 yıldır var olduğunun ispatıdır. Sözkonusu savaş üzerine hazırlanan dikilitaşa, savaşın nedeni şu şekilde bildirilmektedir;

Tanrıların babası, toprakların kralı Enlil, yetkisine dayanarak Lagaş ve Umma arasında bir sınır çizdi. Istharan'ı yöneten Kish Kralı Mesalim alanı ölçtü ve bir anıt dikti. Umma kralı Uş, anıtın önünde küstahça haykırdı ve Lagaş topraklarına girdi. Enlil'in savaş kahramanı Ningirsu, Umma'yla savaştı. Enlil'in tavrı üzerine, Ningirsu büyük bir savaş gerçekleştirdi.⁴⁴¹

Yersel aidiyet duygusunun politik hayatı yönlendirme biçimi, savaşa sebep olan diğer unsurlara göre daha nettir. Bu teoriden hareketle Vasquez, yerselliğin savaşın en net ve kesin sebebi olmasını altı varsayımla açıklamaktadır:

1. Dünya üzerindeki kolektiviteler, çoğunlukla güce başvurmak suretiyle yerküreyi, yersel birimlere bölerler.

⁴⁴⁰ Miles Kahler, "Territoriality and Conflict in the Era of Globalization", (der.) Miles Kahler ve Barbara F. Walter, **Territoriality and Conflict in an Era of Globalization**, Cambridge University Press, NY, 2006, s.6.

⁴⁴¹ Karen A. Rasler, William R. Thompson, "Contested Territory, Strategic Rivalries, and Conflict Escalation", **International Studies Quarterly**, Vol.50, 2006, s.145.

2. Bu kolektiviteler, topraklarının sınırlarına ayrı bir önem atfetmekte ve bu sınırların savunulması konusunda her zaman tetikte beklemektedirler.
3. Birbirlerine, görece denk güçte bulunan iki sınırdaş devletin arasında bir rekabet olması halinde, bunun şiddet yoluyla çözümlenmesi beklenen bir durumdur.
4. Sistemde ortaya çıkan her yeni devlet, diğer devletler açısından yersel bölümlendirmeye bir tehdit oluşturacağı endişesinin meydana gelmesine neden olur. Eğer bu endişeler giderilemezse, savaşın meydana gelmesi olasıdır.
5. Eğer taraflar arasında sınırlar, tüm taraflar bakımından antlaşmayla kabul edilirse, komşular arasında savaş çıkma olasılığı düşmektedir.
6. Bir tarihsel sistemde savaşların sıklığı, sınırların ve toprak transferlerini yöneten normların açıkça kabul edilip edilmediği ile ilgilidir.⁴⁴²

İki devletin sınır çatışması nedeniyle bir savaşın ortaya çıkması veya bir toprak parçasının fethi amacıyla savaş ilan etme yersel bir konudur. Bununla birlikte Holsti, Vasquez gibi bazı yazarlar imparatorluk kurma, devletin devamlılığını sağlama ve milliyetleri tek bir çatı altında toplama amaçlı toprak edinimi (irredenta) gibi savaş nedenlerini de yersellik kapsamında incelemektedir.⁴⁴³ Bu bağlamda, toprağın bir savaş nedeni olarak incelenmesi, yazarların o toprak parçasına attığı politik anlam ile ilişkilendirilmektedir.

Yersellik, birbiri ile ilişkili üç faktörü kapsamaktadır. Bunlar (i) coğrafi yakınlık (ii) etkileşim imkânları ve (iii) yersel konulardır.⁴⁴⁴

⁴⁴² John Vasquez, "Why Do Neighbors Fight? Proximity, Interaction, or Territoriality", **Journal of Peace Research**, Vol. 32, No.3, 1995, s.283.

⁴⁴³ Holsti, **a.g.e.**, s.308.

⁴⁴⁴ Hemda Ben-Yehuda, "Territoriality and War in International Crises: Theory and Findings, 1918-2001", **International Studies Review**, Vol. 6, 2004, s.86.

Yakınlık dolayısıyla meydana gelen savaşlar, komşu devletlerin savaşlarını kapsar. Birbirlerine komşu olan devletlerin savaşları, bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu da devletlerarası savaşların en büyük kısmını oluşturur.⁴⁴⁵ Dolayısıyla savaş neden çıkar sorusunun ilk ve en net cevaplarından birisi, sınırdaş devletlerin savaş olasılıklarının yüksekliliği üzerinedir. Çoğunlukla zayıf devletlerden oluşan bir dünya sisteminde Vasquez'e göre Bolivya ile Bostswana hiçbir zaman savaşmayacaktır. Çünkü mesafe açısından birbirlerinden oldukça uzak ve güç bakımından birbirlerine erişemeyecek konumdadırlar.⁴⁴⁶ Bu varsayımı tersten yorumlarsak coğrafi yakınlık devletlerin savaşma ihtimalini artırmaktadır.

Coğrafi yakınlık tek başına savaş nedeni değildir. Yakınlık, olası bir savaş potansiyelini artırır.⁴⁴⁷ Yehuda, coğrafi yakınlığın savaş olasılıklarını artırmayacağını ileri sürmektedir. Ona göre savaş ve yakınlık, biri sürekli, diğeri değişken iki faktörden oluşmaktadır. Devletlerin sınırları hep sabittir; savaş ise duruma göre meydana gelen arızı bir olgudur. Dolayısıyla sürekli bir faktör, ancak başka bir sürekli faktör aracılığıyla açıklanırsa makul bir sonuç elde edilebilir. Fakat Vasquez, yakınlık ile savaş arasında doğrudan bir ilişki kurmamakta, yakınlığın savaş için imkân sağladığı görüşünü ileri sürmektedir.⁴⁴⁸ Tüm hallerde coğrafi yakınlık savaşını kolaylaştırır. 1816-1992 yılları arasındaki dönemde, sınır ve toprak uyuşmazlıkları konusunda yaşanan krizlerin, savaş çıkarma noktasında en etkili faktörler olduğu Vasquez ve Henahan tarafından ortaya konulmuştur. Bu dönemde sınır hariç, her hangi bir politik uyuşmazlığın savaş meydana getirme sıklığının,

⁴⁴⁵ Devletlerarası savaşları sistemik ve ikileşmiş(dyadic) savaşlar olarak ikiye ayırdığımızda, yersellik tamamen ikileşmiş bir şekilde meydana gelmektedir. Yersel nedenli savaşlar, hiyerarşik kırılmalarla oluşan savaşlardan farklıdır. Yersellik, öncelikle Makro yapısal analiz kısmında da görüldüğü gibi bazı devletler diğerleri ile kıyaslandığında oldukça güçlüdür. Bu gücün savaş konusunda en belirgin yansıması, teknolojik-askeri kapasite toplamıdır. Dolayısıyla başat güçler ile dominant devletlerin, komşusu olmayan devletlere saldırı düzenleyebilecek potansiyele sahip oldukları görülmektedir. Başka bir deyişle, komşu olunmayan bir devlete saldırabilmek, sistemde sadece birkaç devletin başarıyla uygulayabildiği bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁴⁴⁶ Vasquez, **a.g.m.**, s.279.

⁴⁴⁷ Vasquez, **a.g.m.**, s.280.

⁴⁴⁸ John Vasquez and Marie T. Henahan, "Territorial Disputes and the Probability of War, 1816-1992", **Journal of Peace Research**, Vol. 38, No. 2, Mar., 2001, s.136.

sınır devletlerinin uyumsuzluklarıyla kıyaslandığında çok daha düşük olduğu tespit edilmiştir.⁴⁴⁹ Tüm savaşlar içinde komşular arasındaki savaşlar en büyük ve net orana sahiptir. Bu iddia aşağıdaki tablo aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Komşuları İçeren Devletlerarası Savaşlar ^a	Diğer Devletlerarası Savaşlar ^b	Toplam
59 (%88)	8 (%12)	67

a. Komşular, bitişik devletleri ya da 150 deniz miline kadar ayrılmış kıyı komşusu devletleri kapsamaktadır.

b. Komşular arasında geçmeyen savaşlar şunları kapsamaktadır. İngiliz-İran Savaşı, 1856-57; Fransa-Meksika Savaşı, 1862-67; İspanya-Şili Savaşı, 1865-66; Çin-Fransa Savaşı, 1884-85; İspanyol-Amerikan Savaşı, 1898; Boxer İsyanı, 1900; İtalyan-Habeş Savaşı, 1936; Fransız-Tay Savaşı, 1940-41.

Tablo 11: Yersellik Açısından Devletlerarası Savaşlar 1816-1980⁴⁵⁰

1816-1980 yılları arasında meydana gelen savaşların %88'inin komşu devletler arasında, %12'sinin ise komşu olmayan devletler arasında geçmesi, yakınlık ile savaş arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Dolayısıyla, coğrafi yakınlık bir savaş nedeni olmasa da savaş olasılığını en fazla artıran unsur olduğu karşımıza çıkmaktadır. Yersel niteliği olmayan savaşların tümünün, sadece kıtalararası savaş kabiliyeti bulunan baskın devletler ya da başat güçler tarafından başlatıldığı görülmektedir.

Yersellik ile ilgili bir diğer önemli husus, *etkileşim imkânları* (interaction opportunities) durumudur. Etkileşim imkânları, çok temel bir mantık konusudur. O anda, farklı yerlerde bulunan insanların birbirleriyle çatışma ihtimali yoktur. Ondan haberdar olunması halinde bir uyumsuzluk ihtimali doğabilir. Bu metafor yersellik açısından değerlendirildiğinde, bir diğerinden haberdar olup etkileşime geçme halinde savaş ihtimali söz konusu olur. Savaşın ortaya çıkmasının temel faktörü, ötekinin varlığından haberdar

⁴⁴⁹ Vasquez ve Henehan, *a.g.m.*, s.136.

⁴⁵⁰ Vasquez, *War Puzzle*, s.148.

olma ve onunla iletişime geçme durumudur. Dolayısıyla, ortaçağa kadar gelen süreçte savaş, birbirinden haberdar olmayan toplumlar arasında ortaya çıkması muhtemel bir durum değildir. Bu noktada Avrupalıların Amerika kıtalarından haberdar olması ve buradaki halklarla yoğun etkileşime geçilmiş olması, savaşı da beraberinde getirmiştir. Hatta bunun da ötesinde Avrupalılar bu bölgede birbirleriyle dahi savaşmışlardır.⁴⁵¹ Sonuç olarak, bir toplumun diğerinden haberdar olduğu an, savaş ihtimali ortaya çıkmış demektir.

Coğrafi olarak birbirlerine yakın olan toplumlar, tarihsel olarak birbirlerinden uzakta olanlara kıyasla daha çabuk ve yoğun etkileşim halindedirler. Bu coğrafi yakınlık, doğası gereği birbirlerinin kaynaklarından haberdar olma ya da tehdit algılama gerçekliğini daha hızlı ve yoğun idrak etme durumunu ortaya çıkarmaktadır. Etkileşim imkânları kavramı ile anlamlandırılan bu husus, tarihsel süreçte devletlerin sınır komşuları ya da ilkel toplumlarda karşı kabileyle olan savaş ihtimalini kolaylaştıran unsurdur. Coğrafi yakınlık nedeniyle etkileşimin oluşması, özellikle sınırdaş olunması halinde artmaktadır. Bir devletin sınırdaş olduğu komşu sayısı kadar savaş yaşama ihtimali bulunur. Dolayısıyla, çok fazla komşusu olan devletlerin, az sınırdaşı olan devletlere göre savaş yaşama ihtimali daha fazladır.

Ulus devletler sistemi düşünüldüğünde, büyük savaşların sonrasında yeni devletlerin kurulması sonucunda savaş ihtimalleri artmaktadır. Her yeni devlet kurma sürecinin savaşla gerçekleştiği, devletler kurulduktan sonra da komşularıyla savaştıkları, özellikle 1800'lerin başından itibaren sıklıkla görülen bir durumdur. Dolayısıyla etkileşim imkânları sistem düzeyinde de etki yarattığından, sistem teorisyenleri tarafından üzerinde durulan bir

⁴⁵¹Savaş çalışmaları literatürü temelde sadece sistem üyelerinin birbirleri ile savaşacaklarını varsaymaktadır. Onlara göre koloniler, dominyonlar ve sömürgeler başat güçlerin toprağı olarak görüldüğünden bunlarla yapılan savaşlar, tipoloji kısmında da görüldüğü gibi emperyalist nitelikli savaşlardır. Başka bir deyişle devletlerarası savaşlar olarak nitelenmez. Bununla birlikte sömürgeci devletler, sömürgeleri üzerinde hak iddia eden ya da tehdit oluşturan diğer sömürgeci ülkelerle de savaşmışlardır. Dolayısıyla yersellik nedeniyle çıkan savaşlar, bir devletin komşusu olan bir devlet üzerinde toprak veya egemenlik talebinin ötesinde, aynı zamanda sömürgeleri de kapsamaktadır. Yehuda, **a.g.m.**, s.87.

konudur.⁴⁵² Bu bağlamda devletlerin birbirleri ile sınır ya da yakın olması uzaktaki devletlerle girdiği etkileşim sayısı ile kıyaslandığında çok yüksek olduğundan, savaş ihtimalini artıran en önemli hususların başında gelir.⁴⁵³

Son olarak *yersellik*le ilgili konulara bakıldığında savaş nedenleri çeşitlenmektedir. Nitekim sınır savaşları veya toprak kazanımı ile yapılan savaşların dışında, bir de politik nedenlerle ortaya çıkan ve yerselliğin kolaylaştırıcı etkisiyle patlak veren savaşlar bulunmaktadır. Holsti'nin savaş nedenleri tipolojisine bakıldığında ulusal kurtuluş/devlet kurma, bölünme/devlet kurma, ulusal birleşme/ konsolidasyon, devletin/ imparatorluğun devamlılığı, hanedanlık/ halefiyet gibi yersel unsurlar da bulunan coğrafyanın savaşı kolaylaştırdığı faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁵⁴ Bu konuda bir devletin imparatorluk aşamasına geçişinde, komşu devletlerden toprak edinimi de dâhil olmak üzere yersel tüm genişlemelerin birer savaşa ilişkin faktör olduğu açıktır. Bununla birlikte, iki devletin birleşerek bir devlet haline gelmesi amacıyla başlatılan savaşlar da yine yersel niteliktedir. Tüm bunların yanı sıra etnik, dini ya da ideolojik paydaşları ülke sınırlarına katabilmek için başlatılan savaşlar Holsti tarafından da bu kapsamda değerlendirilmektedir.⁴⁵⁵ Örneğin uluslararası ilişkilerde jeopolitik teorisyenlerin (özelikle kara teorilerinin) üzerinde durduğu hususlar, yersellik ile siyasal hedefi bağdaştırmalarıdır. Bunun sonucunda Karl Haushofer ve Friedrich Ratzel aracılığıyla *lebensraum* kavramının ortaya çıktığı görülmektedir.

⁴⁵² Karl W. Deutsch and J. David Singer, "Multipolar Power Systems and International Stability", **World Politics**, Vol. 16, No. 3, April 1964, s.392, William R. Thompson, Karen A. Rasler ve Richard P. Y. Li, "Systemic Interaction Opportunities and War Behavior", **International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations**, Vol.7, No.1, 1980, s.58. Bu çalışma kapsamında etkileşim imkanları kavramını savaş ile ilişkisi noktasında ele almaktayız. Ancak uluslararası ilişkilerde savaş dışında dış politika analizlerinde de farklı durumlarda bu kavram kullanılmaktadır. Örneğin sistemde demokrasilerin birbirleriyle olan ilişkisi ve birbirlerini etkileme becerisi noktasında da etkileşim imkânları kavramının kullanıldığı görülmektedir. Zeev Maoz, **Network of Nations: The Evolution, Structure, and Impact of International Networks, 1816–2001**, Cambridge University Press, 2011, s.255.

⁴⁵³ Harvey Starr, G. Dale Thomas, "The Nature of Borders and International Conflict: Revisiting Hypotheses on Territory", **International Studies Quarterly**, Vol. 49, 2005, s. 124.

⁴⁵⁴ Holsti, **a.g.e.**, s.307-308.

⁴⁵⁵ Holsti, **a.g.e.**, s.307-308.

Yersellik kavramını oluşturan tüm bileşenler birlikte değerlendirildiğinde varılan sonuçlar şu şekilde açıklanabilir. Gerek nitel gerekse nicel çalışmalara bakıldığında devletlerin en fazla komşularıyla savaştıkları görülmektedir. İnsanın içgüdüsel olarak toprağını koruma isteği, doğrudan devlet davranışına yansıyan en kesin sonuçtur. Savaş ile yersellik arasındaki ilişki, savaş çalışmalarının şu ana kadar bulduğu tüm bulgular içerisinde maksimum korelasyon düzeyindedir. Hatta Vasquez, bu korelasyonel bulgulara teorinin ötesinde ‘yasa’ adını verir.⁴⁵⁶ Buna ek olarak savaş çalışmaları literatüründe nicel analizleri en yoğun yapan Stuart Bremer, kurduğu tüm korelasyonlarda, hem en fazla savaş çıkaran, hem de savaş çıkarma olasılığı en yüksek olgunun coğrafi yakınlık olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁵⁷ Dünyanın 343 yıllık dönemi incelenerek elde edilen bulgular, aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Konu Türü	Tarihsel Süreç				
	I (1648-1714)	II (1715-1814)	III (1815-1914)	IV (1918-1941)	V (1945-1991)
Yersel ^a	17 (% 77)	26 (% 72)	18 (% 58)	22 (% 73)	27 (% 47)
Yersellik ile ilgili Konular ^b	2	4	8	6	19
Alt Toplam Kümülatif %	%86	%83	%84	%93	%79
Yukarıdakilerden Hiçbiri	3 (%14)	6 (%17)	5 (%16)	2 (%7)	12 (%21)
Toplam Savaşlar	22	36	31	30	58

a. Toprak, stratejik bölgeler, sınır ve irredenta konularını kapsamaktadır.

b. ulusal kurtuluş/devlet kurma, bölünme/devlet kurma, ulusal birleşme/konsolidasyon, devletin/imparatorluğun devamlılığı, hanedanlık/halefiyet

Tablo 12: Savaşların Tarihsel Dönemlere göre Yersellik ile ilişkisi ⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ Vasquez, **a.g.m.**, s.277.

⁴⁵⁷ Stuart A. Bremer, “Dangerous Dyads: Conditions Affecting the Likelihood of Interstate War, 1816-1965”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 36, No. 2, June, 1992, s.331.

⁴⁵⁸ Bu tablo Kalevi Holsti’nin çalışmasında oluşturduğu tablodaki verilerin, yersel bakımdan Vasquez tarafından birleştirilmiş halidir. John Vasquez, War Puzzle Revisited, s. 143. Son bölümde Holsti’nin savaş nedenleri üzerinden analiz yapılacağından, burada Holsti’nin tablosuna ayrıca yer verilmemiştir.

Tablo 12’de, 1648 yılından 1991 yılına kadar geçen süreçte, sadece sınır savaşları ve toprak kazanımı açısından, yaşanan döneme göre artış ve azalışlar tespit edilmektedir. II. Dünya Savaşı’na kadar geçen dönemde fetih amaçlı savaşların toprak kazanımı noktasında meşru olması yersel savaşların oranını yüksek hale getirirken, 1945 sonrası dönemde meydana gelen savaşların %47 seviyesinde yersel olduğu görülmektedir. Bu dönemde Soğuk Savaş’ın da etkisiyle özellikle Batı ittifakının gerçekleştirdiği kıtalararası operasyonların etkili olduğu düşünülmektedir.

Devletlerarası bir savaşın sonuçları, eğer yersel nitelik taşımaktaysa, savaş sonrası dönemi de kökten değiştirebilir. Başka bir deyişle, yersel değişimler (toprak kayıp ve kazançları) farklı alanlarda da değişimlere neden olur. Yeni bir toprak kazanımı sayesinde komşu devlet sayısındaki artış, etkileşim imkânlarını artıracığından sonraki savaşların hazırlayıcısı olabilir. Bazı durumlarda savaş, kapasite açısından güçlü olan değil zayıf olan kazanabilir. Böyle durumlarda güçlü olanın toprak kaybı, yeni savaşlara zemin yaratabilir.⁴⁵⁹

2.2.4. Ötekileştirme Faktörlerinin Savaş Etkileri

Savaş çalışmalarında Wright ve kısmen Holsti’nin haricinde, tüm düzey analizlerinde yazarların din, milliyetçilik ve ideoloji gibi kavramlara çok eğilmedikleri görülmektedir. Wright’a göre 1520-1648 arası dönemde yaşanan savaşlar kitleler için siyasi ve ekonomik çıkarlar için değil, doğrudan dinsel sebeplerle çıkmıştır.⁴⁶⁰ Bu dönemde birçok yazar tarafından din, savaşın bir aracı olarak görülmüştür.

Bu çalışma kapsamında, dinler, milliyetçilik ve ideolojiler, savaşın doğrudan bir nedeni değil, kolaylaştırıcı faktörü olarak düşünülmektedir. Dinin

⁴⁵⁹ William R. Thompson, “The Consequences of War”, (ed.) Bremer ve Cusack, **a.g.e.**, s.175.

⁴⁶⁰ Wright, **a.g.e.**, s.198.

neden olduğu savaşlar, Holsti'nin vurguladığı gibi bir devletin, diğer devlet içinde kalan dindaşlarını ya da uyruklarını korumak için giriştiği savaşlardır.⁴⁶¹ Örneğin, Osmanlı-Rus ilişkilerinin büyük bir kısmını oluşturan Slav-Ortodoks nüfusun varlığı, Osmanlı ile Rusya'nın defalarca savaşmasına neden olmuştur. Ancak, bu savaşı doğrudan din-milliyet çizgisine oturtmak yerine, Osmanlı-Rus güç ilişkileri zemininde aramak daha doğru olacaktır. İmparatorlukların dağılmasını kolaylaştıran faktörler olarak din ve milliyetçiliğin uygun araçlar oldukları düşünülmektedir. Nitekim komşu devletlerin birbirleri içerisindeki dinsel, dilsel ya da etnik grupları destekleyerek imparatorlukların dağılmasını sağlaması tarihsel süreç içinde gözlemlenmektedir.

Ruelland, kutsal savaşı şu şekilde tanımlamaktadır. *Kutsal savaşlar özel dinsel düşüncelerin zafere ulaştırılması için yapılır, amaçları dinseldir. Tanrı'nın koruyuculuğunda yapıldıklarından bu savaşa katılan askerler ruhani ödüller alırlar. Bu ödüller günahların bağışlanması ve sonsuz yaşamdır.*⁴⁶²

Öncelikle burada önemli olan sosyolojik yapının neleri kapsadığının sorgulanmasıdır. Örneğin dinsel aidiyet duygusunun siyasal yansımasından, milliyetçilik duygularına kadar tüm bunlar, sosyolojik olarak toplumların öz benliklerini oluşturarak ötekileştirme sürecinin keskinleşmesine yardımcı olur. Bu durum, savaşın doğrudan nedeni değildir. Savaşın nedenini doğrudan milliyetçiliğe ya da dinsel aidiyet duygularına bırakmak, bir savaş nedeninin ötesinde savaşan tarafları belirlemeye yardımcı olmaktadır. Toplumlar milliyetçi ya da dinsel duygularla bulundukları devletin içinde çatışabilirler. Bu durum iç savaşlar ya da devrimler biçiminde ortaya çıkabilir. Ancak devletlerarası savaşı doğrudan doğruya milliyetçilik, din, ideoloji gibi unsurlara bağlamaktan ziyade, bunların somut bir amaç için yapılan bir silahlı mücadeleyi kolaylaştırıcı etkisi bulunduğu değerlendirilebilir. Başka bir deyişle, toprak kazanma amacıyla girişilen bir fetih savaşının milliyetçi ya da dini

⁴⁶¹ Holsti, **a.g.e.**, s.317.

⁴⁶² Jacques R. Ruelland, **Kutsal Savaşlar Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.9.

duygularla yapılıyor olması, ona din savaşı niteliğini kazandırmadığı görüşündeyiz. Öte yandan bu somut kazancı gerçekleştirmek için dinin araçsallaştırılması, savaş nedenini meşrulaştırmayı kolaylaştırabilir. Büyük kitleler, o savaşın meşru olduğuna inandırılabilir. Kolonizasyon savaşları bunlara bir örnek olarak verilebilir.

Bir çıkar edinimi için başlatılan bir savaşta, din eğer birleştirici faktör ise, örneğin papalık ya da haçlı seferlerini, bu sefer yine dini savaşın bir nedeni olarak görmek doğru olmayabilir. Burada savaşı çıkaran unsur ile savaşın kolaylaştırıcı unsuru arasındaki ilişki önem kazanmaktadır. Örneğin savaşın ortaya çıkma süreci şu şekilde örneklendirilebilir; bunlardan birincisi 1) somut neden, 2) kolaylaştırıcı faktör, 3) hızlandırıcı faktör. Burada somut neden, A ülkesi hükümetinin elinde bulundurduğu bir bölgenin, B ülkesi için önem arz etmesi dolayısıyla ‘toprak kazanımı’nın somut nedenli bir savaş çıkarma ihtimali bulunabilir. Eğer A ülkesi, B ülkesine göre farklı dili konuşan bir milliyetten ya da farklı bir dine mensup bir halktan ise B ülkesinin karar vericilerinin savaş ilanı için kolaylaştırıcı nedeni ortaya çıkabilir. Nitekim bu durumda, B’nin A’yı ötekileştirerek kendi ulusu-halkı ve ordusu için motivasyon faktörü oluşturması daha kolaydır. Başka bir deyişle, kendisiyle aynı dilden, dinden, (B¹) olan bir devletle çatışma yaşanması ihtimali düşebilir. Bu, somut neden ve kolaylaştırıcı faktörlerin doğrudan savaşa yönelteceği anlamına gelmemektedir. Ancak olasılığı artırdığı düşünülmektedir. Son olarak yersel yakınlık, B devletinin A devletine savaş ilan etmesini hızlandırabilir. Nitekim ilk iki faktörün pozitif olması durumunda üçüncü faktör sadece savaşın oluşum sürecini hızlandıracaktır.

Öte yandan somut nedenin varlığı, liderin kitleleri savaşa ikna etme noktasında gerekli, ancak yeterli bir sebep değildir. Avrupa’daki din savaşlarından, Haçlı seferlerine kadar, İslam’ın yayılmasından, 2003 Irak savaşına kadar geçen süreçte, din, milliyetçilikte olduğu gibi başlı başına bir motivasyon faktörüdür. Nitekim somut neden erişilebilir, elde edilebilir ve emredici hükmü olmayan bir savaş unsuru iken, din ve milliyetçilik gibi

kavramlar, soyut, kişisel olarak elde edilemeyen, sorgulanmayan ve savaşçılardan yurttaşlara kadar herkesi bir arada tutmayı kolaylaştıran unsurlar olarak görülebilir. Sırf bu nedenlerden ötürü yönetici elit, din ve milliyetçilik gibi kavramlar aracılığıyla savaşkan kesimi bir arada tutarak, savaş ilan edebilir ya da savunmanın moral-motivasyonunu yükseltebilir.

Burada önemli sorunsal, din ve milliyetçilik gibi olguların, daha çok pre-modern ve modern savaşların unsurları olmasıdır. Bu dönemden önce, savaşın birleştirici unsurunun ne olduğu sorgulanabilir. Burada birden fazla unsur gözlemlenebilir. Antik kaynaklara bakıldığında, özellikle çok tanrılı dinlerin varlığını sürdürdüğü, milliyetçilik kavramlarının olmadığı, devletlerin polisler ya da yarı-feodal tarım toplumları biçiminde örgütlendiği dönemlerde kralların ya da komutanların hitabetlerinde doğu-batı rekabetine yer verilerek, doğunun ötekileştirildiği ortaya konulmaktadır. Bu başarılı ötekileştirme biçimi savaşkan kesimin motivasyonunu özellikle taarruz noktasında artırmaktadır. Öte yandan bir diğer unsur, 'özgürlük' kavramına yapılan vurgudur. Bu vurgu Kral Leonidas'tan, George W. Bush'a kadar binlerce yıldır kullanılan, soyut, erişilemez bir kavramdır. Bunların tümü toplandığında ortaya şu tespit çıkmaktadır. Motivasyon denilen olgu, aslında savaşın nedeni değil, sadece kolaylaştırıcı faktördür. Din, milliyetçilik, ideolojiler, özgürlük gibi kavramların başarabildiği, aslında bir 'ortak değer bilinci' yaratmaktadır. Bu bilinç yüzbinlerce kişiden oluşan büyük orduları, tek bir kişinin ya da (demokratik bir devlette bir topluluğun) amacı çerçevesinde hareket etmesine imkân tanıyarak ya başlamış bir savaşta savunma yapmayı kolaylaştırır, ya da ilan edilmek üzere olan bir savaşa halkı-orduyu hazırlar.

2.2.5. İç Savaşlar ve Üçüncü Devlet Müdahaleleri

Bir iç savaşa üçüncü devlet(ler)in müdahalesi, sorunun tüm dinamiklerini kökten değiştirebilir ve arzu edilenden daha farklı bir yöne

gidebilir. Dolayısıyla iç savaşa dış müdahale kavramı, başlı başına bir etki birimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada, iç savaşların bir devletlerarası savaş nedeni olup olmadığı sorgulanmaktadır.

Savaşlar belli durumlarda birinci bölümde belirtilen savaş tipolojisinde belirlendikleri yere göre sınıflandırılmayabilirler. Bu türden savaşlar çoğunlukla birden fazla savaş türünün özelliklerini kendi içlerinde barındırmaktadırlar. Bu nedenle, bazen savaşlar kendi ömrü içinde bir türden diğer bir türe dönüşebilmekte, yani ‘başkalaşıma’ ya da ‘metamorfoza’ uğramaktadırlar. Devam eden bir iç savaşa, üçüncü bir ülkenin muhalifler lehine dâhil olması sonucunda, iç savaşın devletlerarası savaşa dönüşme olasılığı buna bir örnektir.⁴⁶³ Bunun da ötesinde, iç savaşa bir müdahale sadece iki taraflı devletlerarası savaşa dönüşmeyebilir. Müdahale eden devlet sayısının artmasıyla savaşın dönüşüm süreci farklılaşabilir. Dolayısıyla COW projesi, bu türden standardın dışında meydana gelen ve çok taraflı-devletlerarası müdahale içeren savaşlar için, ‘uluslararasılaşmış savaş’ kavramını kullanmaktadır.⁴⁶⁴ Dünya tarihinde bu türden savaşların örneklerine sıklıkla rastlamak mümkündür.

⁴⁶³ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s. 56.

⁴⁶⁴ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s. 56.

Savaşın Çıkış Türü-Devletiçi Savaş		Savaşın Dönüştüğü hali-Devletlerarası Savaş	
Savaşın Adı	Başlangıç-Bitiş	Savaşın Adı	Başlangıç-Bitiş
İspanya Kraliyetçileri	12/1/1821–4/6/1823	Fransız-İspanyol Savaşı	4/7/1823–11/13/1823
Yunan Bağımsızlık Savaşı	3/25/1821–4/25/1828	Osmanlı-Rus Savaşı	4/26/1828–9/14/1829
Milan Beş Gün İsyanı	3/18/1848–3/23/1848	Avusturya-Sardinya Savaşı	3/24/1848–3/30/1849
İkinci Girit Savaşı	3/10/1896–2/14/1897	Türk-Yunan Savaşı	2/15/1897–5/19/1897
İkinci Arnavut İsyanı	3/1/1910–10/16/1912	I. Balkan Savaşı	10/17/1912–4/19/1913
Batı Ukrayna İsyanı	11/1/1918–2/13/1919	Rus-Leh Savaşı	2/14/1919–10/18/1920
Vietnam (I. Aşama)	1/1/1960–2/6/1965	Vietnam Savaşı	2/7/1965–4/30/1975
II. Laos Çatışması (I. Aşama)	3/19/1963–1/12/1968	Laos Savaşı	1/13/1968–4/17/1973
Pakistan-Bengal	3/25/1971–12/2/1971	Bangladeş Savaşı	12/3/1971–12/17/1971
II. Ogaden (I. Aşama)	7/1/1976–7/22/1977	Ogaden Savaşı	7/23/1977–3/9/1978
II. Afgan Mücahidleri	2/16/1989–10/6/2001	Afganistan'ın işgali	10/7/2001–12/22/2001
Dağlık Karabağ	12/26/1991–2/5/1993	Azeri-Ermeni Savaşı	2/6/1993–5/12/1994
Kosova Bağımsızlık Savaşı	2/28/1998–3/23/1999	Kosova Savaşı	3/24/1999–6/10/1999

Tablo 13: COW projesinin savaş dönüşümü tablosu⁴⁶⁵

Müdahaleci devlet, ayaklananlar lehinde destek sunacağı gibi aynı zamanda mevcut hükümetin de yanında olarak bir iç savaşın bastırılmasına yardım edebilir. Ancak sıklıkla görülen, müdahaleci devletin ayaklananların yanında bulunduğu durumdur. Ayaklananlar için, ulusötesi veya dış bağlantılara sahip olmak, hükümete karşı girişilen bir silahlı mücadelede belirleyici olabilir.⁴⁶⁶ Dış desteğin sağlanması, ayaklananlarla devlet güçleri arasındaki asimetriyi, simetrik hale getirir. Ancak, bir hükümetin bir iç savaşa doğrudan askeri yöntemlerle müdahale ederek bunun tarafı olması, oldukça

⁴⁶⁵ Sarkees ve Wayman, *a.g.e.*, s.59-60, COW tarafından iç savaşın devletlerarası savaşa dönüşümüne ilişkin tablodaki veriler kullanılırken, farklı yazarlar farklı sonuçlara ulaşmıştır. Bu tabloda verilen savaşlar, COW tarafından seçilmiş savaş türleridir. Bunların dışında yukarıda bahsedilen savaşları da içeren farklı savaş listeleri hazırlamıştır. Karen Rasler, “Internationalized Civil War: A Dynamic Analysis of the Syrian Intervention in Lebanon”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 27, No.3, September 1983, Patrick M. Regan, “Interventions into Civil Wars: A Retrospective Survey with Prospective Ideas”, *Civil Wars*, Vol. 12, No. 4, December 2010.

⁴⁶⁶ Bir iç savaşta ulusötesi bir bağlantı, yalnızca başka bir devletin hükümetinden destek alma biçiminde olmayabilir. Komşu bir ülkede devam eden bir iç savaş, silah fiyatlarının düşmesine ve bunların komşu ülkedeki isyancılar tarafından kolayca edinilmesine zemin hazırlayabilir. İsyanı hazırlanan muhalif gruplar bu sayede daha mobilize ve donanımlı bir yapıya kavuşabilir. Kristian Skrede Gleditsch, “Transnational Dimension of Civil War”, *Journal of Peace Research*, Vol. 44, No.3, May 2007, s. 295.

nadir görülmektedir. Özellikle muhaliflere destek sağlamak amacıyla girişilen doğrudan bir müdahale, devlet egemenliğinin ihlali anlamına gelmekte olup, aynı zamanda müdahaleci devlete yüksek bir maliyet getirebilir.⁴⁶⁷ Bu nedenle, üçüncü devlet(ler) bir iç savaşa müdahale ederken daha dolaylı yolları işletmektedirler. Bu dolaylı müdahale, doğrudan silah transferinden ziyade tarafların birine maddi destek olabileceği gibi, kendi topraklarını kullandırma ile de ortaya çıkabilmektedir.⁴⁶⁸ Bazı durumlarda dış müdahale ile iç savaşın içsel dinamikleri arasında bir ilişki gözlemlenmektedir. Chaim Kaufman, bu nedenle ideolojik iç savaşlara yapılan dış müdahale ile etnik iç savaşlara yapılan dış müdahaleleri birbirinden farklı biçimde incelemektedir. Bir iç savaşa dış destek Kaufmann'a göre, birden farklı biçimde gerçekleşebilmektedir. Bunlar *dış yardım* (ekonomik ve askeri mühimmat yardımı) biçiminde olabileceği gibi aynı zamanda *doğrudan askeri müdahale* biçiminde de gerçekleşebilir.⁴⁶⁹ Bu türden müdahalelerin etnik iç savaşlara yapıldığında farklı, ideolojik iç savaşlara yapıldığında farklı sonuçlar doğurabileceğini ileri sürmektedir.⁴⁷⁰ Öte yandan bu dış yardım ya da müdahale araçlarının belirli amaçları taşıması gerekmektedir. Müdahaleye karar veren devletler, mevcut otoritenin kurumlarını hedef almalı, yönetici eliti devirmeli ya da statükoyu korumalıdır.⁴⁷¹

Bununla birlikte, iç savaşın yaşandığı ülkenin yönetici elitinin 'dış politik ilişkileri' de müdahaleye uğrama konusunda önemlidir. Yersellik başlığında da belirtildiği gibi iç savaşlara üçüncü devlet(ler)in müdahaleleri, en sık komşu devletler ya da sistemin başat devletleri tarafından yapıldığı

⁴⁶⁷ Gleditsch, **a.g.e.**, s. 296.

⁴⁶⁸ Gleditsch, **a.g.e.**, s. 296.

⁴⁶⁹ Chaim Kaufman, "Intervention in Ethnic and Ideological Civil Wars: Why One Can Be Done and The Other Can't", **Security Studies**, Vol. 6, No.1, Autumn, 1996, s. 83, Patrick Regan'ın 1996 yılında yayınlanan çalışmasında 1944-1994 aralığında meydana gelen dış müdahalelerin %70'inin askeri, %7'sinin ekonomik, %23'ünün ise karma müdahale biçimi olduğu oraya konulmaktadır. Bu durum, dış ekonomik yardım aracılığıyla yapılan dış müdahaleden ziyade askeri müdahalenin daha fazla tercih edilir bir yöntem olduğunu göstermektedir. Patrick Regan, "Conditions of Successful Third Party Intervention in Intrastate Conflicts", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 40, No. 2, June 1996, s. 345.

⁴⁷⁰ Kaufman, **a.g.e.**, s.345.

⁴⁷¹ Patrick Regan, "Interventions into Civil Wars: A Retrospective Survey with Prospective Ideas", **Civil Wars**, Vol. 12, No. 4, December 2010, s.459.

ampirik veri ile desteklenmektedir.⁴⁷² Muhaliflere destek sağlama, bir hükümetin politik bir yaklaşımından öte içinde barındırdığı etnik grupların hükümet üzerindeki etkisiyle de ilgili olabilir. Weiner'in tanımıyla 'kötü komşular' ya da komşuluk ilişkileri iç savaşın çıkma ihtimalini artırabilir.⁴⁷³ Başka bir deyişle, komşu ülkelerin davranışları, bir ülkedeki iç savaş riskini artırmaktadır. Literatür iç savaşı komşuluk ilişkilerinden dolayı müdahil olma durumunu 'mekânsal yayılım' (spatial contagion) terimiyle açıklar.⁴⁷⁴ Burada komşuluk ilişkileri kapsamında sınır ötesi akrabalık bağları da bulunmaktadır. Bu akrabalık bağları, iç savaşlarda sınır ötesi işbirliği sağlayabileceği gibi, aynı zamanda bir devletin, diğeri devlette devam eden iç savaşı müdahalesinin meşru zeminini oluşturabilir; ayrıca müdahaleye yatkın bir durum yaratabilir.⁴⁷⁵ Öte yandan sistemin diğeri başat güçlerinin, devam eden ya da çıkmak üzere olan bir iç savaşı ilgisi, müdahale zeminini hazırlayan diğeri bir faktördür. Özellikle Soğuk Savaş döneminde yerel nitelikli etnik, dinsel, ideolojik ayrışma konusunda Blok önderlerinin tutumları, iç savaşlarda belirleyici olmuştur. Soğuk Savaş dönemini de kapsayan çalışmasında Regan, iç savaşı en fazla müdahale eden devletleri şu şekilde ortaya koymaktadır.

Devlet	Müdahale Sayısı
ABD	35
SSCB/Rusya	16
Birleşmiş Milletler	10
Fransa	10
İngiltere	9
Çin	6
Küba	5

Tablo 14: En fazla dış müdahalede bulunan devletler⁴⁷⁶

⁴⁷² Regan, **a.g.m.**, s. 459.

⁴⁷³ Myron Weiner, "Bad Neighbors, Bad Neighborhoods: An Inquiry into the Causes of Refugee Flows", **International Security**, Vol. 21, No. 1, Summer, 1996, pp. 5-42.

⁴⁷⁴ Gleditsch, **a.g.m.**, s. 295.

⁴⁷⁵ Lars-Erik Cederman, Luc Girardin and Kristian Skrede Gleditsch, "Ethnonationalist Triads: Assessing the Influence of Kin Groups on Civil Wars", **World Politics**, Vol. 61, No.3, July 2009, s. 414.

⁴⁷⁶ Regan, Conditions of Successful Third Party Intervention..., s. 345.

Regan, 1944-1994 arası gerçekleşen 138 iç savaş konusunda, toplam müdahalenin %40'ının (76 örnek olay) yukarıda tablolaştırılan başat güçler tarafından, %5'inin BM çatısı altında, geri kalanının ise uluslararası sistemin diğer üye devletleri tarafından yapıldığını ortaya koymaktadır.⁴⁷⁷ İç savaşa askeri yöntemlerle yapılan bir dış müdahalenin iç savaşın süresini uzattığı ve bunun da kaybı arttırdığı bilinse de özellikle başat devletler ile komşu ülkelerin müdahaleye yatkın davranmaları, belirli bölgelerde iç savaşları kronik hale getirebilmektedir.

Karen Rasler beş temel noktanın, iç savaşlara müdahale konusunda önemli olduğunun altını çizmektedir. Bunlar; (1) Bir ulusun ekonomik ve siyasal kalkınmışlık düzeyi, bir dış müdahalenin temel hedefi olma ihtimalini arttırmaz, (2) Bir devletiçi çatışma, üçüncü bir tarafın dış müdahale ihtimalini artırır, (3) Müdahale eden ülkenin ayaklananlara karşı hükümeti destekleme olasılığı daha yüksektir⁴⁷⁸, (4) Üçüncü devletin müdahalesi siyasal çatışmanın yoğunluğunu ve süresini uzatmaktadır, (5) Askeri bir müdahale hükümetin muhalif gruplara karşı bir bastırma girişimini daha da artırmasıyla sonuçlanabilir.⁴⁷⁹ Bu konuda bir diğer genelleme Gleditsch tarafından ileri sürülmektedir; (1) Sınırlarının ötesinde fazlasıyla etnik grup bulunan ve isyan hareketleri için fazlasıyla dış destek potansiyeli taşıyan ülkelerin iç savaş deneyimi yaşamaları riski oldukça yüksektir, (2) Komşu ülkelerin demokratik kurumlarının zayıf olması, o ülkede iç savaş riskini artırmaktadır, (3) Bir ülkenin komşuları ile yüksek düzeyli ticari işbirliği ve karşılıklı bağımlılığın bulunması, iç savaş riskini düşürmektedir.⁴⁸⁰

Rasler ve Gleditsch'in varsayımları dikkate alındığında, bir ülkede yaşanan iç savaşa yapılan bir müdahalenin yaratacağı sonuçlar değişkenlik göstermektedir. İç savaş yaşayan toplumun ekonomik durumundan, komşu ülkelerin demokratik kurumlarına kadar her faktörün, iç savaşa ilişkin farklı bir

⁴⁷⁷ Regan, **a.g.m.**, s. 345.

⁴⁷⁸ Bu konuda Gleditsch tam aksini iddia etmektedir. Gleditsch, **a.g.e.** s. 296.

⁴⁷⁹ Karen Rasler, **a.g.e.**, s. 422.

⁴⁸⁰ Gleditsch, **a.g.e.** s. 296.

sonuç ortaya çıkardığı görülmektedir. Ancak, burada en önemli faktör, müdahale eden devletin davranışdır. Başka bir deyişle, sonucu etkileyecek en önemli değişken, dış müdahaleyi yapan üçüncü ülkenin hangi tarafa destek vereceğidir. Üçüncü devlet(ler)in bir iç savaşa muhaliflerin yanında ya da hükümete karşı girişmesi, iç savaşı devletlerarası savaşa dönüştürürken; aynı biçimde hükümetin yanında iç savaşa dâhil olması halinde devletötesi⁴⁸¹ savaşa dönüşmektedir. Savaşın bir başka biçime dönüşmesi, iç savaşın süresini, toplam insan kaybını, yayıldığı coğrafyayı ve diğer ülkeler üzerindeki sonuçlarını da değiştirebilir. Dolayısıyla, iç savaş konusunda bir öngörude bulunmak, dönüşmüş bir savaştan daha kolaydır. Bu bağlamda iç savaşlar, devletlerarası savaş yatkinliğini da artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. LİDERLER VE SAVAŞ YATKINLIKLARI

Liderin savaşa karar verme noktasındaki tercihlerinin ölçülebilir yanının oldukça güç olması nedeniyle, teorisyenlerin üzerine az eğildikleri bir konudur. İnsan doğasının savaşa karar verme noktasında etkilerini, birinci bölümde doğa-çevre tartışması olarak aktarmıştık. Özellikle realist yazarların birey düzeyine indirgedikleri Hobesiyen ve kısmen Rousseavari varsayımların aksine, bu alt başlık kapsamında farklı değişkenlerin analizi ile birey düzeyinde savaş davranışı açıklanmaktadır. Başka bir deyişle, bireyin analizini insan doğasına indirgeyerek felsefi açıklamalar yapmak yerine, daha gözlemlenebilir verilerin ortaya konulması suretiyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda bireyin analizi salt uluslararası ilişkiler teorilerinden ziyade psiko-politik bazı modeller ve yaklaşımlarla açıklanmaktadır. Liderin davranışını belirleyen faktörlerin, temelde bireyin

⁴⁸¹ Devletötesi savaş kavramı, bir üçüncü devletin silahlı kuvvetleri ile bir devletin içindeki hükümet karşıtı grupların silahlı mücadelesini kapsamaktadır.

psikolojik yapısı, algılama biçimleri ve karar verme süreçlerini etkileyen yapılar olduğu düşünülmektedir.

Çatışma davranışının belirlenmesinde, liderin savaş eğilimlerinin kişilik özellikleri aracılığıyla gerçekleştiği; liderlik özelliklerinin de, psikolojik geçmişiyle ilişkilendirildiği ve geçmişinin liderin algılama biçimini etkilediği kanısındayız.

2.3.1. Psikolojik Geçmiş ve Kişilikle ilgili Varsayımlar

Devleti yönetenler, her ne kadar yönettiği halka sorumlulukları, yönetsel yetkileri ve rejim tarafından sınırlandırılmış veya serbest bırakılmış hareket alanları olsa da, sonuç olarak doğası gereği insandır. Her insan, bir yöneten elit haline gelmeden önce birtakım inanç, imge ve algılarını beraberinde getirmekte ve bu da siyasal davranışını etkileyen psiko-politik bir zemin yaratmaktadır. Eğer savaşı realistlerin bakış açısıyla insanın doğa durumu olarak kabul edersek, *barışın* gerçekleştiği ve *savaşın sonlandığı* dönemleri açıklama kabiliyetini kaybederiz. Bu nedenle, savaşın öğrenilen bir davranış olduğu kanısındayız. Dolayısıyla, içgüdülerden farklı olarak, bireyin savaşmama eylemini de tercih etmesi göz önünde bulundurulmaktadır. Savaş öğrenilen bir davranış olduğuna göre, kişiler bu öğrenilmiş davranışı kullanmaya, geliştirmeye ya da bundan kaçınmaya yönelebilirler.

Liderin bu biçimde davranmasının nedeni, ne devletin öznitelikleri ne de rejim türüdür. Hatta karar verme süreçlerinde etkin birimler dahi, belli durumlarda liderin davranışını yönlendirmekten kaçınabilirler. Bu davranış kalıplarının temeli bazı yazarlar tarafından, doğrudan liderin psikolojik yapısı ve geçmişinde aranmaktadır. Vamık Volkan, *Düşman ve Dostlara Sahip Olma İhtiyacı* adlı eserinde bir bebeğin kişiliğinin oluşmasında dostlar ve düşmanlara ihtiyaç duyduğunu ileri sürer. Dolayısıyla bireyin gelişimi için dost

ve düşman algıları olmazsa olmaz bir durum yaratır. Kendini tanımlama biçimi düşman algısına göre şekillenen birey, çatışmacı bir kimlik kazanır. Volkan'ın çocukluk ve çatışma-savaş davranışı arasında ilişki kuran çalışmaları, birçok yazar tarafından da kabul görmektedir.⁴⁸² Volkan bu psikolojik argümanını sosyal olaylarla birleştirerek şu tespite ulaşmaktadır. Bireyler, toplumdan edindikleri girdilerle iki algı geliştirirler. Bunlar (i) seçilmiş travmalar, (ii) seçilmiş övünçlerdir. Seçilmiş travmalar bir ulusun tarihinde meydana gelen travmatik olayların, sosyalizasyon ile nesilden nesile aktarılacak bireylerin, ulusların toplumsal hafızalarında yer edinme sürecidir. Örneğin, Yunan halkı için İstanbul'un düşüşü, Yahudiler için soykırım, Şiiler için Kerbela seçilmiş travmalardır.⁴⁸³ Seçilmiş travmalar, o toplumda doğan, büyüyen, siyasal anlamda yükselen ve seçilmiş/ele geçirmiş liderin davranışını etkilemektedir. Ancak seçilmiş travmaların dahi bir liderin ofansif davranışını açıklama noktasında, psikolojik varsayımlar açısından yeterli olduğu düşünülmemektedir. Çünkü bunlar kişinin toplumdan etkilenmek suretiyle oluşturduğu savunma mekanizmalarıdır.

Narsist, egosu yüksek, tek kişinin yönetsel kuvvetine inanan, bürokratik yapılara karşı reddiyatçı, kendisine sağlanan imkânları daha iyisini edinme güdüsüyle reddeden ve bunun gibi olumsuz birçok yönü bünyesinde barındıran liderlerin karar verme davranışı, bu nitelikte olmayan liderlerle kıyaslandığında farklı olmaktadır. Yazarların Saddam Hüseyin, Mao, Castro, Nasır, Lyndon Johnson, Richard Nixon ve Henry Kissenger üzerine yoğunlaştıkları görülmektedir.⁴⁸⁴

⁴⁸² William R. Caspary, "New Psychoanalytic Perspectives on the Causes of War", **Political Psychology**, Vol. 14, No. 3, 1993, s.439-441.

⁴⁸³ Vamik D. Volkan, **The Need to Have Enemies and Allies**, Northvale, New Jersey, 1988, (akt.) Yılmaz, **a.g.e.**, s.12.

⁴⁸⁴ Cashman, **a.g.e.**, s.42., Politik psikoloji literatürüne bakıldığında, lider tipolojilerinin karar verme davranışına göre değil, fazlasıyla iç siyasal sistemde karar alma süreçlerine göre sınıflandırıldığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların ise neredeyse tamamına yakınının Amerikan başkanları üzerine yapıldığı görülmektedir. Amerikan karar alma süreçlerinin otokrat yönetimlere göre daha açık olduğu düşünülürse, geriye kalan liderlerin karar verme davranışları üzerine çok çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Hitler ve Stalin istisna olmak üzere lider tipleri fazlasıyla ABD başkanları üzerine

Bu tür liderlerin davranışları psikologlar tarafından incelendiğinde ulaştıkları sonuçlar, onların psikolojik yapıları ile doğru orantılıdır. Örneğin Soğuk Savaş döneminde ABD’de iktidara gelerek dünyayı bloklaştırma çabasının öncü isimlerinin davranış türü tamamen kişisel vizyonlarına göre ve inatçı tavırlarının sonucunda ortaya çıktığı tespit edilmektedir.⁴⁸⁵

Bununla birlikte, bazı yazarlar liderin davranışını etkileyen en önemli unsurlardan birinin, liderin yaşı olduğunu tespit etmişlerdir. Davranışsalci yazarların 1875 ile 2002 yılları arasında örneklem aldıkları yaklaşık 100.000 devletlerarası askerileşmiş uyuşmazlıkta, liderlerin şiddete başvurma eğilimlerini incelemişlerdir.⁴⁸⁶ Bunun sonucunda yaşlı liderlerin şiddete başvurma ve krizleri tırmandırma oranlarının, genç liderlerle kıyaslandığında çok daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir. Öte yandan, otokrat rejimlerin başında genç liderlerin bulunması halinde, bunların şiddete başvurma eğilimlerinin, yaşlı olanlarla kıyaslandığında çok daha fazla olduğu görülmektedir.⁴⁸⁷ Dolayısıyla Horowitz ve Stam gibi davranışsalci yazarlar, liderin salt algılama biçimini göz önünde bulundurularak yapılan çalışmaları yetersiz görmektedirler. Liderin yaşı hesaba katılmadan savaş davranışının analiz edilemeyeceğini ileri sürmektedirler.

Bu bağlamda, realistlerin ileri sürdükleri gibi, insan rasyonel davranan ve bulunduğu duruma göre en uygun davranışı üreten canlı değildir. Psikolojik örneklerle göre, insan çoğu zaman tamamen kişisel egosuna, dayatmacılığına ve yaşına göre davranmaktadır. Başka bir deyişle, rasyonel yerine irrasyonel davranan insan örnekleri de fazlasıyla bulunmaktadır. Dolayısıyla liderin var olan duruma göre çatışma davranışını belirlemesinin yanı sıra, kendi bireysel özelliklerinin de bu davranışta son derece etkin

yapıldığından, bu çalışma kapsamında Vasquez ve Cashman’ın değindiği liderler tipleri amaca daha uygun görülmüştür.

⁴⁸⁵ Cashman, a.g.e., s.42.

⁴⁸⁶ Michael Horowitz, Rose McDermott ve Allan C. Stam, “Leader Age, Regime Type, and Violent International Relations”, **Journal of Conflict Resolution**, Vol.49, No. 5, October 2005, s.682.

⁴⁸⁷ Horowitz vd, a.g.e s.682.

olduğu görülmektedir. Nitekim liderin psikolojik yapısı, tehdidi algılama ve tehdit yaratma noktasında önem kazanmaktadır.

2.3.2. Lider Sınıflandırılması ve Savaş Eğilimleri

Liderlerin, devletin içsel dinamiklerini, rejimi, nüfusu, toprağı, askeri kuvvetleri kullanma biçimine göre devletin savaş davranışı belirlenmektedir. Bununla birlikte sistemden etkilenme biçimi için de onun taşıdığı kimlik, algılamasına yön vermekte ve davranış kalıplarını şekillendirmektedir. Etkilerden arınmış bir lider mümkün olmamakla birlikte, psikolojik olarak sorunlu bir liderin de devleti doğrudan savaşa götürebileceği akılda tutulmalıdır. Eğer realist bakış açısıyla açıklarsak, *insan doğası* yeterli bir açıklamadır.

Liderin davranış biçimi, bazı durumlarda doğrudan belirleyicidir. Hatta Vasquez, Hagan gibi yazarlar doğrudan birey düzeyli analiz yapmak yerine, savaşın tüm nedenini bireyin eğilimlerine atfederek açıklar. Vasquez gibi yazarların çalışmalarına bakıldığında her ne kadar nicel analizlere sıklıkla yer verilse de yöneten elitin kararının devleti savaşa götürme ya da vazgeçirme noktasında en etkili analiz düzeyi olduğu görülmektedir. Ancak bu yazarların hiçbir çalışmasında 'birey düzeyi kavramını da kullandıkları görülmemektedir. Karar verme süreçleri savaşın esasen nedenleri olarak görülmektedir.

Van Evera'nın da belirttiği gibi, devletler ofansif veya defansif bir dış politik davranış geliştirebilmektedirler. Devletleri bu davranışlara yönelten liderler bazı yazarlar tarafından ikiye ayrılmaktadır.⁴⁸⁸ Bu liderler literatürde, (i) *uzlaşmacı* (accomodationist) ve (ii) *zorlayıcı* (hardliner) karar vericiler olarak adlandırılmaktadırlar.⁴⁸⁹ Uzlaşmacı liderler, savaş yatkınlığı düşük ve

⁴⁸⁸ Stephen Van Evera, "Offense, Defense, and the Causes of War", *International Security*, Vol.22, No.4, Spring 1998, s.5.

⁴⁸⁹ Vasquez, *The War Puzzle*, 217.

barış yoluyla anlaşmaya daha yatkın durumdadırlar. Rejim türü alt başlığında belirtildiği gibi, demokrasilerin avantajı ‘barış teorisyenlerine’ göre uzlaşmacı liderin iktidara gelmesindeki kolaylıkta yatmaktadır. Öte yandan zorlayıcı liderler olarak tanımlananlar savaş yatkınlığı yüksek, uzlaşmaya gönülsüz ve dış politik sorunlarda savaş olmasa dahi güç kullanımı tehdidini sıklıkla kullanan lider tipidir. Uzlaşmacı liderler tarafından yaratılan barış ortamına karşılık, zorlayıcı liderler her zaman bulunmaktadır. Bunlar söylemsel olarak aslında hep barışın yanındadır. Başka bir deyişle, dünyadaki hiçbir lider söylemsel olarak açıkça savaş yatkını ya da zorlayıcı olduğunu ileri sürmez. Robert Taft’ın bu konudaki tespiti dikkate değerdir:

Tarih öyle göstermektedir ki insanlar konuşma fırsatı yakaladıklarında kural olarak her zaman barışta karar kılarlar. Bu da gösterir ki keyfi hükümdarlar insanların herhangi bir zamanında olabileceklerinden çok daha fazla savaşa yönelme eğilimindedirler.⁴⁹⁰

Taft’ın bu varsayımı, aslında savaş için her zaman hazırda bekleyen bir zorlayıcının varlığına işaret etmektedir. Vasquez’e göre devletlerarasında bir rekabet hâsıl olduğu ve savaş olasılıklarının arttığı durumda danışmanlar bile kendi içlerinde, savaşa gönüllü ve karşı duranlar olarak iki gruba ayrılırlar. Bu kişilerin fikirleri, liderleri fazlasıyla etkiler. Dolayısıyla bu etkiler altında liderin davranışı, tamamen onun karakteri ile alakalıdır.

Bununla birlikte, uzlaşmacı liderlerin varlığının barış olgusunu yarattığı düşünülebilir. Aslında güvenlik ikilemi öncelikle birey düzeyinde cereyan etmektedir. Başka bir deyişle, uzlaşmacı bir lider, güvenlik ikilemi içerisinde bulunmasından ötürü, tehdit daha fazla büyümeden ya da saldırıya uğramadan önleyici bir savaş başlatabilir. Bu onun zorlayıcı bir lider olmasından ziyade, statükoyu koruma arzusunu gösterir. Ya da tehdidi algılama biçimi zayıf ise uzlaşmacı davranabilirken, irredentist bir hedefi varsa bir savaşı başlatacak kadar zorlayıcı olabilir.

⁴⁹⁰ Robert A. Taft, **A Foreign Policy for Americans**, Double Day, New York, 1951, s. 23, (akt.) Waltz, İnsan, Devlet ve Savaş, s. 8.

Liderin davranışını belirleyen değişkenler Jonathan Keller tarafından sistematik halde incelenmiştir. Ona göre *liderlik etme tarzı*, içsel ve dışsal değişkenleri algılama ve reaksiyon geliştirme noktasında önem arz etmektedir. Liderlik etme tarzı liderin, inançları, karar verme metotlarını kapsamaktadır. Teorisyenler, savaşa daha yatkın olan lider tipinin *zorlayıcı liderler* olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla bu zorlayıcıların davranış kalıpları da incelenmiştir. Keller, dört olgunun bireyin dış politik davranışında etkin olduğunu saptamıştır.⁴⁹¹ Bunlar; (i) hedef odaklılık, (ii) güce ihtiyaç duyma, (iii) güvensizlik ve (iv) milliyetçiliktir.

Bir liderin *hedef odaklı* olmasının, onun savaşa karar verme davranışına doğrudan yansıyıp yansımadığına ilişkin literatürde bir çalışma bulunamamıştır. Ancak hedef odaklı liderlerin genel karakteristiği, amacın başarıya ulaştırılıp ulaştırılmadığıdır. Başka bir deyişle, çevresindeki kişilerin söylemlerini, uyarılarını, birikimlerini önemsemeyen bu türden liderler için kişiler, sadece amaca ulaşmak için birer araç olarak görülürler. Bu liderler otorite-itaat ilişkisi şeklinde politik davranışta bulunmaktadırlar. Bunun tam aksi yönündeki lider tipi ise kararlarını katılımcı mekanizmalarla ve doğrudan bireylerin tercihlerini ve beklentilerini dikkate alarak verir.⁴⁹²

Güce ihtiyaç duyan lider tipinin de temel hedefi, diğer bireyleri, grupları kontrol altında tutabilecek nitelikte etkiye sahip olmaktır. Bu tür liderler özellikle krizler ve pazarlık süreçlerinde, manipülatif, rekabetçi ve agresif oldukları görülmektedir. Bu tür liderler, toplam kazançtan ziyade kişisel kazanç üzerine odaklanarak gücün, kişisel düzeyde tatminini amaçlar. Bu tür liderler açısından, kendisi ile aynı görüşte olmayanlar; rekabet eden, direnç gösteren veya teslim olan kişiler olarak algılanırlar. Bu liderlerin yüksek bir güce erişmesi, direnç gösteren bireyler, devletler ya da sistemlerle mücadele

⁴⁹¹ Jonathan W. Keller, "Leadership Style, Regime Type and Foreign Policy Crisis Behavior,: A Contingent Monadic Peace", **International Studies Quarterly**, Vol. 49, 2005, s.209-210.

⁴⁹² Keller, **a.g.m.**, s. 210.

etmesi sonucunu doğurmaktadır. Başka bir deyişle zorlayıcı ve agresif bir dış siyaset izledikleri görülmektedir.⁴⁹³

Güvensizliğin, her liderde belirli bir ölçüde olduğu düşünülebilir. Ancak, bazı lider tipleri aşırı güvensizdir. Diğerinin davranışı hakkında aşırı şüpheli davranma, bu kişilerin açıklamalarını bir planın parçası olduğunu hissetme ve sürekli risk altında olduğu izlenimini doğurur. Liderin dış dünyayı bu biçimde algılaması, uluslararası ilişkilerde güvenlik ikilemini sürekli kılarken aynı zamanda tehdidin daha da büyümeden sonlandırılması çabasına girer.⁴⁹⁴ Güvensizlik ve güvenlik ikilemine düşülmesi, liderin 'korkularından' ileri gelir.

Son olarak milliyetçilik, Keller'e göre bir liderin algılamasını değiştiren unsurların sonuncusudur. Milliyetçilik, liderin yönettiği ulusun dışında kalan diğer ulusları ötekileştirmesine yardımcı olur. Kendi ulusuna üstünlük sağladığını düşündüğü değerlerin, diğer uluslarda bulunmadığını, onların zayıf ve düşman olduğuna kendini inandırır. Milli gurur ve kimlik tanımlaması açısından milliyetçilik Keller'e göre 'ötekilere' şiddet uygulanmasını liderin gözünde meşru kılar.⁴⁹⁵

Liderlerin psikolojik altyapıları ve yönetme tarzları, yaşamlarını geçirdikleri sosyal, siyasal ve ekonomik çevre doğrudan liderin siyaset yapma biçimini etkiler. Dolayısıyla liderin savaş eğilimleri de yukarıda belirtilen bu imgeler ve inançlar ile ortaya çıkar. Devletin savaş davranışının analizinde Joe Hagan iki tür içsel değişkeni ayrı ayrı ele almaktadır; bunlardan birincisi, hangi tür liderlerin iktidara geldiği ve bu liderlerin dış politik eğilimlerinin ne olduğudur. İkincisi ise, lider bir kez iktidara geldiğinde yönettiği ülkenin milli çıkarını tanımlamasını ve bunları uygulama yeteneğini şekillendiren devletiçi süreçlerin ne olduğudur. Hagan bu iki olgunun varlığının devletin savaş

⁴⁹³ Keller, **a.g.m.**, s. 211.

⁴⁹⁴ Keller, **a.g.m.**, s.211.

⁴⁹⁵ Keller, **a.g.m.**, s.211.

davranışını belirlediğini ileri sürmektedir.⁴⁹⁶ Hagan, Keller ve Vasquez'den farklı olarak liderlerin uluslararası ilişkilere ilişkin eğilimlerini sıralamaktadır. Ona göre liderler; (i) ılımlı veya tamahkâr, (ii) faydacı, (iii) militan ve (iv) radikal olarak dört grupta sınıflandırılır.⁴⁹⁷ Tamahkâr liderler, uzlaşmaya yatkın ve fazlasıyla diplomasi ve kurumları kullanarak amaca ulaşmaya çalışan lider tipidir. Bu liderlerin savaş eğilimleri düşük olup dış politikada daha sınırlı ve esnek davranmaktadırlar. Faydacı liderler ise, uluslararası sistemin kendisi açısından tehlikeli olacağını sezerek, tehdidi algılama biçimi savaşa eğilimlidir. Ancak diğer devletlerin kendisi için bir tehdit olabileceğini varsayarken bunu doğrudan ulusunun yok olmasına neden olacak biçimde algılamaz. Düşmanın davranışını sınırlamak için diplomasi ve karşılıklı menfaatleri kullanmaya yatkın olup, savaş yatkınlığı radikal liderlerle kıyaslandığında düşüktür. Bunlardan savaşa en eğilimli olanlar, militan ve radikal türdeki liderlerdir. Bunların arasındaki fark, tehdidi algılama ve tehdit yaratma konusundaki aşırılık düzeyidir. Örneğin, militan liderlerde, düşmanla yaşanan tüm ilişkiler sıfır toplamı görülür. Düşmanın her davranışı, doğrudan kendi devletin güvenliğine bir tehdit, bir savaş olasılığının belirmesi olarak yorumlanır. Yazarlar, Truman ile Stalin'in birbirlerine bakışlarını militan lider örneği ile açıklamaktadır.⁴⁹⁸ Radikal liderler ise her an ani bir saldırı bekleyen, her dış davranışı yok olma ile değerlendiren fikirlere sahiptir. Düşmanın davranışını sürekli irrasyonel, ideolojik ve krizlere bağımlı bir şekilde değerlendirdiğinden, bu tür liderlerin savaş yatkınlığı maksimumdur. Bu liderlerde müzakere ve diplomasi anlamsızdır. Bu araçlar çoğunlukla güce başvurma ile ikame edilmektedir.⁴⁹⁹

Gerek Vasquez, gerekse Hagan ve Keller aslında benzer lider tipleri üzerinde durmaktadır. Sistem düzeyinde de belirtildiği gibi devleti ofansif davranışa iten ya da onu defansif bırakan unsurların en önemli boyutu lider

⁴⁹⁶ Joe D. Hagan, "Domestic Political Systems and War Proneness", **Mershon International Studies Review**, Vol. 38, 1994, s.183-184.

⁴⁹⁷ Hagan, **a.g.e.**, s.199-201.

⁴⁹⁸ Hagan, **a.g.e.**, s.199-201.

⁴⁹⁹ Hagan, **a.g.e.**, s.199-201.

faktöründe ortaya çıkmaktadır. Lider türüne göre dış politikada davranış sergileyen devlet, zaman zaman savaşa eğilimli hale gelmektedir. Liderlik tarzı her ne kadar savaş yatkınlığını ölçmede önemli bir faktörse de bu her zaman savaş meydana getireceği anlamına gelmez. Dolayısıyla psikolojik altyapısı ve liderlik tarzının yanı sıra bir diğer önemli husus, liderin olayları kavrama biçimidir. Literatürde *algılama* ve *yanlış anlama (yanılgı)* olarak kavramsallaştırılan bu süreçler yukarıda açıklanan değişkenlerle birlikte düşünülmelidir.

2.3.3. Algılama Biçimleri

Savaş çalışmalarının üzerinde en az yoğunlaştığı, *algılama biçimleri* konusu aslında liderin savaşa karar verme *öncesindeki* motivasyonunu belirleme açısından önemlidir. Realistlerin varsaydığı gibi devlet rasyonel aktörse, doğal olarak birey de onu yönetirken rasyonel olacaktır. Ancak dünyada savaşların büyük bir kısmının, düşman devletlerin birbirlerini yanlış algıladıkları ve politika yapımında yanılgıya düşmelerinden dolayı meydana geldiği görülmektedir. Bu yanılgılar, bireyin psikolojik yapısından ya da liderlik tarzından meydana gelebileceği gibi, bürokratik yapılar ve gerçekleşen olayın doğasının karmaşıklığı ile de açıklanabilir. Tarihsel süreç göstermektedir ki, çok belirgin bazı yanlış algılama durumları devletleri önce krizlere sürüklemekte, sonrasında ise savaş meydana getirme ihtimali bulunmaktadır. Bu algılama düşmanın gücünü fazla hafife alma ve fazla ciddiye alarak ona göre reaksiyon gösterme biçiminde ortaya çıkmaktadır. Her ikisi de devletin sonraki siyaseti için savaş eğilimlerini belirler.⁵⁰⁰

Algılamanın sistematik incelenmesi noktasında Jervis, Ned Lebow ve Levy'nin sıraladığı çok temel bazı yanlış algılama formlarının olduğu görülmektedir. Bunlardan en fazla görüleni ve uluslararası ilişkilerde

⁵⁰⁰ Robert Jervis, "War and Misperception", (ed.) Robert I. Rotberg ve Theodore K. Rabb, **The Origin and Prevention of Major Wars**, Cambridge Uni. Press, Cambridge, 1988, s.101-103.

çatışmayı açıklayan tüm makro-yapısal, içsel ve lider düzeyinde etkin olduğu düşünülen güvenlik ikilemi ve çatışma sarmalıdır. Jervis ve Levy bu olguyu *düşmanın niyetinin abartılı bir biçimde algılanması* olarak tanımlanan en net yanlış algılama noktası olarak görmektedirler. Bir kriz esnasında düşmanın niyeti yanlış algılandığında, ani bir reaksiyonla liderler ilk vuruş emrini vererek savaşı başlatabilirler. Bu noktada lider, önce saldıran olarak kaybı minimize etme çabasına girmektedir.⁵⁰¹ Bu liderler, çoğunlukla düşmanın kazancını artıracak bir hamle yapmasına meydan vermeden, maksimum riski üstlenerek bir savaşa girişebilirler.

Bu konuda başka teoriler de bulunmakta ve aynı sonuca ulaşmaktadırlar. Örneğin *olasılık teorisine* (prospect theory) göre, esasen liderin korkularına sebep olan, yaşaması muhtemel bir göreceli kayıptır. Burada kazancın ve kaybın ne olduğu tamamen savaşın iki tarafın liderlerince öznel bir biçimde belirlenir.⁵⁰² Saldırıyı başlatan lider her açıdan maksimum risk alır. Bu riski almasının en temel sebebi, olası bir kaybı en başından minimuma indirme arzusudur. Bu kadar risk almanın doğal sonuçlarından birisi de savaştır. Olasılık teorisi, davranışı güvenlik ikileminin yarattığı korkudan ziyade, liderin hırslarıyla açıklar. Düşmanın tavrının abartılı bir biçimde algılanması ile meydana gelen savaflara, yazarlar, önleyici (preventive) ve önalcı (preemptive) savafları örnek vermektedirler. Bu iki kavram aynı anlama gelmemektedir. Bunlardan önleyici savaşa karar veren lider, var olan bir tehdide, potansiyel bir tehdide ya da yakın gelecekte tehdit olabilecek bir devlete karşı savaş ilan eder. Ön alıcı savaş ise, saldırması an meselesi olan bir düşmana karşı başlatılır. Her iki durum da düşmanın gücünün ve niyetinin ölçülemediği durumlarda yanlış algılama sonucu bir

⁵⁰¹ Jack S. Levy, "War and Misperception", (ed.) Robert O. Matthews, Arthur G. Rubinoff ve Janice Gross Stein, **International Conflict and Crisis Management**, 2. Baskı, Englewood Cliffs, New Jersey, 1989, s.45-46., Robert Jervis, **Perception and Misperception in International Relations**, Princeton University Press, New Jersey, 1976, s.57-62.

⁵⁰² Richard Ned Lebow, **A Cultural Theory of International Relations**, Cambridge University Press, NY, 2008, s.537.

savaşın meydana gelmesine neden olabilir.⁵⁰³ Bunlara en iyi örnekler I. Dünya Savaşı öncesi 1914 yılı uluslararası ilişkileri üzerinden verilmektedir.⁵⁰⁴ Buna ek olarak, bu türden yanlış algılamalarda liderler, düşman devletin tavrını merkezileşmiş, iyi planlanmış ve doğrudan eyleme dönük olarak algırlar. Oysaki düşman devletin tavrı, son derece sembolik veya kendi iç siyasetine dönük de olabilir. Bu durumda liderin, düşman devletin tavrına karşılık vereceği yanıt da doğrudan bir çatışma sarmalını başlatabilir.⁵⁰⁵

Bununla birlikte krizin yaşanmadığı durumlarda yanlış algılamalar meydana gelmesi mümkündür. Çatışma sarmalı, genellikle bu türden yanlış algılamalara neden olabilir. Devletlerden birinin ani silahlanmaya başlaması, kendini tehdit altında hisseden diğer devletin de buna karşılık askeri kapasite artırımına gitmesine neden olabilir. Bu tür durumlarda çatışma sarmalı oluşarak devletler kriz aşamasına gelirler. Yine I. Dünya Savaşı öncesi dönem ile Soğuk Savaş dönemi ABD-SSCB ilişkilerini, yazarlar bu türden yanlış algılamalar noktasında ele almaktadırlar.⁵⁰⁶

Yanlış algılama konusunda daha az görülen durumlardan birisi de diğer devletin düşmanlık düzeyinin yanlış hesaplanması ya da hesaplanamamasıdır. Bu tür yanlış algılamalarda liderin davranışı, diğeri tarafından ek yaptırımlar gerektirecek kadar sert karşılanabilir. Burada yanlış algılama noktası, liderlerin kendi davranışlarının karşı tarafta yaratacağı hassasiyetin büyüklüğünü kavrayamamış olmalarıdır.⁵⁰⁷ Hitler'in II. Dünya Savaşı öncesi dönemdeki yayılması, İngilizler tarafından yatıştırma ile takip edilse de Polonya'nın işgalinin de İngilizler tarafından aynı yaklaşımla

⁵⁰³ Jonathan Renshon, **Why Leaders Choose War: Psychology of Prevention**, Prager Security Int'l, London, 2006, s.2.

⁵⁰⁴ Samuel R. Williamson Jr. "The Origins of World War I", (ed.) Robert I. Rotberg ve Theodore K. Rabb, **The Origin and Prevention of Major Wars**, Cambridge Uni. Press, Cambridge, 1988.

⁵⁰⁵ Renshon, **a.g.e.**, s.2.

⁵⁰⁶ Levy, **a.g.e.**, s.46., Jervis, **a.g.e.**, s.100.

⁵⁰⁷ Levy, **a.g.e.**, s.46. Jervis, **a.g.e.**, s.101.

karşılanacağı Hitler tarafından düşünülmüştür. Başka bir deyişle, Hitler'in yanlış algılamaları hem Polonya'ya hem de Rusya'ya saldırmasında etkilidir.

Bazı durumlarda liderler, düşmanın belli bir konudaki çıkarlarının düzeyi noktasında yanlış algılamalara maruz kalırlar. Burada saldırılacak devletin, ortadaki sorunun onun açısından ne kadar önemli olduğu yanlış algılanmaktadır. Bazen sadece tek bir olgu bile, saldırılacak devlet açısından hayati önemi haizdir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki kara suları meselesinde, durum, Türkiye tarafından açıkça *casus belli* olarak ilan edilmiş, Yunanistan tarafından doğru bir biçimde algılanarak sorun soğutulmuştur. İçsel değişkenler kısmında ele aldığımız, savaş nedenlerinin en büyük kısmının yersellik olmasının nedeni de bu olarak görülebilir. Çin'in Vietnam Savaşı'nda Kuzey Vietnam'a bu kadar destek vermesinin temel nedeni, kurulacak bir ABD uydusunun, Vietnam'ın Çin açısından doğuracağı sonuçları görmesiydi. Kore bu noktada Çin için hayati önemde olup ABD'nin bunu hesaplayamaması kendisini Vietnam girdabına sokmuştur.⁵⁰⁸

Bir diğer yanlış algılama ise düşmanın niyetinin ve durumun ciddiyetinin kavranamadığı durumdur. Strateji bazen bir devleti fazlasıyla köşeye sıkıştırarak hareket edemez hale getirmektedir. Liderler bu stratejileri uygularken köşeye sıkışan devleti istenilen düzeye getirerek statükoyu kendi lehlerine göre dizayn edebileceğini varsayarlar. Oysaki bazı durumlarda bu strateji ters tepmekte ve diğer devlet, hayatta kalma mücadelesine sadece savaşla devam edebileceğine inanmaktadır. Bu devletin inancı, karşı taraf tarafından yanlış algılanır.⁵⁰⁹ 1941'deki ABD-Japon ilişkileri buna örnek olabilir. Japonlar, Pearl Harbor baskını düzenlediklerinde, saldırı sonrası bir antlaşma aracılığı ile lehine düzenlemelerin yapılacağını varsaymıştır. Öte yandan Versay Antlaşması'yla Almanya'ya karşı yürütülen Fransız politikası da bu yanlış algılama türüne bir örnek teşkil edebilir.

⁵⁰⁸ Levy, a.g.e, s.46.

⁵⁰⁹ Levy, a.g.e, s.47.

Son olarak en yaygın yanlış algılama türlerinden birisi de *illüzyon* kavramı ile açıklanan hesap hatalarıdır. Savaşa karar veren lider, başlatacağı savaşın son derece kısa süreceğini, her şeyin planlandığı gibi yürüyeceğini ve savaşın sonunda düşman rejiminin yıkılacağını varsayar.⁵¹⁰ Bu en ağır sonuçları yaratan yanlış algılama biçimi olduğu gibi aynı zamanda çoğu savaşın doğrudan nedenidir. Yukarıda lider tiplerinde de belirtildiği gibi bazı liderler zorlayıcı niteliktedir. Uzlaşmazlıklarının temeli, elinde bulundurduğu askeri güce dayanabilir. Düşmanın gücünün ve karşılık verme yeteneklerinin yanlış algılanması halinde, bu askeri gücü elinde bulunduran liderler aşırı özgüven sahibi olurlar. Bu tavır yanlış algılamanın bir eseri olarak onları zorlayıcı hale getirebilir. Statükoyu korumak amacıyla yapılan savaşlar istisna olmak üzere, özellikle irredentist savaşların bu biçimde ortaya çıktıkları görülmektedir. Bununla birlikte Hobbes'in belirttiği şan ve şöhret için başlatılan savaşların çoğunda bu yanlış algılama görülmektedir. Liderin bu özgüveninin savaşın başlatıcı nedeni olması neredeyse literatürde köşetaşı olan tüm yazarlar tarafından kabul edilmektedir. Örneğin Geoffrey Blainey'e göre *savaşı anlamamanın en önemli ve hayati yolu, liderlerin taşıdıkları özgüveni anlamaktan geçer.*⁵¹¹ Stephen Van Evera da Blainey ile aynı görüştedir.⁵¹² Ona göre 1740 yılından günümüze kadar geçen süreçte neredeyse bütün büyük savaşlar liderlerin özgüveninden dolayı meydana gelmiştir. Bunlara bazı antik savaşları da ekleyebiliriz. Van Evera yanlış algılamanın ortaya çıkışını, özellikle rakibin gücünün tartılamamasına bağlamaktadır.⁵¹³ Bu yanlış algılama nedeniyle lider kesin ve kararlı bir zaferi çabucak edineceğini düşünmektedir. Bu düşünce biçimi oldukça eskilere dayanır. Örneğin Pericles, Atinalılara savaşa hitaben yaptığı konuşmasında *nihai zafer için kararlı olun* demektedir.⁵¹⁴ Bu yazarlara ek olarak algılama çalışmalarının en önemli ismi Robert Jervis de savaşın esas nedenini,

⁵¹⁰ Levy, **a.g.e.**, s.47.

⁵¹¹ Blainey, **a.g.e.**, s.35.

⁵¹² Van Evera, Causes of War, s.16.

⁵¹³ Van Evera, Causes of War, s.16.

⁵¹⁴ Van Evera, **a.g.e.**, s.16.

liderlerin askeri özgüvenine bağlamaktadır.⁵¹⁵ Ancak savaşın çıkması için Jervis bu özgüvene iki şart daha eklemektedir. Bunlar siyasal ve diplomatik karamsarlıklardır. Dünya politikasına bu karamsarlıklarla eğilen bir liderin askeri yapısına karşı duyduğu özgüven bir savaşı başlatması için kendisine yeterli motivasyonu sağlamaktadır.

Liderin özgüveni ve savaşı başlatma noktasındaki motivasyonunun yarattığı yanlış algılama nedeniyle savaşın çıkması Winston Churchill'in şu sözüyle noktalanabilir: *Bir savaşın ancak, diğer adamın kendisinin kazanma şansı olmadığını düşündüğünde kolaylıkla kazanabileceğini her zaman hatırla...*⁵¹⁶

⁵¹⁵ Jervis, War and Misperception., s.102.

⁵¹⁶ Dominic Johnson, **Overconfidence and War: The Havoc and Glory of Positive Illusions**, Harvard University Press, London, 2004, s. 1.

3. BÖLÜM

SAVAŞ NEDENLERİ VE BULGULARIN NİCEL ANALİZİ

Savaşların nedenlerini sistemik ve içsel değişkenler olarak incelediğimiz ikinci bölümde, savaşın somut nedenlerine ilişkin veriler tartışılmamıştır. Somut nedenlere ulaşmanın, bazı olaylarda geliştirilen benzer davranışların incelenmesiyle mümkün olacağı kanaatini taşımaktayız. Dolayısıyla, aslında savaşın somut nedenlerini açıklamak, savaş davranışında tarihsel belli düzenlilikleri açıklama çabasıdır. Nitekim birçok yazarın da bu düzenlilikleri araştırdıkları görülmektedir.⁵¹⁷ Bu çalışma kapsamında amacımız, savaşların nedenlerine ilişkin düzenliliklerin tespit edilmesi ve bunların dönemsel dağılımlarla analiz edilmesidir. İkinci bölümde ulaştığımız varsayımlar, savaşların düzenlilikleri ile karşılaştırılmaktadır. Daha önceden bu türden çalışmalar 1960'larla 1980'ler aralığında yapılsa da günümüze kadar gelen süreçte devletlerin genel savaş eğilimlerini bir arada kıyaslayan bir çalışma yoktur. Biz bu bölümde 1803 Napolyon Savaşları ile başlattığımız savaş incelemelerini, 2008 yılında Gürcistan-Rusya savaşıyla sonlandırarak, bu aralıkta savaşın nedenlerine ilişkin genel düzenlilikler

⁵¹⁷ Uluslararası ilişkilerde özellikle savaşa ilişkin düzenliliklerin araştırılmasında her yazar farklı bir alana eğilmiştir. Örneğin Holsti, savaşın nedenlerini sistematik bir biçimde incelemektedir., Wimmer ve Min birinci bölümde belirttiğimiz tipolojilerinde yer alan savaşların dönemsel dağılımları ile ilgili düzenliliklere eğilmektedirler. Andreas Wimmer ve Brian Min, "The Location and Purpose of Wars the World: A New Global Dataset, 1816-2001", **International Interactions**, Vol. 35, 2009, Anreas Wimmer ve Brian Min, "From Empire to Nation-State: Explaining Wars in the Modern World, 1816-2001", **American Sociological Review**, Vol. 71, 2009, . F.H. Denton, "Some Regularities in International Conflict: 1820-1949", **Background**, Vol. 9, No.4, February 1966. COW Okulu diye adlandırabileceğimiz yazarlar ise devletlerin savaş eğilimlerinin artış ve azalış trendleri ile ilgilenmektedirler. Bizim de faydalandığımız istatistikler aracılığı ile bu yazarların ölü sayıları, savaşların şiddeti, yoğunluğu, büyüklüğü ile ilgili düzenlilikleri inceledikleri görülmektedir. Bunların savaşların nedenlerine ilişkin bir çalışması bulunmamaktadır. Ancak savaşların nedenleri ile bu yazarların ulaştıkları istatistikler, teorilerin yorumlanması noktasında önemli bulgulara ulaşmamızı sağlamıştır. Meredith Reid Sarkess, Frank Whelon Wayman, J. David Singer, "Inter-state, Intra-state, and Extra-state Wars: A Comprehensive Look at Their Distribution over Time: 1816-1997", **International Studies Quarterly**, Vol.47, 2003, J. David Singer, "The Correlates of War Project: Interim Report and Rationale: Research Note" **World politics**, Vol.24, 1972, Jeffery J. Schahczenski, "Explaining Relative Peace: Major Power Order: 1816-1976", *Journal of Peace Research*, Vol.28, No.3, 1991.

ortaya koymaya çalıştık. Burada, savaşlar arası düzenlilikler incelenmekte, sonrasında teorik kıyaslamalar yapılmaktadır.

3.1. METODOLOJİ

Bu tez çalışmasının amacı savaşın nedenlerinin ortaya konulması ve savaşın neden çıktığına ilişkin teorinin elde ettiği varsayımların tartışılmasıdır. Bununla birlikte uluslararası ilişkilerde belirli düzenliliklerin savaş davranışına olan etkilerinin tespit edilmesi araştırılmaktadır. Teorik varsayımlar birinci ve ikinci bölümlerde aktarıldığından, bu bölümde savaş çalışmalarının metotları ile teorinin bulguları örtüştürülmekte veya ayrıştırılmaktadır. Sayısal veriler ve istatistikler, COW Veritabanından alınmıştır⁵¹⁸.

3.1.1. Yorumlama

Bulguların yorumlanması şu metodolojiye dayanmaktadır; öncelikle 1803-2008 yılları arasında gerçekleşen 132 savaş incelenmiştir. Sonrasında her savaşın nedenleri, tarafımızca oluşturulan savaş nedenleri tablosuna göre sınıflandırılmıştır. Her savaşın birden fazla nedeni olduğundan, tabloda birden fazla savaş nedenine yer verilmiştir.

Bununla birlikte bu savaşların yaşandığı dönemlerde devletlerin yükseliş ve çöküşlerini takip edebilmek için devletlerin içsel kapasitelerinin rakamsal değerleri kullanılmıştır.

⁵¹⁸ 1812-2007 yılları arasındaki devletlerarası savaşların çıkış yılı, başlangıç, bitiş, ölü sayıları, katılan taraflara ilişkin sayısal bilgiler, **COW Inter-State War Data (v4.0)**, http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/WarData_NEW/WarList_NEW.html, (erişim: 25.03.2012) Sistem üyeliklerine, ilişkin sayısal bilgiler, **Interstate System 1816-2011**, <http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/SystemMembership/2011/System2011.html>, (erişim: 25.03.2012) Gücün ölçülmesi, ayrıştırılması, denkleğinin baskınlığının gözlemlenebilmesi için kullandığımız ulusal milli kapasite değerlerine ilişkin kullanılan sayısal veriler, **National Material Capabilities (v4.0)**, <http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/Capabilities/nmc4.htm> (erişim: 25.03.2012).

İkinci bölümde belirtilen içsel kapasite devletlerin potansiyel gücü olarak ele alınmış ve savaşların çıkmasından önceki kapasite durumu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda uluslararası sistemde gücün ayrışma biçimi grafiklerle ortaya konularak, kutup sayısı ve ittifaklar bu aşamada değerlendirilmiştir.

Araştırılacak kesim, savaşın başlamasından *hemen önceki dönemdir*. Bu dönem savaşın *nedenini* açıklama noktasında önem taşımaktadır. Hiçbir savaşın tek bir sebebi yoktur. Bu nedenle, bu çalışma kapsamında bir savaş, tek bir sebebe dayandırılarak açıklanmamıştır. Dolayısıyla bazı savaşlar özel, bazı savaşlar ise hem özel hem de genel anlamda nedenlendirilmiştir.

3.1.2. Savaş Listesi

Çalışma kapsamında, sadece devletlerarası savaşlar ile uluslararasılaşmış iç savaşlar dikkate alınmıştır. Bu savaşlar birinci bölümde ortaya koyduğumuz savaşın ‘tanımı’ kısmındaki ölçütlere göre belirlenmiştir. Başka bir deyişle, devletler arasında meydana gelen her askerileşmiş uyuşmazlık ve çatışma dikkate alınmamıştır. Ancak, literatürde en çok kabul edilen savaş listelerinin, fazlasıyla Avrupa merkezci olması dolayısıyla, bunların listelerine dâhil etmedikleri savaşlar da listemize eklenmiştir.

Bazı yazarlar, savaşların analizini 1495 yılına⁵¹⁹, bazıları 1648 yılına kadar geri götürmektedir.⁵²⁰ Ancak savaş çalışmaları genellikle 1800’lerin başlarını temel almaktadırlar. Bunun nedeni, Viyana Kongresi sonrası dönemin, günümüz uluslararası sisteminin çıkış noktası olmasının birçok yazar tarafından kabul edilmesidir. Viyana Kongresi’nin temel alınmasının

⁵¹⁹ Arnold Toynbee, **A Study of History**, IX. Cilt, Oxford University Press, London, 1954. (akt.) Levy, *Theories of General War*, s.345., Toynbee’ye benzer şekilde Levy de çalışmasının 1495 yılından başlatmaktadır. Jack S. Levy, “The Contagion of Great Power War Behavior: 1495-1975”, **American Journal of Political Science**, Vol. 26, No. 3, August 1982.

⁵²⁰ Kalevi J. Holsti, **Peace and War: Armed Conflict and International Order: 1648-1989**, Cambridge University Press, 1998.

sebebinin, modern devletin ve konvansiyonel savaşın en net ortaya çıktığı, sistemin üyelerinin hem yersel hem askeri açıdan belirginleştiği ve siyasal davranış türlerinin belirlendiği bir süreçte meydana gelmesidir. Bununla birlikte, istatistikî verileri, karşılaştırılmalı olarak götürebildiğimiz en erken tarih 1816 yılı ve sonrasıdır. Çalışmalarını daha geriye dayandıran yazarların, istatistikî değerlendirmeleri bulunmamaktadır. Bu yazarlar savaşların artış azalışlarını sayıca tespit ederek dönemsel değişimleri izlemektedirler.⁵²¹ Yukarıda da belirtildiği gibi, savaşlara ilişkin tutulan kayıtlarla, devletlerin içsel kapasitelerine ilişkin kayıtlar COW veritabanından alınmıştır.⁵²² Bu veriler, devletlere göre kendi içlerinde birleştirilmiştir. Ms Excel 2007 programı aracılığı ile tarafımızca grafiklere aktarılmıştır.

Savaş incelemeleri için birden fazla savaş listesi incelenmekle birlikte, Small ve Singer tarafından hazırlanan,⁵²³ Sarkees ve Wayman tarafından 2007 yılına kadar güncellenen Savaş Korelasyonları projesinin savaş listesi temel alınmıştır.⁵²⁴ Ancak bu listede yer alan savaşlar, 200 yıllık dönemde dünyadaki 'sistem üyeleri'ni kapsamaktadır. Sistem üyeleri, Avrupa'nın büyük devletleri tarafından bağımsızlıkları tanınmış devletleri içerir. Bu devletlerin sayısı azdır. Başka bir deyişle COW projesinin listesi, fazlasıyla Avrupa merkezidir.⁵²⁵ Dolayısıyla COW tarafından sistem üyesi olarak tanınmayan, ancak bölgesinde devlet olmanın tüm unsurlarını taşıyan, hatta bazı devletler tarafından da tanınan devletlerle yapılan savaşlar da bu çalışma kapsamında hazırladığımız savaş listesine eklenmiştir.

COW'un listesinde 1816-2007 yılları arasında toplam 95 devletlerarası savaş bulunmaktadır.⁵²⁶ Bu savaş listesine dâhil edilmeyen bazı savaşlar,

⁵²¹ Thompson, Levy, Toynbee ve Holsti'nin çalışmaları bunlara örnektir.

⁵²² **COW Inter-State War Data (v4.0)**,

http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/WarData_NEW/WarList_NEW.html,

⁵²³ Small ve Singer, Patterns in International Warfare, 1816-1965, s. 148-149.

⁵²⁴ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.76-77.

⁵²⁵ Kristian Skrede Gleditsch, "A Revised List of Wars Between and within Independent States: 1816-2002", **International Interactions**, Vol. 30, 2004, s. 244.

⁵²⁶ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.76.

Richard Ned Lebow'un⁵²⁷ ve Kalevi Holsti'nin⁵²⁸ çalışmasından alınarak aktarılmıştır. Holsti'nin listesinde aynı periyotta toplam 119 savaş bulunmaktadır. Ancak, bunların içinde fazlasıyla iç savaşlar da bulunmaktadır. Çalışmanın kapsamının devletlerarası savaş olması dolayısıyla Holsti'nin listesi temel alınmamıştır. Nitekim Holsti'nin listesindeki savaş sayısı COW'un listesinden daha azdır. Amacımız belirlenen zaman diliminde mümkün olduğunca çok devletlerarası savaş nedeni incelemektir.

Yukarıda da belirtildiği gibi savaş çalışmaları literatürü yalnızca sistem üyelerinin savaşlarını, devletlerarası savaş olarak dikkate almaktadır. Biz bu çalışmada, sadece uluslararası sistemin hukuken tanınmış üyelerini değil, Uzak Doğu, Latin Amerika ve Afrika'da o dönemde henüz sömürge haline gelmemiş devletlerin savaşlarını da listeye dâhil ettik. Örneğin Arjantin, bağımsızlığını ilan etmesine ve bazı devletler tarafından tanınmasına rağmen, o dönem için Small ve Singer'a göre bir uluslararası sistem üyesi değildir.⁵²⁹ Bu yazarlar, uluslararası sistemin üyesi olmadığı düşünülen devletlerle büyük güçlerin yaptıkları savaşları devletötesi savaş (extra-state war) tanımıyla kavramsallaştırılarak, bu devletlerle yapılan savaşları, Avrupa merkezli savaşlardan ayırmaktadır.⁵³⁰ Örneğin 1826-1828 Rus-İran Savaşı, İran'ın sistem üyesi olmadığı gerekçesiyle, bu yazarlar tarafından, devlet ötesi savaş olarak kabul edilmektedir.⁵³¹ Bu çalışma kapsamında, böyle bir ayrıma gidilmemiştir. Small ve Singer tarafından devlet ötesi savaş adı altında gözlemlenen savaşlardan bazıları, devletlerarası savaşlar olarak doğrudan listemize aktarılmıştır.

⁵²⁷ Richard Ned Lebow, **Why Nations Fight: Past and Future Motives of War**, Cambridge University Press, New York, 2010, s.228-247.

⁵²⁸ Holsti, **a.g.e.**, ss. 48-49, 85-87, 140-142, 214-216.

⁵²⁹ Arjantin 1816 yılında bağımsız olmuştur. COW'un listesine bakıldığında Arjantin'in bir sistem üyesi olarak kabul edildiği tarih 1841 yılıdır. Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s. 20. Bunların neye göre bu tarihleri kabul ettikleri bulunamamıştır. Bu konu bazı yazarlar tarafından da oldukça eleştirilmektedir. Gleditsch, **a.g.m.**, s.244.

⁵³⁰ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.193-333.

⁵³¹ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.208.

Ned Lebow'un listesi ise kaybın büyük olduğu ve Avrupa eksenli savaşları dâhil ederek 57 savaşa ulaşmaktadır.⁵³² Çalışmanın tutarlılığı açısından Gleditsch, Wright ve Vasquez gibi yazarların da çalışmaları dikkate alınmıştır. Bu yazarların dikkate almadığı Uzak Doğu, Latin Amerika, Afrika, Güneydoğu Asya ve Orta Asya'daki savaşlar, Erik Goldstein'in çalışmalarından savaş listemize aktarılmıştır. Goldstein'in çalışmasından alınan savaşların da eklenmesiyle, savaş listemizde 1803-2008 yılları arasında kapsayan toplam 132 devletlerarası savaş bulunmaktadır.⁵³³

Savaşların nedenlerine göre sınıflandırma, Holsti'nin yöntemi ile yapılmıştır. Holsti, 1648-1989 yılları arasındaki savaşları, kendisi tarafından belirlenmiş olan savaş nedenlerine göre sınıflandırmıştır. Tablo 15'de, savaşların bu nedenlere göre dönemsel değişimi görülmektedir. Biz de Holsti'nin ortaya koyduğu nedenlere benzer bir biçimde bir savaş nedenleri listesi (Tablo 16) ortaya koyduk. Savaş listemizdeki savaşları da bu nedenlere göre sınıflandırdık.

⁵³² Lebow, **a.g.e.**, s.237-247.

⁵³³ Erik Goldstein, **Wars and Peace Treaties: 1816-1991**, Routledge, London and New York, 1992.

Konu	1815-1914	1918-1941	1945-1989
Yersel			
Toprak	42	47	24
Toprak (Sınır uyuşmazlığı)	—	—	7
Stratejik toprak	13	30	21
İmparatorluk Kurma	10	20	—
Sömürge rekabeti	3	—	—
Ulusal Birleşme/bütünleşme	26	—	17
İmparatorluğun/devletin devamlılığı	55	30	28
Etnik/Dini Birleşme/İrredenta	6	17	12
Sömürgecilik	—	—	7
Dışsal Çıkarlar			
Ulusal özgürlük/devlet kurma	29	13	28
Halefiyet/devlet kurma	—	—	7
Etnik özgürlük/devlet kurma	—	—	—
Etnik/dini paydaşları koruma	26	7	9
Hanedan/veraset iddiaları	10	—	—
Hükümet oluşumu	13	17	28
İdeolojik özgürlük	10	10	14
Nüfusu/Barışı koruma	—	—	9
Göçü/göçmenleri önleme	—	—	5
Ekonomik Çıkarlar			
Ticaret/Kaynaklar	—	20	9
Tazminat ve Tamirat borçları	—	7	—
Vatandaşların ticari çıkarlarını koruma	3	17	9
Ticaret/seyrüsefer	13	—	3
Realpolitik			
Ulusal güvenlik/ani tehdit	—	—	7
Güç dengesi	3	1	—
Rejim/devletin varlığını koruma	6	37	21
Güç Testi	3	—	—
Bölgesel dominantlığı koruma	10	7	5
Özerklik	6	7	7
Ulusal/Kraliyet Onuru	6	—	—
Müttefiki koruma/savunma	—	10	16
Anlaşma maddelerini revize etme	—	10	—
Anlaşma yükümlülüklerini karşılamak/uygulatmak	—	—	7
Müttefik birliğini koruma	—	—	3
Anlaşma hükümlerini uygulatma	3	30	—

Tablo 15 : Kalevi Holsti'nin Savaş Nedenleri Tablosu⁵³⁴

⁵³⁴ Holsti, a.g.e., s.308.

Bu savaşların tarihleri, tarafları ve nedenleri, kazananları, Sarkees ve Wayman, Kohn, Eggenberger ve Philips-Axelrod'un çalışmalarından çıkarılmıştır.⁵³⁵ Tarih kitaplarının yanında, listedeki savaşları ansiklopedik disiplinde aktaran bu yazarların çalışmaları okunarak, her savaş hakkında ayrı ayrı neden ve süreç tespiti yapılmıştır. Bunlara ek olarak, nedeni tam anlamıyla sınıflandırılmayan ya da daha fazla tarihsel bilgiye ihtiyaç duyulan noktada da ansiklopedik çalışmalar dışındaki tarih çalışmalarına başvurulmuştur.⁵³⁶

Bu çalışma kapsamında belirlenen tarih aralığında, dünyanın her bölgesi dikkate alınarak hazırladığımız *kendi savaş listemiz* temel alınmıştır. Small ve Singer, Vasquez, Wright, Cashman, Morgan, Diehl, Levy ve Thompson gibi yazarların teorik bulguları ikinci bölümde belirtilmişti. Bu bölümde, savaş nedenlerine ilişkin kendi bulgularımızı, sözkonusu yazarların bulguları ile kıyaslamaktayız.

Ayrı ayrı incelenen 132 savaşı başlatan, saldırıya uğrayan (katılan) taraflar, bu savaşların nedenlerinin kodları ve kazanan-kaybeden taraflar hazırladığımız listede sunulmuştur.

⁵³⁵ David Eggenberger, **An Encyclopedia of Battles: Accounts of Over 1,560 Battles from 1479 B.C. to the Present**, Dover Publ., New York, 1985, George Childs Kohn, **Dictionary of Wars**, 3rd Edition, Facts on File Publ., New York, 2007, Charles Philips, Alan Axelrod, **An Encyclopedia of Wars**, Fact on Files Publ., New York, 2005. Sarkees ve Wayman, **a.g.e.** ss. 78-133.

⁵³⁶ Jeremy Black, **Introduction to Global Military History: 1775 to the Present Day**, Routledge Publ., New York, 2005, Jeremy Black, **War Since 1945**, Reaktion Books, London, 2004, Jeremy Black, **Why Wars Happen**, Reaktion Books, London, 1998., Jeremy Black, **Great Powers and Quest for Hegemony: The World Order Since 1500**, Routledge, NY-London, 2008, Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi-Cilt 1-2: 1914-1995**, 14. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul., Gary Goertz and Jack S. Levy, **Explaining War and Peace Case Studies and Necessary Condition Counterfactuals**, Routledge, London-NY, 2007. Türel Yılmaz, **Uluslararası Politikada Orta Doğu**, Ankara, Barış Kitap, 2009., Colin S. Gray, **War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History**, Routledge, London-NY, 2007, Oral Sander, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e**, 9.baskı, Ankara, İmge Kitabevi, Haziran 2001, Oral Sander, **Siyasi Tarih: 1918-1994**, 10.baskı, İmge Kitabevi, Ankara, Nisan 2002, Dale C. Copeland, **The Origins of Major War**, Cornell University Press, Ithaca-London, 2001. Benjamin Miller, **States, Nations and the Great Powers: Sources of Regional War and Peace**, Cambridge University Press, NY, 2007., William L. Hosch, **World War II: People, Politics and Power**, Britannica Educational Publishing, NY, 2010., William L. Hosch, **World War I: People, Politics and Power**, Britannica Educational Publishing, NY, 2010, Antony Best, Jussi M. Hanhimaki, Joseph A. Maiolo, Kirsten E. Schulze, **20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi**, (çev.) Taciser Ulaş Belge, Ankara, Siyasal Kitabevi, Eylül 2012.

	SAVAŞIN ADI	YIL	BAŞLATAN TARAF (1)	KATILAN TARAF (2)	NEDENLER	KAZANAN
1.	Napolyon Savaşları	1803-1812	Fransa (Prusya)	Avusturya, İngiltere, Rusya, Prusya, İspanya, Portekiz, Sicilya, Sardinya, İsveç, Hanover, Hollanda	5.1, 3.2,	2
2.	Rus-İran Savaşı	1801-1813	Rusya	İran	5.1, 5.2	2
3.	Osmanlı-Rus Savaşı	1806-1812	Rusya	Osmanlı	5.2	2
4.	Rus-İsveç Savaşı	1808-1809	Rusya	İsveç	11, 5.1, 5.2	1
5.	Altıncı Koalisyon Savaşı (Leipzig)	1812-1814	Avusturya, İngiltere, Rusya, Prusya, İspanya, Portekiz, Sicilya, Sardinya, İsveç, Hanover, Hollanda	Fransa	1.2, 3.1, 5.3, 11	1
6.	İngiliz-Amerikan Savaşı	1812-1814	ABD	İngiltere	11,	0
7.	Yedinci Koalisyon Savaşı (Waterloo)	1815	Fransa	Avusturya, İngiltere, Rusya, Prusya, İspanya, Portekiz, Sicilya, Sardinya, İsveç, Hanover, Hollanda	3.2, 3.1, 1.2,	2
8.	Avusturya-Napoli Savaşı	1820-1821	Avusturya	Napoli	2.1, 3.1, 8	1
9.	Fransız-İspanyol Savaşı	1823	Fransa	İspanya	3.1, 8	1
10.	I. Ashanti Savaşı	1824-1831	Ashanti (Gana Krallığı)	İngiltere	5.1, 5.2, 4.2	2
11.	I. İngiliz-Burma Savaşı	1824-1826	Burma	İngiltere	5.1, 5.2, 1.1	2
12.	Rusya-İran Savaşı	1826-1828	İran	Rusya	5.1, 5.3, 4.1	2
13.	I. Osmanlı-Rus Savaşı	1828-1829	Rusya (Yunanistan, İngiltere, Fransa)	Osmanlı	5.2, 6, 5.1, 7.1, 4.1	1
14.	Belçika-Hollanda Savaşı	1830-1833	Hollanda	Belçika	2.2, 5.2, 2.1	2
15.	I. Osmanlı –Mısır Savaşı	1830-1831	Mısır	Osmanlı (Rusya destekli)	2.1, 5.1, 5.2	1
16.	Barra Savaşı	1831	İngiltere	Barra Krallığı (Gambiya)	3.3, 7.2, 7.3, 4.4	1
17.	II. Osmanlı-Mısır Savaşı	1839-1840	Osmanlı (İngiltere destekli)	Mısır	5.3, 4.2	1
18.	İran-Herat Savaşı	1837-1838	İran (Rus Destekli)	Herat Emirliği (İngiliz destekli)	5.3, 4.4	2
19.	I. İngiliz Afgan Savaşı	1839-1842	İngiltere	Afganistan	1.2, 5.2, 8	1

	SAVAŞIN ADI	YIL	BAŞLATAN TARAF (1)	KATILAN TARAF (2)	NEDENLER	KAZANAN
20.	I. Afyon Savaşı	1839-1842	İngiltere	Çin	7.1, 7.3, 11	1
21.	I. Sih Savaşı	1845-1846	Sih Devleti	İngiltere	5.1, 4.3	2
22.	Meksika-Amerika Savaşı	1846-1848	ABD	Meksika	5.4	1
23.	II. Sih Savaşı	1848-1849	Sih Devleti	İngiltere	5.2, 5.1	2
24.	Avusturya-Sardinya Savaşı	1848-1849	Sardinya, (Toskana ve Modena)	Avusturya	2.1, 3.1	2
25.	I. Schweslig-Holstein Savaşı	1848-1849	Prusya	Danimarka	6.1, 6.2, 2.1,	1
26.	Roma Cumhuriyet Savaşı	1849	İki Sicilya (Napoli), Fransa, Avusturya	Papalık	2.1, 8	1
27.	II. İngiliz-Burma Savaşı	1852	İngiltere	Burma	5.1, 5.2,	1
28.	La Plata Savaşı	1851-1852	Brezilya	Arjantin	2.1, 5.2	1
29.	Kırım Savaşı	1853-1856	Osmanlı, Fransa, Sardinya/Piyemonte, İngiltere	Rusya	2.2, 6.1, 1.1, 4.4, 3.1	1
30.	İngiliz-İran Savaşı	1856-1857	İngiltere	İran	5.2, 4.3, 4.4, 1.2	1
31.	II. Afyon Savaşı	1856-1860	İngiltere, Fransa	Çin	7.1, 7.3, 11	1
32.	I. Hindicini Savaşı	1858-1862	Fransa, İspanya	Vietnam	7.1, 5.2, 7.3	1
33.	İtalyan Birliği Savaşı	1859	Avusturya	Fransa, Sardinya/Piyemonte	2.1, 2.2, 6.2	2
34.	I. İspanyol-Fas Savaşı	1859-1860	İspanya	Fas	5.1, 5.2	1
35.	Papalık-İtalyan Savaşı	1860	Sardinya/Piyemonte	Papalık	1.1, 2.1, 5.1	1
36.	Napoli Savaşı	1860-1861	Sardinya/Piyemonte	İki Sicilya (Napoli)	2.1, 5.1	1
37.	Fransa-Meksika Savaşı	1862-1867	Fransa	Meksika	5.2, 1.1, 9, 7.1	0, X
38.	Ekvador-Kolombiya Savaşı	1863	Kolombiya	Ekvador	5.4, 2.1	1
39.	II. Schweslig-Holstein Savaşı	1864	Prusya, Avusturya	Danimarka	2.1, 6.2,	1
40.	Lopez Savaşı	1864-1870	Breziya, Arjantin, Uruguay	Paraguay	2.1, 5.1	1
41.	Deniz Savaşları	1865-1866	İspanya	Peru, Şili	5.3, 7.2, 9	2

	SAVAŞIN ADI	YIL	BAŞLATAN TARAF (1)	KATILAN TARAF (2)	NEDENLER	KAZANAN
42.	Yedi Hafta Savaşı	1866	Prusya, Mecklenburg-Schwerin, İtalya	Avusturya, Baden, Hesse Büyük Dükliği, Hesse Bölgesi, Saksonya, Bavarya, Hanover, Wrüttemberg	2.1, 2.2, 6.2	1
43.	Fransa-Prusya Savaşı	1870-1871	Fransa	Prusya, Baden, Wrüttemberg, Bavarya	1.1, 1.2, 5.2, 2.1	2
44.	Mısır-Etiyopya Savaşı	1875-1876	Mısır	Etiyopya	5.1	2
45.	I. Merkezi Amerika Savaşı	1876	Guatemala	El Salvador	6.3, 8	1
46.	II. Osmanlı-Rus Savaşı	1877-1878	Rusya (Karadağ, Romanya, Sırbistan, Yunanistan destekli)	Osmanlı	2, 6.1, 5.1	1
47.	II. İngiliz Afgan Savaşı	1878-1880	İngiltere	Afganistan	4.3, 4.4, 5.2	1
48.	Pasifik Savaşı	1879-1883	Şili	Peru, Bolivya	5.1, 7.3	1
49.	II. Hindini Savaşı	1881-1883	Fransa	Vietnam	7.2, 7.3, 5.2	1
50.	Mısır'ın İşgali	1882	İngiltere	Mısır	4.4, 5.1 (6.1)	1
51.	Çin-Fransa Savaşı	1883-1885	Fransa	Çin	5.1, 4.3, 5.2, 7.1	1
52.	II. Merkezi Amerika Savaşı	1885	Guatemala	El Salvador	2.1	2
53.	Sırp-Bulgar Savaşı	1885	Sırbistan	Bulgaristan	5.1, 5.2	0
54.	I. İtalya-Etiyopya Savaşı	1887-1889	Etiyopya	İtalya	5.2, 4.4, 4.3	0
55.	I. Çin-Japon Savaşı	1894-1895	Japonya	Çin	7.1, 4.4	1
56.	II. İtalya Etiyopya Savaşı	1895-1896	İtalya	Etiyopya	3.3, 5.2, 4.3, 4.4	2
57.	Sudan Savaşı	1896-1899	Mısır, İngiltere	Mahdist Sudan	4.4, 5.2, 6.1	1
58.	I. Türk-Yunan Savaşı	1897	Yunanistan	Osmanlı	6.2, 6.1, 5.1	2
59.	İspanyol-Amerikan Savaşı	1898	ABD	İspanya	6.3, 4.4, 4.1	1
60.	Boxer İsyanı	1900	ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Japonya, İtalya, Avusturya Macaristan,	Çin	7.1, 7.2, 5.1, 5.2, 3.1, 2.1	1

	SAVAŞIN ADI	YIL	BAŞLATAN TARAF (1)	KATILAN TARAF (2)	NEDENLER	KAZANAN
61.	Çin-Rus Savaşı	1900	Rusya	Çin	5.1, 5.2, 7.3	1
62.	Sokoto Savaşı	1903	İngiltere	Sokoto Halifeliği (Nijerya)	7, 1.1, 5.1, 5.2	1
63.	Rus-Japon Savaşı	1904-1905	Japonya	Rusya	5.1, 5.2, 4.1, 7.1, 7.3	1
64.	III. Merkezi Amerika Savaşı	1906	Guatemala	El Salvador	2.1	1
65.	IV. Merkezi Amerika Savaşı	1906	Nikaragua	El Salvador, Honduras	2.1, 8	1
66.	II. İspanyol-Fas Savaşı	1912-1913	İspanya	Fas	5.1, 5.2	1
67.	Türk-İtalyan Savaşı (Tripolitanya)	1911-1912	İtalya	Osmanlı	5.1, 5.2, 4.4, 7.3	1
68.	I. Balkan Savaşı	1912-1913	Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan	Osmanlı	5.1	1
69.	II. Balkan Savaşı	1913	Bulgaristan	Yunanistan, Osmanlı, Romanya, Sırbistan	5.1, 5.3	2
70.	I. Dünya Savaşı	1914-1918	Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı, Bulgaristan	Rusya, Yunanistan, ABD, İngiltere, Belçika, Fransa, Portekiz, Sırbistan, Romanya, Japonya, İtalya	1, 2.2, 5.2, 1.2, 3.2, 6.1, 10, 5.3	2
71.	Estonya Kurtuluş Savaşı	1918-1920	Rusya	Estonya, Finlandiya	5.3, 5.1, 5.2, 2.2, 2.1, 8	2
72.	Letonya Kurtuluş Savaşı	1918-1920	Rusya, Almanya	Letonya, Estonya,	5.1, 5.2, 5.3, 2.1, 2.2, 6.3, 8	2
73.	Rus-Leh Savaşı	1919-1920	Rusya	Polonya	6.2, 5.1, 6.1, 2.1	2
74.	Macaristan Savaşı	1919	Romanya, Çekoslovakya	Macaristan	5.1	1
75.	İngiliz Afgan Savaşı	1919	Afganistan	İngiltere	2.1	2-0
76.	II. Türk-Yunan Savaşı	1919-1922	Yunanistan	Türkiye	5.1, 2.1	2
77.	Türk-Fransız Savaşı	1919-1921	Fransa	Türkiye	5.2, 5.1, 7.1, 6.1	0
78.	Litvan-Leh Savaşı	1920	Polonya	Litvanya	5.1	1

	SAVAŞIN ADI	YIL	BAŞLATAN TARAF (1)	KATILAN TARAF (2)	NEDENLER	KAZANAN
79.	Mançurya Savaşı	1929	SSCB	Çin	5.2, 4.4, 7.3	1
80.	II. Çin-Japon Savaşı	1931-1933	Japonya	Çin	5.2, 4.4, 7.3	1
81.	Chaco Savaşı	1932-1935	Bolivya	Paraguay	5.1, 7.3, 4.1	2
82.	Suud-Yemen Savaşı	1934	Suudi Arabistan	Yemen	5.1, 5.4	1
83.	İtalya-Etiyopya Savaşı	1935-1936	İtalya	Etiyopya	5.1, 4.4, 5.2	1
84.	III. Çin-Japon Savaşı	1937-1941	Japonya	Çin	7.1, 5.2	1
85.	Changkufeng Savaşı	1938	Japonya	SSCB	4.1, 4.3, 5.4	2
86.	Nomohan Savaşı	1939	Japonya	SSCB, Moğolistan	4.1, 5.4	2
87.	II. Dünya Savaşı	1939-1945	Almanya, (Vichy Fransası), Japonya, İtalya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Finlandiya	Brezilya, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, İtalya, Polonya, Fransa, Belçika, ABD, İngiltere, Kanada, Etiyopya, Hollanda, Romanya, Norveç, SSCB, Güney Afrika, Çin, Moğolistan, Avustralya, Yeni Zellanda	5.3, 3.2, 5.1, 6.2, 3.1, 1.1, 10	2
88.	Rus-Fin Savaşı	1939-1940	SSCB	Finlandiya	1.2, 4.1	1
89.	Fransa-Tayland Savaşı	1940-1941	Tayland	Fransa	5.3	1
90.	Fransa-Vietnam Savaşı	1946-1954	Kuzey Vietnam	Fransa	2.1	1
91.	I. Keşmir Savaşı	1947-1949	Hindistan	Pakistan	5.2, 6.1	0
92.	Arap İsrail Savaşı	1948-1949	Ürdün, Irak, Mısır, Lübnan, Suriye	İsrail	2.1, 5.1, 5.3	2
93.	Kore Savaşı	1950-1953	Kuzey Kore, Çin	Fransa, Hollanda, Tayland, Güney Kore, Türkiye, Avustralya, Yunanistan, Belçika, Filipinler, Kolombiya, Kanada, ABD, Etiyopya, İngiltere	6.2, 2.1	0
94.	Açık Adalar Savaşı	1954-1955	Çin	Tavyan	4.1, 5.1	1
95.	Sina Savaşı (Süveyş)	1956	İsrail, Fransa, İngiltere	Mısır	4.4, 11	1
96.	Rusların Macaristan'ı İşgali	1956	SSCB	Macaristan	8	1
97.	Ifni Savaşı	1957-1958	Fas	İspanya, Fransa	5.1, 5.3	2

	SAVAŞIN ADI	YIL	BAŞLATAN TARAF (1)	KATILAN TARAF (2)	NEDENLER	KAZANAN
98.	Tayvan Geçit Savaşı	1958	Çin	Çin (Tayvan)	4.1, 5.1	0
99.	Çin Hindistan Savaşı (Assam Savaşı)	1962	Çin	Hindistan	5.1, 5.2	1
100.	Vietnam Savaşı	1965-1975	ABD, Güney Vietnam, Filipinler, Avustralya, Güney Kore, Kamboçya, Tayland	Kuzey Vietnam	3.1, 6.2, 2.1, 5.3	2
101.	II. Keşmir Savaşı	1965	Pakistan	Hindistan	5.1, 6.1	1
102.	Altı Gün Savaşı	1967	İsrail	Mısır, Ürdün, Suriye	5.3, 6.1	1
103.	Laos Savaşı	1968-1973	Vietnam	Laos, Tayland, ABD	8	1
104.	Yıpratma Savaşları	1969-1970	Mısır	İsrail	5.3	0
105.	Futbol Savaşı	1969	El Salvador	Honduras	5.4, 8	1
106.	Komünist Koalisyon Savaşı	1970-1971	Kuzey Vietnam	Kamboçya, Güney Vietnam, ABD	8	0, X
107.	Bangladeş Savaşı	1971	Pakistan	Hindistan	2.1, 6.1, 1.2	2
108.	Yom Kippur Savaşı (Ekim Savaşı)	1973	Mısır, Suriye, Irak, Ürdün, Suudi Arabistan	İsrail	5.3	2
109.	Türk-Kıbrıs Rum Savaşı	1974	Türkiye	Kıbrıs	6.1, 4.3, 4.4	1
110.	Angola Savaşı	1975-1976	Güney Afrika, Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Angola, Küba	6.3, 8, 2.1	0, X
111.	Ogaden Savaşı	1977-1978	Somali	Küba, Etiyopya	5.1, 6.2	0, X
112.	Vietnam-Kamboçya Sınır Savaşı	1977-1979	Kamboçya	Vietnam	5.4, 8	0, X
113.	Uganda-Tanzanya Savaşı	1978-1979	Uganda, Libya	Tanzanya	1, 6.3	2
114.	Çin-Vietnam Savaşı	1979	Çin	Vietnam	1.1, 11	1
115.	Sovyetlerin Afganistanı İşgali	1979	SSCB	Afganistan	6.3, 8	2
116.	İran-İrak Savaşı	1980-1988	İrak	İran	4.1, 7.3, 5.1	0
117.	Falkland Savaşı	1982	Arjantin	İngiltere	5.1	2
118.	Lübnan Savaşı	1982	İsrail	Suriye	5.2, 11	0
119.	Yılbaşı Savaşı	1985	Burkina Faso	Mali	5.4, 7.3	0

	SAVAŞIN ADI	YIL	BAŞLATAN TARAF (1)	KATILAN TARAF (2)	NEDENLER	KAZANAN
120.	Aouzou Şeridi Savaşı	1986-1987	Çad	Libya	5.3	1
121.	Çin-Vietnam Sınır Savaşı	1987	Çin	Vietnam	5.4	0
122.	ABD-Panama Savaşı	1989-1990	ABD	Panama	4.4, 11, 7.2, 8	
123.	Körfez Savaşı	1990-1991	Irak	Kanada, Mısır, Fransa, İtalya, Kuveyt, Fas, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, BAE, İngiltere, ABD	9, 4.1, 10	2
124.	Bosna Bağımsızlık Savaşı	1992	Yugoslavya	Bosna, Hırvatistan	6.2, 2.2, 5.3	0, X
125.	Azerbaycan-Ermenistan Savaşı	1993-1994	Ermenistan	Azerbaycan	6.2, 6.1, 5.1	1
126.	Cenepa Vadisi Savaşı	1995	Ekvador	Peru	5.2, 5.4	0
127.	Badme Sınır Savaşı	1998-2000	Eritre	Etiyopya	5.2, 5.4	0
128.	Kosova Savaşı	1999	Türkiye, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İngiltere, ABD	Yugoslavya	6.2, 6.1, 5.2, 2.1	1
129.	Kargil Savaşı	1999	Pakistan	Hindistan	5.4, 5.2, 6.1, 6.2	2
130.	Afganistan'ın İşgali	2001	ABD, İngiltere, Kanada, Fransa, Avustralya	Afganistan	8, 5.2, 6.1, 11	0, X
131.	Irak'ın İşgali	2003	İngiltere, ABD, Avustralya	Irak	8, 5.2, 7.1, 11	0, X
132.	Rusya-Gürcü Çatışması	2008	Rusya	Gürcistan	6.1, 8, 4.4, 2.1	1

Tablo 16: Savaş Listesi

3.2. SAVAŞLARIN NEDENLERİ

Savaşların tek bir nedeni yoktur. Vasquez, bu nedenle savaşı *çok nedenli fenomen* olarak tanımlamaktadır.⁵³⁷ O nedenle bir savaşın birden fazla nedeni bulunmaktadır. Taraf sayısı arttıkça o savaşın nedenleri de artmaktadır. Nitekim katılan her tarafın, o savaş açısından kendince bir nedeni bulunmaktadır. Bu sebeple biz bu bölümde, Holsti'nin de yaptığı gibi, sıklıkla savaş çıkaran nedenlerin savaşlara göre dağılımını inceledik.

Holsti'nin savaş nedenlerinden doğrudan faydalanılmasa da, tespitleri dikkate alınmıştır. Ancak bazı savaşların nedenlerinin Holsti'nin sınıflandırmasına uygun olmadığı düşünülmektedir. Örneğin Holsti'nin listesinde imparatorluk kurma, ulus devlet oluşturma, devletin devamlılığı ya da irredenta gibi olgular, yersellik başlığı altında incelenmektedir. Kanımızca bunlar toprak kazanımının bir yolu değil, doğrudan savaş nedenidir. Lebow'un listesinde⁵³⁸ ise savaşların dört nedenden dolayı çıktığı görülmektedir. Bunlar hayatta kalma, intikam, gelecek savaşları ve diğer kategorileridir. Listeye göre, savaşların nedenlerine ilişkin tespitler makul kabul edilse de, bizim bu çalışma kapsamında aradığımız daha somut savaş nedenleridir. Ayrıca savaşın ortaya çıkmasında en önemli faktör, kendisine savaş ilan edilenden ziyade, *savaşı başlatan devlet(ler)in motivasyonunun* ne olduğudur. Başka bir deyişle, savaşların incelenmesinde üzerinde durduğumuz husus, savaşı başlatan açısından bu savaşın nedeninin ne olduğudur.

Bu savaşların analizinden yaptığımız genellemelerle savaş nedenleri, bu çalışma kapsamında şu şekilde sınıflandırılmıştır. Her bir *gene/* savaş nedeni kendi içinde de çeşitli özel *nedenlere* ayrılmıştır. Her bir savaş birden fazla, 'neden koduyla' açıklanmaktadır. Bu nedenlerden bazıları, birbiri ile

⁵³⁷ Vasquez, **a.g.e.**, s.49.

⁵³⁸ Lebow, **a.g.e.**, s.237-247.

bağlantılı olsa da bunlar ayrı ayrı birer neden olarak alınarak, savaşın ortaya çıkmasını ne ölçüde etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo 16’da nedenler kısmında verilen rakamlar, aşağıda açıklanan savaş nedenlerinin özel ve genel numaralarıdır. Örneğin devletlerin dağılma-birleşmeleri bir savaş nedenidir. Bu neden “2” rakamıyla genel neden olarak kodlanmaktadır. Örneğin devlet kurma amacıyla yapılan savaşlar “2.1” rakamıyla, devletin dağılmasını engellemek için başlatılan savaşlar ise “2.2” rakamıyla ‘özel neden’ olarak kodlanmıştır. Bu yöntem, listemizdeki tüm savaşlarda tüm genel ve özel nedenler birlikte değerlendirilerek tek tek uygulanmıştır. Analizler, aşağıda numaralandırılmış savaşların 11 genel nedeni ile bunların 21 özel nedeninin dönemsel dağılımlarına göre yapılmıştır.

- **Güvenlik İkilemi (1 nolu savaş nedeni)**

Savaş tarihine bakıldığında güvenlik ikilemi, genel itibariyle o dönemki uluslararası sistemin büyük güçleri ile baskın devletlerinin yaşadıkları bir endişe durumudur. Söz konusu kavram, güç denkliliği üzerine kurulu olduğundan, teorik açıdan savaşa elverişli bir zemin hazırlamaktadır. Bir diğerinin sağlayabileceği avantajı dikkate alarak başlatılan savaşlar, bu kapsamda bir savaş nedeni olarak kabul edilmektedir. Bir devletin savaştan beklentisi, diğerlerinin gücünü zayıflatarak göreceli olarak güçlenme yaratabileceği gibi bir devlet ya da ittifak da güçlenen bir tehdidi dengelemek için savaş başlatabilir. Örneğin 1853-1856 Kırım Savaşı’nda İngiltere ve Fransa, Rusların daha fazla güçlenmesini engellemek için savaşa Osmanlı’nın yanında dâhil olmuşlardır.⁵³⁹ Benzer bir biçimde Fransa’nın 1870-1871 Savaşı’nda Prusya’ya saldırmasının nedeni, bu devletin güçlenmesinden duyulan endişedir.⁵⁴⁰ Bu durum, *güçlenme* nedeni olarak “1.1” rakamıyla kodlanmıştır. Bununla birlikte bazı devletler bölgede diğerleri

⁵³⁹ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s.465, Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s. 84.

⁵⁴⁰ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s.370, Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.96.

için ciddi tehdit oluşturabilmektedir. Örneğin 1839-1842 İngiliz-Afgan Savaşı'nda Afganistan'ın işgalinin nedeni, Rusların Hindistan'a doğru Orta Asya üzerinden yayılan etkisinin dengelenmesidir.⁵⁴¹ Benzer biçimde Almanlardan algılanan tehdit nedeniyle 1939'da SSCB'nin Finlandiya'yı işgali de tehdidin dengelenmesi olarak düşünülmüştür.⁵⁴² Bu durum *tehdidin dengelenmesi* nedeni olarak "1.2" rakamıyla kodlanmıştır. Güvenlik (1) genel nedeninin tüm alt nedenleri, ikinci bölümde belirtilen *güvenlik ikileminin* teorik varsayımları üzerine kurulmuştur.

- **Dağılma-Birleşme (2 nolu savaş nedeni)**

Ulus devlet kurmak için girişilen savaşlar, milli birleşmeler ve bir kaç sınırdış devletin birleşerek devlet kurma çabası başlı başına bir savaş nedeni olarak kabul edilmektedir. Ulus devletlerin kurulması, bu devletleri kurmak için savaşanlar açısından, savaş çıkarmak için yeterli bir sebep iken, bu devletin kurulmasının bir imparatorluğun yıkılmasına sebebiyet vermesi de o imparatorluk için başlı başına bir savaş sebebidir. Dolayısıyla, ulus devlet kurma ve dağılmakta olan imparatorluğu kurtarma bir savaş nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Dağılma birleşme genel nedeni "2" rakamıyla kodlanmıştır. Bunun özel nedenleri ise (2.1) *Devlet Kurma*, (2.2) *Devletin Devamlılığını Sağlamadır*. Örneğin 1848-1849 yıllarında Sardinya'nın Toskana ve Modena devletçikleri ile birlikte Avusturya'ya savaş ilan etmesi,⁵⁴³ devlet kurma (2.1) amacıyla yapılan bir savaş iken, 1859 yılında yaşanan İtalyan Birliği Savaşı'nda Avusturya, imparatorluğun devamlılığını sağlama amacıyla (2.2) Sardinya'ya savaş ilan etmiştir.⁵⁴⁴

⁵⁴¹ Goldstein, **a.g.e.**, s.70-71.

⁵⁴² Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.143.

⁵⁴³ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s.621.

⁵⁴⁴ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s.617.

- **Statükonun Korunması-Bozulması (3 nolu savaş nedeni)**

Statükonun korunması ve bozulması iki yönlü birbirini etkileyen bir savaş nedenidir. Bu savaşlar, statükoyu bozma ihtimali olan bir devletin, *savaş dışı bir davranışına* karşı ilan edilen ve statükoyu koruma amacı taşıyan savaşları kapsamaktadır. Bu durum *statükonun korunması* olarak tanımlanmış ve “3.1” rakamıyla kodlanmıştır. Özellikle başat devletlerin güç ilişkilerinde bir devlet statükoyu bozuyorsa diğerinin statükoyu koruma amaçlı savaştığı görülmektedir. Buna örnek olarak Altıncı Koalisyon Savaşı (Leipzig) gösterilebilir.⁵⁴⁵ Nitekim bu savaşta, Napolyon’un karşısındaki bütün müttefiklerin ortak amacı, savaş öncesi duruma gelerek statükonun korunmasıdır. Başka bir deyişle, güç dengesini bozacak kadar kuvvetli bir devletin ortaya çıkmasının engellenmesidir.

Bir diğeri ise, doğrudan statükoyu bozarak güç dağılımını şekillendirmeyi amaçlayan devletin başlattığı savaşları kapsamaktadır. *Hiyerarşik arayış* olarak adlandırdığımız bu savaş nedeni “3.2” rakamıyla kodlanmıştır. 1803-1812 Napolyon Savaşları ile Almanlar açısından I. ve II. Dünya Savaşları, hiyerarşiyi değiştirmek isteyen devletler tarafından başlatılan savaşlar olarak değerlendirilmiştir.⁵⁴⁶ Hiyerarşik arayış nedeniyle başlatılan savaşların büyük ve çok taraflı savaşlar oldukları görülmektedir.

Son olarak daha önce imzalanmış bir antlaşmayı uygulamaktan vazgeçen devlete karşı yürütülen savaşların nedeni *olarak antlaşmanın uygulanması* nedeni eklenmiştir. *Antlaşmanın uygulanması*, savaş listemizde “3.3” rakamıyla kodlanmıştır. Örneğin 1831 yılında Barra Krallığı ile İngiltere arasında imzalanan antlaşmada yükümlülüklerini yerine getirmeyen Barra

⁵⁴⁵ Holsti, **a.g.e.**, s.112.

⁵⁴⁶ Copeland, **a.g.e.**, s.79, 118., Geller ve Singer, **a.g.e.**, s.156.

Kralına karşı, İngiltere'nin başlattığı savaş "3.3" olarak listemizde yer almaktadır.⁵⁴⁷

- **Stratejik Bölgenin Ele geçirilmesi-Çekilme (4 nolu savaş nedeni)**

Bir stratejik bölgenin kazanılması, elde tutulması, onun elden çıkması halinde güç kaybına uğranılacağı endişesi bir devlet için başlı başına bir savaş sebebidir. Bu nedenle bazı savaşlar, dünyadaki stratejik bölgelerin ele geçirilmesi, sonrasında ise bu bölgenin korunması amacıyla yapılmıştır. Bu bölgeleri ele geçirmek *stratejik toprak kazanımı* olarak "4.1" rakamıyla listemizde kodlanmıştır. Örneğin 1939 Rus-Fin Savaşı'nda Ruslar, Almanlar'dan gelecek tehdidi dengeleyebilmek için stratejik gördüğü Finlandiya'yı işgal etmiştir.⁵⁴⁸ Benzer şekilde, Kuzistan bölgesinin stratejik önemi Irak'ın 1980-1988 Savaşını başlatmasını sağlayan unsurlardan biridir.⁵⁴⁹ Tampon bölge oluşturma açısından da önemli bir savaş nedenidir. Bu bağlamda stratejik toprak kazanımı, önemli geçiş güzergâhları da dâhil olmak üzere, devletin kendi güvenliğini sağlama nedeniyle tampon bölge oluşturmaya kadar tüm unsurları içermektedir. Bununla beraber özellikle başat güçlerin sömürgelerine giden yollar üzerinde bulunan, denizcilik açısından önemli bazı topraklara bir saldırı olduğunda, buna karşılık verme de başlı başına bir savaş nedenidir. *Stratejik toprağın korunması* adıyla "4.3" rakamıyla kodlanmıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, Kıbrıs'ın stratejik önemi dolayısıyla listede 4.3 rakamıyla gösterilmiştir. Bununla birlikte bazı devletler sınırlarını ya da sömürgelerine giden güzergâhların güvenliğini sağlamak için, savaşmaktadırlar. Bu bölgeler genellikle boğazlar, kanallar ve stratejik yollardır. Bu durum *stratejik güzergâhların korunması* olarak adlandırılmış ve "4.4" rakamıyla listede gösterilmiştir. Bu savaş nedenine en iyi örnek, İsrail ile Mısır arasındaki 1956 Süveyş Savaşı'dır.⁵⁵⁰ 1989-1990'da ABD'nin Panama'ya müdahalesi, 1853-1856 Kırım Savaşı'nda İngiliz ve Fransızların

⁵⁴⁷ Goldstein, **a.g.e.**, s.134.

⁵⁴⁸ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.143.

⁵⁴⁹ Geller ve Singer, **a.g.e.**, s.140-152, Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s. 605-607.

⁵⁵⁰ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s. 1216.

Ruslara karşı boğazları koruma misyonuna girişmeleri de yine stratejik güzergâhların korunması amacıyla yapılan savaşlar olarak değerlendirilmiştir.⁵⁵¹

- **Yersellik (5 nolu savaş nedeni)**

Yerselliğin(territoriality) başlı başına bir savaş nedeni olması, toprağın fethi noktasında ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında neredeyse bütün savaşların yersel bir niteliği bulunmaktadır. Bir savaşın yersel nitelik taşıması, savaş sonucunda kendisine bırakılan ya da daha önceden kaybettiği bir toprak parçasını bir savaşla geri kazanmasıdır. Bu bağlamda yersellik, bu çalışma açısından *toprak fethi* (5.1), *toprağın kontrolü* (5.2), *kaybedilen toprağın geri alınması* (5.3) ve savaşa dönüşen *sınır çatışmaları* (5.4) olmak üzere dört başlıktadır. İkinci bölümde de belirtildiği gibi toprak, savaşa en fazla neden olan unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toprağın fethi (5.1) bir devletin başka bir siyasal birime ait toprağı kendi anakarası ile birleştirmesi durumudur. Fethetmenin amacı, ülkenin yersel genişlemesinin sağlanmasıdır. İncelenen savaşların yaklaşık %80'inde toprak fethi nedeni görülmektedir. Özellikle yeni kurulan ya da bağımsızlıklarını yeni ilan eden devletlerin bölge ülkelerinden toprak talebi ile yaşanan savaşlar ve imparatorluk yayılmalarında toprak fethinin sık yaşandığı görülmektedir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusların niyeti açıkça Osmanlı'dan Balkanlardaki belirli toprakları alarak kendi ülkesine katmaktır.⁵⁵² Toprağın fethi ile toprağın kontrolü (5.2) benzer unsurlar içermektedir. Ancak toprağın kontrolü, savaşın nedeni açısından farklılaşmaktadır. Toprağın fethinde (istisnalar bulunmakla birlikte) çoğunlukla komşu devletlerin ya da kara devletlerinin birbirlerinden toprak alıp verdiği görülmektedir. Toprağın kontrolü (5.2) ise çoğunlukla tartışmalı bir toprak parçasının kim tarafından kontrol edileceğine ilişkin yapılan savaşları

⁵⁵¹ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s.465, Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s. 84.

⁵⁵² Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.99-100.

kapsamaktadır. Örneğin 1932-1935 Chaco Savaşı'nda⁵⁵³, Chaco bölgesinin Bolivya'ya mı yoksa Paraguay'a mı ait olduğuna ilişkin uyuşmazlık savaşa neden olmuştur. Buna ek olarak denizaşırı yayılmalarda devletler, bir ülkenin sadece belirli bir bölgesini, o ülkenin yönetimini etki altına alarak kontrol etmektedir. 1824-1826 İngiltere Burma Savaşları,⁵⁵⁴ 1883-1885 ve Fransa-Çin Savaşı,⁵⁵⁵ 1887-1889 ve 1895-1896 İtalya-Etiyopya Savaşları,⁵⁵⁶ toprağın kontrolü olarak listede gösterilmektedir.

Bunların dışında bir önceki savaşta bir devletin kaybettiği toprağı geri almak için giriştiği savaşlar, *kaybedilen toprağın geri alınması* olarak "5.3" rakamıyla listede gösterilmiştir. Örneğin, İran'ın Herat bölgesini kaybetmesi dolayısıyla 1837'de Rusların desteği ile Herat Emirliği'ne savaş ilan ederek bu bölgeyi yeniden ele geçirmek istemesi,⁵⁵⁷ İspanyolların 1865-1866 yıllarında Peru ve Şili'ye savaş ilan ederek, o bölgede kaybettiği toprakları yeniden kazanmak istemesi buna örnektir.⁵⁵⁸

Son olarak, iki devlet arasında herhangi bir sorundan ötürü sınır çatışmaları yaşanabilmektedir. Bazen bu düşük yoğunluklu sınır çatışmaları, devletlerarası savaşa dönüşebilmektedir. Bu nedenden ötürü meydana gelen savaşların genellikle net bir şekilde paylaştırılmamış ya da üzerinde anlaşılmamış sınırlarda meydana geldiği görülmektedir. Japonlarla Ruslar arasındaki 1938 Changkufeng ve Nomohan Savaşları'nda, sınır birlikleri arasındaki çatışmaların savaşa dönüştüğü görülmektedir.⁵⁵⁹ 1998 yılında, Eritre ordusunun Etiyopya sınırını geçmesiyle başlayan sınır uyuşmazlığı 120.000 insanın ölümüyle sonuçlanan bir savaşa neden olmuştur.⁵⁶⁰

⁵⁵³ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s. 298.

⁵⁵⁴ Goldstein, **a.g.e.**, s.86-91.

⁵⁵⁵ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s. 1049.

⁵⁵⁶ Goldstein, **a.g.e.**, s.149-151.

⁵⁵⁷ Goldstein, **a.g.e.**, s.69.

⁵⁵⁸ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.91.

⁵⁵⁹ Black, Great Powers, s. 123.

⁵⁶⁰ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.181.

- **Etnisite (6 nolu savaş nedeni)**

Özellikle 1800'lerin başından itibaren imparatorlukların içindeki etnik ya da milli unsurlar, o unsurla aynı milli unsuru taşıyan diğer devletler için müdahale zeminleri yaratmıştır. Diplomatik ilişkilerde devletlerin bu unsurlarla birbirlerine fazlasıyla müdahale ettikleri görülürken, bazen bunlar birer savaş nedeni haline gelmiştir. Bu durum tarafımızca *dinsel, etnik ve dilsel paydaşları destekleme* olarak değerlendirilmiş ve "6.1" rakamıyla listemizde kodlanmıştır. Bu savaş nedenini, en fazla Osmanlı Rus Savaşları'nda görmekteyiz. Bu savaşlarda Rusların, Osmanlı topraklarındaki Slav-Ortodoks toplulukları, savaş yoluyla Osmanlı hâkimiyetinden ayırdığı görülmektedir. Yine Pakistan ile Hindistan'ın Keşmir ve Bangladeş üzerindeki uyuşmazlıklarının kökeninde çoğunlukla her iki devletin de kendinden olanları destekledikleri görülmektedir. Bu bağlamda 1947-1949 I. Keşmir Savaşı,⁵⁶¹ 1965 II. Keşmir Savaşı⁵⁶² ve 1971 Bangladeş Savaşları'nın⁵⁶³ dinsel, dinsel ve etnik paydaşların desteklenmesiyle meydana gelen savaşlar olduğu düşünülerek, "6.1" rakamıyla listeye alınmıştır. Bununla beraber, bazen kendisine sınırı olan bir devletin, kendisiyle aynı millettten gelen unsurları kendi devletinin topraklarına katması, başlı başına bir savaş nedenidir. Holsti'nin benimsediği isim olan irredenta bu çalışma kapsamında bu isimle kullanılmıştır.⁵⁶⁴ Alman Birliği savaşları olan I. ve II. Schweslig Hollstein Savaşları, (1848 ve 1864) buna örnektir.⁵⁶⁵ Yine II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın, bir ulus bir devlet vizyonu da irredenta nedeniyle meydana gelen savaşların önemli örneklerinden biridir. Irredenta, "6.2" rakamıyla listemizde kodlanmıştır. Son olarak özellikle Soğuk Savaş'ın da etkisiyle dünya sisteminde meydana gelen ideolojik bölünme, devletlerin birbirleri içlerindeki ideolojik paydaşların desteklenmesini sağlamıştır. 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgali, Sovyet yanlısı fraksiyonların Afganistan'daki

⁵⁶¹ Tayyar Arı, **Global Politika ve Güney Asya: Keşmir Sorunu ve Nükleer Yarış**, 2. Baskı, Alfa Yayınevi, Bursa, Ocak 2000, s.71-76.

⁵⁶² Arı, **a.g.e.**, s. 86.

⁵⁶³ Arı, **a.g.e.**, s. 89-94.

⁵⁶⁴ Holsti, **a.g.e.**, s.148.

⁵⁶⁵ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.81, 91. Goldstein, **a.g.e.**, s.6-9.

varlıklarının korunması adına yapılmıştır.⁵⁶⁶ Benzer durumlar 1975-1976'daki Angola Savaşı'nda da görülmektedir. *İdeolojik paydaşların desteklenmesi* savaş listemizde "6.3" rakamıyla gösterilmektedir.

- **İmtiyaz Edinme-Ticari Çıkarların Korunması (7 nolu savaş nedeni)**

Avrupa dışı savaşların büyük çoğunluğu bu nedenlerden ötürü meydana gelmiştir. Burada imtiyaz edinme, sömürgeleştirilen toprağı yönetenlere karşı yürütülen savaşları kapsamaktadır. Bu savaşlar *imtiyaz sağlama* olarak "7.1" rakamıyla listemizde kodlanmıştır. 1839-1842 ve 1856-1860 yıllarındaki I. ve II. Afyon Savaşları'nda⁵⁶⁷ İngiltere ve Fransa'nın daha fazla limanın ticarete açılması amacıyla imtiyaz sağlama savaşına girişmesi buna en iyi örnektir. Daha önceden sömürgeleştirilerek imtiyaz sağlanan yerlerde, sömürge karşıtı girişimler meydana gelebilir. Bağımsızlık hareketleri başladığında, ticari çıkarların korunması amacıyla savaş başlatılmaktadır. Bu noktada sömürgeci devletlerin en sık başvurdukları savaşların bu nedenlerden ötürü meydana geldiği görülmektedir. Dolayısıyla bu durum *imtiyazın korunması* adıyla "7.2" rakamıyla listemize alınmıştır. Örneğin sömürge karşıtı 1900 Boxer İsyanı'nda⁵⁶⁸ ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Japonya ve İtalya'nın imtiyazların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla Çin'e karşı savaşa giriştikleri görülmektedir. Bununla birlikte, bazı savaşlar doğrudan doğal kaynakların elde edilmesi amacıyla yapılmaktadır. Bu savaşların nedeni doğal kaynağın, çıkarıldığı bölgeden savaşı başlatan ülkeye transferidir. Bu nedenle imtiyaz edinmenin dışında *doğal kaynaklar* da başlıca bir savaş nedeni olarak kabul edilmiştir. *Doğal kaynak edinimi* "7.3" rakamıyla savaş listemizde gösterilmektedir. Örneğin 1904-1905 Rus Japon Savaşı,⁵⁶⁹ Mançurya bölgesinin doğal kaynaklarının edinimi ile ilişkilidir. Bu bölgede Çin, Rusya ve Japonya defalarca savaşmıştır.

⁵⁶⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.761.

⁵⁶⁷ Goldstein, **a.g.e.**, s. 91-94.

⁵⁶⁸ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.110.

⁵⁶⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.93.

- **İstenen İktidarın Oluşturulması (8 nolu savaş nedeni)**

Özellikle Avrupa’da meydana gelen savaşların nedenlerinden biridir. Büyük devletler ile küçük devletler arasında meydana gelen bazı savaşların temel nedeni, büyük devletin istediği bir rejimin veya kişinin o devletin başına getirilmesidir. İçişlere müdahale nedeniyle meydana gelen savaşlar açısından, *istenen iktidar* da bir savaş sebebi olarak kabul edilmiştir. Listemizde “8” rakamıyla bu savaş kodlanmıştır. Örneğin SSCB’nin, Rusya içerisinde kurdurduğu Estonya ve Letonya Bolşevik hükümetlerinin, Estonya ve Letonya’da iktidara getirilmesi nedeniyle meydana gelen 1918-1920 Savaşları buna örnektir.⁵⁷⁰ Benzer şekilde 1956’da SSCB’nin Macaristan’ı işgal ederek, yönetim yapısına müdahale etmesi de bu neden koduyla listemize alınmıştır.⁵⁷¹

- **Parasal Neden (9 nolu savaş nedeni)**

Özellikle büyük güçler ile eski sömürgeler arasında yaşanan bazı savaşların, doğrudan parasal sebeplerden kaynaklandığı görülmektedir. Latin Amerika’da devletlerin büyük güçlere borçlarını ödememeleri, tek taraflı moratoryum ilanı ve ödenmesi gereken tazminatın ödenmemesi neticesinde devletlerin antlaşmadan doğan yükümlülükleri yerine getirmeyen devlete karşı savaş ilan ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte tazminat ya da borçların ödenmesi konusu çoğunlukla etki alanını genişletmek isteyen devletlerin bahanesi olarak görülmektedir. Örneğin 1862-1867 yılları arasında Fransa ile Meksika arasında meydana gelen savaşın nedeni aslında, Fransa’nın etki alanını artırma olarak bilinse de, ileri sürülen neden Meksika iç savaşında bu ülkeye gönderilen paranın tahsilidir.⁵⁷² Körfez Savaşı öncesinde Kuveyt’in Irak’tan borçlarını tahsil etmek istemesiyle başlayan

⁵⁷⁰ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.124-126.

⁵⁷¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.475.

⁵⁷² Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s. 89-91.

süreç, Kuveyt'in Irak tarafından işgaliyle sonuçlanmıştır.⁵⁷³ Parasal nedenlerle meydana gelen savaşlar, listemizde “9” rakamıyla kodlanmıştır.

- **Müttefiklerin veya bağımlıların desteklenmesi (10 nolu savaş nedeni)**

Bu savaşlar çoğunlukla büyük güçler arasında çıkan çatışmalarda, nedenini kendisinin yüklenmediği ancak müttefikinin yanında olarak girilen savaş nedenidir. Bununla beraber, kendi kontrolünde bulunan bir bağımlının başka bir büyük güç ya da devlet tarafından tehdidi halinde ilan edilen savaşlar da bu kapsamda değerlendirilmiştir. Bu neden, aslında statükonun korunması başlığı altında da incelenebilir. Ancak bazı durumlarda savaşı ilan eden devlet, statükoyu koruma gibi soyut bir nedenden ziyade müttefiklikten doğan yükümlülükler gibi somut bir nedene indirgeme yoluna gitmiştir. Her iki dünya savaşında da müttefiklerin desteklenmesi birer savaş nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim tarafların oluşum süreci, birbirlerine garanti veren müttefiklerden meydana gelmektedir ve bu garantiler, tarafları doğrudan savaşın içine dâhil etmiştir. Müttefiklerin desteklenmesi listemizde “10” rakamıyla kodlanmıştır.

- **Hükümeti Zorlama (11 nolu savaş nedeni)**

Devletler, belirli durumlarda bir hükümeti o anki herhangi bir uygulamasından vazgeçirmek için güç kullanım tehdidinde bulundukları görülmektedir. O karar aslında ilgili devletin iç siyasal sisteminde kendi şahsına münhasır yetki alanına girmekte ise de devletler içişlere karışarak güç kullanımı yoluna gitmektedirler. Bu nedenden ötürü çıkan savaşların neredeyse tamamının büyük ve baskın güçler tarafından çıkarıldıkları görülmektedir. Bu bağlamda stratejik güzergâhların kontrolü ve imtiyaz sağlama nedenlerinin de hükümeti zorlama nedeniyle birlikte olduğu görülmektedir. Bir devletin, diğer bir devletin imzaladığı antlaşmadan

⁵⁷³ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s. 298, Goldstein, **a.g.e.**, s. 126-127.

çekilmesini istemek veya antlaşmayı imzalatmak için baskı yapmak amacıyla özellikle zayıf devletlerin işgale uğradıkları görülmektedir. Örneğin Süveyş Krizi'nde savaşın ilan edilmesinin nedeni Süveyş kanalı konusunda Nasır'ın duruşunu değiştirmektir.⁵⁷⁴ Afyon Savaşlarında Çin'in daha fazla liman açmaya zorlanması⁵⁷⁵ hükümeti zorlama amacıyla girişilen savaşlara örnektir. Hükümeti zorlama amacıyla başlatılan savaşlar listemizde "11" rakamıyla kodlanmıştır.

3.2.1. Savaş Nedenlerinin Dönemsel Analizi

Yaptığımız analizde, savaşın güvenlik ikileminden, devletlerin kurulması ile dağılmasından, statükonun korunması ile bozulmasından, stratejik bölgelerden, toprak ve diğer yersel unsurlardan, etnik ayrışmadan, devletlerin bir başka ülke üzerinde imtiyaz edinme arzusundan, kendisi için önemli bir ülkede istediği bir kişiyi/hükümeti/ideolojiyi ya da partiyi iktidara getirme hedefinden, tazminat ödememe, moratoryum ilan etme, kendi savaşı olmamasına rağmen bir devletin müttefiki ya da bağımlısına yardım etme ve bir hükümeti siyasetini değiştirmeye zorlama gibi nedenlerden savaşın meydana geldiği görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında incelenen 132 savaşın nedenleri tabloda gösterilmektedir. Bir kaç tanesi istisna olmak üzere, her bir savaşın birden fazla nedeni bulunmaktadır. Ancak savaş nedenlerine ilişkin dönemsel düzenliliklerin tespit edilebilmesi için, her bir savaşın öncelikle genel nedenleri ortaya konulmuş, sonrasında özel nedenlerin sayıca sıklıkları hesaplanmıştır. Örneğin aynı savaş içerisinde 5.1 toprağın fethi ve 6.3 ideolojik paydaşların desteklenmesi bulunmaktadır. Bu nedenle özel nedenlerin sayısı genel nedenleri geçebilmektedir. Genel nedenler dönemsel

⁵⁷⁴ Black, **a.g.e.**, s. 218.

⁵⁷⁵ Goldstein, **a.g.e.**, s. 91-94.

analizlerde, özel nedenler ise ayrı ayrı savaşlarda analiz kabiliyetini artırdığından böyle bir ayrıma gidilmiştir.

Savaşlar üç dönemde incelenmektedir. Birincisi 1803-1913 yılları arası dönemi kapsayan dönemdir. Bu dönem Napolyon Savaşları ile başlayan ve I. Dünya Savaşı'na kadar süregelen güç dengeliği sistemidir. Bu 110 yıllık dönemde 69 savaş incelenmiş ve nedenlerine göre sınıflandırılmıştır. İkincisi 1914 yılında I. Dünya Savaşı ile başlayan ve SSCB'nin dağıldığı 1990 yılına kadar olan dönemdir. Bu dönem kendi içinde 1914 sonrası ve 1939 sonrası olmak üzere iki dönemde incelenmiştir. Bu dönemde, çok kutuplu sistemin iki kutba dönüştüğü, 75 yılda meydana gelen toplam 53 savaş incelenmiştir. Son dönem ise 1991 Körfez Savaşı ile başlayan ve 2008 yılına kadar gelen tek kutuplulukla devam ederek çok kutupluluğa geçiş öncesi dönemi içeren son 23 yıllık dönemdir. Savaş nedenlerinin kodlar halinde dönemlere ayrılarak hazırlandığı tablomuz, Tablo 17'de görülmektedir.

Tablo 17'de ortaya konulan sınıflandırmalar uyarınca devletlerarası savaşlarının nedenlerinin dönemsel değişimler, artış ve azalışları dikkate alınmaktadır.

SAVAŞIN NEDENİ	1803-1913 (110 YIL)	1914-1989 (75 YIL)	1990-2013 (23 YIL)	T
1. GÜVENLİK İKİLEMİ	10	6	-	16
1.1. Güçlenme	6	3	-	
1.2. Güçlenmenin önlenmesi	5	3		
2. DAĞILMA-BİRLEŞME	20	12	3	35
2.1. Devlet Kurma	19	11	2	
2.2. Devletin Devamlılığı	5	3	1	
3. STATÜKONUN KORUNMASI-BOZULMASI	10	3	-	13
3.1. Statükonun korunması	7	2	-	
3.2. Hiyerarşik arayış	2	2	-	
3.3. Antlaşmanın uygulanması	2	-	-	
4. STRATEJİK BÖLGE KAZANIMI-ÇEKİLME	19	13	2	34
4.1. Stratejik Toprak Kazanımı	4	7	1	
4.2. Stratejik Toprağın Kaybı	2	-	-	
4.3. Stratejik Toprağın Korunması	6	2	-	
4.4. Stratejik güzergâhların kontrolü	12	6	1	
5. YERSELLİK	49	38	8	95
5.1. Toprak Fethi	30	20	1	
5.2. Toprağın Kontrolü	30	11	6	
5.3. Kaybedilen Toprağın Geri Kazanımı	6	12	1	
5.4. Sınır çatışması	1	8	3	
6. ETNİSİTE	11	17	6	34
6.1. Dinsel, Etnik, Dilsel Paydaşları Destekleme	6	8	5	
6.2. İrredenta	5	5	4	
6.3. İdeolojik paydaşların desteklenmesi	2	4	-	
7. İMTİYAZ EDİNME-TİCARİ ÇIKARLAR	16	8	1	25
7.1. İmtiyaz sağlama	9	2	1	
7.2. İmtiyazın korunması	4	1	-	
7.3. Doğal kaynakların edinimi	9	5	-	
8. İSTENEN İKTİDARIN OLUŞTURULMASI	6	10	3	19
9. PARASAL NEDEN	2	-	1	3
10. MÜTTEFİKLERİ DESTEKLEME	-	2	1	3
11. HÜKÜMETİ ZORLAMA	5	4	2	11

Tablo 17: Savaş Nedenlerinin Dönemsel Dağılımı

3.2.1.1. Birinci Dönem 1803-1913

Bu dönemin uluslararası sisteminin dinamikleri, Modelski, Morgan ve Thompson tarafından ortaya konulan uzun döngü teorisi ile örtüşmektedir.⁵⁷⁶ Bu bağlamda, uzun döngünün meydana gelme sürecinde, belirli unsurların daha fazla savaşa neden olduğu gözlenmektedir.

1803-1913 yılları arasında savaşa iki unsurun en çok neden olduğu göze çarpmaktadır. Bunlardan birisi devlet kurma savaşları (2.1), diğeri ise yersellik ile ilgili konulardan (5.1 ve 5.2) doğan savaşlardır. Bunlarla birlikte stratejik bölgelerin kontrolüne ilişkin savaşların (4.4) ve imtiyaz edinme amacıyla girişilen denizaşırı savaşların (7) bu dönemde sayıca çokluğu dikkat çekmektedir. Aslında bunların tümü, oluşan yeni sistemin yapısı ile ilişkilendirilebilir.

Öncelikle, sistem teorilerinde görüldüğü gibi 1815 öncesi devletler arasında güç denkliliği bulunmakta ancak bu denklik Napolyon'un yükselişi ile kırılmaktadır. Tabloda 3.2 rakamıyla kodladığımız hiyerarşik arayış, 1803-1812 ve 1815 Avrupa Savaşları'nda gözlemlenmektedir. Savaş nedenleri içerisinde *en az görülen* nedenlerden biri olan 3.2 nedeninin sadece sistemik savaşlar çıkardığı; bu savaşların sonucunda, sistemin yapısının kökten değiştiği ve nihayetinde *yeni bir uluslararası sistem* yapısının meydana geldiği görülmektedir. 3.2 nedeni ile çıkan savaşlarda, ölü sayılarının çok yüksek olduğu ve katılan tarafların fazla olduğu görülmektedir. Tarafların savaş stratejileri, Clauswitzian yönelimlerle yapıldığından, bir taraf diğerini sadece dengelemeye çalışmamakta, aynı zamanda hayatta kalma mücadelesi de vermektedir. Bu bağlamda Fransa'nın hiyerarşiyi kırması, savaşta en fazla hasar gören kara Avrupası devletlerini zayıflatırken, görece gücünü koruyan İngiltere'nin diğer devletler üzerinde bariz bir hegemonik gücünün oluştuğunu ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, Napolyon

⁵⁷⁶ Modelski, "The Long Cycle and the Nation State", s. 225, George Modelski ve Patrick M. Morgan, "Understanding Global War", s.396., Modelski, Thompson, *a.g.e*, s.34-40

Savaşları'nın aslında Anglo-Sakson siyasal kültürünün hiyerarşide yükseldiğini ortaya koymaktadır.

Yedinci Koalisyon Savaşı'ndan sonraki dönemde özellikle ulus devletlerin oluşmaya başlama sürecinde, birbirini ters yönde etkileyen bazı değişkenler olduğu görülmektedir. Savaş listemizde yer alan savaşların, çoğunlukla savaşı başlatan devletin motivasyonu göz önünde bulundurularak sınıflandırıldığından ters yönlü bir ilişki meydana gelmektedir. Bir devlet için devlet kurma savaşı, diğer devlet için devletin devamlılığını sağlama savaşı olarak ortaya çıkmaktadır. 1815 sonrası dönemin en belirgin özelliği devlet kurma savaşları ile devletin devamlılığını koruma savaşlarının yaşanmasıdır. Örneğin 1820-1821 yılları arasında Avusturya'nın Napoli'ye savaş ilan etmesinin nedeni, İtalyan krallıklarının kontrolden çıkmak üzere olduğunu fark eden Avusturya'nın buna önlem alma çabasıdır. Bu bağlamda liberallerin isyanıyla tahtından ayrılan I. Ferdinand'ın tekrar tahta oturtulması ile istenen iktidarın (8) oluşturulması amaçlanmış ve bu sayede statüko (3.1) korunmuştur.⁵⁷⁷ İtalyan Birliği'nin kurulması, bir devlet kurma savaşı iken (2.1), buna Avusturya tarafından karşılık verilmesi ise devletin devamlılığını sağlama savaşıdır (2.2). Dolayısıyla listedeki nedenler savaşı başlatan devlet açısından o savaşın nedenidir.

İtalyanlar açısından devlet kurma savaşlarının (2.1) sayıca fazla olmasının nedeni, birbirinden farklı bir çok devletin/krallığın tek çatıda toplanmasının tek bir savaşla mümkün olmamasıdır. Başka bir deyişle, küçük İtalyan devletçikleri sadece Avusturya'ya karşı değil, kendi aralarında da birçok savaş yaşamışlardır. Alman birleşmesi ile kıyaslandığında İtalyan savaşlarının sayıca çokluğu göze çarpmaktadır. 1821 savaşı, Avusturya'nın statükoyu koruyabildiği son savaştır. 1848-1849 Avusturya Sardinya Savaşı, 1849 Roma Cumhuriyet Savaşı, 1859 İtalyan Birliği Savaşı, 1860 Papalık-İtalyan Savaşı, 1860-1861 Napoli Savaşı ve 1866 Yedi Hafta Savaşları,

⁵⁷⁷ Goldstein, a.g.e., s.1., Philips ve Axelrod, a.g.e., s.810.

İtalya'nın bir ulus devlet kurabilmesinin önünü açmıştır.⁵⁷⁸ 2.1 ile kodladığımız savaş nedenlerine bir diğer örnek ise Alman Birliği Savaşları'dır. 1848-1849 I. Schleswig Holstein ile 1864 II. Schleswig Holstein Savaşları Alman Birliği'nin kurulmasının ilk savaşlarıdır.⁵⁷⁹ Bu dönem Prusya açısından Danimarka'dan toprak edinmek ve irredentist birleşmelerin sağlandığı bir dönem olarak görülmüştür. İtalyan Birliği'nin kurulması ve Avusturya'nın zayıflatılmasının hem Alman hem de İtalyan devletleri için önemine bakıldığında her iki uluslaşmanın da kesişim noktasının 1866 Yedi Hafta Savaşları olduğu görülmektedir. Nitekim bu savaştan sonra I. Dünya Savaşı'na kadar herhangi bir savaşta Avusturya görülmemiş, bu savaşa Avusturya ile birlikte dâhil olan müttefiklerinin de Alman Birliği içerisine dâhil edildiği tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, 1866 Savaşı aslında hem I. ve II. Dünya Savaşı'nın taraflarını üretmiş, hem de İtalyan ve Alman devletlerinin meydana gelmesinin önündeki en büyük engellerden birini ortadan kaldırmıştır. 1870-1871 Fransa-Prusya savaşı sonunda Alman Devleti kurulmuştur. İtalyan ve Almanların ulus devlet kurma süreçlerindeki seri savaşlarla birleşen devletçikler, iki devlet meydana getirirken; Osmanlı'nın dağılma sürecinde ise bir devletin bölünerek birden fazla yeni devletin meydana gelmesini sağlayan seri savaşlara tanık olunmuştur. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında geçen, 1806-1812 Savaşı, 1828-1829 Savaşı, 1853-1856 Savaşı, 1877-1878 Savaşı ile bunlara ek olarak Mısır ile yapılan 1830-1831, 1839-1840 Savaşı, Yunanistan'la 1897 Savaşı, İtalya ile 1911-1912 Savaşı ve nihayetinde 1912-1913 I. Balkan ve 1913 II. Balkan Savaşları ile Osmanlı Devleti sınırları içinde birçok devlet doğmuştur.⁵⁸⁰ Ancak bu savaşların neredeyse büyük çoğunluğu Rusya ile yapılan savaşlar olduğundan, Rusların etnisite kaynaklı siyasetinin yansıması olarak düşünülmüştür (6.1) Ancak Ruslarla yapılan her savaşta Osmanlı'nın zayıflaması Balkan devletlerinin bağımsızlık ilanlarına zemin hazırladığından bu savaşların da bazıları devlet kurma savaşları (2.1) olarak kodlanmıştır.

⁵⁷⁸ Goldstein, **a.g.e.**, s.13-19.

⁵⁷⁹ Black, *Why Wars Happen*, s. 139.

⁵⁸⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.43-46.

Devlet kurma (2.1), İtalyanlar, Almanlar ve Balkan devletlerinden başka 1863'te Kolombiya ile Ekvador arasında⁵⁸¹, 1864 yılında Brezilya, Arjantin ve Paraguay arasında, 1885, 1906'da (aynı yıl içinde iki ayrı savaş) yılında Guatemala, El Salvador, Nikaragua, Honduras arasında görülmektedir.⁵⁸² 1830-1833 Belçika-Hollanda Savaşı da Belçika'nın bir devlet olarak kurulmasını sağlamıştır.⁵⁸³ Diğer örnekler listede görülmektedir.

1815-1913 yılı arasında meydana gelen 69 savaşın 17 tanesinin nedeninin, doğrudan devlet kurma, birleşme, birleştirme, bağımsızlık ilanı; 6 tanesinin ise devletin, imparatorluğun devamını sağlama olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, bu dönemde yaşanan savaşların yaklaşık üçte biri devletin varlığı ile ilgili nedenleri içermektedir. Tabloya bakıldığında 110 yıllık ilk dönemde, yersellikten sonra en fazla savaş çıkaran neden olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla 1803-1913 arası dönemin genel özelliği, günümüz uluslararası sisteminin başat güçlerinin doğum süreci olmasıdır.

Aynı dönemde incelenen toplam 69 savaşın 49'unun yersellikle ilgili konuları içerdiği görülmektedir. Bu bakımdan, neredeyse savaşların üçte ikilik kısmının doğrudan toprakla ilişkili oldukları görülmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi savaşın birçok nedeni bulunmakla birlikte, temelde toprak nedenli savaşların çokluğu göze çarpmaktadır. 1803-1815 arasında Fransa'nın hiyerarşiyi kırma çabası (3.2), toprak kazanımı yoluyla gerçekleşmiştir. Bununla beraber, kazandığı toprakları, kurulan idareler aracılığıyla kontrol (5.2) ederek, bir güçlenmenin söz konusu olacağının Napolyon tarafından varsayıldığı düşünülmektedir. Bu nedenle, savaşta toprağı fethetmekten yani ülkesel bir genişlemeden ziyade, tüm Avrupa'yı kendi otoritesi altında birleştirerek, ülkelerin (5.2) kontrolünü mümkün kılmaya çalışmıştır. Toprak kontrolü (5.2) nedeniyle kodlanan savaşlar, aynı dili konuşan ülkelerin birleşerek devlet kurmasından farklıdır. Burada ulus devleti yaratan Fransa'nın devleti topraksal olarak büyütmekten ziyade, diğer

⁵⁸¹ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.91.

⁵⁸² Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.92-98.

⁵⁸³ Goldstein, **a.g.e.**, s.3-4.

lkeleri kontrol ederek hiyerarşinin tepesine oturma isteği bulunduğu düşünülmüştür. Bu türden örnekler fazlasıyla bulunmakla birlikte, kanaatimizce toprağın fethinin ayrı, kontrolünün ayrı bir neden olduğu düşünülmüştür. Bununla beraber devletlerin kendisiyle kara sınır olmadan kontrol ettikleri topraklar ve deniz aşıırı ülkeler de toprağın kontrolü olarak sınıflandırılmıştır. 1824-1826 İngiltere Burma Savaşları⁵⁸⁴, 1883-1885 Fransa-Çin Savaşı⁵⁸⁵, 1887-1889, 1895-1896 İtalya-Etiyopya Savaşları'nın⁵⁸⁶ fetih dışında toprağın kontrolü olarak dikkate alındığı belirtilmelidir.

Bununla birlikte bazı savaşlar, kendinden önce meydana gelen savaşlar nedeniyle oluşmaktadır. Bir devlet açısından hayati öneme sahip bir toprağın geri alınması için yürütülen siyasetin bazı örneklerde savaşla sonuçlandığı görülmektedir. 1864'de Peru'nun bağımsızlığından sonra İspanya'nın yeniden bölgenin kontrolünü elde etmek istemesiyle meydana gelen 1865-1866 Savaşı bu savaşlardan biridir.⁵⁸⁷ Benzer şekilde Orta Asya bölgesindeki İngiliz etkinliğini kırmak isteyen Rusların, İran'ı desteklediğı dönemde, Herat Emirliği'nin topraklarını (bugünkü Afganistan'ın bir parçası) geri almak isteyen İran'ın Herat'la yaptıkları 1837-1838 Savaşı buna örnektir.⁵⁸⁸ Aynı dönemde grlen bir başka rnek, 1826 Rus-İran Savaşı'dır. 1813 tarihli Gülistan Antlaşması ile Rus egemenliğine giren Gürcistan Krallığı'nı geri almak isteyen İran'ın başlattığı bu savaş da 5.3 nedeniyle kodlanmıştır.⁵⁸⁹ Bunun dışında örnekler bulunmakla birlikte bu örnekler bize bazı veriler sunmaktadır. 5.3 koduyla nedenlendirdiğimiz bu savaşlara dikkat edildiğinde, kaybedilen toprağın o devletler açısından ne kadar hayati olduğu görülmektedir. Nitekim aynı dönemde devletler başka topraklar da kaybetmelerine rağmen, kendilerinden daha güçlü olan devletlere karşı o toprakları geri almak için savaş kararı verdikleri görülmektedir. Örneğin 1865 Deniz Savaşı'nın nedeni, çalışmalarda Peru'nun İspanya'ya olan borçlarının

⁵⁸⁴ Goldstein, **a.g.e.**, s.86-91.

⁵⁸⁵ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s. 1049.

⁵⁸⁶ Goldstein, **a.g.e.**, s.149-151.

⁵⁸⁷ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.181.

⁵⁸⁸ Goldstein, **a.g.e.**, s.69.

⁵⁸⁹ Goldstein, **a.g.e.**, s.67.

ödenmemesi olarak gösterilmektedir. Hâlbuki İspanya açısından Peru ve Şili, zenginliğin ve gücün kaynağı olup, çökmekte olan ekonomisini ayakta tutmanın yoludur. Dolayısıyla bağımsızlığını ilan etmiş olsa bile Peru'nun yeniden geri alınması ve kontrol edilmesi İspanya açısından hayatidir. Benzer bir şekilde, Rusya'nın İngiliz siyasetine en rahat müdahale edebileceği nokta, Orta Asya üzerinden Hindistan'dır. Dolayısıyla iki bölgenin oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bunlardan biri Kabil, diğeri ise Herat'tır. 1803-1913 döneminde İngiliz, Rus, İran ve Afganistan'ın arasında yaşanan savaşların en önemli nedeni, Rusların Hindistan'a sızmasının engellenmesidir. Bir dönem İran'a bağlı olan Herat'ı kaybeden İranlıların, 1837'de tekrar kontrol altına alma isteği buradan kaynaklanmaktadır. Bu dönemde 5.3 nedenini de içeren toplam 6 savaş belirlenmiştir.

Bunların dışında dünyada bazı bölgeler deniz aşırı toprakların kontrolü noktasında önemli olduğundan, stratejik amaçlı yapılan savaşlar ayrı genel-özel neden kategorisinde değerlendirilmiştir. 1803-1813 yılları arasında stratejik güzergahların kontrolü (4.4.) nedenini içeren toplam 12 savaş belirlenmiştir. Stratejik güzergâhlar konusunda en fazla savaşın, bu dönemde İngilizler tarafından başlatıldığı görülmektedir. Nitekim dünyadaki coğrafi kontrolüne bakıldığında, başta Hindistan'a giden kara ve deniz yolu güzergâhlarının üzerindeki bölgelerle, Afrika'da hammadde kaynaklarına yakın yerlerin ve kıyı bölgelerinin sıklıkla İngilizler tarafından savaşa maruz bırakıldığı görülmektedir. Gambiya nehrinin kontrolü amacıyla yapılan 1831 Barra Savaşı,⁵⁹⁰ yukarıda belirtilen Hint yolundaki 1837-1838 Herat Savaşı, boğazlar açısından 1856 Kırım Savaşı, 1881-1883 İngilizlerin Mısır'ı işgali, 1898 İspanyol-Amerikan savaşında hem Küba'nın İspanyol etkisinden kurtulması hem de Filipinlerin İspanya'dan ABD'nin kontrolüne geçmesi "4.4" koduyla sınıflandırılmıştır. Bu savaşlarda, savaşı başlatan devletlerin amacı, geçiş yollarını kontrol etmektir. Bu kontrolün sağlanması, özellikle İngiltere gibi devletler açısından sömürgelere giden yolların güvenliğini sağlarken,

⁵⁹⁰ Goldstein, a.g.e., s.139.

ABD gibi yeni büyüyen ülkeler açısından belirgin bir avantaj sağlamakta, hatta bölgesel dinamikleri değiştirmektedir.

Kendisiyle aynı etnisiteden olan sınır komşusu devletlerle birleşerek, yayılma amacıyla yapılan savaşların, tüm savaşlar içerisindeki sayısının 5 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda irredentanın (6.2) toplam savaşlardaki yüzdesinin bu dönemde düşük olduğu görülmektedir. Teori kısmında da belirtildiği gibi irredenta aslında toprak fethini kolaylaştıran, ulus devlet açısından meşrulaştıran, ancak fetihden daha farklı bir motivasyona sahip bir savaş nedenidir. 1848 ve 1864'de Prusya'nın Danimarka'dan Schleswig ve Holstein Dükaliği'nı, 1859'da Piyemonte (Sardinya)'nin Avusturya'dan İtalyanca konuşan toplulukların yaşadığı yerleri kendisi ile birleştirme hedefi, 1897'de Yunanistan'ın Osmanlı'dan Girit'i kendine bağlama çabası irredenta nedeniyle yapılan savaşları kapsamaktadır. Bu savaşlar "5.1" ve "5.2" nedenlerinden farklıdır. Başka bir deyişle, bu savaşlar İspanya ve Fas'ın 1859-1860 Savaşı'ndan, ya da Mançurya bölgesi için yapılan 1904-1905 Savaşı'nın nedeninden ayrılmaktadır. Bundan dolayı, her ne kadar yersel unsurlar içerse de bazı savaşlar irredenta (6.2) nedeniyle meydana gelmekte olup ayrı biçimde kodlanmıştır. Listemizde bir savaşın hem etnisite (6) hem de dağılma birleşme (2) genel nedenli kodlanması, çok uluslu devletlerin yıkılmakta, baskın devletlerin kontrolünün zayıflamakta ve ulus devletlerin ise kurulmakta olduğunu göstermektedir. Çünkü özellikle bu çift kodlamaların yaşandığı savaşların, birbirleri ile sınır komşusu olan devletlerde görüldüğü ya da üçüncü bir devlet tarafından 6.1 veya 6.2 nedenleriyle başlatılan savaşların bir devleti yıkarken, diğer devletleri doğurduğu görülmektedir. 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı, 1853-1856 Kırım Savaşı, 1866 Yedi Hafta Savaşları, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ve yukarıda belirtilen İtalyan ve Alman Birliği yolundaki tüm savaşlarda 6 nolu nedeni 2 nolu nedenlerle birlikte görmek mümkündür. Osmanlı-Rus savaşlarının bir seri halinde Slavları ayaklandırarak imparatorluğun dağılmasını sağlaması, Rusya'nın en temel çıkış noktasıdır. Bu dönemde 6.1 nedeninden tespit edilen 6 savaşın çoğunluğu Osmanlı-Rus savaşlarıdır.

Bu dönem Balkan Savaşları ile sonlandırılmıştır. Balkan Savaşları, aslında teori kısmında belirtilen *etkileşim imkânları tezinin* ispatı gibidir. Nitekim bir bölgede bulunan devlet sayısı arttığında ve her bir devletin bir diğeri ile uyuşmazlığı bulunduğu anda, devletler arası savaş olasılığının çok yüksek olduğu görülmektedir. Yeni kurulan devletlerin toprak fethederek genişleme yoluna gitmesi, bir diğeri için sınırlarını koruma ya da bölgesel hiyerarşide yükselme arzusu, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya'yı iki defa büyük bir savaşa sokmuştur. Her iki savaşın nedeninin aslında Napolyon Savaşları'yla başlayan dönemin etkilerinin somut hali olduğu düşünülmektedir. Bu savaşlar, I. Dünya Savaşı'na giden yolların tümünün Balkanlarda kesişmesine neden olmuştur. Jeremy Black'ın tanımıyla Balkanlar'daki etnik (6) ve yersel rekabet (5) I. Dünya Savaşı'nı hem hazırlamış hem de onunla devam etmiştir.⁵⁹¹

3.2.1.2. İkinci Dönem: 1914-1990

Dönemin genel eğilimlerine bakıldığında, toplam 53 savaşta toprak nedeni savaşların (5) yine en fazla savaşa neden teşkil eden husus olduğu görülmektedir. Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi sistemik savaşların yeni devletler doğurması da devlet kurma savaşlarının en yüksek unsurlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır (2.1). Bu dönemde özellikle ideolojik yayılım ve nihayetinde küçük yeni devletlerin kurulmaya başlanması, etnisiteye dayalı savaşların (6) oldukça yükseldiğini göstermektedir. Bunlar Hindicini, Afrika ve Latin Amerika ile Baltıklar'da ağırlık kazanmaktadır. Son olarak ve yine iki kutuplu dönemin özelliği olarak ideolojik ayrışma, bir büyük devletin başka bir devlette istediği bir iktidarı yaratma arzusunu güçlendirmiştir(8). Bu dönemde istenen iktidarın oluşturulması nedeniyle kodladığımız savaşlar, 1814-1913 döneminin yaklaşık iki katıdır.

⁵⁹¹ Jeremy Black, *The Age of Total War*, Praeger Security International, London, 2006, s. 65.

Bu dönemde iki sistemik savaş meydana gelmiştir. Her sistemik savaş, kendisinden sonra gelen sistemin dinamiklerini kökten değiştirmektedir. Dolayısıyla bu alt başlıkta, I. Dünya Savaşı sonrası dönemde meydana gelen savaşların nedenleri ayrı, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan savaşların nedenleri ayrı bir biçimde ele alınmaktadır.

3.2.1.2.1. I. Dünya Savaşı'yla Başlayan Dönem: 1914-1939

I. Dünya Savaşı ile başlayan dönem dünya tarihinin en kanlı savaşlarının yaşandığı ve en ağır silahların kullanıldığı dönemdir. Yukarıda da belirtildiği gibi on dokuzuncu yüzyıldan bu tarihe kadar devletler arasında yaşanan bir çok uyuşmazlık, iki taraflı ya da çok taraflı savaşlarla çözümlenmeye çalışılsa da bir çok sorunun birikerek dünyayı 1914 yılına taşıdığı görülmektedir. I. Dünya Savaşı, çok sayıda devletin, farklı savaş nedenlerinin ittifaklar aracılığıyla aynı savaşa denk düşürülmesi olarak görülmelidir. Başka bir deyişle aslında bu savaş 1803-1914 yılları arasında geçen savaş nedenleri ile kodlanan ve büyük devletlerin güç denkliliği içinde ittifaklar oluşturarak birbirinden farklı sorunları tek savaşla çözümleme süreci olduğu kanısındayız. Buna göre devletlerarası ikileşmeler şu şekilde sıralanmıştır.⁵⁹²

- Sırbistan'ın Bosna-Hersek üzerindeki ofansif tavrının (5.2), Avusturya açısından tehdit oluşturması, devletin devamlılığını (2.2) sağlamanın savaş ihtimali doğurması,
- Rusların Tuna bölgesine ilgisi (5.2) nedeniyle Almanların yaşadığı güvenlik ikilemi (1)
- Almanya-Avusturya yakınlaşmasını güvenlik ikilemi olarak değerlendiren Fransa ile Rusya'nın ittifakı (1.2)

⁵⁹² Williamson, **a.g.e.**, s.225-249, Hosch, World War I..., s.26-32., Armaoğlu, **a.g.e.**, s.99-110.

- Rusya'nın Balkanlarda Slav-Ortodoks temelli parçalama siyasetinin (Balkan Ligi) (6.1), Osmanlı ve Avusturya'yı yakınlaştırmasıyla tehdidin dengelenmesine duyulan ihtiyaç (2.1)
- Rusların etnik siyasetinin temelindeki Macaristan faaliyetleri (6.1) ile Avusturyalıların, yaklaşan tehdidi devletin bütünlüğüne bir saldırı olarak algılaması (2.2)
- İtalya'nın Arnavutluk ve Libya'daki faaliyetlerinden ötürü (5.2) Osmanlı, Avusturya'nın devletin devamlılığını sağlama çabası (2.2), aynı zamanda müttefikleri olan Almanların Osmanlı-Avusturya devletlerini desteklemesi (10)
- Tüm devletler açısından geçmiş savaşlarda kaybedilen toprakları geri alma ümidi, (5.3)

1803-1914 dönem incelemesinde görüldüğü gibi aslında her bir ikileşme ayrı birer savaş nedenidir. Ancak I. Dünya Savaşı, her ülkenin farklı çıkarının ittifaklarla birleştirilmesinin savaş yatkinliğini ne kadar artırdığını göstermesi noktasında önemli bir örnektir. Tablo 17'de gösterdiğimiz savaş nedenleri dikkate alınarak, yukarıdaki sıralamaya bakıldığında, aslında I. Dünya Savaşı yedi farklı iki taraflı savaşın birleşimi olduğu görülmektedir. Uzun dönemli çözülmemiş sorunların biriktiği, yoğun bir teknolojinin kullanıldığı ve tüm tarafların zorlayıcı liderlerden oluştuğu, tam anlamıyla bir topyekün savaş haline gelmiştir.

Williamson analizinde, I. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesinin en temel sebebini liderlerde görür. Dolayısıyla sistemin savaşa yatkinlaşmasından ziyade, uzun dönemli sorunların yanlış algılamalar sonucunda savaşa neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dönemde yaşanan hesap hatalarının savaşa neden olduğunu ileri süren Williamson'a

göre *I. Dünya Savaşı uzun dönemli nedenler ile kısa vadeli taktik kararların birleşiminden meydana gelmiştir.*⁵⁹³

Tablo 17’de görüldüğü gibi yersellik ile ilgili I. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde de oldukça fazla savaş yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası dönemin analizine bakıldığında, iki bölgenin diğer bölgelere göre çok fazla savaş yaşadığı ve toprağın çok sık el değiştirdiği görülmektedir. Bunlardan birisi Baltık bölgesi, diğeri ise Uzak Doğu bölgesidir. Bu savaşları, Rusya’nın genel itibariyle ya başlattığı, ya müdahil olduğu ya da sonradan katıldığı görülmektedir. 1918-1939 yılları arasında gerçekleştiği görülen toplam 16 savaştan 6’sında Rusya’nın doğrudan taraf, bir tanesinde ise dolaylı yoldan etkili olduğu görülmektedir.

Savaş sonrası dönemin özellikle Almanya’nın yenilgisiyle sonuçlanan ve Orta Avrupa ile Baltıklarda yaşanan güç boşluğu, hem ulusal bağımsızlık savaşlarını ateşlemiş hem de toprakların yeniden paylaşımını gündeme getirmiştir. İki savaş arası dönemin belirgin özelliklerinden biri ise 19. Yüzyılda başlayan devletleşme süreçlerinin bu dönemde de devam etmesidir. 1918-1920 arasında yaşanan Estonya Kurtuluş Savaşı, Letonya Kurtuluş Savaşı ve Rusya ile Polonya arasında 1919-1920 Savaşı toprak kazanımı yoluyla yeni devletlerin oluşmasını sağlamıştır.⁵⁹⁴ 1920’de yaşanan Polonya-Litvanya Savaşları’nın temel sebebi ise Memel ve Vilnus bölgesinin yeniden ele geçirilmesidir (5.1) (5.3). Dolayısıyla I. Dünya Savaşı sonrası Baltıklar ve Orta Avrupa’da, özellikle Rusya’nın bölgeye müdahaleleri ile toprak nedenli savaşların arttığı görülmektedir. Rus müdahaleleri genel anlamda bölgedeki Slavları destekleme şeklinde (6.1) gelişmekte iken bazı savaşlarda ise ideolojik paydaşları destekleyerek ya da Moskova’da bir sürgün Sovyeti oluşturarak Baltık siyasetine müdahale ettiği görülmektedir.⁵⁹⁵

⁵⁹³ Williamson, **a.g.m.**, s.246.

⁵⁹⁴ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.124-128.

⁵⁹⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.192-194.

1919 yılında Afganların İngilizlerden bağımsızlıklarını kazanmaları, Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması da yeni devletlerin oluşmasını sağlamıştır. Türk Kurtuluş Savaşı literatürde iki ayrı savaşa, 1919-1921 Türk Fransız Savaşı ve 1919-1922 Türk Yunan Savaşı olarak ele alınmaktadır.⁵⁹⁶ Yunanistan'ın toprak kazanma iddiasıyla giriştiği savaş 5.1 nedeni ile kodlanırken Fransa-Türkiye Savaşı ise 5.2, 5.1 ve Fransız-Ermeni ilişkileri kapsamında da 6.1 nedeniyle kodlanmıştır.

Bir diğer dikkat çeken ayrıntı ise Japonya'nın bölgedeki çıkarlarının ve gücünün yükselişidir. Choucri ve North'un yanal basınç kuramında görüldüğü gibi Japonya *nüfus* ve *teknoloji* yoluyla içsel yükselişini gerçekleştirirken en fazla ihtiyaç duyduğu *kaynakların* temininin güç karşılandığı görülmektedir.⁵⁹⁷ Dolayısıyla kontrol altında tuttuğu toprakların ortak özelliği, iç sanayisine hammadde sağlamak yoluyla emperyalist bir yayılım gerçekleştirme amacına hizmet etmesidir. Bunu gerçekleştirirken, iki devletle sürekli aynı nedenlerden ötürü savaştığı görülmektedir. Bunlardan biri Çin, diğeri ise kendisi ile benzer çıkarları taşıyan Rusya/SSCB'dir. Rusya'nın Mançurya'yı 1929 yılında işgal etmesinden iki yıl sonra 1931 yılında Çin-Japon Savaşı'nda Japonların da Mançurya'yı işgali aynı nedenlere dayanmaktadır. Bu savaşlar sonucunda Mançurya'nın kuzeyi Rusların kontrolünde kalırken (5.2), güneyi ise Japonların kontrolüne girmiştir. (5.2) Her iki savaşta da aynı nedenler kodlanmıştır. Çin-Rusya-Japonya üçlüsü için Mançurya öncelikle stratejik güzergâhlardan biridir.⁵⁹⁸ Vladivostok-Moskova demiryolu hattı nedeniyle bölgedeki savaş nedenlerinden biri 4.4 olarak kodlanmıştır. Ayrıca hem Rusya hem de Japonya açısından bölgedeki doğal kaynakların önemi dolayısıyla bunların edinimi hayati önem taşımaktadır (7.3). Bu bağlamda Mançurya bölgesi nedeniyle Çin ve Japonya arasında 1937-1941 yılları arasında bir savaş daha yaşanmıştır (5.1) (7.2). Japonlar ile Ruslar arasında

⁵⁹⁶ Sarkees ve Wayman, *a.g.e.*, s. 129-130.

⁵⁹⁷ Choucri ve North, "Lateral Pressure in International Relations", s. 298, Choucri, "Analytical and Behavioral Perspectives: Causes of War", s. 282., Choucri ve North, "Roots of War: The Master Variables".

⁵⁹⁸ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.89-96.

ise aynı bölgede sınır çatışması ile başlayan (5.4) ve çıkar çatışması nedeniyle yaşanan iki savaş görülmektedir. Bunlardan biri 1938 Changkufeng Savaşı, diğeri ise 1939 Nomohan Savaşı'dır.⁵⁹⁹ Birbirlerinden stratejik toprak kazanma ve var olanı koruma amacı taşıyan bu savaşlar tam anlamıyla bir sıfır toplamli oyundur. (4.1) (4.3) Mançurya için yapılan savaşlara benzer bir savaş da aynı dönemde Paraguay ile Bolivya arasında yaşanmıştır. 1932-1935 Chaco Savaşı'nda, zengin petrol rezervleri ve madencilik avantajı bulunan (7.3), (5.1) Chaco bölgesi için Bolivya, Paraguay'a saldırmış ancak savaşı Paraguay kazanmıştır.⁶⁰⁰ 1879 savaşında neredeyse İtalya büyüklüğündeki bir kıyı şeridini Peru'ya bırakmak zorundan kalan Bolivya, bu savaştan sonra tamamen karaya hapsolmuş bir devlet haline gelmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı sistem Avrupa'nın başat güçleri açısından görece bir barış dönemi yaratmış olsa da özellikle Uzak Doğu ve Rusya'nın savaş eğilimlerinin arttığı bir dönem olarak nitelendirilebilir. Bu dönem II. Dünya Savaşı'nı hazırlamıştır. Bununla birlikte 1929 Ekonomik Bunalımının etkisi yadsınamaz. Bu varsayımdaki amaç ekonomik nedenlerin savaş eğilimlerini artırmasından ziyade, ekonomik çöküntü içindeki toplumların Hitler gibi zorlayıcı liderleri iktidara getirmesindeki kolaylıktadır. Dolayısıyla ekonomik analiz yerine birey düzeyinde politik analiz yapıldığında ekonomik buhran, Mussolini, Hitler ya da Stalin gibi savaş eğilimleri yüksek, seçilmiş travmaları belirgin olan liderlerin iktidara getirilmesini mümkün kılmıştır.

3.2.1.2.2. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem 1945-1990

İki savaş arası dönem, Almanya'nın içsel kapasitesini artırma sürecine girdiği bir dönemdir. Bununla birlikte bu içsel kapasite artırımının Versay gibi antlaşmalarla sınırlanmış olması ve egemenlik haklarının Fransa ve

⁵⁹⁹ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, 139-141.

⁶⁰⁰ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s. 298.

İngilizlerin kontrolüyle kullanılması, doğal olarak bir güç geçiş sürecinin yaşanmasına neden olmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın sonunda oluşturulan uluslararası düzen, kısa bir süre için de olsa Fransa-Almanya barışını sağlamıştır. Başta Versay olmak üzere savaş sonrası Avrupa siyasetinin Fransız-İngiliz ikilisi tarafından bir statüko koruma süreci (3.1) olduğu değerlendirilebilir. Taraflarının sayısı epey fazla olmakla birlikte II. Dünya Savaşı'nda altı devletin çıkar analizleri yapılmıştır.⁶⁰¹

- Almanya'nın I. Dünya Savaşı yenilgisiyle Memel'i geri alma hedefinin bulunması (5.3), Polonya'nın Almanya içine dâhil ederek Alman devletinin bir parçası olması (5.1), tek ulus tek devlet ilkesi gereğince irredentist yayılım (6.2) (Avusturya'nın ilhakı) ve en önemlisi lebensraum hedefi ile hiyerarşinin en üst katmanına çıkma (5.1), (3.2) çabasıdır.
- Polonya, Alman faaliyetleri nedeniyle güvenlik ikilemine girme süreci yaşamaktadır. Bu nedenle İngilizlerle ittifak ilişkisi içine girmiştir. (1.2) Nitekim II. Dünya Savaşı Polonya-Almanya ikileşmesinden meydana gelmiştir.
- İngiltere, yatıştırma politikası aracılığıyla statükonun kısmen korunmasına çaba göstermektedir (3.1). Ancak Polonya ile olan müttefikliği nedeniyle doğrudan taraflardan biri olmuştur(10). Benzer bir durum Çekoslovakya için de geçerlidir.
- Japonya, bir önceki dönemde de görüldüğü gibi Mançurya (5.2) için defalarca hem Rusya ile hem de Çin ile savaşlar yaşamıştır. Bölgedeki Japon yayılımı Pasifik siyasetini kökten değiştirmektedir.

⁶⁰¹ John A. Vasquez, "The Causes of the Second World War in Europe: A New Scientific Explanation", **International Political Science Review / Revue internationale de science politique**, Vol. 17, No. 2, April, 1996. Jeffrey L. Hughes, "The Origins of World War II in Europe: British Deterrence Failure and German Expansionism" (ed.) Robert I. Rotberg ve Theodore K. Rabb, **The Origin and Prevention of Major Wars**, Cambridge Uni. Press, Cambridge, 1988, s. 281-323, Scott D. Sagan, "The Origins of Pacific War", Robert I. Rotberg ve Theodore K. Rabb, **The Origin and Prevention of Major Wars**, Cambridge Uni. Press, Cambridge, 1988, 323-352.

Güneydoğu Asya'nın ve Mançurya'nın doğal kaynak edinimi noktasındaki önemi Japonya'nın savaş yatkinliğini artırmaktadır. Bölge hiyerarşisinde yükselen Japonya açısından savaş, kırılma noktası yaratmaktadır(3.2).

- ABD, Pasifikte genişleyen Japonya tarafından saldırıya uğramadan önce de İngilizlere yardımda bulunarak (10) aslında tarafını belirlemiştir. Ancak güçlenen devletleri sınırlama (1.2) ve sistemde güç edinme amacıyla (1.1) ABD de savaşın taraflarından biri haline gelmiştir.
- Fransa'nın iki savaş arasındaki siyaseti, öncelikle yükselen Alman tehdidini dengelemek (1.2), sonrasında da statükonun korunmasıdır (3.2).
- İtalya'nın öncelikle 1935'te Etiyopya'yı işgali(5.2), sonrasında İtalyan Somalisini koruma çabası (4.4.), Arnavutluk'ta düzeni sağlama iddiasıyla müdahalesi (8), Fransa ve İngiltere'nin tehdidi dengeleme çabasına (2.1) girmesine neden olmuştur.
- Rusya II. Dünya Savaşı öncesinde neredeyse tüm ikileşmelerin içinde bulunmaktadır. Almanya'nın büyümesinden duyulan endişe ve İngiltere ve Fransa'ya duyulan güvensizlik nedeniyle Ruslar'ın, kendi sınırlarını kontrol altında tutabilmeyi ve olası bir Alman saldırısına karşı alınan tüm önlemleri güvenlik ikilemi çerçevesinde değerlendirdiği görülmektedir(1). II. Dünya Savaşı başladıktan sonra sınırlarını kontrol altına almak için Finlere ittifak teklif eden Ruslar, ret cevabını alınca Leningrad'ı koruma adına Finlandiya'yı işgal etmiştir (1940-1941).

I. Dünya Savaşı öncesinde belirtildiği gibi devletler arası ilişkilerin her birinin ayrı ayrı yarattıkları sorunların toplamı, II. Dünya Savaşı'nın ittifak sistemleri aracılığı ile dünyanın gördüğü en büyük savaşa dönüşmüştür. 1939, II. Dünya Savaşı'nın başlangıcı olsa da, bu savaşın öncüllerinin 1930'ların başlarından beri zaten var olduğu görülmektedir. Bu savaştan yapılabilecek çıkarım, I. Dünya Savaşı ile benzerdir.

İki taraflı çıkar uyumsuzlukları devletlerarası savaşlarla ya da bölgeyle sınırlı çatışmalarla çözümlenebilir. Ancak ittifaklar, birden fazla çıkar uyumsuzluğunu iki farklı çatı altında topladığında sistemik savaşların meydana gelmesi mümkündür. Bu noktada ittifaklarla savaş arasında ilişki bulunmadığını ileri süren yazarların aksine, bu çalışma kapsamında verilerin tüm savaşlarda olmasa da ittifak kurulumlarının doğrudan sistemik savaşlara yol açtığı görülmektedir. İkinci bölümde belirtilen ittifaklar ve savaş olasılıklarında, Siverson ve Tenefos'un yaklaşımı bu durumu açıklamaktadır.⁶⁰² Tehdidi dengelemek için kurulsa bile, ittifaklar nihayetinde o tehlide yönelmektedir. Dolayısıyla, güç dengesinin istikrarı sağladığını ileri süren realist teorinin en azından bu varsayımı, bu çalışma kapsamında reddedilmektedir. Kanımızca, güç dengesi ile kurulan ittifaklar, çıkması muhtemel bir savaşı sadece ertelemekte, riski ortadan kaldırmamaktadır.

Napolyon Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde olduğu gibi II. Dünya Savaşı da bu savaşlarla çözümlenemeyen sorunların yeniden savaşlar ürettiği bir dönemdir. II. Dünya Savaşı sonrası dönem, galiplerin yeni uluslararası sistemi şekillendirdiği dönemdir. İdeolojik kamplaşma ve alt sistemlerdeki güç boşluğunun belirli bölgeleri fazlasıyla etkilediği görülmektedir. Bunların başlıcası Güneydoğu Asya bölgesidir. 1945-1990 arasındaki 45 yıllık dönemde meydana gelen 36 savaşın sadece 11 tanesinin içinde Tayland, Vietnam, Kuzey Kore, Tayvan, Laos, Kamboçya bulunmaktadır. Bunların çoğunda Çin taraftır.

Sadece Vietnam, 1946-1954 Fransa-Vietnam Savaşı'nda, 1965-1975 Vietnam Savaşı'nda, 1968-1973 Laos Savaşı'nda 1970-1971 Komünist Koalisyon Savaşı'nda 1977-1979 Vietnam-Kamboçya Savaşı'nda, 1979'da ve sonrasında 1987'de Çin Vietnam Savaşı'nda, ya başlatan taraf ya da ilan edilen savaşa katılan taraftır. O kadar ki Vietnam, Japonlar gibi bölgede etkinliğini artırma çabasına girdiği düşünülebilir.

⁶⁰² Siverson ve Miller, *a.g.e.*, s.108.

Kanımızca, Vietnam'ın çok sayıda savaş geçirmesinin en önemli nedenlerinden birisi, bağımsızlığın sağlanarak devletin kurulma sürecine girilmesidir. 1803 ve 1914 sonrasında olduğu gibi II. Dünya Savaşı sonrasında da yeni devletlerin oluşması, yeni savaşları doğurmuştur. 1946-1954 Fransa-Vietnam Savaşı'nın en önemli nedeni de devlet kurma savaşı olmasıdır (2.1). Vietnam'ın başat güçler aracılığı ile bölünmüş yapısı, Kuzey Vietnam'ın tek devlet oluşturma hedefini doğurmuş, bu da arka arkaya devam eden savaşların önünü açmıştır. Bununla beraber Vietnam'ın kazandığı zaferler, onun bölgedeki etkinliğini artırmaya başlamıştır. Bu bağlamda Vietnam'ın en fazla savaşı, istenen iktidarı oluşturmaya (8) çabaladığı ülkeler üzerine olmuştur. Hatta 1965 Vietnam Savaşı'nda ABD ve müttefiklerinin ağır bir yenilgi almış olması, Vietnam'ın elini güçlendirmiş, 1968, 1970, 1977-1979 savaşlarına da davetiye çıkarmıştır.⁶⁰³ Bu bağlamda 1914-1990 arası dönemin en belirgin özelliği tabloda da görüldüğü gibi 8 nolu savaş nedeninin sayısındaki artıştır.

Çin'in Asya'daki etkinliğinin artması da II. Dünya Savaşı sonrası dönemde görülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Japonların tamamen kontrol altına alınmış olması, öncelikle Güneydoğu Asya'da belirgin bir Çin etkisi yaratırken, tartışmalı topraklar açısından da Çin birçok savaş başlatmış ya da bu savaşların tarafı olmuştur. Tayvan'la yaşanan 1954-1955 Açık Adalar Savaşı ve 1958 Geçit Savaşı⁶⁰⁴ gibi bölgedeki tartışmalı adalar sorunları süper güçleri de içine çeken bir çıkmaza dönüşmüştür (4.1) (5.1). Hindistan'la Çin arasındaki Assam bölgesinin kontrolü (5.1, 5.2) için yapılan 1962 Savaşı aynı zamanda Hindistan'ı da bağımsızlık sonrası süreçte Çin'in karşısına bir güç olarak çıkarmaktadır.⁶⁰⁵

Asya'da Hindistan ile Pakistan arasında iki defa Keşmir nedeniyle (1947-1949 ve 1965) bir defa 1971 Bangladeş nedeniyle savaş

⁶⁰³ Black, War Since 1945..., s.58-73.

⁶⁰⁴ Sarkees ve Wayman, a.g.e., s.148-153.

⁶⁰⁵ Goldstein, a.g.e., s.81.

yaşanmıştır.⁶⁰⁶ Bu savaşların ortak özelliğinin tarafların bu bölgelerde etnik, dilsel ve dinsel paydaşlarını desteklemesi (6.1) ve yersellik (5.1, 5.2) olduğu görülmektedir. İdeolojik paydaşların desteklendiği (6.3) savaşlara bu dönemden en iyi örnek ise 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgalidir.⁶⁰⁷

Bu dönem Orta Asya ve Güneydoğu Asya'da en fazla devletlerarası savaşın yaşandığı dönemdir. Bu devletlerin dekolonizasyon sonrası yeni kurulan devletler olması (2.1), aynı zamanda ideolojik ayrışmalar nedeniyle kutup başları tarafından desteklenmeleri (6.3) savaş sayısını arttırmıştır.

Balkan Savaşlarından sonra Balkanlar'daki devlet sayısındaki artışın savaş olasılıklarını artırdığı, hem teoride hem de I. Dünya Savaşı öncesi dönemde ortaya konulmuştur. Bunlara benzer bir şekilde Ortadoğu ve Afrika'da da hem ikileşmiş savaşlar hem de seri savaşlar görülmektedir. İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesinin hemen ardından başlayan ve günümüze kadar süregelen Arap-İsrail Savaş serileri bu dönemde başlamaktadır. 1948-1949 yılları arasında İsrail'in kurulmasıyla (2.1) kazandığı topraklara (5.1) karşılık Ürdün, Irak, Mısır, Lübnan ve Suriye'nin, İsrail'in elde ettiği toprakları geri alma (5.3) çabasıyla giriştiği savaş, Arap-İsrail Savaş serilerinin başlangıç noktası olarak ele alınmıştır.⁶⁰⁸ Bu savaştan sonra İsrail'in odağında toplam beş savaş daha yaşanmıştır. Mısır'ın Süveyş üzerindeki tasarruf kullanımına karşılık İsrail, Fransa ve İngiltere'nin stratejik su yollarını kontrol etme (4.4) ve Mısır hükümetini istenen siyaset doğrultusunda davranmaya zorlama (11) amacıyla gerçekleştirilen 1956 Savaşı, 1949 Savaşından sonraki ilk savaştır. İsrail'in, Suriye'nin Fetih örgütünü desteklemesi (6.1), Ürdün'ün Mısır ile savunma antlaşması imzalamasından duyduğu endişe (1.1) ve nihayetinde İsrail'in yayılma isteği (5.1) 1967 Altı Gün Savaşını başlatmıştır. Small ve Singer, dünya savaşları da dâhil olmak üzere en yoğun savaşın, 1967 Altı Gün Savaşı olduğu tespit etmişlerdir.⁶⁰⁹

⁶⁰⁶ Arı, **a.g.e.**, s.71-76.

⁶⁰⁷ Black, **a.g.e.**, s. 73-77.

⁶⁰⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.483-489,

⁶⁰⁹ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.158.

Yoğunluk, 1. bölümde de belirtildiği gibi ölü sayısının gün sayısına bölünmesiyle ortaya çıkmaktadır. Altı Gün Savaşı sonrasında, 1969-1970 yıllarında Mısır'ın kaybettiği toprakları geri alma amacıyla başlattığı (5.3) savaş, yine aynı nedenden ötürü 1973 Yom Kippur Savaşı ve İsrail ile Suriye arasında geçen 1982'de yaşanan Lübnan Savaşı'yla, Soğuk Savaş dönemindeki Arap-İsrail savaşları kapanmaktadır.⁶¹⁰ İçinde İsrail'in olduğu tüm savaşların, yersel genişleme nedeniyle çıktığı görülmektedir. Bölgede bunun dışında 1980-1988 yılları arasındaki İran-İrak Savaşı'nın Irak'ın İran'dan toprak kazanma arzusu nedeniyle (5.1) Kuzistan bölgesinin petrol rezervleri açısından (7.3) ve Şattül Arab nehrinin stratejik konumu (4.4) nedeniyle meydana geldiği görülmektedir. Bu savaş sadece bölgesel değil, küresel dinamikleri de petrol fiyatları aracılığı ile oldukça etkilediğinden, Soğuk Savaş içerisinde gerçekleşen ve çıkmazla sonuçlanan en önemli savaşlardan biridir.

Afrika'da ise 19. Yüzyıldan beri Fransa ve İspanya'nın müdahil olduğu Fas'ta yine benzer nedenlerle 1957-1958 yıllarında İfni Savaşı meydana gelmiştir.⁶¹¹ Fas'ın kaybettiği toprakları geri alma (5.3) mücadelesi bu savaşın nedeni olarak belirlenmiştir. Güney Afrika-Demokratik Kongo Cumhuriyetinin 1975 yılında Küba destekli Angola'ya saldırdığı savaşta Angola'nın desteklediği UNITA Birliklerinin, yeni kurulan Angola devletinin hükümetini oluşturması hedeflenmiştir.(8)⁶¹² Bu savaş aslında Portekiz'den yeni bağımsızlığını kazanan (2.1) Angola devletinin bir iç çatışması iken (UNITA ve MPLA arasında), tarafların, bir taraftan Güney Afrika birlikleri diğer taraftan Kübalı askerlerle Sovyet danışmanlar tarafından desteklenmesi ile devletlerarası savaşa dönüşmüştür. 1977-1979 yılları arasında Küba destekli Etiyopya ile Somali arasında Ogaden bölgesi nedeniyle savaş yaşanmıştır. Somalili göçebeler tarafından yer edinilen Ogaden bölgesi, 1890'da Etiyopya'ya bağlanmıştır.⁶¹³ (Bölgedeki İtalyan etkisi, İkinci Dünya Savaşı

⁶¹⁰ Best, Hanhimaki, Maiolo, Schulze, **a.g.e.**, s.465-489.

⁶¹¹ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.152.

⁶¹² Jeremy Black, Introduction to Global Military History..., s. 226.

⁶¹³ Goldstein, **a.g.e.**, s.157-158.

öncesi dönemin nedenleri olarak yukarıda kodlanmıştı) Bağımsızlık sonrası Somali, sömürge dönemlerinde İngiliz, Fransız ve İtalyan etki alanında bırakılan ancak sonra bağımsız siyasal birimler haline dönüştürülen toprakları kendisine bağlamak istemiştir. Somali'nin bu yaklaşımı irredenta (6.1) ve toprak fethi (5.1) olarak listemizde kodlanmıştır. Libya destekli Uganda diktatörü İdi Amin'in, 1978 yılında Tanzanya'yı işgal etmesi, Tanzanya'da bulunan eski Uganda başkanı Obote'nin kendisini devirmek istemesi nedeniyle meydana gelmiştir. Çünkü 1972'de Obote'nin ordusu, Uganda'yı Tanzanya üzerinden işgal etmiş ancak başarısız olmuştur. İdi Amin'in Tanzanya'nın Obote'yi desteklemesini (6.3) ve kendisine yapılacak bir saldırıyı düşünerek güvenlik ikilemine girmesi (1) sonucunda Tanzanya'yı işgal etmiştir.⁶¹⁴

Afrika'da tatlı su kaynaklarının kullanımına (7.3) ilişkin Yukarı Volta ırmağı konusunda Burkina Faso (Libya destekli) ile Mali (Fransa Destekli) arasında yaşanan sınır çatışmaları (5.4), 1985 yılını 1986'ya bağlayan yılbaşı gecesi savaşa dönüşmüştür. Bu nedenle Yılbaşı Savaşı adıyla anılmaktadır.⁶¹⁵ Afrika'da Çad ile Libya arasında 1986-1987 yıllarında Aouzou Şeridi Savaşı yaşanmıştır. Aouzou şeridi zengin uranyum madenlerine sahip bir bölge olup (7.3), Çad toprakları içinde bulunmaktadır. Fransızlardan bağımsızlıklarını kazanan Çad'ın iç meselelerini değerlendiren Kaddafi, 1973 yılında bölgeyi kontrol altına almıştır. Zenginleşme kaynağı olan bu bölge hem Çad hem de Libya açısından önemli bir durumda olduğundan, Çad, Fransa'nın desteği ile kaybettiği bölgeyi yeniden kazanmak için (5.3) Libya'ya savaş ilan etmiştir.⁶¹⁶

Son olarak Orta ve Güney Amerika'da ise II. Dünya Savaşı sonrası dönemde üç savaş yaşandığı görülmektedir. 1969 yılında El Salvador ile Honduras arasında geçen Futbol Savaşı'nda El Salvadorluların, Honduras'taki faaliyetlerinden rahatsız olan Honduras'ın, El Salvadorluları

⁶¹⁴ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s. 1168-1169, Goldstein, **a.g.e.**, 168-169.

⁶¹⁵ Goldstein, **a.g.e.**, 169-170.

⁶¹⁶ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.174-175.

ülkeden göndermesiyle başlayan süreç savaşa neden olmuştur. 1970 Dünya Kupası elemelerinin Salvador ile Honduraslı izleyiciler arasında toplu şiddet eylemlerine dönüşmesi nedeniyle, sınır çatışması ile (5.4) başlayan savaş, Honduras'ın El Salvador hükümetini yıkma girişimine kadar varmıştır(8).⁶¹⁷ Latin Amerika'daki bir diğer savaş 1982 yılında Falkland Adalarında hak iddia eden Arjantin ile İngiltere arasında yaşanmıştır. Adalar Arjantin karasuları içinde kaldığından, onlar üzerinde hak iddia eden eski İngiliz koloni adasını kendine bağlamak istemiştir.⁶¹⁸ (5.1) Sorun günümüzde de devam etmektedir. Son olarak ABD'nin Panama'daki Amerikalıların ticaret serbestisi (7.2) ve en önemlisi Panama Kanalı'nın kontrolünün devamlılığı (4.4) için istediği iktidarı oluşturma çabasına girerek (8) Panama'ya müdahale etmiştir. Bu savaş, hükümetin egemen yetkilerinin kullanımını sınırlayarak onu istediği yöne çevirme savaşıdır(11).⁶¹⁹

3.2.1.3. Üçüncü Dönem: 1990-2008

Son dönem Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk büyük savaşı olan 1990-1991 Körfez Savaşı ile başlatılmıştır. Irak'ın, İran-Irak Savaşı'nda gördüğü zarar nedeniyle Kuveyt ile parasal anlaşmazlığa düşmesi (9) ve bunun sonucunda Kuveyt'i işgali (4.1) ile başlayan sürecin ABD önderliğindeki ittifakın verdiği karşılıkla (10) sonlanma sürecidir. Bu savaşı doğrudan başlatanın Irak olduğu literatür tarafından kabul edildiğinden⁶²⁰, listede Irak başlatan taraf olarak gösterilmiştir. Kuveyt işgalinden bağımsız bir biçimde düşünülürse, savaşı başlatan ABD ve müttefikleridir. Bu savaşla *sonlandırılmamış* Saddam egemenliği, 2003 yılında bölgeyi kontrol etmek (5.2) ve belirli imtiyazlar edinmek amacıyla (7.1), ABD-İngiliz ittifakı (ve diğerleri) ile noktalanmıştır. Saddam yerine, ilişkilerin istenilen düzeyde

⁶¹⁷ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s.1058., Goldstein, **a.g.e.**, s.195.

⁶¹⁸ Goldstein, **a.g.e.**, s.187.

⁶¹⁹ Philips ve Axelrod, **a.g.e.**, s.1058.

⁶²⁰ Sarkees ve Wayman, **a.g.e.**, s.176.

yürütebilecek yeni bir iktidar (8) getirme savaşı başlatılmıştır.⁶²¹ Kitle imha silahlarının yayılmasını önleme gibi amaçlar, bu çalışma kapsamında doğrudan bir savaş nedeni olarak kabul edilmemiştir. Aynı ittifak, Irak üzerine yapılan savaşların nedenlerinin aynısı ile Orta Asya'da Afganistan'a müdahale etmiş, istenmeyen Taliban, askeri yöntemlerle devrilerek yerine Irak'ta olduğu gibi yeni bir yönetim getirilmiştir.(8) Bölge kontrolü (5.2) noktasında, Afganistan kalkış noktasıdır. Devlet kurma ve devletin devamlılığına ilişkin savaşlar önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de özellikle Balkanlar'da görülmektedir.⁶²² Bosna Bağımsızlık Savaşı, Kosova Savaşı bunun örnekleridir. Son olarak bu dönemde Kafkaslar'ın çatışma yatkinliğinin arttığı görülmektedir. 1993-1994 arasında Ermenistan ile Azerbaycan, 2008 yılında ise Rusya ile Gürcistan'ın Osetya üzerindeki savaşları buna örnektir. Bu savaşların, birbirinden farklı nedenlerden meydana gelip, dolaylı ya da doğrudan Rus etkisini içinde barındıran Soğuk Savaş sonrası dönemin Rus politikası olduğu düşünülebilir. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Balkanlarda oluşan devlet kurma süreçleri, ayrılma (2.1) ve bunun karşılığında başlayan savaşların ayrı bir nedeni varken, Kafkasya'da meydana gelen 1993-1994 savaşı Rusların Ermenileri desteklediği (6.1) ve Karabağ'ın bağlanmasını içeren süreci (6.2) (5.1) kapsamaktadır. Bu dönemde meydana gelen savaşların neredeyse tümünün, Soğuk Savaş döneminden miras kalan sorunların, güç boşluğu ortamında silah yoluyla çözümü olduğu kanısındayız.

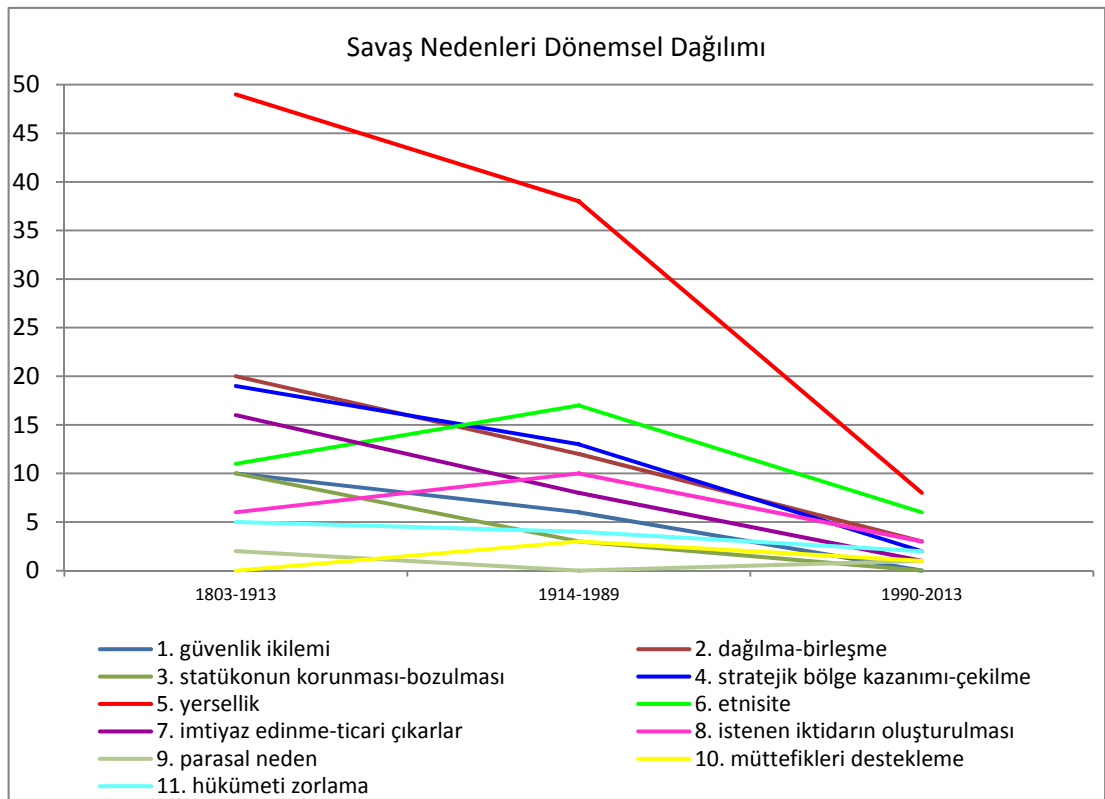
3.2.2. Savaş Nedenlerinin Nicel Analizi

Savaş listemizde rakamlarla açıkladığımız savaşın *genel nedenlerini*, bu nedenleri içeren savaşları dikkate alarak, dönemsel bir dağılıma tabi tuttuğumuzda ulaştığımız sonuç aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu grafikte

⁶²¹ Black, **a.g.e.**, 165-169.

⁶²² Armaoğlu, **a.g.e.**, s.928-929.

savaşlar değil, nedenler, yaklaşık 200 yıllık bir zaman dilimine bağlı olarak verilmiştir. Her bir savaşın birden fazla nedeni göz önünde bulundurularak hazırladığımız grafikte, düşüş ve yükselişlerin dönemsel dağılımını açıklamak hedeflenmiştir. Bu alt başlıktaki grafikler, tablo 16’da listelediğimiz savaşlar ile tablo 17’de hazırladığımız savaş nedenlerinin nicel analizi ile oluşturulmuştur.

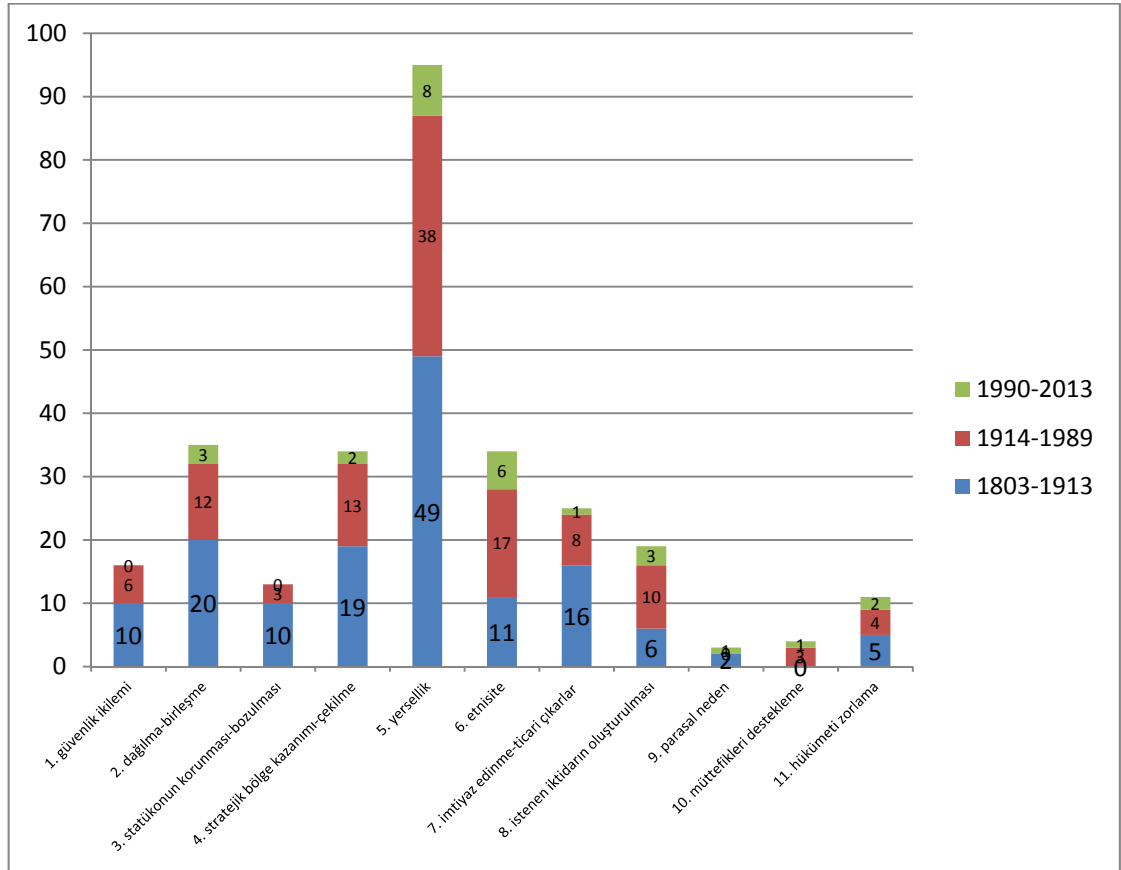

Grafik 3: Savaş Nedenlerinin Dönemsel Dağılımı

Grafik 3’te görüldüğü gibi toprağa ilişkin savaşlardan, yersellik (5) içeren savaşların sayısında yıldan yıla azalma gözlemlenmektedir. Güç kullanımı yoluyla toprak ediniminin uluslararası ilişkilerde meşruiyetini kaybetmesi bu düşüşte etkili olurken; özellikle sınır komşuları arasındaki tartışmalı toprakların varlığı halen yerselliğin bir savaş nedeni olarak devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Grafik 3'e göre iki değişkenin Soğuk Savaş dönemi de dâhil olmak üzere arttığı, sonrasında ise azalma eğilimine girdiği görülmektedir. Bunlardan etnisite genel nedeni (6) ile devletler birbirleri içindeki dilsel, dinsel, etnik, ideolojik paydaşları destekleyerek, birbirlerinin yönetimlerine müdahale etmekte ve bu da savaşa neden olmaktadır. Öte yandan devletlerin bir diğer ülkede, iktidarı değiştirmek amacıyla (8) yaptıkları savaşların da bu dönemde artışı görülmektedir.

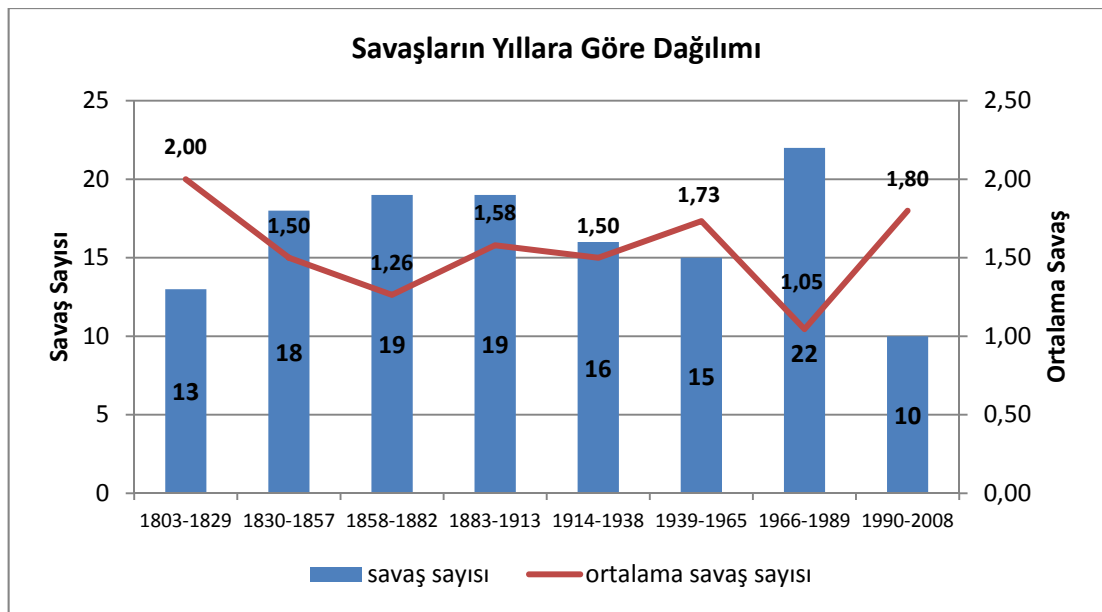
Savaşın bu genel nedenleri yıl aralıklarına bölündüklerinde ortaya çıkan tablo Grafik 4'te görülmektedir. Grafik üzerindeki sayılar, o nedenleri içeren savaşların sayısını göstermektedir.

Grafik 4: Yıl Aralıklarına Göre Savaş Nedenlerinin Dağılımı

Dönemsel inceleme kısmında da görüldüğü gibi bazı sorunlar arka arkaya savaş serileri meydana getirmektedirler. Başka bir deyişle, bir savaşla

çözölemeyen uluslararası bir uyuşmazlık, kendinden sonra gelen savaşın nedenini hazırlamaktadır. Dolayısıyla, bazı dönemlerde savaş sayıları artmakta bazılarında ise azalmaktadır. Yukarıda görölen grafiklerdeki dağılımlara tamamlayıcı olması açısından savaşların belirli yıl aralıkları ile sıklık seviyelerinin ölçölmesi işlevseldir. Savaş listemizdeki toplam savaş sayısı, yaklaşık denk yıl aralıklarında 8 parçaya bölünerek bir oransal sıklık ortaya çıkarılmıştır.

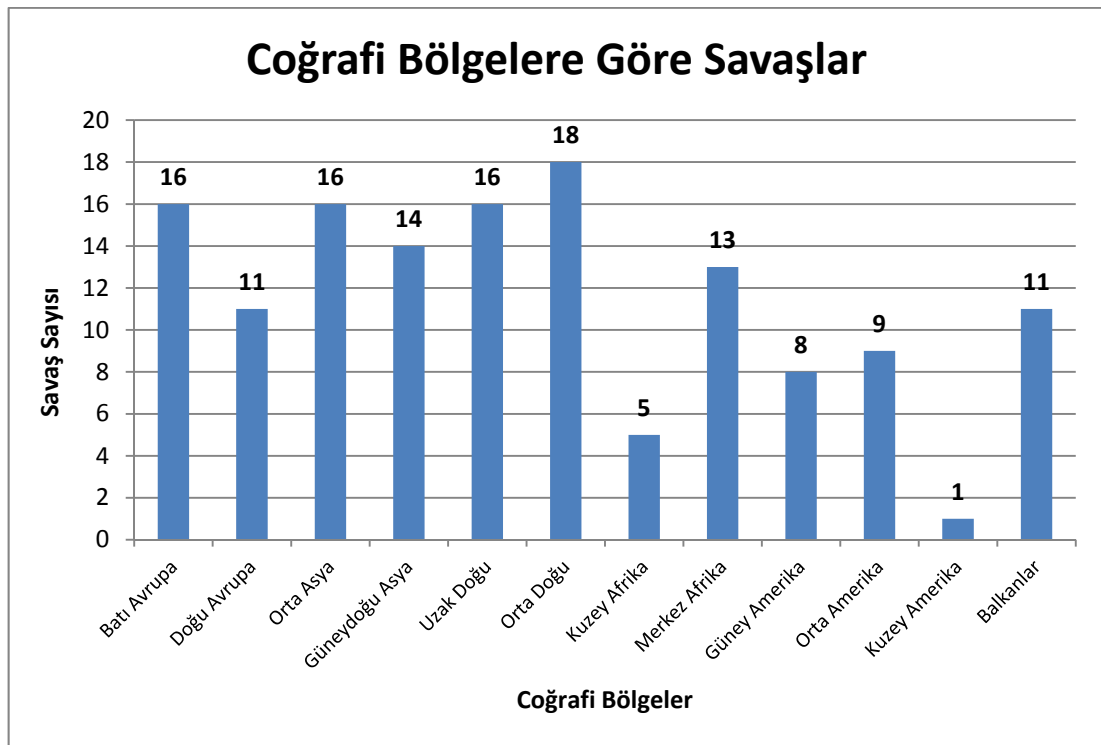

Grafik 5: Savaşların Yıllara Göre Dağılımı

Grafik 5’de yıl başına düşen savaş sayısı gösterilmektedir. Bu grafikte savaş sıklığının en yoğun olduğı dönem 1966-1989 dönemidir. Dikkat edildiğinde, savaş sayısının en düşük olduğı dönemlerin, sistemin değışiminden sonraki dönemler olduğı görölmektedir. En düşük oranın Napolyon savaşları; daha sonra da II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrasında yaşanan sistemik değışimde olduğı görölmektedir. Bu dönemlerde, ortalama iki yılda bir savaşın yaşandığı görölmektedir. Grafiğe bakıldığında, görelî barış dönemleri kavramının fazlasıyla sübjektif olduğı anlaşılmaktadır. Son iki yüzyıldır dünyanın herhangi bir bölgesinde neredeyse ortalama 1,5 yılda bir devletlerarası bir savaş meydana geldiğı gözlenmektedir. Öte yandan her sistemik savaştan sonra savaş sayısında

önce bir azalma sonra keskin bir artış meydana gelmektedir. Örneğin, 1966-1989 yılları arası, en fazla savaşın yaşandığı dönemdir. Bu bağlamda, güç dengesi, başat güçler açısından istikrarlı bir uluslararası sistem yaratsa da sistemin diğer üyeleri açısından bir barış döneminin yaşandığını ileri sürmek oldukça güçtür.

Son olarak savaşların coğrafi dağılımlarına bakıldığında, belli dönemlerde, belli bölgelerde savaşların yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bu yıl aralıklarında en fazla devletlerarası savaşın meydana geldiği bölgeler, biri bölgelere göre, diğeri yıllar ve bölgelerin birlikte verildiği iki grafikte (grafik 6 ve grafik 7) açıklanmıştır. Veriler hazırladığımız savaş listesine göre sınıflandırılmıştır.

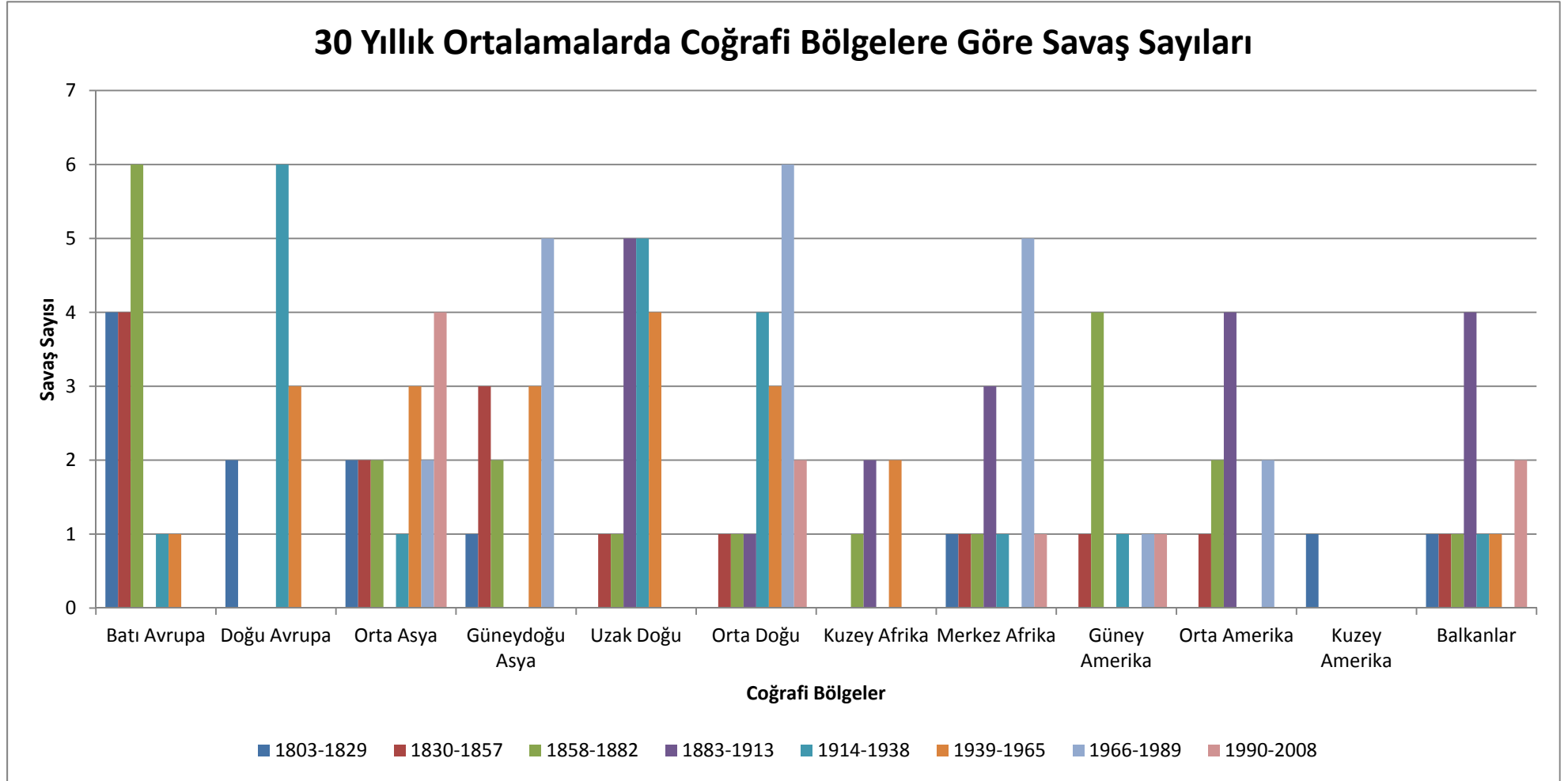

Grafik 6: Coğrafi Bölgelere Göre Savaşlar

Osmanlı'nın parçalanma süreci ve II. Dünya Savaşı sonrası dönemde İsrail faktörü dikkate alındığında en fazla savaşın Orta Doğu bölgesinde yaşandığı görülmektedir. Bu bölgenin birçok başat aktör tarafından defalarca savaşa maruz bırakılması, devlet kurma savaşlarının yaşanması, stratejik

bölge kontrolü ve doğal kaynak edinimine ilişkin savaşların bölgeyi savaşa eğilimli hale getirdiği kanaatindeyiz. Öte yandan, Avrupa'da yaşanan Alman ve İtalyan Birliği savaş serilerinin ve Çin-Japon-Rusya savaş serilerinin de bölgeleri savaşa yatkınlaştırdığı görülmektedir. Bu tablo aslında etkileşim imkânları tezini de ispatlamaktadır. Nitekim çok sayıda birbirine denk güçte devletin varlığı bölgeyi savaşa yatkınlaştırırken, Kuzey Amerika gibi güç hiyerarşisinin net, devlet sayısının az olduğu bölgelerde daha istikrarlı bir yapı olduğu görülmektedir. Savaşı meydana getiren nedenler, devlet sayısı çoğaldıkça fazlasıyla artmaktadır. Dolayısıyla başta tartışmalı toprak sorunları olmak üzere çok sayıda devletin bulunduğu bölgelerde savaş yaşanma olasılığının daha yüksek olduğu kanaatine varılmıştır.

Savaşların bölgelere ve dönemlere göre dağılımı da grafik 7'de belirtilmiştir.

Grafik 7: 30 Yıllık Ortalamalarda Coğrafi Bölgelere Göre Savaş Sayıları

3.3. DEVLETLERİN SAVAŞ YATKINLIĞININ HESAPLANMASI

Savaş yatkınlığını belirlediğimiz birden fazla unsur bulunmaktadır. Teori kısmında da belirtildiği gibi lider ve karar vericilerin algılama biçimi karar verme süreçlerinde önemlilik arz etmektedir. Ancak, devletlerin içsel değişkenleri ile sistemin yapısının da devletleri savaşa yatkınlaştırdığı görülmektedir. Savaş yatkınlığına ilişkin değişkenler, çoğunlukla teori kısmında da ortaya konulduğu gibi rejim türü ile ilgilidir. Bunun dışında devletlerin savaş yatkınlıkları içsel öznitelikler, toplam kapasite, sınır sayıları, ittifaklar ve statükoyu koruma çabası noktasında literatürde pek çok yazarın araştırma konusudur.⁶²³

Oysa yapısal değişkenlerle savaş arasında ilişki aramak yerine, doğrudan belirli devletlerin savaş yatkınlığının ölçülmesi yoluyla bir analizin yapılması mümkün olduğu kanısındayız. Bu türden analizler bazı yazarlar tarafından yapılmıştır. Devletlerin savaş yatkınlığını, sistematik bir çerçevede açıklayan tek çalışmanın, Lewis Richardson'un çalışması olduğu görülmektedir.⁶²⁴ Richardson çalışmasında seçilen belirli devletlerin, 1820-1945 arası dönemde *katıldıkları* savaşları listeleyerek en fazla katılım gösteren devletleri ortaya koymaktadır.⁶²⁵ Woods ve Baltazly de 1450-1900 yılları arasında 11 devletin savaş içinde geçirdikleri yılları hesaplayarak belirli bir rakamsal büyüklüğe ulaşmayı amaçlamıştır. Bu metot da savaş yatkınlığının devlet düzeyinde ölçülmesine ilişkin bir yol gösterebilir.⁶²⁶ Small

⁶²³ Geller ve Singer, *a.g.e.*, s.198.

⁶²⁴ Wilkinson, *a.g.e.*, s.57-61.

⁶²⁵ Richardson'ın çalışmasında incelediği devletler ve katılım sayıları şu şekilde belirtilmektedir. İngiltere (28), Fransa (21), Rusya (18), Türkiye (Osmanlı) (15), Çin (14), İspanya (11), Almanya (Prusya), (10), İtalya (10), ABD(9), Japonya (9), Avusturya (Habsburglar) (9), Mısır (7), Yunanistan (6) Wilkinson, *a.g.e.*, s. 61.

⁶²⁶ Woods ve Baltazly 1915 yılında yayınladıkları çalışmalarında, Avusturya, Danimarka, İngiltere, Hollanda, Fransa, Polonya, Prusya, Rusya, İsveç, İspanya ve Türkiye (Osmanlı) devletlerini inceleyerek bu ulusların savaş içerisinde geçirdikleri yılları hesaplamaktadır. 1450-1900 yıl aralığı ellışer yıllık periyodlara bölünerek bir hesap yapıldığında bu devletlerin her elli yılın kaç yılını savaş içerisinde geçirdikleri hesaplanmaktadır. Buna göre Fransa (23.5), Avusturya (27.5), İngiltere (25), Rusya (30), Prusya (17), İspanya (33), Hollanda (22), İsveç (17.5), Danimarka (11.5), Türkiye (30.5) ve Polonya (24.5)'tir. Frederick Adams Woods ve Alexander Baltazly, *Is War Diminishing? :A*

ve Singer, Woods ve Baltazly'nin çalışmasını daha detaylandırarak ulusların ay başına düşen savaş ortalamaları üzerinden savaş yatkınlığını ölçmeye çalışmışlardır.⁶²⁷ Bununla birlikte Quincy Wright da devletlerin savaşlara katılımlarını ortaya koymaktadır. Wright'ın incelediği 278 savaşta, en çok hangi devletlerin katıldığı görülmektedir.⁶²⁸ Ancak bu yazarlar da diğerleri gibi katılım unsuruna önem vermekte, başlatma faktörünü göz ardı etmektedirler. Bu yazarlar için savaşı başlatma, bir devletin saldırganlık düzeyinin ölçülmesi açısından önemli olsa da çalışmalarında bunu ölçen ve bu devletleri sıralayan bir analiz yoktur. Bunlar esasen devletlerin savaş yatkınlıklarından ziyade kaybettikleri-kazandıkları savaşların istatistiki dağılımlarını göz önünde bulundurmaktadır.⁶²⁹

Kanımızca, savaşlara katılım ya da savaş içerisinde geçirilen yıl sayısı bir devletin savaş yatkınlığının ölçülmesinde yeterli değildir. Bir devletin savaşa yatkınlığı, sadece kendisi tarafından başlatılan savaşların sıklığı ile ölçülebilir. Başka bir deyişle, bir devletin saldırıya uğradığında kendisini savunmak için dâhil olduğu savaş (savunma savaşı), o devletin savaşa yatkın olduğunu göstermez. O devletin bir diğerine taarruzu ile başlayan savaşların, diğer devletlere nazaran çok daha fazla olmasının, devletlerin savaş yatkınlığının ölçülmesinde önemli olduğu kanaatindeyiz. Dolayısıyla biz bu çalışmada farklı bir yöntemle devletlerin savaş yatkınlıklarını ölçme çabasındayız. Bu bağlamda tablo 16'daki savaş listesinde, belirli devletlerin listedeki yıl aralığında ne kadar savaş başlattığını hesaplamaya çalıştık.

Tablo 18'de, örnek olarak alınan 12 devletin savaş yatkınlığı ölçülmeye çalışılmıştır. Varsayımımız, her bir devletin 205 ve daha az yıl

Study of Prevalance of War in Europe from 1450 to the Present Day, Houghton Mifflin Company, Boston, 1915, s. 34, 39, 53, 64, 73, 78, 85.

⁶²⁷ Small ve Singer, **a.g.m.**, s.151.

⁶²⁸ Wright'ın çalışmasında en fazla savaşan devletler şu şekilde gösterilmiştir: İngiltere (78), Fransa (71), Hollanda (23), İspanya (64), Avusturya (52), Prusya-Almanya (23), Savoy-İtalya (25), Danimarka (20), İsveç (26), Polonya (30), Rusya-SSCB (61), Türkiye (43), ABD (13), Japonya (9), Çin (11) savaşa katılmıştır. Bu çalışma 1480-1941 yıl aralığında yapılmış, 278 savaş dikkate alınmıştır. Wright, **a.g.e.**, s.650.

⁶²⁹ Small ve Singer, **a.g.m.**, s.152.

toplamında başlattığı savaşların yıla oranı, savaş yatkınlığını belirlemede yardımcı olmaktadır. Bunu şu şekilde formüle etmek mümkündür:

$$\frac{S_b + S_{ib}}{t} = SY$$

Formülde **S_b**: devletlerin tek taraflı olarak başlattığı toplam savaş sayısı

S_{ib}: ittifaka katılmayla ya da bir ittifak kurma yoluyla saldırıya geçilen toplam savaş sayısı

t : dikkate alınan toplam yıl sayısı⁶³⁰

SY : ise savaş yatkınlığı olarak değerlendirilmiştir.

Bunun tersi yapıldığında, bir devletin kendisinin ya da müttefikleri ile birlikte ilan ederek *başlattığı* savaşların yıl başına oranı bulunmaktadır. Örneğin 205 yılda İngiltere'nin başlattığı 18 savaşın oranına göre her 11,3 yılını kendi başlattığı savaş içinde geçirmektedir. Aynı oran Türkiye için 40,4 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rakamlar devletlerin ortalama olarak kaç yılda bir savaş başlattıklarını ortaya koyar. Burada amaç, devletlerin içinde bulundukları tüm savaşları değil, bireysel olarak ya da kurdukları ittifaklarla bir diğer devlet(ler)e yönelme eğilimini ölçmektir. Tüm savaşlar dikkate alındığında bu oran yanıltıcı olacaktır. Örneğin, Osmanlı-Türkiye toplamda 16 savaştan 11 tanesi kendisine karşı ilan edilmiş olup doğrudan kendisinin başlattığı 5 savaş tespit edilmiştir. Rusya'ya bakıldığında ise yaklaşık aynı zaman diliminde, kendisinin başlattığı 16 savaş varken, kendisine ilan edilmiş savaş sayısı 9'dur. Bu durum açıkça Rusya'nın Türkiye-Osmanlı'dan daha fazla savaş yatkını olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla örneklem olarak

⁶³⁰ Dikkate alınan yıl sayısı, devletten devlete değişmektedir. Bu durum, yeni devletleşen devletlerin, uluslararası sisteme dahil olmalarından dolayıdır. Örneğin 19. Yüzyılın başat devletlerinin yanısıra, İtalya, Almanya, Çin gibi devletlerin de sonradan sisteme dahil olması, bizi böyle bir ayrıştırma yapmaya yöneltmiştir.

seçilen tüm devletlerin savaşa yatkınlıklarını ölçmenin, son iki yüzyıllık dönemi dikkate alarak bir formülle mümkün kılınacağı düşünülmektedir.

Her devletin *bireysel ya da ittifakla başlattıkları* savaşları yıla böldüğümüzde ortaya çıkan rakam, kanımızca devletlerin savaş yatkınlığını ölçmektedir. Bu noktada 205 yıl önceden savaş tarihi içinde bulunan İngiltere ile 60 yıldır savaş tarihinde yer alan İsrail'in savaş yatkınlıklarını ortak paydada toplamış olmaktadır. Devletlerin savaş yatkınlıkları bu formüle göre sıralanarak tablo 18'de gösterilmiştir. Bu bağlamda tablodaki verilerin yorumundan elde ettiğimiz çıktılar şu şekilde değerlendirilmektedir.

Savaş yatkınlığının belirlenmesi konusunda en dikkat çeken ayrıntı, devletlerin yersel büyüklükleri (5.1 ve 5.2) ile çıkar miktarının (4 ve 7) fazlalığıdır.

Bu nedenle, dünya coğrafyasının her yanında bağımlı devletler ya da kolonileri bulunan devletlerle, yersel açıdan Rusya gibi büyük ülkelerin savaş yatkınlıkları oldukça yüksektir. ıkar miktarının (yersel veya imtiyaz) fazla olması, dünyanın her bölgesine müdahale etme zorunluluğunu doğurmuştur. Öte yandan coğrafi büyüklük, dünyanın birden fazla bölgesinde diplomatik yöntemlerle kontrolün sağlanması zorlaştırmıştır. Yersel büyüme, özellikle imparatorluk stratejisi için hiyerarşik arayış (3.1) nedeniyle ortaya çıkarken, bu durum kendisine komşu olan, yersel açıdan büyük devletlerin de parçalanması ve yeni devletlerin kurulması sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda savaş yatkınlığı kavramı, sistemin dönüşümünü sağlayan devletlerin davranışlarının ölçülebilir halidir. Savaş yatkınlığını en yüksek olarak hesapladığımız İngiltere, Fransa ve Rusya devletlerinin ortak özelliği her birinin bir dönem hegemonik güç olma yolunda ilerlediğidir. Başka bir deyişle, dünyanın son iki yüzyılından bu üç devleti çıkardığımızda savaş tarihinden geriye pek az şey kalmaktadır. Buna ek olarak, *devletin kaybettiği parçalar* adını verdiğimiz, topraklar, ülkeler, sömürgeler de savaş yatkınlığını artırmaktadır. Bir dönem kendine bağlı olan devletler, bağımsızlıklarını ilan

etmiş olsalar da eski bağları nedeniyle savaş yatkınlığı yüksek ülkelerin bu bölgelere sürekli müdahale ettiği görülmektedir.

Tablo 18’de yaklaşık son iki yüzyıllık veriler dikkate alındığında savaş yatkınlığı en düşük ülkelerin Türkiye ve İspanya olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, Türkiye ve İspanya’nın savaş başlatmak yerine, çoğunlukla kendisine yönelen saldırılarla savaşın içine çekilmesindendir. Bunun dışında bu ülkelerin başlattığı savaşların neredeyse tümü ya sınırlarını ya da devletin bütünlüğünü korumak içindir.

Dikkat çeken bir diğer ayrıntı, devletlerin savaş kültürleridir. İngiltere, Almanya, ABD ve kısmen Fransa gibi ülkeler, savaşı tek taraflı başlatmak yerine, çoğunlukla ittifak kurarak savaşa girmeyi tercih etmektedirler. Rusya, Japonya ve Çin gibi ülkelerde ise daha çok tek taraflı ilan ettikleri savaşların yoğun olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, teoride tartışılan, ittifakların savaşa mı barışa mı hizmet ettiği sorusuna da yanıt aranmaktadır. Bu soruya cevap aramak için çok taraflı savaşlar incelenerek genellemelere ulaşılmaktadır. Buna göre, *başlatılan* savaşların 24 tanesi ittifaklar aracılığı ile bir diğer devlet/ittifak grubuna karşı yönelmiş bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, 19 savaşın ise bir saldırgana ittifak kurmak yoluyla karşılık verilmesini içermektedir. Dolayısıyla, Siverson ve Tenefos’un ittifakların savaş yatkınlığını artırdığına ilişkin görüşlerini kısmen paylaşmaktayız.⁶³¹ Bununla birlikte her ittifakın savaş yatkınlığını artırdığına yönelik varsayımlar yanlış olabilir. Nitekim bazı ittifaklar barış zamanında kurulup, üyelerinin istikrarını sağlama amacına hizmet edebilir. Ancak, I. Ve II. Dünya Savaşları analizinde görüldüğü gibi dünya çapında büyük ittifakların, birbirinden farklı çıkarlara ve özellikle yersel uyumsuzluklara sahip üyeleri barındırması halinde, bir savaş çıktığında bunun kolaylıkla sistem düzeyine yayılabileceği anlaşılmaktadır. Savaşların neredeyse %88’lik bir kısmının komşu devletler arasında geçtiği düşünülürse, ittifakların da bu oranda etkili olduğu düşünülmektedir. Sonuç

⁶³¹ Siverson ve Millier, **a.g.m.**, s.108.

olarak, bu çalışma kapsamında ittifakların savaş eğilimini artırma ihtimali taşıdığı düşünülmektedir.

1945 yılından sonraki dönem dikkate alındığında sonuçlar biraz farklılaşmaktadır. Tablo 16'daki savaşların başlatan taraflarını dikkate aldığımızda, tablo 18'deki savaş yatkınlığı sayılarında farklılık görülmektedir. Bu dönemde devletlerin iki taraflı ya da bir ittifaka dahil olarak giriştikleri savaşlarda, en fazla Çin'in(6), İngiltere'nin (5), ABD (5) ve Fransa'nın (4) başlatan olarak dahil olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu dönemde çıkan savaşların büyük çoğunluğunun az gelişmiş ya da gelişmekte olan devletlerde yaşandığı belirlenmiştir.

Savaş yatkınlığını en yüksek olarak hesapladığımız ülkelerin birçoğunun, parlamenter demokrasiler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ülkenin rejimi ile savaş yatkınlığı arasında güçlü bir bağ kurulamamaktadır. İkinci bölümde de görüldüğü gibi bu durum oldukça tartışmalıdır. Örneğin 1945 sonrası dönemde, en fazla savaşan devletler gelişmiş ülkeler olsa da toplam savaş sayısı içindeki yüzdeleri düşüktür. Üçüncü dünya ülkelerinin ise bir çok devletlerarası savaşta bulundukları görülmektedir. Başka bir deyişle bu çalışma kapsamında hazırladığımız tablo, net bir biçimde demokrasi ile savaş davranışı arasındaki ilişkiyi açıklamamaktadır.

Hesaplanan Dönem		DEVLETİN ADI	Başlattığı Savaş Sayısı		Saldırıya Uğradığı Savaş Sayısı		Başlatma/ Saldırıya Uğradığı Toplam		T	Kazandığı savaş sayısı	Kaybettiği savaş sayısı	Çıkmaz	SAVAŞ YATKINLIĞI SY	YIL BAŞINA SAVAŞ
			Başlattığı iki taraflı savaş sayısı	İttifakla/İtti faka Katılmayla başlatılan savaşlar/ çoktaraflı savaşlar	Kendisine yönelen iki taraflı savaş sayısı	İttifakla kendisine karşı başlatılan savaş sayısı								
Yıl Aralığı	Dikkate Alınan Yıl Toplamı		S_b	S_{ib}			B	S						
1803-2008	205 yıl	İngiltere	8	10	8	5	18	13	31	27	0	4	0,08	11,3
1803-2008	205 yıl	Rusya ⁶³²	10	6	4	5	16	9	25	17	8	0	0,07	12,8
1803-2008	205 yıl	Fransa	8	8	3	5	16	8	23	13	6	4	0,07	12,8
1894-2008	114 yıl	Japonya	6	2	0	1	8	1	9	6	3	0	0,07	14,2
1853-2008	155 yıl	İtalya ⁶³³	5	4	1	4	9	5	14	12	1	1	0,05	17,2
1948-2008	60 yıl	İsrail	2	1	1	2	3	3	6	4	0	2	0,05	20
1812-2008	205 yıl	ABD	4	5	0	4	9	4	13	9	2	2	0,04	21,7
1839-2008	169 yıl	Çin	5	1	7	3	6	10	16	3	10	3	0,03	28,1
1803-2008	205 yıl	Almanya ⁶³⁴	1	7	3	0	8	3	11	7	4	0	0,03	26
1803-2008	205 yıl	Avusturya ⁶³⁵	2	5	1	3	7	4	11	8	3	0	0,03	29,2
1806-2008	205 yıl	Türkiye ⁶³⁶	2	3	9	2	5	11	16	9	6	1	0,02	40,4
1812-2008	205 yıl	İspanya	3	2	2	3	5	5	10	7	3	0	0,02	39,2

Tablo 18: Bazı Devletlerin Savaş Yatkınlıkları

⁶³² Çarlık, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu dâhil⁶³³ Kırım Savaşı sonrası Sardinya/Piyemonte dâhil⁶³⁴ Prusya dâhil⁶³⁵ Avusturya Macaristan dâhil⁶³⁶ Osmanlı dâhil

3.4. SAVAŞ NEDENLERİNİ GÜÇ DAĞILIMIYLA AÇIKLAYAN TEORİLERİN NİCEL ANALİZİ

Savaş teorilerinin makro yapısal kısmında bahsedildiği gibi, savaşların temel nedenini güç dağılımında arayan teoriler iki zıt hipotez ileri sürmekteydiler. Bunlar, güç denkliliği ve güç baskınlığı hipotezleriydi. Bu alt başlık kapsamında analiz edilen konu, gücün ölçülebilir kısımları üzerinde durarak bu gücün denkliliğinin ve ayrışmasının savaşa elverişli bir ortam yaratıp yaratmadığıdır.

Güç dağılımının karşılaştırmalı olarak ortaya konulması amacıyla ikinci bölümde aktarılan Charles Doran'ın güç döngülerinin kullanılması, bu çalışma kapsamında işlevsel görülmemiştir.⁶³⁷ Doran'ın çalışması 1815-1975 yıl aralığını içermektedir. Bu tarihten 2008'e kadar devam eden güç geçişlerini açıklamamız mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, bir diğer yaklaşım olan ve ikinci bölümde açıklanan Ulusal Komposit Kapasite Endeksi, bu bölüm kapsamında kullanılmıştır.⁶³⁸ Bu endeks, Charles Doran'ın güç döngülerine göre çok daha fazla devlet hakkında bilgi sunmakta olup kapsadığı tarihsel aralık 1815-2008'dir.⁶³⁹ Bu sayede, devletlerin kapasite dağılımlarının son 200 yıllık değişim süreci tarafımızca gözlemlenmiştir.

Sistemin savaşa yatkınlaşmasında belirli devletlerin rolünün varlığı, bu rolün onlara hangi yollarla tanındığını sorgulamamıza yol açmaktadır. Teori kısmında Choucri ve North'un yanal basınç kuramı açıklanmıştır.⁶⁴⁰ Bu teoride nüfusun ve teknolojinin yan yana getirilmesi sonucunda elde edilen çıktı,

⁶³⁷ Doran, *a.g.e.*, s.19-24.

⁶³⁸ Yinelemek gerekirse komposit endeks, askeri personel sayısı, askeri harcama miktarı, demir ve çelik üretimi, kentli nüfus ve toplam nüfus değişkenlerinin ortalamalarına göre dağılımını ortak paydada birleştiren rakamsal büyüklüğü belirtmektedir.

⁶³⁹ National Material Capabilities, NMC ve Codebook, <http://www.correlatesofwar.org/>, (erişim: 15.07.2012).

⁶⁴⁰ Choucri ve North, "Lateral Pressure in International Relations", s. 298, Choucri, "Analytical and Behavioral Perspectives: Causes of War", s. 282., Choucri ve North, "Roots of War: The Master Variables".

devleti savaşa yönlendiren ya da statükoyu muhafaza eden liderin elini güçlendirmektedir. Başka bir deyişle, devletlerin içsel kapasitesi *potansiyel güç miktarını* verir. Bu içsel kapasite, devletten devlete değiştiğinden, doğal olarak uluslararası sistemde belirgin bir güç ayrışması yaşanmaktadır. Gücün miktarı bireylerden ve sistemin o anki yapısından bağımsız değerlendirildiğinde anlamsızdır. Ancak, her bir devlet için gücün yükseliş ve alçalışlarının denk geldiği yıllar, savaş listemizdeki savaşların tarihleri ile karşılaştırıldığında belirli sonuçlara ulaşmamızı mümkün kılmıştır.

Diğer taraftan, ikinci bölümde bahsettiğimiz uluslararası ilişkiler teorilerinin varsayımları da, bu yöntem aracılığı ile sınanabilir hale getirilmiştir. Bu nedenle savaşın güç dağılımına bağlı nedenler, metodolojimiz gereği nicel verilerle elde edilen komposit endeks üzerinden yorumlanmaktadır. Son 200 yıllık dönemde tarafımızca seçilmiş belirli devletlerin rakamlarına erişilebilmiştir. COW veri tabanından alınan istatistikler ve rakamlar, sayısal veri olarak değil anlamayı kolaylaştıracak biçimde tarafımızca grafiklere dökülmüştür.⁶⁴¹ Devletler, büyük güçler (grafik 8) ve orta büyüklükte devletler (grafik 9) olarak ikiye ayrılıp grafik haline getirilmiştir. Türkiye her iki grafiğe de eklenmiştir.

19. yüzyılın başlarına bakıldığında, Napolyon Savaşları döneminde ciddi hasarlar gören kara Avrupası devletlerinin güç denkliliği içerisinde bulundukları görülmektedir. Bu denklik içinde, birbirlerini ciddi biçimde yıpratın Fransa ve Rusya'nın güçleri benzer aralıklarda iken, Napolyon Savaşları sonrası dönemde gücünü epey artıran İngiltere'nin, dönemin hegemonu olduğu görülmektedir. Grafik, George Modelski ve William Thompson'un uzun döngü teorisini İngiltere açısından ispatlar niteliktedir.⁶⁴² Ancak Modelski ve Thompson, uzun döngü teorisinde, İngiltere'yi grafikte de görüldüğü gibi hegemon olduğunu ileri sürerken dönemsel değişimi dikkate

⁶⁴¹ National Material Capabilities, NMC ve Codebook, <http://www.correlatesofwar.org/>, (erişim: 15.07.2012).

⁶⁴² Modelski ve Morgan, **a.g.e.**, s.392. Modelski, The Long Cycle and the Nation State, s. 225, George Modelski ve William R. Thompson, **a.g.e.**, s.23.

almamıştır. Başka bir deyişle Modelski'nin İngiltere'yi hegemon olarak kabul ettiği 1815-1914 dönemine kadar⁶⁴³, İngiltere'nin potansiyel gücünün kademeli olarak azaldığı ve kademeli yükseliş içindeki ABD'nin 1898 yılında İngiltere ile aynı güç oranına vardığı tespit edilmiştir. Grafikte 1897 çizgisi ABD-İngiltere kesişim noktası olarak görülmektedir. Savaş listesinde de görüldüğü gibi 1897'de ABD'nin İspanya ile savaşa girdiği, 1898 yılında ise Boxer İsyanında Çin'den imtiyaz edinme çabasında olduğu belirlenmiştir. ABD'nin Monroe Doktrininden vazgeçeceğinin ilk belirtileri bu noktada görülmüştür. Dolayısıyla Modelski ve Thompson'un, 1914 İngiltere hegemonyası saptamasının tartışmalı olduğu düşünülmektedir. Öte yandan Gilpin ve Organski gibi yazarların ısrarla üzerinde durduğu ani gelişim yasası grafikte görülmektedir.⁶⁴⁴ Grafikte bazı devletlerin özellikle savaş öncesi dönemlerde ani bir güç artırımına gittikleri gözlemlenebilmektedir. Esasen savaş hazırlığı olarak değerlendirilen bu çıkışların, hiyerarşik katmanlaşmayı artırdığı da açıktır. Aralıksız düşüş sürecinde olan İngiltere'nin yerini ABD'ye bıraktığı görülmektedir.

Bununla birlikte grafikte 1895-1905 yılları arasında Rusya'nın, Çin'in ve Almanya'nın da uluslararası sistemde İngiltere ve ABD ikilisinin yakaladığı eşiğe çok yaklaştıkları görülmektedir. Japonya ise aynı tarih aralığında yükseliştir. Bununla birlikte 19. Yüzyılın son yarısına bakıldığında düzenli bir düşüş sadece Fransa ve Osmanlı'da görülmektedir. Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, o dönem için hiyerarşinin varlığından ziyade, çok kutuplu bir güç ayrışması görülmektedir. Bu sistemde güç, yaklaşık denk bir biçimde dağılmış; İngiltere ise görece hegemonyasını kademeli bir biçimde kaybetmiştir. Teoriye göre, güç denliğinin istikrarı sağladığı varsayımı, bu dönemde geçerli olabilir. Çünkü bu dönem, sistemik savaşların bulunmadığı bir dönem olarak göze çarpmaktadır. Öte yandan 1800-1850 aralığına bakıldığında görünen İngiliz hegemonyası döneminde de sistemik bir savaş yaşanmamıştır. Ancak aynı aralıkta Batı ve Doğu Avrupa'da yaşanan toplam

⁶⁴³ Modelski, *The Long Cycle and the Nation State*, s. 225.

⁶⁴⁴ Gilpin, *a.g.e.*, s.210, Kugler ve Organski, *a.g.e.*, s.175.

savaş sayısı oldukça yüksektir. Yukarıda, grafik 6 ve grafik 7’de coğrafi dağılım ve yıllara bakıldığında bu görülmektedir.

Grafik 8’de, I. ve II. Dünya Savaşı öncesi dönemlerde, Almanya’nın ve Rusya’nın güçleri birbirine yakınlaşırken, İngiltere’nin de düşüşle beraber onlarla kesiştiği görülmektedir. Aynı dönemler ABD’nin potansiyelinin maksimum olduğu dönemlerdir. Bu grafik şunu açıklamaktadır. ABD’yi çıkardığımızda, iki dünya savaşı öncesi, yükselenlerle düşenlerin toplam kapasiteleri yaklaşık olarak denktir. Sistemik savaşlarda gücün denkliğinin savaşa neden olan en önemli unsur olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ABD’yi çıkararak denklik analizi yapmamızın nedeni, savaşa sonradan dâhil olmasıdır. Bu bağlamda, gücün denliği ile sistemik savaşlar arasında ilişki bulunmaktadır. Geller ve Singer’ın da belirttiği gibi, sıkı hiyerarşi istikrarlı bir uluslararası sistem yaratabilir. Ancak hiyerarşinin gevşeyerek, güçlerin denkleşmeye başlaması, savaş eğilimlerini artırmaktadır.⁶⁴⁵ Bununla beraber, iki kutuplu sistem aslında Lemke’nin belirttiği çoklu hiyerarşi modeline uymaktadır.⁶⁴⁶

İki kutuplu sistemin güç denliğine dayalı iki ayrı hiyerarşi kurduğu görülmektedir. Eğer güç denliği devletleri savaşa yatkınlaştırıyorsa, Soğuk Savaş’ta neden bir sistemik çatışma meydana gelmemiştir?

Kanımızca, birbirleri ile rekabet halindeki iki kutuptan biri savaş yoluyla değil barışçıl bir güç geçişi yoluyla dağılmıştır. Dağıldığı anda bile bu iki kutbun karşılıklı savaş yatkınlığı maksimum düzeydedir. Özellikle SSCB ve ABD’nin grafikte gösterilen güç denliği buna dayanak olabilir. Dolayısıyla Charles Kupchan’ın belirttiği barışçıl güç geçişi, SSCB örneği ile sabittir.⁶⁴⁷ Buna rağmen SSCB’nin dağılmasından sonra kurulan yeni devletlerin kendi aralarında savaşmaları, devlet kurma nedenli savaşların varlığının halen

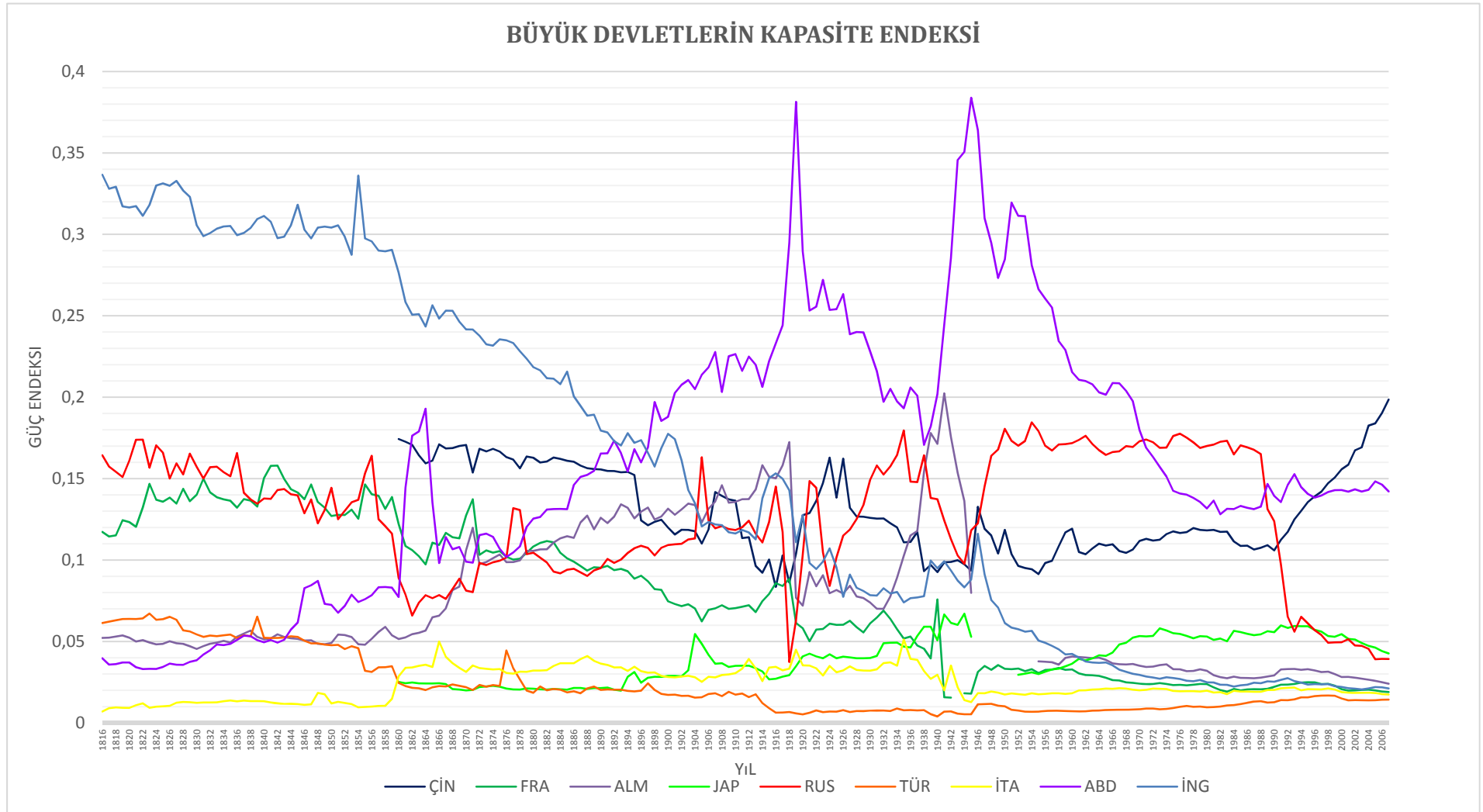
⁶⁴⁵ Geller ve Singer, **a.g.e.**, s.166.

⁶⁴⁶ Lemke, **a.g.e.**, s.49.

⁶⁴⁷ Kupchan, **a.g.e.**, s.7.

devam ettiğini göstermektedir. Tüm sistemik savaşlardan sonra benzer ikincil savaşlar görülmektedir.

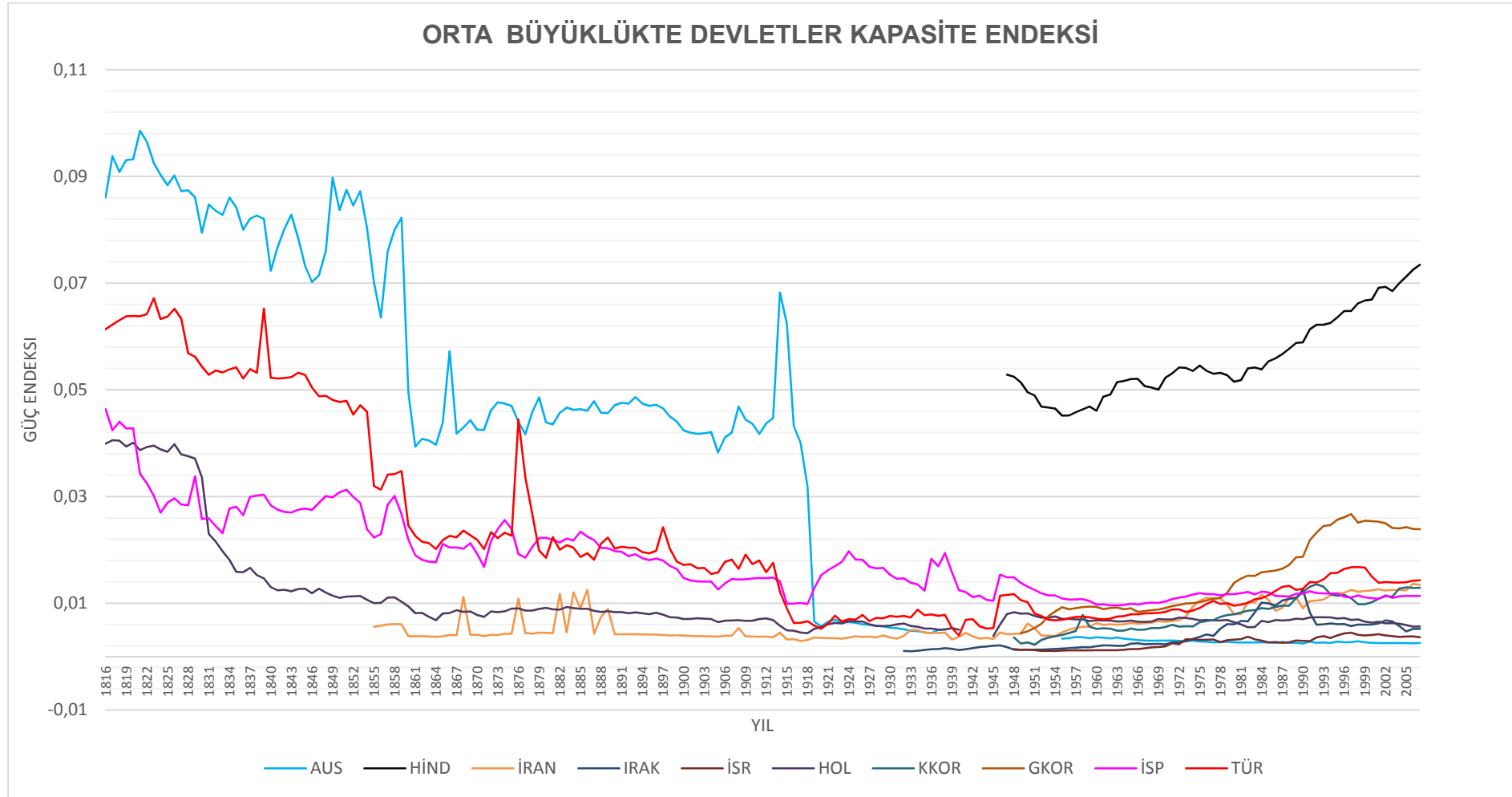
Ancak Soğuk Savaş'ta bir sistemik savaş meydana gelmemiş olması, güç dengesinin tamamen barışı sağladığı anlamını doğurmaz. Çünkü SSCB-ABD rekabeti devam etseydi, ya da SSCB dağılmamış olsaydı her zaman savaş riski bulunmaktaydı. Tek kutuplu sisteme geçiş süreci, gevşek bir yapılanma halinde olduğundan savaş ihtimali bulunmakla birlikte, bu ihtimalin 1800'lerin sonu kadar yüksek olmadığı düşünülmektedir. Bu bağlamda halen tüm ayrışmalar içerisinde en istikrarlı sistemlerin hiyerarşik sistemler olduğu düşünülmektedir. Ancak hiyerarşik sistemlerde statü uyuşmazlığının ortaya çıkması halinde meydana gelen savaşın büyük çaplı sistemik bir savaşa dönüşme olasılığı mevcuttur.

18. Yüzyılın büyük devletlerinin de dağılmasından sonra başat güçlerin güç denkleğinin yanı sıra, modern dünyanın güç dağılımı da dikkate alınmalıdır. Nitekim günümüzde orta büyüklükte güç olarak değeriendirilen bazı devletler, statü katmanlarını aşındırmaktadır. Dünyada güçlenen ve zayıflayan diğeri devletlerin de grafik 9'da şu şekilde gösterilmiştir.

19. Yüzyılın başından 1910'lara doğru Avusturya, Osmanlı, İspanya ve Hollanda'nın sürekli düşüş eğilimine girdiğı görölmektedir. Hopf'a göre 1521-1559 yılları arasında iki kutuplu dünya sisteminin, iki kutup başı olan Avusturya ve Osmanlı'nın, Rusya ve İtalyan Birliğı savaşları sonrasında keskin bir düşüşe geçtiğı gözlenmiştir. Bunlar, güç denkleğinin olduğı dönemde çöküş dönemine girdiklerinden, yükselen güçlerin sürekli saldırılarına maruz kalmışlardır. Bu ölkelerden I. Dünya Savaşı'nın etkilerini ağır yaşayanlar, endeks verilerine göre dip yapmış durumdadır.

Burada en fazla dikkat çeken ayrıntı, orta büyüklükteki devletlerde 1970'lerden sonra meydana gelen yükseliştir. Yukarıda da bahsedildiğı gibi komposit endeks verileri ekonomik potansiyelden ziyade askeri unsurlar ve maddeler üzerine kuruludur. Yukarıda grafik 8'de görölen Çin'in yükselişinin bir benzeri grafik 9'da Hindistan'da görölmektedir. Hindistan'dan sonra en belirgin yükseliş Güney Kore'nin eğrisinde görölmektedir. II. Dünya Savaşı'nın kaybedenlerinin, gücü kazanması belirli araçlarla engellenmiş, onlar da ekonomik güce kavuşma yolunda ilerlemişlerdir. Yukarıda Japonya ve Almanya'nın durağan görünen güç potansiyelleri burada da Türkiye, İran, Irak, İsrail ve İspanya'da görölmektedir. Tüm bu devletler içerisinde Almanya ve Japonya'nın yakaladığı ivmeyi sadece Hindistan başarabilmiştir.

Grafik 9: Orta Büyüklükte Devletlerin Kapasite Endeksi

Çin'den duyulan endişe nedeniyle Hindistan'ın silahlanması ve asker sayısı bunu açıklamaktadır.

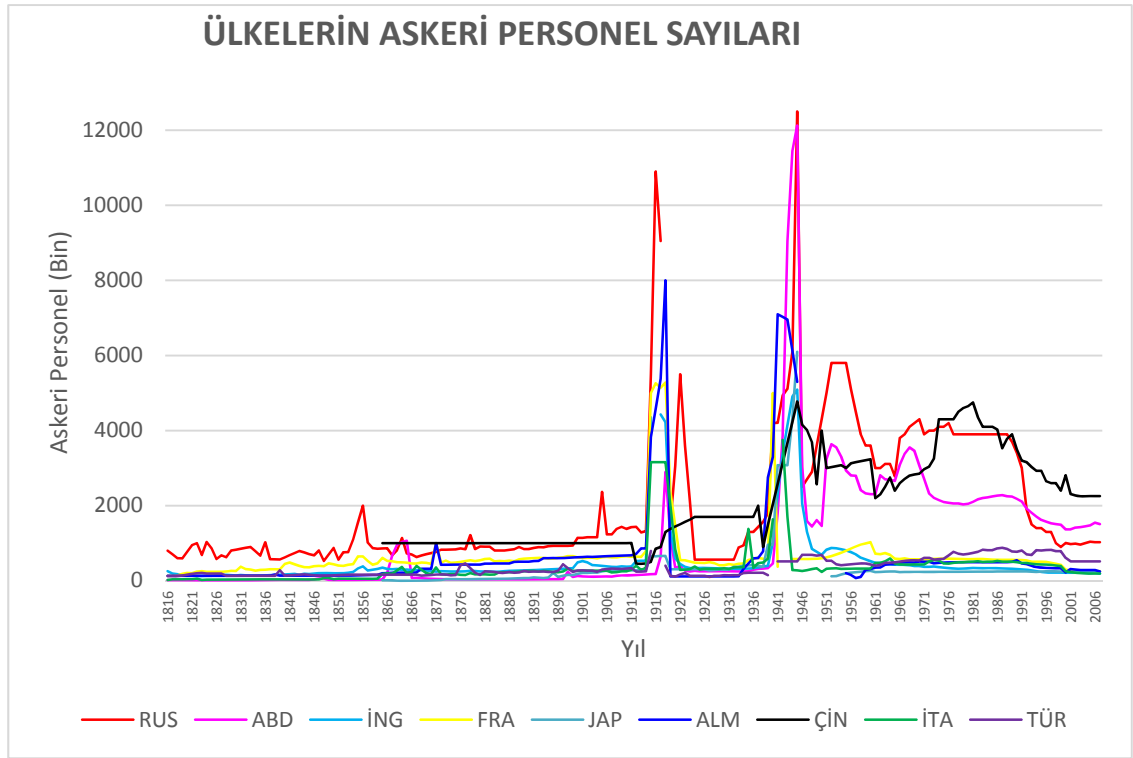
Güç kapasitesine ilişkin grafiklere bakıldığında, eski dünyanın başat güçlerinin kapasitelerinin düşüşte; Asya ve Uzak Doğu'nun ise yükselmekte olduğu görülmektedir. Kore bölgesi hariç, bu ülkeler arasında savaş potansiyeli taşıyan birkaç tartışmalı toprak ve adalar bulunmakla birlikte, Batı'nın büyük güçleri ile güç dengliği yakalanması halinde barışçıl ya da bir sistemik savaşla güç dağılımının yeniden şekillenmesi olası görülmektedir. Orta büyüklükte devletler, tek kutupluluktan çok kutupluluğa geçiş noktasında önem kazanmaktadır.

Son olarak bu grafiklerin yorumlanmasında dikkate aldığımız bir diğer unsur, askeri harcama miktarı ile askeri personel toplamının miktarsal dağılımıdır. Askeri harcamalara ilişkin veriler COW veritabanından alınmıştır.⁶⁴⁸ ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Çin, Rusya, Japonya ve Türkiye'nin verileri değerlendirildiğinde, devletlerin askeri harcama miktarları, kademeli biçimde yükseldiği; askeri personel sayısının neredeyse incelenen tüm ülkelerde ciddi oranlarda düşüşe geçtiği görülmektedir. İki kutuplu sistemin oluşturduğu güvenlik ikileminin, askeri personel sayısına yansıdığı görülmekteyse de, özellikle 1960'tan sonra askeri harcama miktarının ciddi bir biçimde arttığı gözlenmektedir. Rusya'nın askeri harcamaları 1990'dan sonra oldukça düşmüş, buna karşılık ABD'nin askeri harcamaları da çok ciddi bir yükseliş trendine girmiştir. Yukarıda sayılan tüm ülkeler içinde en fazla askeri harcamanın ABD tarafından yapıldığı gözlemlenmektedir.

Dördüncü nesil savaş trendleri nedeniyle asker sayısının azalarak, teknoloji yoğun ordulara geçiş bu artış-azalışların belirtisi olsa da, 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'ı konvansiyonel silahlarla işgal ettiği akıldan çıkarılmamalıdır. Başka bir deyişle, devletler kendilerini teknolojik olarak

⁶⁴⁸ National Material Capabilities, NMC ve Codebook, <http://www.correlatesofwar.org/>, (erişim: 15.07.2012).

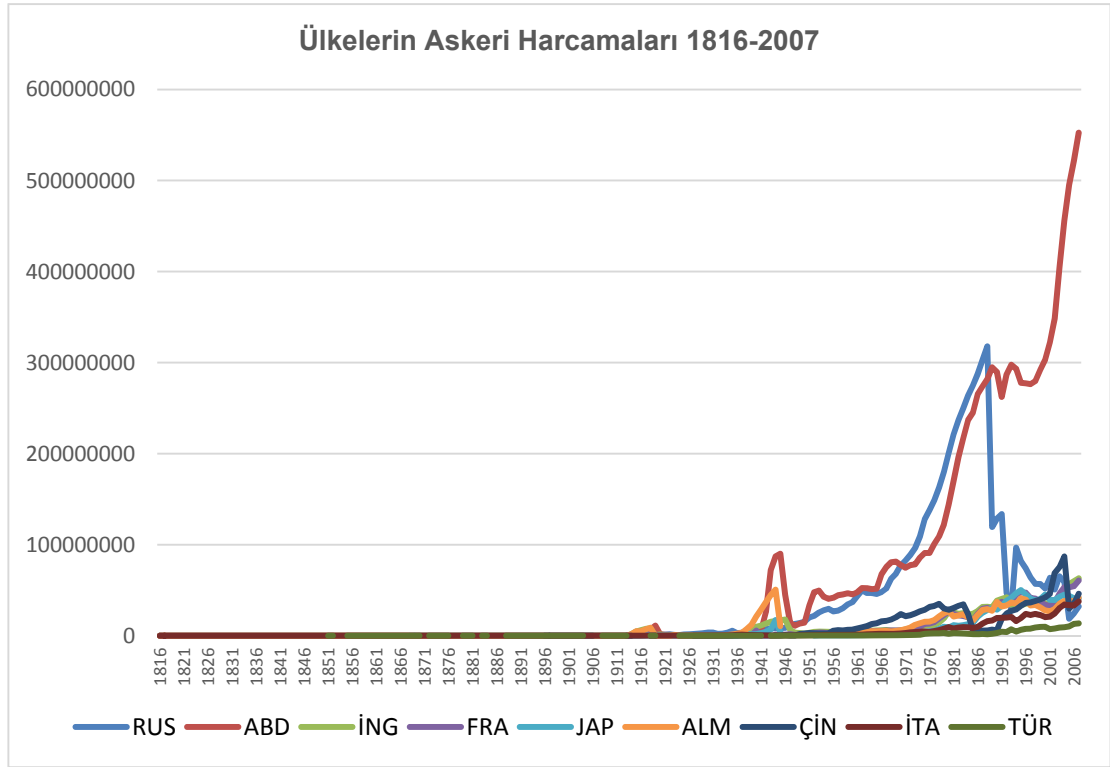
üstün silahlarla donatırken, devletlerarası savaş seçeneğinin her zaman bulunduğu gerçeğini de kabullenmektedirler. Bu durum aslında Mary Kaldor'un belirttiği 'yeni savaşlar' tezinin sorgulanmasına yol açmaktadır.⁶⁴⁹ Dolayısıyla, devletlerarası savaş her zaman yaşanmakta olup, buna ek olarak dördüncü nesil savaşın dünyanın bu dönemlik trendi olduğu kanaatindeyiz.

Grafik 10: Ülkelerin Askeri Personel Sayıları⁶⁵⁰

⁶⁴⁹ Bu savaşlar, belli grupların milli, zümresel, dini ya da dilsel karakteristiklerinin güç iddialarından kaynaklanmaktadır. Bu grupların davranışlarında, küreselleşme-yerelleşme olgusunun aynı anda yaşanması ve modern devlet yapılarının çözülmesi de etkilidir. Mary Kaldor, *New and Old Wars*, Stanford University Press, Stanford, CA, 1999, s. 29-30, 31, 76-79, (akt.) Henderson ve Singer, *a.g.m.*, s.167. Kaldor'un tespitleri savaşın değişen yüzünü yansıtmaması noktasında dikkate alınabilir. Ancak kanımızca, bu savaşlara 'yeni' sıfatı kazandırmayacaktır. Çünkü savaşların değişen yüzü gibi tartışmalar yapılırken, Rusya Gürcistan'a savaş ilan etmiş, ABD Afganistan'da ve Irak'ta devletlerarası savaşlara girişmiştir. Başka bir deyişle, konvansiyonel savaş halen eskisi kadar vardır. Buna ek olarak farklı çatışma biçimlerinin kullanıldığı savaşlar doğmuştur. Dolayısıyla biz bu çalışma kapsamında teröre karşı mücadele, etnik ayrışmalar gibi çatışmaların varlığını, savaşın bir değişimi olarak görmemekteyiz.

⁶⁵⁰ Grafikteki rakamsal veriler, COW veritabanından alınmış, tarafımızca grafiklere aktarılmıştır. National Material Capabilities, NMC ve Codebook, <http://www.correlatesofwar.org/>, (erişim: 15.07.2012).

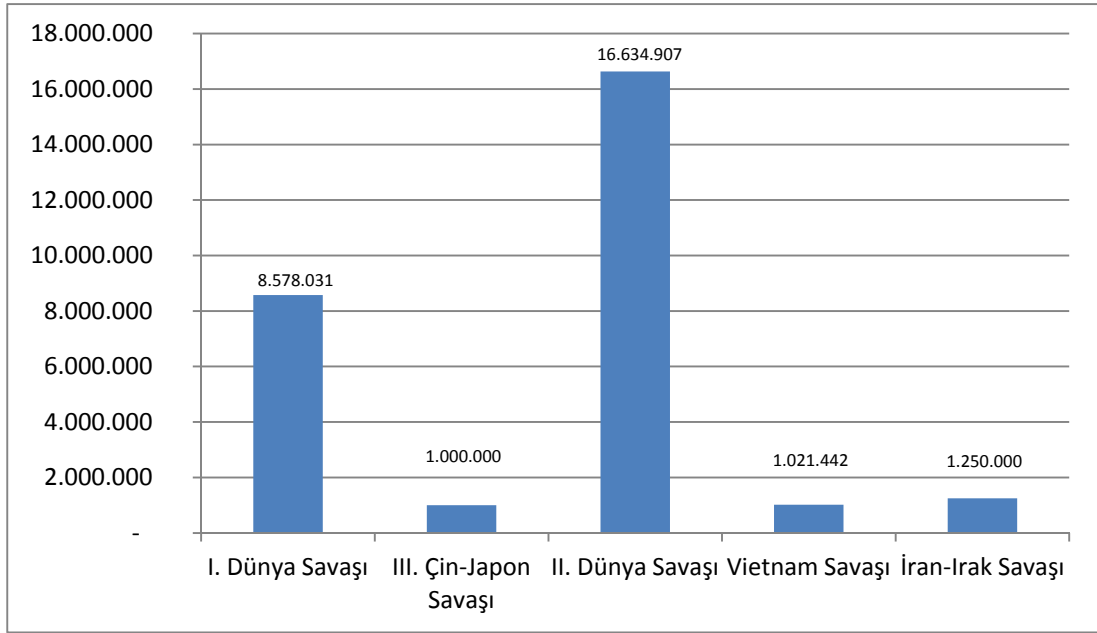

Grafik 11: Ülkelerin Askeri Harcamaları⁶⁵¹

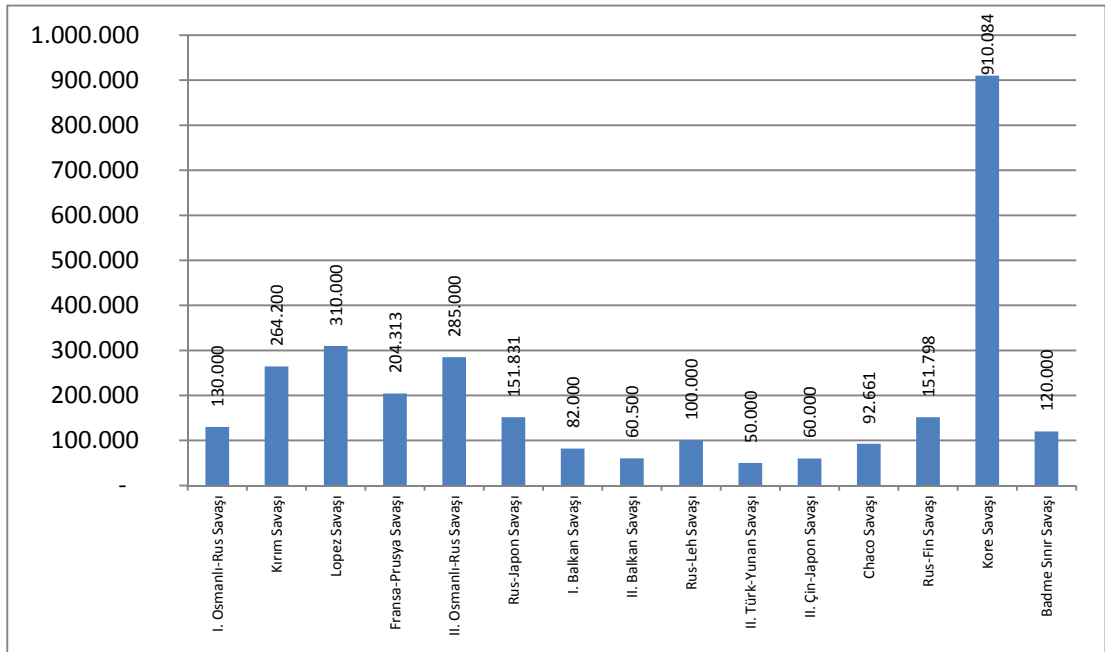
3.5. SAVAŞIN BÜYÜKLÜĞÜ VE ÖLÜ SAYILARI

Savaş çalışmaları, ölü sayısı ile savaşların büyüklüğünü ölçmektedir. Tarihsel dönemlerin değerlendirilmesinde, bazı savaşlarda devletlerin çıkarlarının büyüklükleri ile savaşın büyüklüğü arasında ilişki aranmıştır. Çıkarın büyüklüğü kavramsal açıdan ölçülebilir nitelikte değildir. Ancak bazı savaşlar diğerleri ile kıyaslandığında ölü sayısının çok yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, teknolojik üstünlüğü olan devletlerin küçük ancak tahrip gücü yüksek teçhizatlarla taraflara ciddi kayıplar verdirdiği ve bu sayede savaşı kazandığı görülmektedir. Savaş teknolojilerinin gelişmesiyle, savaş nedenli ölümlerin arttığı görüşünde değiliz. Çünkü her dönemde düşük ve yüksek ölü sayılarının olduğunu dönemler görülmektedir. Aşağıdaki grafik 12 ve grafik 13’de savaşlardaki ölü sayıları sıralanmaktadır.

⁶⁵¹ Grafikteki rakamsal veriler, COW veritabanından alınmış, tarafımızca grafiklere aktarılmıştır. National Material Capabilities, NMC ve Codebook, <http://www.correlatesofwar.org/>, (erişim: 15.07.2012).

Grafik 12: 2.000.000 ve üstü Ölü Sayısı Bulunan Savaşlar⁶⁵²

Grafik 13: 100.000-2.000.000 Arası Ölü Sayısı Bulunan Savaşlar⁶⁵³

Grafik 12’de ölü sayıları iki milyondan on sekiz milyona kadar olan savaşlar gösterilmiştir. Bu savaşların ikisi sistemik diğerleri ise iki taraflı savaşlardır. İki taraflı savaşlarda ölü sayılarının bu kadar yüksek olmasının

⁶⁵² Savaş başına ölü sayıları, COW veri tabanından alınmış olup tarafımızca grafiklere aktarılmıştır. http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/WarData_NEW/WarList_NEW.html#Inter-State-War-Data, (erişim: 15.07.2012).

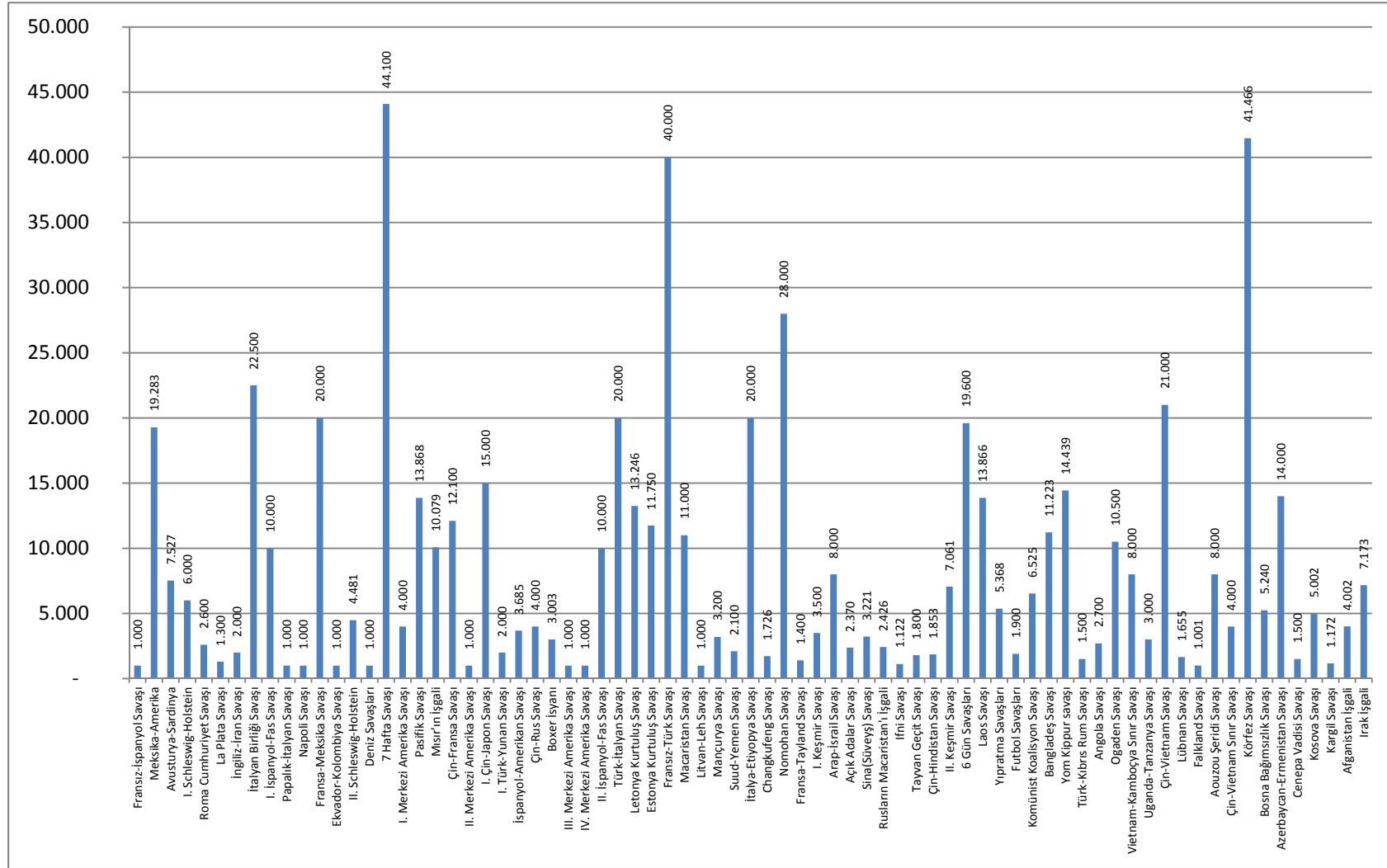
⁶⁵³ Savaş başına ölü sayıları, COW veri tabanından alınmış olup tarafımızca grafiklere aktarılmıştır. http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/WarData_NEW/WarList_NEW.html#Inter-State-War-Data, (erişim: 15.07.2012).

sebebinin, bu savaşlara katılan devletlerin savaş kùltùrlerinden ya da teknolojiden ziyade, askeri personel yoğun ordulardan kaynaklandığı düşün÷lmektedir. Öte yandan, bazı savaşların devletler açısından hayatta kalma mücadelesi olduğu düşün÷ldüğünde, kazanmak için devletlerin en aşırı yöntemlere başvurması da ölü sayısının artmasına neden olmuştur. Bu durum cephe gerisinde sivillerin de yüksek kayıplara maruz bırakıldığını ortaya koymaktadır.

Bu grafiklerde en dikkat çeken husus, Rusya ve Japonya'nın girdiğı bazı savaşlarda hem kendisinin hem de karşı tarafa verdirdiğı kaybın çok ağır olduğudur. Rusların girdiğı savaşların çoğunda her iki taraftan en az 100.000 kayıp verdimekte ya da vermektedir. Bunun sebebi anlaşılamamıştır.

İncelenen savaşlar içinde ölü sayısı 50.000'den az olan savaşlar ise grafik 14'de verilmiştir.

Savaşlarda verilen ölü sayıları ile savaş listemizdeki nedenler kıyaslandığında herhangi bir anlamlı ilişki bulunamamıştır. Başka bir deyişle, belli nedenlerden ötürü çıkan savaşlarda, ölü sayısının arttığı gibi bir bağıntı yoktur.

Grafik 14: 100.000'e Kadar Ölü Sayısı Bulunan Savaşlar

SONUÇ

Savaş, yaşanması kaçınılmaz olan, ancak belirli değişkenler aracılığı ile meydana gelmesi ertelenen bir uluslararası ilişki biçimidir. Liderlerin, toplumların, devletlerin, bölgelerin, sistemlerin her biri savaş olgusuna ayrı ayrı etki etmekte ve ondan etkilenmektedir. Savaşı başlatmak liderler açısından tercihli bir durum olsa da milyonlarca insan bu karar nedeniyle ölmektedir. Devletler, ellerinde başka seçenekler de var iken neden savaşmayı tercih etmektedirler? Savaşın bu kadar sık yaşanmasına ve her seferinde bir çok devleti yıkıma uğratmasına rağmen, neden hala savaşa karar verilmektedir? Başka bir deyişle savaş neden çıkmaktadır?

Bu sorunsala yanıt aramak amacıyla çalışmamızı; savaşı anlama, açıklama ve onu gözlemlene üzerine kurguladık. Birinci bölümde açıkladığımız kavramlar, savaşı *anlama* çabamızın bir ürünüdür. Savaşın tanımını, tipolojilerini ve kökenlerini araştırdık. İkinci bölümde ise savaşı *açıklamaya* çalıştık. Bunun için başta savaş çalışmaları literatürü olmak üzere, farklı görüşlerden teorisyenlerin savaşı çıkartan nedenler üzerine ileri sürdüğü fikirleri, bulguları inceledik. Üçüncü bölümde ise savaşı *gözlemledik*. Modern devletler sisteminde devletlerin hangi nedenlerle savaştıklarını ortaya koymaya çalıştık. Bu kurgu ile savaşın neden meydana geldiğini açıklayabilen bazı sonuçlara ulaştık.

Devleti yönetenlerin, her şeyi en ince ayrıntısına kadar planlayan rasyonel bireyler olmadığı kanısındayız. Öyle ki belli durumlarda sadece lider faktöründen ötürü yok olan devletlerin tarihte bulundukları görülmektedir. Dolayısıyla realizmin insan rasyonelitesine dayalı varsayımları, incelenen bazı savaşlardan elde edilen çıkarımlarla reddedilmektedir. Nitekim bireyin davranışları kısmi olarak anlaşılabilir. Ancak her seferinde aynı davranışı göstereceğinin, bilinemeyeceği kanaatindeyiz. Dolayısıyla savaş, çıkması kolaylıkla hesaplanabilecek bir durum değildir. Klasikler de dâhil olmak üzere savaşın nedenini birey ile analiz eden yazarların, savaşı fazlasıyla insanın

rasyonalitesine dayandırmasının nedeni de kanımızca budur. Bu durum yazarları da savaş olasılıkları hesaplamak yerine, insan doğası gibi varsayımsal önermelere yönlendirerek, savaş ile birey arasındaki ilişkiyi insanın varlığında aramalarına neden olmuştur. Oysaki saldırganlığın içgüdüsel değil tercihli bir eylem olarak insana verildiği biyolojik, antropolojik veya psikolojik çalışmalarda görülmektedir. Liderin saldırganlığının da onun psikolojik geçmişi ya da herhangi bir tehdidi algılama biçimi ile açıklanabildiği kanısındayız.

Bulgularımız sistemde meydana gelen değişimlerin izlenmesi ve devletlerin iç yapılarının nasıl savaşa zemin hazırladığının araştırılmasından elde edilmiştir. Kanımızca, savaşın meydana gelmesi birbiriyle bağlantılı iki temel unsura bağlıdır. Bunlardan bir tanesi savaşın olduğu *zemin* ya da mevcut sistem, diğeri ise savaşı çıkaran somut *nedendir*.

Sistemin yapısı, anarşik-hiyerarşik durumu, kutup sayısı, ittifak sistemleri ve güç dağılımı gibi olguların devletler arası ilişkiler üzerinde bir etki uyguladığı görülmektedir. Sistemin her bir devlet üzerinde yarattığı etki, savaşın meydana geldiği yapısal zemindir. Diğer taraftan savaşı meydana getiren somut nedenler bulunmaktadır. Zeminin durumuna göre bu somut nedenler, savaşa yol açmaktadır. Başka bir deyişle devletlerin etkileşimleriyle savaşa uygun bir zemin oluşmakta ve bu zeminde meydana gelen herhangi bir uyuşmazlık savaş çıkarma riski taşımaktadır. Bu görüşlerimiz teoriden elde ettiğimiz görüşlere dayanmaktadır.

Bu bağlamda zeminin savaşa yatkınlaşmasının analizinde bazı değişkenlerin savaş olasılığını artıracak kanısındayız. Bunlar devletlerin sınır komşusu olması, tarafların her birinin çok sayıda komşusunun bulunması, taraflardan birinin demokratik, diğeri demokrasi dışı herhangi bir yönetimle idare ediliyor olması, tarafların yaklaşık denk güçte olması, her iki tarafın farklı ittifaklara üye olması, uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıda bulunması, tarafların birbirlerinin toprakları içinde kendisiyle aynı etnisiteden

gelen toplulukların bulunması, bu taraflardan birinin çok hızlı bir gelişim sürecine girmesi, dinsel, milliyetçi ya da ideolojik ötekileştirme faaliyetlerinin komşu devletler arasında fazlasıyla artmasıdır. Bu değişkenlerin eş zamanlı meydana gelmesi halinde devletler arası ilişkilerin ofansif bir nitelik kazanmasının kaçınılmaz olacağı görüşündeyiz. Bu biçimdeki bir zeminde eğer uzlaşmacı değil, zorlayıcı liderler iktidara gelirse savaş riskinin maksimum olacağı kanısındayız. Zorlayıcı liderler, savaşı başlatmaya eğilimli olduğundan, bu zemin içerisinde savaşa uygun nedenler arayacaklardır.

Bu nedenler, tartışmalı bir toprak, istenen iktidarın oluşturulması, devlet kurma, imtiyaz edinme gibi başlıklarla tez içinde ortaya konulmuştur. Bu bağlamda hiyerarşik bir sistem içinde tartışmalı bir toprak parçası savaşa neden olmayabilir. Ancak denk güçte iki devlet arasında, tartışmalı bir toprak savaşa neden olabilir. Dolayısıyla devletlerin benzer olaylara, farklı tepki vermesinin başlıca nedeni, savaşın olduğu zeminin değişkenliğinden kaynaklanmaktadır. Zemin ya da uluslararası sistemin yapısal durumu, dinamik bir yapıda olup değişime devam etmektedir.

Uluslararası sistemde barışın sağlanmasının, ancak hiyerarşiler aracılığı ile olacağı görüşündeyiz. Bu hiyerarşiler yalnızca sistem düzeyinde değil, aynı zamanda bölge hiyerarşileridir. Bu konuda istikrarı güç denklığında arayan realistler ve diğer anarşi temelli paradigmalardan yazarları ile aynı kanaatte değiliz.

Devletler arasında sistemik savaşların yaşanmadığı dönemleri, görece barış dönemi olarak değerlendirmenin yanlış olduğu görüşündeyiz. Çünkü bu bahsedilen görece barış dönemlerinde, uluslararası sistemin başat üyelerinin birbirleri arasında meydana gelen savaşlar görece az olsa da, aynı dönem içinde bir önceki dönemi aratmayacak kadar çok, iki veya çok taraflı savaşın yaşandığı görülmektedir. Sistemik ya da ikileşmiş ayrımı yapmaksızın tüm savaşları tek bir savaş olgusu kapsamında değerlendirerek dönemleri yorumlamak gerekmektedir. Başka bir deyişle dünya savaşlarının yaşandığı

dönemleri ofansif, diğer dönemleri defansif olarak nitelemek kanımızca doğru değildir.

Bununla birlikte uluslararası ilişkiler teorileri, sadece sistemik savaşları açıklayabilmektedir. Sistemik olmayan, iki taraflı savaşların nedenini herhangi bir teoriye bağlayarak açıklamak kanımızca mümkün değildir. Sistemik savaşları açıklayan bir çok uluslararası ilişkiler teorisi bulunmasına rağmen, iki taraflı savaşların neden meydana geldiğini açıklayan bir teori yoktur. Açıklama iddiasında olanlar da devletler arası savaşı, güvenlik ikilemini kapsamında incelemektedir. Oysaki çok az sayıda savaşın güvenlik ikilemiyle başladığı görülmektedir.

Savaş tarihine bakıldığında sistemik savaşların sayısı, oldukça azdır. Başka bir deyişle teoriler, kanımızca savaşın çok küçük bir kısmını açıklamaktadır. Bu nedenle, günümüz modern devletler sisteminin savaşları, 1803-2008 yılları aralığında ayrı ayrı incelenerek teorik varsayımlar sınanmıştır.

Bu çalışmayla, savaş çalışmalarının tespitlerinin önemli bir kısmının Türkçe literatüre aktarılmasını sağlamaya çalıştık. Batı'da eski bir geleneği olan savaş çalışmaları disiplininin bulgularını, savaşın neden çıktığı sorunsalımıza yanıt bulmak için kullanılmıştır. Bu yolla, uluslararası ilişkiler disiplinde, tarihsel düzenlilikleri teori ile sınanan bir yöntemin kullanımına çaba gösterilmiştir.

Hazırladığımız savaş listesi ve nedenleri, sonraki çalışmalar için bir çerçeve sağlamaktadır. Bu çerçevede yer alan savaş nedenlerini içeren, ancak henüz savaşla sonuçlanmamış bir olayın, teorik değişkenlerin de hesaba katılarak analiz edilmesi halinde, savaş olasılıklarının hesaplanabileceği kanaatindeyiz. Uluslar arası ilişkiler ve güvenlik çalışmalarına analiz açısından katkıda bulunacağı görüşündeyiz.

KAYNAKÇA

ADAMS, Thomas K., "LIC (Low-Intensity Clausewitz)", **Small Wars & Insurgencies**, Vol. 1, No. 3, 2007.

AKAD, Mehmet Tanju, **20. Yüzyıl Savaşları: Stratejik, Teknolojik ve Jeopolitik Yönleriyle**, Cilt I-II, İstanbul, Kastaş Yay., , 1992.

AKAD, Mehmet Tanju, **Çağdaş Toplumda Savaş**, İstanbul Kastaş Yay., Şubat 2009.

AKAD, Mehmet Tanju, **Modern Savaşın Temel Kavramları**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011.

ARI, Tayyar, **Global Politika ve Güney Asya: Keşmir Sorunu ve Nükleer Yarış**, 2. Baskı, Bursa, Alfa Yayınevi, Ocak 2000.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi-Cilt 1-2: 1914-1995**, 14. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınları.

AXELROD, Robert, KEOHANE, Robert O., "Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions", **World Politics**, Vol. 38, No. 1, October 1985.

BENNETT, D. Scott, STAM III, Alan, "Duration of Interstate Wars", **American Political Science Review**, Vol. 90, No. 2, June 1996.

BEN-YEHUDA, Hemda, "Territoriality and War in International Crises: Theory and Findings, 1918-2001", **International Studies Review**, Vol. 6, 2004.

BLACK, Jeremy, **Great Powers and Quest for Hegemony: The World Order Since 1500**, NY-London, Routledge, 2008.

BLACK, Jeremy, **Introduction to Global Military History: 1775 to the Present Day**, New York, Routledge Publ., 2005.

BLACK, Jeremy, **The Age of Total War**, London, Praeger Security International, 2006.

BLACK, Jeremy, **War Since 1945**, London, Reaktion Books, 2004.

BLACK, Jeremy, **Why Wars Happen**, London, Reaktion Books, 1998.,

BLAINEY, Geoffrey, **Causes of War**, 3. Baskı, London, MacMillan Press, 1988.

BOSTANOĞLU, Burcu, OKUR, Mehmet Akif, **Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram: Hegemonya, Medeniyetler ve Robert W. Cox**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2008.

BRAMSON, Leon, GOETHALS, George W., **War**, New York, Basic Books, 1968.

BREMER, Stuart A., "Advancing the Scientific Study of War", (ed.) BREMER Stuart A., CUSACK, Thomas R., **The Process of War: Advancing the Scientific Study of War**, Amsterdam, Gordon and Breach Publ., 1995.

BREMER, Stuart A., "Dangerous Dyads: Conditions Affecting the Likelihood of Interstate War, 1816-1965", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 36, No. 2, June, 1992.

BROWN, Chris, **Understanding International Relations**, Gordonsville, Palgrave Mcmillan, 2001.

BULL, Hedley, **The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics**, 3rd Edition, New York, Palgrave Mcmillan, 1977.

BUZAN, Barry, **People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era**, Sussex, Wheatsheaf Books, 1983.

CANBOLAT, İbrahim **Gelişmekte Olan Ülkeler: Küresel Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları**, 3. Baskı, Bursa, Aktüel, 2004.

CAPLOW, Theodore, **Two Against One: Coalitions in Triads**, Englewood Cliffs: Prentice Halls, 1968 (akt.) MOUL, William, "Balances of Power and European Great Power War, 1815-1939: A Suggestion and Some Evidence", **Canadian Journal of Political Science**, Vol. 18, No.3, September 1985.

CASHMAN, Greg, **What Causes War? An Introduction to Theories of International Conflict**, Oxford, Lexington Books, 2000.

CASPARY, William R., "New Psychoanalytic Perspectives on the Causes of War", **Political Psychology**, Vol. 14, No. 3, 1993.

CAVELTY, Myriam Dunn ve MAUER, Victor, **The Routledge Handbook of Security Studies**, London ve NY, Routledge, 2010.

CEDERMAN, Lars-Erik, GIRARDIN, Luc and GLEDITSCH, Kristian Skrede "Ethnonationalist Triads: Assessing the Influence of Kin Groups on Civil Wars", **World Politics**, Vol. 61, No.3, July 2009.

CERNY, Philip G., "The New Security Dilemma: Divisibility, Defection and Disorder in The Global era", **Review of International Studies**, Vol. 26, 2000.

CHICKERING, Roger and FÖRSTER, Stig, "Are We There Yet? World War II and the Theory of Total War", (ed.) CHICKERING, Roger, FÖRSTER, Stig and GREINER, Bernd, **A World at Total War Global Conflict and the Politics of Destruction: 1937–1945**, Cambridge ve NY, Cambridge University Press, 2005.

CHOUCRI, Nazli, "Analytical and Behavioral Perspectives: Causes of War and Strategies for Peace", (ed.) THOMPSON, W. Scott, JENSEN, Kenneth M., SMITH, Richard N. SCHRAUB, Kimber M., **Approaches to Peace: An Intellectual Map**, US Institute of Peace, 1991.

CHOUCRI, Nazli, NORTH, Robert C. "Lateral Pressure in International Relations: Concept and Theory", (ed.) MIDLARSKY, Manus I., **Handbook of War Studies**, Boston, Michigan Uni. Press, 1989.

CHOUCRI, Nazli, NORTH, Robert C. "Roots of War: The Master Variables", (ed.) VAYRYNEN, Raimo, SENGHAAS, Dieter, SCHMIDT, Christian, **The Quest for Peace: Transcending Collective Violence and War among Societies, Cultures and States**, Bristol, Sage Publ., 1987.

CLAUSEWITZ, Carl Von, **Savaş Üzerine**, (çev.) Selma Koçak, İsyambul, Doruk Yayınları, 2007.

COLARESI, Michael P., THOMPSON, William R., "Alliances, Arms Buildups and Recurrent Conflict: Testing a Steps-to-War Model", **The Journal of Politics**, Vol. 67, No. 2, May, 2005.

COLARESI, Michael, "Shocks to the System: Great Power Rivalry and the Leadership Long Cycle", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 45, No. 5, October 2001.

COPELAND, Dale C., **The Origins of Major War**, Ithaca-London, Cornell University Press, 2001.

Correlates of War Project National Material Capabilities Data

Documentation Version 4.0,

http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/Capabilities/NMC_Codebook_v4_0.pdf, (erişim: 15.07.2012)

COW Inter-State War Data (v4.0),

http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/WarData_NEW/WarList_NE_W.html, (erişim: 25.03.2012),

COW Inter-State War Data (v4.0),

http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/WarData_NEW/WarList_NE_W.html,

COW Interstate War Data

http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/WarData_NEW/WarList_NE_W.html#Inter-State War Data, (erişim: 15.07.2012)

CRAFT, Cassady, **Weapons for Peace Weapons for War: The Effect of Arms Transfers on War Outbreak, Involvement, and Outcomes**, NY-London, Routledge, 2002.

CRESCENZI, Mark J. C., "Reputation and Interstate Conflict", **American Journal of Political Science**, Vol. 51, No. 2, April 2007.

ÇAĞIRAN, Mehmet Emin, **Uluslararası Örgütler**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2013.

DAASE, Christopher, "Democratic Peace – Democratic War: Three Reasons Why Democracies Are War-prone" (ed.) GEIS, Anna, BROCK, Lothar, MÜLLER, Harald **Democratic Wars Looking at the Dark Side of Democratic Peace**, New York, Palgrave Mcmillan, 2006.

DAWSON, Doyne, "The Origins of War: Biological and Anthropological Theories", **History and Theory**, Vol. 35, No. 1, February 1996.

DENNEN, Johan M. G. Van der, **The Origin of War: Evolution of a Male-Coalitional Reproductive Strategy**, San Rafael, Origin Press, 1995.

DENNEN, Johan M.G. van der, “**On War: Concepts, Definitions, Research Data- A Short Literature Review And Bibliography**”,

<http://rechten.eldoc.ub.rug.nl/FILES/>

root/Algemeen/overigepublicaties/2005enouder/UNESCO/UNESCO.pdf,

(erişim tarihi), 01.06.2012.

DENTON, F.H., “Some Regularities in International Conflict: 1820-1949”, **Background**, Vol. 9, No.4, February 1966.

DEUTSCH, Karl W., SINGER, J. David, “Multipolar Power Systems and International Stability”, **World Politics**, Vol. 16, No. 3, April 1964.

DICICCO, Jonathan M., LEVY, Jack S. “The Power Transition Research Program: A Lakatosian Analysis, (ed) ELMAN, Colin, ELMAN, Miriam Fendius, **Progress in International Relations Theory: Appraising the Field**, Cambridge, Massachusetts, London, MIT Press, 2003.

DIEHL, Paul F., “Arms Races to War: Testing Some Empirical Linkages”, **The Sociological Quarterly**, Vol. 26, No. 3, Special Feature: The Sociology of NuclearThreat, Autumn, 1985.

DINSTEIN, Yoram, **War: Aggression and Self-defense**, 3rd Edition, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

DONNELLY, Jack, “Realism”, (der.) BURCHILL, Scott, LINKLATER, Andrew, DEVETAK, Richard, DONNELLY, Jack, PATERSON, Matthew, REUS-SMIT Christian and TRUE, Jacqui, **Theories of International Relations**, 3rd Ed., New York, Palgrave McMillan, 2005.

DORAN, Charles F., **Systems in Crisis: New Imperatives of High Politics at the Century’s End**, Cambridge University Press, Cambridge and NY, 1996.

DUNN, Christopher Chase, GRIMES, Peter, "World System Analysis" **Annual Review of Sociology**, Vol. 21, 1995.

DUVAL, Robert, THOMPSON, William R. "Reconsidering Aggregate Relationship Between Size, Economic Development and Some Types of Foreign Behaviour", **American Journal of Political Science**, Vol. 24, 1980.

EGGENBERGER, David, **An Encyclopedia of Battles: Accounts of Over 1,560 Battles from 1479 B.C. to the Present**, New York, Dover Publ., 1985.

ELIAS, Junita ve SUCH, Peter, **International Relations: The Basics**, New York, Taylor and Francis, 2007.

EVERA, Stephen Van, "Offense, Defense, and the Causes of War", **International Security**, Vol.22, No.4, Spring 1998.

EVERA, Stephen Van, **Causes of War: Power and Roots of Conflict**, Ithaca and London, Cornell University Press, 1999.

FARRELL, Theo, "World Culture and Military Power", **Security Studies**, Vol. 14, No. 3, 2005.

FLEMING, Colin M. "New or Old Wars? Debating a Clausewitzian Future", **Journal of Strategic Studies**, Vol. 32, No. 2, 2009.

FREUD, Sigmund, **Civilization and Its Discontent**, Norton W.W., New York, 1989. (akt.) Muzaffer Ercan YILMAZ, **Savaş ve Uluslararası Sistem**, Ankara, Nobel Yayınlar, Haziran 2010.

GALTUNG, Johan, "A Structural Theory of Aggression", **Journal of Peace Research**, Vol. 1., No.2, 1964.

GARTZKE, Erik, "Democracy and the Preparation for War: Does Regime Type Affect State' Anticipation of State Casualties?", **International Studies Quarterly**, Vol.45, 2001.

GEIS, Anna, "Spotting the 'Enemy'? Democracies and the Challenge of the 'Other'", (ed) GEIS, Anna, BROCK, Lothar, MÜLLER, Harald, **Democratic Wars Looking at the Dark Side of Democratic Peace**, New York, Palgrave Mcmillan, 2006.

GELLER, Daniel S., SINGER, J. David, **Nations at War: A Scientific Study of International Conflict**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

GILPIN, Robert, **War and Change in World Politics**, New York, Cambridge University Press, 1989,

GLASER, Charles L., "The Security Dilemma Revisited", **World Politics**, Vol.50, October 1977.

GLEDITSCH, Kristian Skrede, "A Revised List of Wars Between and within Independent States: 1816-2002", **International Interactions**, Vol. 30, 2004.

GLEDITSCH, Kristian Skrede, "Transnational Dimension of Civil War", **Journal of Peace Research**, Vol. 44, No.3, May 2007.

GOCHMAN, Charles S. ve LENG, Russell J., "Militarized Disputes, Incidents, and Crises: Identification and Classification", **International Interactions**, Vol. 14, No.2, 1987.

GOERTZ, Gary and LEVY, Jack S., **Explaining War and Peace Case Studies and Necessary Condition Counterfactuals**, London-New York, Routledge, 2007.

GOLDSTEIN, Erik, **Wars and Peace Treaties: 1816-1991**, London and New York, Routledge, 1992.

GOLDSTEIN, Joshua S., "Konratieff Waves as War Cycles", **International Studies Quarterly**, Vol. 29, 1985.

GOLDSTEIN, Joshua S., **International Relations**, New York, 5th Edition, 2004.

GOLDSTEIN, Joshua S., **Long Cycles: Prosperity and War in the Modern Age**, Michigan, Yale University Press, 1988.

GRAY, Colin S., **War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History**, London-NY, Routledge, 2007.

GRIECO, Josheph, "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", **International Organization**, , Vol. 42, No.3-4, 1988.

GRIFFITHS, Martin, O'CALLAGHAN, Terry, ROACH, Steven C. **International Relations: The Key Concept**, London and NY, Routledge, 2008.

GROTIUS, Hugo, **The Right of War and Peace, Book I**, (ed.) TUCK, Richard and BARBEYRAC, Jean, Indianapolis, Liberty Fund, 2005.

GULICK, Edward V., **Europe's Classical Balance of Power**, Cornell University Press, Ithaca, NY, 1955, s.61 (akt.) LEVY, Jack. S. ve THOMPSON, William R., **Causes of War**, West Sussex, Wiley-Blackwell, 2010.

HAGAN, Joe D., "Domestic Political Systems and War Proneness", **Mershon International Studies Review**, Vol. 38, 1994.

HAMMES, Thomas X., "War Evolves into the Fourth Generation", **Contemporary Security Policy**, Vol. 26, No.2, August 2005.

HAMMOND, Grant T., "Low-Intensity Conflict: War by Another Name", **Small Wars & Insurgencies**, Vol. 1, No. 3, 1990.

HANSEN, Birthe **Unipolarity and World Politics**, New York, Routledge, 2011.

HEGRE, Havard, "Gravitating Toward War: Preponderance May Pacify But Power Kills", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 52, No.4, August 2008.

HENDERSON, Errol A., SINGER, J. David, "New Wars" and Rumors of "New Wars", **International Interactions**, Vol. 28, 2002.

HERBERG-ROTHER, Andreas, **Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War**, New York, Oxford University Press, 2007.

HERZ, John, "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", **World Politics**, Vol. 2, 1950.

HOBBS, Thomas, **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, (çev.) Semih Lim, 10. Baskı, İstanbul, YKY, Ocak 2012.

HOLSTI, Kalevi J., **Peace and War: Armed Conflict and International Order: 1648-1989**, Cambridge ve New York, Cambridge University Press, 1998.

HOLSTI, Kalevi J., **The State, War, and the State of War**, 6. Edition, New York, Cambridge University Press, 2004.

HOPF, Ted, "Polarity, The Offense Defense Balance, and War", **American Political Science Review**, Vol. 85, No.2, June 1991.

HOPF, Ted, MIDLARSKY, Manus, "Polarity and International Stability", **American Political Science Review**, Vol.87, No.1, March 1993.

HOROWITZ, Michael, MCDERMOTT, Rose ve STAM, Allan C. "Leader Age, Regime Type, and Violent International Relations", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.49, No. 5, October 2005.

HOSCH, William L., **World War II: People, Politics and Power**, New York, Britannica Educational Publishing, 2010.

HOUWELING, Henk, SICCAMA, Jan G., "Power Transitions as a Cause of War", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 32, No.1, March 1988.

HUGHES, Jerffrey L., "The Origins of World War II in Europe: British Deterrence Failure and German Expansionism" (ed.) ROTBERG, Robert I., RABB, Theodore K., **The Origin and Prevention of Major Wars**, Cambridge, Cambridge University Press, 1988.

IMLAY, Talbot "Total War", **The Journal of Strategic Studies**, Vol. 30, No. 3, June 2007.

Interstate System 1816-2011

<http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/SystemMembership/2011/System2011.html>, (erişim: 25.03.2012)

INTRILIGATOR, Michael D., BRITO, Dagobert L., "Richardsonian Arm Race Models", (ed.) MIDLARSKY, Manus, **Handbook of War Studies**, Boston, Michigan University Press, 1989.

JAMES, Patrick, "Structural Realism and the Causes of War", **Mershon International Studies Review**, Vol. 39, 1995.

JERVIS, Robert, "Cooperation Under the Security Dilemma", **World Politics**, Vol. 30, No. 2, January 1978.

JERVIS, Robert, "War and Misperception", (ed.) ROTBERG, Robert I., RABB, Theodore K. **The Origin and Prevention of Major Wars**, Cambridge Uni. Press, Cambridge, 1988.

JERVIS, Robert, **Perception and Misperception in International Relations**, New Jersey, Princeton University Press, 1976.

JOHNSON, Dominic, **Overconfidence and War: The Havoc and Glory of Positive Illusions**, London, Harvard University Press, 2004.

JUNIO, Timothy J. "Military History and Fourth Generation Warfare", **Journal of Strategic Studies**, Vol.32, No.2, 2009.

KAHLER, Miles, "Territoriality and Conflict in the Era of Globalization", (der.) KAHLER, Miles, WALTER, Barbara F., **Territoriality and Conflict in an Era of Globalization**, Cambridge University Press, New York, 2006.

KALDOR, Mary, **New and Old Wars**, California, Stanford University Press, 1999 (akt.) HENDERSON, Errol A., SINGER, J. David, "New Wars" and Rumors of "New Wars", **International Interactions**, Vol. 28, 2002.

KARACASULU, Nilüfer, UZGÖREN, Elif "Explaining Social Constructivist Contributions to Security Studies", **Perceptions**, Summer-Autumn 2007.

KAUFMAN, Chaim, "Intervention in Ethnic and Ideological Civil Wars: Why One Can Be Done and The Other Can't", **Security Studies**, Vol. 6, No.1, Autumn, 1996.

KAUFMAN, Stuart J., LITTLE, Richard, WOHLFORTH, William C. KANG, David, JONES, Charles A., HUI, Victoria Tin-Bor, ECKSTEIN, Arthur,

DEUDNEY, Daniel ve BRENER, William J., "Testing Balance-of-Power Theory in World History", **European Journal of International Relations**, Vol. 13, No.2, 2007.

KAUFMAN, Stuart, LITTLE, J. Richard, WOHLFORTH, William C., **The Balance of Power in World History**, London, Palgrave MacMillan, 2007.

KEEGAN, John, **Savaş Sanatı Tarihi**, (Çev.) Selma Koçak, Doruk Yayınları, 2007.

KEELEY, Lawrence H., **War Before Civilization: The Myth of Peaceful Savage**, New York, Oxford University Press, 1996.

KELLER, Jonathan W., "Leadership Style, Regime Type and Foreign Policy Crisis Behavior: A Contingent Monadic Peace", **International Studies Quarterly**, Vol. 49, 2005.

KENNEDY, Paul, **Büyük Güçlerin Yükselişleri ve Çöküşleri: 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar**, 9. Baskı, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.

KEOHANE, Robert O., **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, New Jersey, Princeton University Press, 1984.

KIM, Samuel, "The Lorenzian Theory of Aggression and Peace Research: A Critique", **Journal of Peace Research**, Vol. 13, No.4, 1976, s. 258

KOHN, George Childs, **Dictionary of Wars**, 3rd Edition, New York, Facts on File Publ., 2007.

KOHOUT, Franz, "Cyclical, Hegemonic, and Pluralistic Theories of International Relations: Some Comparative Reflections on War Causation", **International Political Science Review**, Vol. 24, No.1, 2003.

KRAUSE, Volker, "Arms, Alliances, And Success in Militarized Interstate Disputes", (ed.) DIEHL, Paul F., **The Scourge of War: New Extensions on an Old Problem**, Ann Arbor, University of Michigan Press, 2007.

KUGLER, Jacek, LEMKE, Douglas, "The Power Transition Research Program: Assessing Theoretical and Empirical Advances", (ed.) Manus I. MIDLARSKY, **Handbook of War Studies II**, Michigan, University Press, 2003.

KUGLER, Jacek, ORGANSKI, A.F.K., "The Power Transition: A Retrospective and Prospective Evaluation", (ed.) MIDLARSKY, Manus **Handbook of War Studies**, Boston, Michigan Uni. Press, 1989.

KUPCHAN, Charles A., "Introduction: Explaining peaceful power transition" (ed.) KUPCHAN, Charles A., ADLER, Emanuel, COICAUD, Jean-Marc, KHONG, FOONG, Yuen, **Power in Transition: The Peaceful Change of International Order**, Tokyo-New York-Paris, United Nation University Press, 2001.

KYDD, Andrew, "Game Theory and the Spiral Model", **World Politics**, Vol. 49, No. 3, April 1997.

LEBLANG, David, CHAN, Steve "Explaining Wars Fought by Established Democracies: Do Institutional Constraints Matter?", **Political Research Quarterly**, Vol. 56, No. 4, December 2003.

LEBOW, Richard Ned, **A Cultural Theory of International Relations**, New York, Cambridge University Press, 2008.

LEBOW, Richard Ned, **Why Nations Fight: Past and Future Motives of War**, New York, Cambridge University Press, 2010.

LEMKE, Douglas, **Regions of War and Peace**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

LEVY, Jack S., "Declining Power and the Preventive Motivation for War", **World Politics**, Vol. 40, No. 1, October 1987.

LEVY, Jack S., "Analytic Problems in the Identification of Wars", **International Interactions**, Vol 14, No. 2, 1988.

LEVY, Jack S., "The Causes of War: A Review of Theories and Evidence" (ed.) TETLOCK, Philip E., HUSBANDS, Jo L., JERVIS, Robert, STERN, Paul C., TILLY, Charles, **Behaviour, Society and Nuclear War**, Vol. I., Oxford University Press, New York, 1989.

LEVY, Jack S., "The Contagion of Great Power War Behavior, 1495-1975", **American Journal of Political Science**, Vol. 26, No. 3., August 1982.

LEVY, Jack S., "The Role of Necessary Conditions in The Outbreak Of World War I", (ed.) GOERTZ, Gary and LEVY, Jack S., **Explaining War and Peace Case Studies and Necessary Condition Counterfactuals**, Routledge, London-NY, 2007.

LEVY, Jack S., "Theories of General War", **World Politics**, Vol. 37, No.3, April 1985.

LEVY, Jack S., "War and Misperception", (ed.) MATTHEWS, Robert O., RUBINOFF Arthur G., ve STEIN, Janice Gross, **International Conflict and Crisis Management**, 2. Baskı, Englewood Cliffs, New Jersey, 1989.

LEVY, Jack S., MORGAN, Clifton, "Frequency and Seriousness of War: An Inverse Relationship?", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 28, No.4, December 1984.

LEVY, Jack. S. ve THOMPSON, William R., **Causes of War**, West Sussex, Wiley-Blackwell, 2010.

LIND, William S., NIGHTENGAL, Keith, SCHMITT, John F., SUTTON, Joseph, WILSON, Garry I. "Changing Face of War: Into the Fourth Generation", **Marine Corps Gazette**, Vol. 73, No. 10, 1989.

LORENZ, Konrad, **On Aggression**, (çev.) Marjorie Kerr Wilson, London and New York, Routledge, 2002.

LUARD, Evan, **Conflict and Peace in the Modern International System**, Little, Brown, Boston, 1968, (akt.) Johan M.G. van der Dennen, On War: Concepts, Definitions, Research Data - A Short Literature Review And Bibliography, <http://rechten.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/Algemeen/overigepublicaties/2005enouder/UNESCO/UNESCO.pdf>, (erişim tarihi) 01.06.2012.

MAHAN, Alfred, **The Influence of Sea Power upon History: 1660-1783**, New York, Hill Wang, 1957, (akt.) MODELSKI, George, "The Long Cycle of Global Politics and the Nation-State", **Comparative Studies in Society and History**, Vol. 20, No.2, April 1978.

MALINOWSKI, Bronislaw, "An Anthropological Analysis of War", **American Journal of Sociology**, Vol. 46, No. 4, January 1941.

MAOZ, Zeev, "Realist and Cultural Critiques Of The Democratic Peace: A Theoretical And Empirical Re-Assessment", **International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations**, Vol. 24, No. 1, 1998.

MAOZ, Zeev, **Network of Nations: The Evolution, Structure, and Impact of International Networks, 1816–2001**, Cambridge ve New York, Cambridge University Press, 2011.

MAOZ, Zeev, RUSSETT, Bruce, “Normative and Structural Causes of Democratic Peace: 1946-1986”, **American Political Science Review**, Vol. 87, 1993.

MEAD, Margaret, “Warfare is Only an Invention-Not a Biological Necessity”, **Asia**, XL, 1940.

MEARSHEIMER, John J., “False Promise of International Institutions”, **International Security**, Vol. 19, No.3, Winter 1994-1995.

MERCER, Jonathan, “Anarchy and Identity”, **International Organization**, Vol. 49, No.2, Spring 1995.

MESQUITA, Bruce Bueno de, “Systemic Polarization and the Occurence and Duration of War”, **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 22, No.2, June 1978.

MIDLARSKY, Manus I., “A Hierarchical Equilibrium Theory of Systemic War”, **International Studies Quarterly**, Vol. 30, No. 1, March 1986.

MIDLARSKY, Manus I., “Some Uniformities in the Origins of the Systemic War”, American Political Science Association Annual Meeting 30 Ağustos-2 Eylül 1984 (akt.) THOMPSON, William R., RASLER, Karen A. “War and Systemic Capability Reconcentration”, **Journal of Conflict Resolution**, Vol.32, No.2, June 1988.

MILLER, Benjamin, **States, Nations and the Great Powers: Sources of Regional War and Peace**, New York, Cambridge University Press, 2007.

MODELSKI, George ve THOMPSON, William R., "Long Cycles and Global War", (ed.) MIDLARSKY, Manus, **Handbook of War Studies**, Boston, Michigan University Press, 1989.

MODELSKI, George, MORGAN, Patrick M. "Understanding Global War", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 29, No. 3, September 1985.

MODELSKI, George, "The Long Cycle of Global Politics and the Nation-State", **Comparative Studies in Society and History**, Vol. 20, No.2, April 1978.

MORGAN, Earl Conteh, **Collective Political Violence**, New York ve London Routledge, 2005.

MORGAN, T. Clifton, CAMPBELL, Sally Howard, "Domestic Structure, Decisional Constraints, and War: So Why Kant Democracies Fight?", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 35, No. 2, Democracy and Foreign Policy: Community and Constraint, June, 1991.

MORGENTHAU, Hans J., **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York, Alfred Knopf Publ., 1948.

MOSELEY, Alexander, **A Philosophy of War**, New York, Algora Publishing, 2002.

MOST, Benjamin ve STARR, Harvey, "Conceptualizing War: Consequences for Theory and Research", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 27, No.1, March 1983.

MOUL, William, "Balances of Power and European Great Power War, 1815-1939: A Suggestion and Some Evidence", **Canadian Journal of Political Science**, Vol. 18, No.3, September 1985.

National Material Capabilities (v4.0),

<http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/Capabilities/nmc4.htm>

(erişim: 25.03.2012)

National Material Capabilities, NMC ve Codebook,

<http://www.correlatesofwar.org/>, (erişim: 15.07.2012)

NYE, Joseph S., **Understanding International Conflict: An Introduction to Theory and History**, New York, Pearson-Longman, 2007.

ONUF, Nicholas, KLINK, Frank F. "Anarchy, Authority, Rule", **International Studies Quarterly**, Vol. 33, No. 2, June, 1989.

OPPENHEIM, Lawrence, **International Law**, II, 202 (h.Lauterpacht ed., 7th ed. 1952) (akt.) Yoram DINSTEIN, **War: Aggression and Self-defense**, 3rd Edition, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

OSTROM Charles W. ve HOOLE,"Francis W. Alliances and War Revisited: A Research Note", **International Studies Quarterly**, Vol.22, June 1978, s.215-236, (akt.) CASHMAN, Greg, **What Causes War? An Introduction to Theories of International Conflict**, Oxford, Lexington Books, 2000.

OYE, Kenneth A., "Explaining Cooperation Under Anarchy: Hypotheses and Strategies", **World Politics**, Vol. 38, No.1, October 1985.

PHILIPS, Charles, AXELROD, Alan **An Encyclopedia of Wars**, New York, Fact on Files Publ., 2005.

POWELL, Robert, "Stability and the Distribution of Power", **World Politics**, Vol. 48, January 1996.

RASLER, Karen A., THOMPSON, William R., "Contested Territory, Strategic Rivalries, and Conflict Escalation", **International Studies Quarterly**, Vol.50, 2006.

RASLER, Karen, "Internationalized Civil War: A Dynamic Analysis of the Syrian Intervention in Lebanon", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 27, No.3, September 1983,

REGAN, Patrick M., "Interventions into Civil Wars: A Retrospective Survey with Prospective Ideas", **Civil Wars**, Vol. 12, No. 4, December 2010.

REGAN, Patrick, "Conditions of Successful Third Party Intervention in Intrastate Conflicts", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 40, No. 2, June 1996.

REITER, Dan, STAM III Allan C., "Democracy, War Initiation, and Victory", **American Political Science Review**, Vol.92, No.2, June 1998.

RENSHON, Jonathan, **Why Leaders Choose War: Psychology of Prevention**, London, Prager Security Int'l, 2006.

REVILLA Claudio Cioffi, "War and Warfare: Scales of Conflict in Long Range Analysis", (ed.) DENEMARK, Robert A. FRIEDMAN, Jonathan, GILLS, Barry MODELSKI, George, **World System History: The Social Science of Long-term Change**, London-New York, Routledge, 2003.

Robert A. TAFT, **A Foreign Policy for Americans**, Double Day, New York, 1951, WALTZ, Kenneth N., **Insan, Devlet ve Savaş: Teorik bir Analiz**, Asil Yay., Nisan 2009.

ROUSSEAU, David I., **Democracy and War Institutions, Norms, and the Evolution of International Conflict**, California, Stanford University Press, 2005.

ROUSSEAU, Jean Jacques, **İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma**, (çev.) Rasih Nuri İleri, İstanbul, Say Kitap, Temmuz 1982.

ROUSSEAU, Jean Jacques, **Toplum Sözleşmesi**, (çev.) Vedat Günyol, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006.

ROXBOROUGH, Ian, "Clausewitz and Sociology of War", **The British Journal of Sociology**, Vol.45, No.4, December 1994.

RUELLAND, Jacques R., **Kutsal Savaşlar Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

RUMMEL, R. J., "Libertarianism and International Violence", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 27, No. 1, Mart 1983.

SAGAN, Scott D., "The Origins of Pacific War", ROTBERG, Robert I., RABB, Theodore K. **The Origin and Prevention of Major Wars**, Cambridge, Cambridge University Press, 1988.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih: 1918-1994**, 10.baskı, Ankara, Imge Kitabevi, Nisan 2002.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e**, 9.baskı, Ankara, Imge Kitabevi, Haziran 2001.

SARKEES, Meredith Reid ve WAYMAN, Frank Whelon, **Resort to War:1816-2007**, Washington, COW Series, 2010.

SARKESS, Meredith Reid, WAYMAN, Frank Whelon, SINGER, J. David, "Inter-state, Intra-state, and Extra-state Wars: A Comprehensive Look at Their Distribution over Time: 1816-1997", **International Studies Quarterly**, Vol.47, 2003.

SCHAHCZENSKI, Jeffery J., "Explaining Relative Peace: Major Power Order: 1816-1976", *Journal of Peace Research*, Vol.28, No.3, 1991.

SCHELLING, Thomas C., "The Strategy of Conflict Prospectus for a Reorientation of Game Theory", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 2, No. 3, September 1958.

SCHOELDY, Norman and GALLEGOZ, Maria, "Autocracy and Anocracy" (ed.) Gonzalo Caballero, **Institutions, Economic Governance and Public Policies**, Madrid, 2011.

SECHSER, Tod S., "Are Soldiers Less War-Prone than Statesmen?", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 48, No.5, October 2004.

SEVILLE STATEMENT,
<http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/seville.pdf>, erişim. 01.12.2012

SHEENAN, Michael, **The Balance of Power: History and Theory**, London and NY, Routledge, 2005.

SINGER, J. David, "The Correlates of War Project: Interim Report and Rationale: Research Note" **World politics**, Vol.24, 1972.

SIVERSON, Randolph M., MILLER, Ross A., "The Escalation of Disputes to War" (ed.) BREMER Stuart A., CUSACK, Thomas R., **The Process of War: Advancing the Scientific Study of War**, Amsterdam, Gordon and Breach Publ., 1995.

SMALL, Melvin ve SINGER, J. David, "Patterns in International Warfare, 1816-1965, **Annals of American Academy of Political Science and Social Science**, Vol. 391, Collective Violence, September 1970.

SMALL, Melvin, SINGER, J. David, "The War-Proneness of Democratic Regimes: 1816-1965", **The Jerusalem Journal of International Relations**, Vol.1, No.4, Summer 1976.

SMITH, Alastair, "To Intervene or Not to Intervene: A Biased Decision", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 40, No. 1, March, 1996.

SOROKIN, Pitirim A., "A Survey of the Cyclical Conceptions of Social and Historical Process", **Social Forces**, Vol. 6, No. 1, September 1927.

STARR, Harvey, THOMAS, G. Dale, "The Nature of Borders and International Conflict: Revisiting Hypotheses on Territoy", **International Studies Quarterly**, Vol. 49, 2005.

SUGANAMI, Hidemi, "On the Causes of War: A Foundation for Future Study" (ed.) SALMON, Trevor C., **Issues in International Relations**, London and New York, Routledge, 2005.

SUGANAMI, Hidemi, **On the Causes of War**, Oxford, Clarendon Press, 1996.

SULLIVAN, Michael, **International Relations: Theories and Evidence**, Englewood and Cliffs, NJ:Prentice Hall,1976, s.144, (akt.) CASHMAN, Greg, **What Causes War? An Introduction to Theories of International Conflict**, Oxford, Lexington Books, 2000.

THOMPSON, William R., "Polarity, the Long Cycle, and Global Power Warfare", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 30, No.4, December 1986.

THOMPSON, William R., "The Consequences of War", (ed.) BREMER Stuart A., CUSACK, Thomas R., **The Process of War: Advancing the Scientific Study of War**, Amsterdam, Gordon and Breach Publ., 1995.

THOMPSON, William R., "The Size of War: Geopolitical Contexts, and Theory Building Testing", **International Interactions**, Vol. 16, No. 3, 1990.

THOMPSON, William R., "Uneven Economic Growth, Systemic Challenges, and Global Wars", **International Studies Quarterly**, Vol. 27, No. 3, September 1983.

THOMPSON, William R., RASLER, Karen A. "War and Systemic Capability Reconcentration", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.32, No.2, June 1988.

THOMPSON, William R., RASLER, Karen A., LI, Richard P. Y., "Systemic Interaction Opportunities and War Behavior", **International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations**, Vol.7, No.1, 1980.

TOWNSHEND, Charles, "The Shape of Modern War", (ed.) Charles Townshend, **The Oxford History of Modern War**, New York, Oxford University Press, 2000.

VALERIANO, Brandon ve VASQUEZ, John A., "Identifying and Classifying Complex Interstate Wars", **International Studies Quarterly**, Vol. 54, 2010.

VASQUEZ, John A., "The Causes of the Second World War in Europe: A New Scientific Explanation", **International Political Science Review/ Revue internationale de science politique**, Vol. 17, No. 2, April, 1996.

VASQUEZ, John, "Capability, Types of War, Peace", **The Western Political Quarterly**, Vol. 39, No.2, June 1986.

VASQUEZ, John, "Why Do Neighbors Fight? Proximity, Interaction, or Territoriality", **Journal of Peace Research**, Vol. 32, No.3, 1995.

VASQUEZ, John, HENEHAN, Marie T., "Territorial Disputes and the Probability of War, 1816-1992", **Journal of Peace Research**, Vol. 38, No. 2, March, 2001.

VASQUEZ, John, **The War Puzzle Revisited**, New York, Cambridge University Press, 2009.

VIOTTI, Paul R., ve KAUPPI, Mark V., **International Relations Theory**, 4. Baskı, Pearson, 2010.

VOLKAN, Vamık D., **The Need to Have Enemies and Allies**, New Jersey, Northvale, 1988, (akt.) YILMAZ, Muzaffer Ercan **Savaş ve Uluslararası Sistem**, Ankara, Nobel Yayınlar, Haziran 2010.

WAGNER, Harrison, **War and the State**, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2010.

WAGNER, R. Harrison, "Peace, War, and the Balance of Power", **American Political Science Review**, Vol. 88, No. 3, September 1994.

WALT, Stephen, "Revolution and War", **World Politics**, Vol. 44, No. 3, April 1992.

WALT, Stephen, **Origins of Alliances**, Ithaca and London, Cornell University Press, 1990.

WALTZ, Kenneth N., "The Origins of War in Neorealist Theory", (ed.) ROTBERG, Robert I., RABB, Theodore K. **The Origin and Prevention of Major Wars**, Cambridge, Cambridge Uni. Press, 1988.

WALTZ, Kenneth N., **İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik bir Analiz**, İstanbul, Asil Yay., Nisan 2009.

WALTZ, Kenneth N., **Theory of International Politics**, Addison-Wesley Publ., 1979.

WEINER, Myron, "Bad Neighbors, Bad Neighborhoods: An Inquiry into the Causes of Refugee Flows", **International Security**, Vol. 21, No. 1, Summer, 1996.

WEIR, William, **50 Battles That Changed the World: The Conflicts That Most Influenced the Course of History**, New Jersey, New Page Books, 2001.

WENDT, Alexander "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", **International Organization**, Vol. 46, No. 2, Spring 1992.

WILKINSON, David, **Deadly Quarrels: Lewis F. Richardson and the Statistical Study of War**, Berkeley-LA-London, University of California Press, 1980.

WILLIAMSON, Samuel R. Jr., "The Origins of World War I", (ed.) ROTBERG, Robert I., RABB, Theodore K. **The Origin and Prevention of Major Wars**, Cambridge, Cambridge Uni. Press, 1988.

WILSON, E. O., **On Human Nature**, Cambridge, Harvard University Press, (akt.) 1978, I. J. N. THORPE, "Anthropology, Archaeology, and the Origin of Warfare", **World Archaeology**, Vol. 35, No. 1, The Social Commemoration of Warfare, June, 2003.

WIMMER, Andreas ve MIN, Brian, "The Location and Purpose of Wars the World: A New Global Dataset, 1816-2001", **International Interactions**, Vol. 35, 2009.

WIMMER, Andreas, MIN, Brian, “From Empire to Nation-State: Explaining Wars in the Modern World, 1816-2001, **American Sociological Review**, Vol. 71, 2009.

WOODS, Frederick Adams, BALTAZLY, Alexander, **Is War Diminishing? :A Study of Prevalance of War in Europe from 1450 to the Present Day**, Boston, Houghton Mifflin Company, 1915.

WRIGHT, Quincy, “Changes in the Conception of War”, **The American Journal of International Law**, Vol. 18, No.4, October 1924.

WRIGHT, Quincy, **A Study of War**, Vol. 1, Chicago, The University of Chicago Press, 1941.

WRIGHT, Quincy, **A Study of War**, Vol. 2, Chicago, The University of Chicago Press, 1941.

YALÇINKAYA, Haldun, **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Kitabevi, 2008.

YALÇINKAYA, Haldun, **Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2010.

YALVAÇ, Faruk, “Rousseau’nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 4, Sayı 14, Yaz 2007.

YALVAÇ, Faruk, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 8, Sayı 29, Bahar 2011.

YALVAÇ, Faruk, **Hegel’in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş**, Ankara, Phoneix Yayınevi, 2008.

YALVAÇ, Faruk, **Rousseau ve Uluslararası İlişkiler**, 3. Baskı, Ankara, Phoneix Yay., 2008.

YILMAZ, Türel, **Uluslararası Politikada Orta Doğu**, Ankara, Barış Kitap, 2009.

ZINNES, Dina A., "An Analytical Study of the Balance of Power Theories", **Journal of Peace Research**, Vol. 4, No. 3, 1967.